

คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านดงหวา

คุณภาพการศึกษานับเป็นผลสุดท้ายของการดำเนินงานในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยประสิทธิภาพกระบวนการดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยในหลายด้าน ในบทนี้ผู้วิจัยสนใจในด้านความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชุมชน ผู้บริหารและการบริหารงานในโรงเรียน ครูและการเรียนการสอน และเด็กและครอบครัว อันส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ดังนั้นการวิเคราะห์คุณภาพการศึกษาของโรงเรียน จึงเป็นการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมของผู้จัดการศึกษา คือ ครูและผู้บริหาร ผู้รับบริการการศึกษา คือ เด็กและผู้ครองและชุมชน ในบริบทของสังคมชนบทซึ่งมีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เฉพาะตน ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนเป็นลำดับต่อมา

ความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชุมชน

สภาพที่ตั้งและบรรยากาศของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านดงหวาจัดเป็นเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก จากการศึกษาสถิติจำนวนนักเรียนตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน มีนักเรียนโดยประมาณปีละ 95 คน โรงเรียนตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของคุ้มใหม่ อยู่ท่ามกลางสวนป่าที่รกทึบที่อำพรางสายตากจากบุคคลภายนอก รอบ ๆ อาคารเรียนมีต้นไม้ใหญ่อยู่หลายต้น ด้านทิศตะวันตกนั้นต้นไม้ใหญ่ถูกตัดแต่งกิ่งจนเล็ดสูงชะลูด แผ่ร่มเงาไปทั่วบริเวณ ด้านหลังของโรงเรียนมีต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะต้นยางใหญ่ขนาดสามคนโอบสูงตระหง่านคะเนอายุได้ไม่ต่ำกว่าร้อยปี ถัดมากก็เป็นเนินดินที่เป็นซากของเตาเผาโบราณซึ่งจะพบอีกแห่งในสวนป่าด้านทิศตะวันตกของโรงเรียน ถัดจากนั้นเป็นสระน้ำของโรงเรียนซึ่งติดอยู่กับสระน้ำสาธารณะที่มีสีขุ่นข้นตลอดทั้งปี ส่วนด้านหน้าอาคารเรียนถูกตัดแปลงเป็นสวนหย่อมมีต้นไม้หลายหลากพันธุ์ มีน้ำตกจำลอง สระเลี้ยงปลาเล็ก ๆ เพิ่มสีสันให้กับอาคารเรียนดูน่ามองยิ่งขึ้น ถัดจากสวนหย่อมหน้าอาคารเรียนเป็นถนนที่เชื่อมเข้าสู่หมู่บ้าน ที่มีชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาโดยเฉพาะช่วงเช้าเย็น ลักษณะสนามหน้าโรงเรียนเป็นพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศเหนือ มีเสาธง สนามฟุตบอล สนามตระกร้อ สนามวอลเลย์บอล และมีต้นไม้ขนาดใหญ่อยู่ริมสนามอยู่หลายสิบต้น ส่วนถนนด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือจะเป็นเหมือนเส้นแบ่งเขตโรงเรียนออกจากที่นาของชาวบ้านให้ดูชัดเจนยิ่งขึ้น

อาคารเรียนมี 2 หลัง คือ อาคารหลังใหญ่เป็นอาคารแบบป.1 ฉ มี 2 ชั้นจำนวน 6 ห้อง ชั้นล่างมี 3 ห้อง ห้องด้านทิศตะวันออกเป็นห้องเรียนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ห้องกลางจัดเป็นห้องพักของครูใหญ่ ห้องประชุมและห้องเก็บเอกสาร ด้านทิศตะวันตกเป็นห้องเรียนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ส่วนด้านบนเป็นห้องเรียนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึง 6 เนื่องจากห้องเรียนที่ไม่พอเพียงกับจำนวนชั้นเรียนนี้เองทำให้ต้องรวมห้องชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ไว้ในห้องด้านทิศตะวันออกด้วยกัน โดยใช้ไม้กระดานกันแยกห้องเรียน ห้องกลางเป็นห้องเรียนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และถูกกันเป็นห้องพัสดุเสียครึ่งหนึ่ง ห้องชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่อยู่ด้านทิศตะวันตกก็ใช้ชั้น

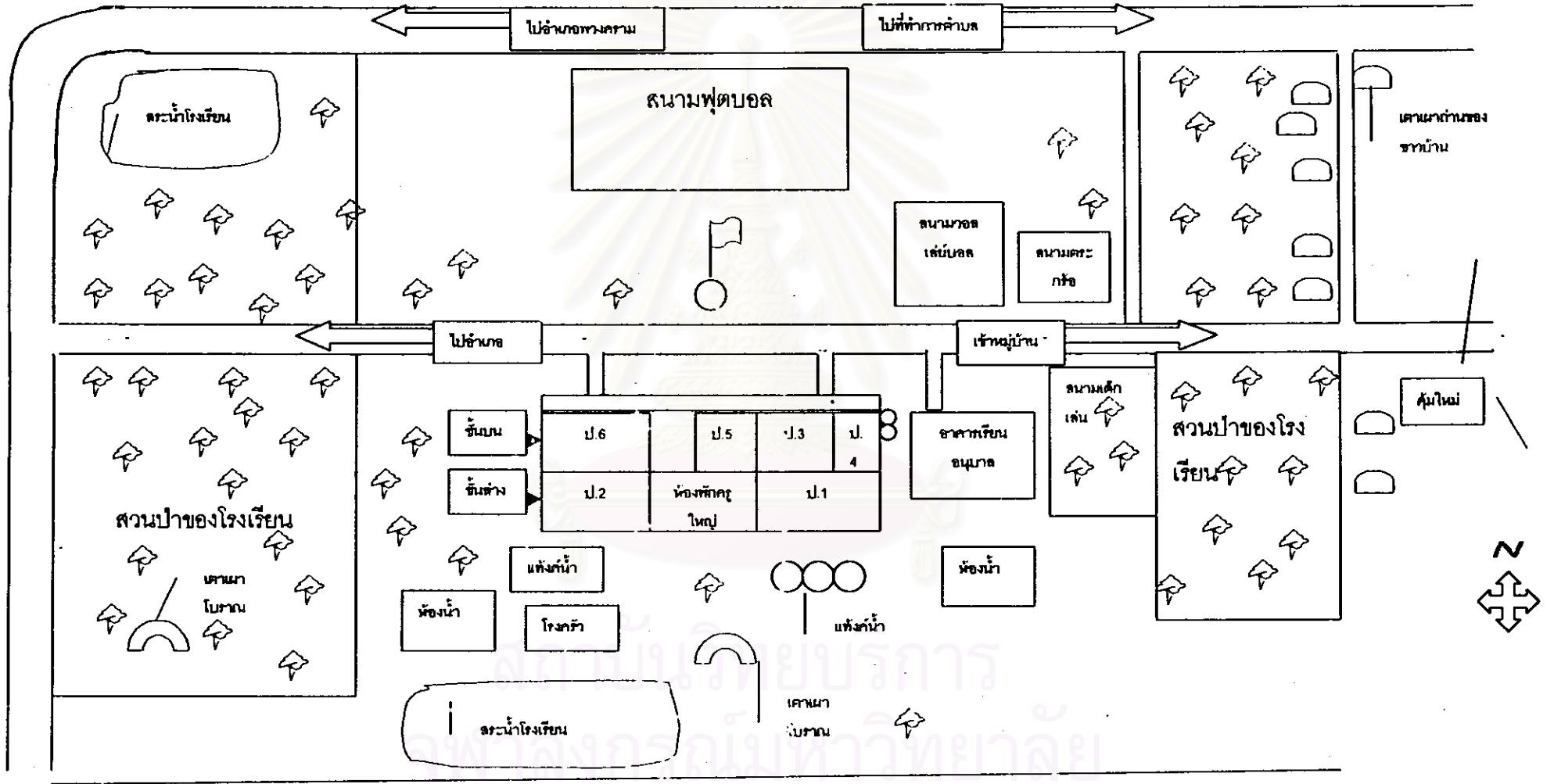
วางหนังสือกันเป็นห้องสมุด ในปีการศึกษา 2542 ได้ย้ายห้องสมุดลงไปอยู่รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แทน นัยว่า ครูวรรณหาที่เป็นครูบรรณารักษ์ณโรงเรียนและเป็นครูประจำชั้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยจะได้ดูแลโดยสะดวกกว่า นำห้องสมุดไปจัดไว้อีกชั้นหนึ่ง สภาพห้องเรียนของแต่ละห้องนอกจากกระดานดำแล้วมีการตกแต่งรูปบัตรคำ มีการจัดห้องเรียนเป็นมุมประสบการณ์ต่าง ๆ บ้าง ตามเนื้อหาการเรียนรู้ของเด็ก เช่น มุมงานประดิษฐ์ มุมภาษาไทย มุมคณิตศาสตร์ มุมการงานและพื้นฐานอาชีพ มุมสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุมภาษาอังกฤษ และยังมีมุมหนังสือ มุมอนาถมัย ผู้วิจัยพบว่า ห้องเรียนที่มีครูประจำชั้นเป็นครูผู้หญิงจะดูแลเอาใจใส่เรื่องความสะอาด และความเรียบร้อยมากกว่าห้องเรียนที่มีครูประจำชั้นเป็นครูผู้ชาย ซึ่งจะเป็นห้องโล่ง ๆ และไม่ได้รับการเหลียวแลในด้านความสะอาดเท่าที่ควร โต๊ะของครูมักจะมีหนังสือคู่มือต่าง ๆ กองสุม ๆ ไว้และมีฝุ่นจับจนหนาหยาบ

อาคารหลังเล็ก เป็นอาคารใหม่เพิ่งสร้างเสร็จเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2541 ซึ่งจัดไว้เป็นอาคารของชั้นอนุบาล ลักษณะเป็นอาคารยกพื้นภายในอาคารโล่ง ปูเสื่อน้ำมันสีสดใส มีจัดชั้นวางอุปกรณ์การเรียนการสอนไว้ด้านข้างฝาผนังตกแต่งด้วยตัวอักษรทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ภาพสัตว์ ภาพดอกไม้หลากหลายสี ซึ่งคณะคณาจารย์พัฒนาของนักเรียนมัธยมศึกษาที่มาออกค่ายได้จัดและตกแต่งให้ บริเวณภายในห้องสะอาดเพราะครูผู้สอนคือคุณพรศรีเป็นคนที่เคร่งครัดและดูแลเด็กให้รักษาความสะอาดอยู่เสมอ และบางครั้งคุณพรศรีก็จะเป็นคนลงมือกวาดห้องเรียนด้วยตัวเอง

สำหรับครูและนักเรียนนั้นดำเนินชีวิตประจำวันในโรงเรียนอย่างเรียบง่าย ไม่ค่อยมีบรรยากาศเคร่งครัดนัก ถึงแม้ว่านักเรียนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีระเบียบ เช่น มาเรียนสาย แต่งกายไม่เรียบร้อย ไม่ทำความสะอาดห้องเรียนหรือบริเวณที่รับผิดชอบ เป็นต้น แต่ก็ไม่ค่อยปรากฏว่าครูควบคุมพฤติกรรมเด็กหรือลงโทษเด็กมากนัก นักเรียนจะเล่นอยู่ในสนามทั้งในช่วงเช้า ๆ ก่อนเข้าชั้นเรียน และบางวันพอบ่ายสองโมงก็จะมีนักเรียนลงมาเล่นแล้ว บรรยากาศเช่นนี้จะไม่ค่อยปรากฏในช่วงปลายเทอม เพราะครูต้องเร่งการสอนให้จบตามเนื้อหาในหนังสือ สำหรับเรื่องที่เป็นปัญหาประจำวันของครูและนักเรียนมากที่สุด คือ เรื่องน้ำดื่ม ในช่วงหน้าฝนโรงเรียนมีถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ จำนวน 3 ถัง โดยครูใหญ่จะนำน้ำในถังใหญ่ไปกรองให้ครูและเด็กใช้ดื่มร่วมกัน แต่พอช่วงหน้าแล้งโรงเรียนเริ่มขาดน้ำ บางครั้งน้ำในถังมีเหลืออยู่เพียงก้นถัง ซึ่งเด็ก ๆ มักจะตักไม่ถึง ต้องโก้งโค้งใช้มือลูดยกไปตามประสาเด็ก บางทีก็จุ่มมือซึ่งมีทั้งขี้มือ ขี้มูก และขี้โคลกลงไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ครูบางคนทนดื่มร่วมกับเด็กไม่ได้ต้องหิ้วน้ำใส่กระติกใส่ท้ายรถมาจากบ้านเอง

สภาพของพื้นที่บริเวณโรงเรียน และอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านดงหวา แสดงรายละเอียดไว้ ดังนี้

แผนผังโรงเรียนบ้านดงหวา

โรงเรียนอยู่ห่างจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพวงครามประมาณ 9 กิโลเมตรนั้น ระยะทางดังกล่าวจะไม่ห่างไกลนัก แต่เป็นโรงเรียนอยู่ในพื้นที่แห้งแล้งกันดาร สภาพดินเป็นดินดานและตั้งอยู่บนที่สูง ขาดแคลนน้ำ ดื่มน้ำใช้ ถนนเข้าหมู่บ้านและโรงเรียนมีสภาพเป็นถนนลูกรัง ไม่มีรถโดยสารเข้าออกในหมู่บ้าน ในอดีตนับตั้งแต่มีการก่อตั้งโรงเรียนมา จากสภาพที่โรงเรียนแห่งนี้ตั้งอยู่กลางป่าเปลี่ยว เป็นที่ลับหูลับตาคน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจึงมักไม่ค่อยมีผู้ใดสนใจ แม้ในปี 2526 ได้จัดสรรที่อยู่ให้ชาวบ้านเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียน เพื่อเป็นการดึงดูดชุมชนให้เข้ามาใกล้ชิดกับโรงเรียนยิ่งขึ้น แต่สภาพป่าทึบทั้งสองด้านซึ่งเป็นเสมือนกำแพงที่กั้นโรงเรียนออกจากโลกภายนอกทำให้โรงเรียนยังเป็นสถานที่โดดเดี่ยวอยู่เช่นเดิม ครูจึงปฏิบัติงานอย่างไม่เต็มที่ เช่น มาสาย จับกลุ่มคุยกัน นอนในช่วงกลางวัน ไม่สอนเด็กนักเรียน เพราะไม่ถูกจับตามองจากชุมชนหรือคนภายนอก ในระยะ 10 ปีที่มีการประเมินคุณภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผ่านมา โรงเรียนบ้านดงทาวจึงอยู่ในอันดับติดลึกลับกลุ่มต่ำของอำเภอมาโดยตลอด บางปีถึงกับติดลึกลับกลุ่มต่ำของจังหวัดเลยก็มี (ดังตารางที่ 11) ทำให้เรื่องราวของโรงเรียนถูกถ่ายทอดออกไปสู่สายตาของบุคคลภายนอกในแง่ลบตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์การตีเมียและเล่นการพนันของทั้งครูใหญ่ครูน้อยโรงเรียนนี้ ความด้อยทางด้านอาคารสถานที่ปล่อยให้อายุรื้อและผุพัง โดยเฉพาะความด้อยของคุณภาพของนักเรียน ที่เป็นตัวแปรสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานที่ไร้ประสิทธิภาพของโรงเรียน

จากอดีตอันขมขื่น

โรงเรียนบ้านดงทาว เดิมเป็นโรงเรียนในความดูแลของกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนกองกำลังหนึ่ง ชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจสร้างอาคารแบบอาคารเรียนชั่วคราว และได้จัดการเรียนการสอนตามแบบแผนของกระทรวงศึกษาธิการมาตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม 2505 มีนักเรียนทั้งสิ้น 25 คน ครู 2 คน โรงเรียนได้ปรับปรุงอาคารเรียนอีกครั้งในปี 2508 เนื่องจากอาคารเรียนหลังเก่าทรุดโทรมมาก แต่ก็ดำเนินการไม่เรียบร้อยต้องหยุดดำเนินการ เพราะหมดเงินงบประมาณ การปรับปรุงครั้งนี้ไม่ได้อาศัยเงินงบประมาณของทางราชการแต่อย่างใด และได้เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นับแต่นั้นเป็นต้นมา สภาพเดิมของโรงเรียนแห่งนี้เป็นเพียงหญ้าเล็ก ๆ ปลูกอยู่บนเนินดิน ท่ามกลางป่าเปลี่ยวที่โอบล้อมโรงเรียนไว้ทุกด้าน มีเพียงทางเดินเล็ก ๆ ตัดจากหมู่บ้านลัดเลาะไปตามแนวป่า เป็นภาพแห่งความทรงจำของผู้คนรุ่นเก่าอย่างไม่ลืมเลือน

“ตอนมาอยู่นี่ใหม่ ๆ นักเรียน เรียนตรงนี้ มีแต่ป่าไม่มีบ้านหรอก นักเรียนคุ่มนั้นเดินลัดป่าลัดอะไรมาก็มีแต่ป่า มีแค่โรงเรียนอย่างเดียว นอกนั้นก็ไม่มีแต่ป่า”

(ชาวบ้าน / 5 พ.ศ.42)

การเรียนการสอนในแต่ละวันเกิดขึ้นอยู่กับครู วันใดครูมานักเรียนก็ได้เรียน วันใดครูไม่มานักเรียนส่วนใหญ่ก็วิ่งเล่นกันตามประสาเด็ก ๆ ห้อยโหนอยู่ตามต้นไม้บ้าง เข้าป่าหาของป่าบ้าง การเรียนการสอนในแต่ละวันก็เป็นไปตามเท่าที่สภาพแวดล้อมจะอำนวย เล่นบ้างเรียนบ้าง เพราะขาดปัจจัยสนับสนุนหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะครูไม่ครบชั้นเรียนนับตั้งแต่เปิดการสอนจนถึงปีการศึกษา 2539 คุณภาพของเด็กที่จบการศึกษาในช่วงนี้ส่วนใหญ่จึงอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

“มีแต่ป่าแต่ดงลำบาก ครูชายแดนไม่ค่อยสอนเท่าไร บางทีครูก็มาคนเดียว บางทีก็มา 2 คนพออยู่ป.4
ครูมา 3 คน บางทีครูมาก็พาไปหาหน่อไม้ หาไข่มดแดงหาอะไรเรื่อยเรื่อยไปไม่ค่อยสอนเท่าไร”

(ชาวบ้าน / 18 ก.พ.42)

“สมัยแต่ก่อนนักเรียนออกป.4 เขียนชื่อตัวเองยังไม่ออก 10 กว่าปีมาแล้ว อ่านไม่ออกสมัยครูชายแดน
เด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ถูก”

(ชาวบ้าน / 5 พ.ค.42)

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2515 มีการโอนโรงเรียนจากกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน
มาสังกัดทบองค์การบริหารส่วนจังหวัด และโอนเข้าสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นลำดับ
ต่อมา ทำให้โรงเรียนมีงบประมาณมาพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนเริ่มมีทิศทางที่ดีขึ้น
โดยเฉพาะการได้อาคารเรียนหลังใหม่ในปี 2521 ทางราชการได้อนุมัติงบประมาณมาก่อสร้างอาคารเรียนเป็นแบบ
ป.1 ฉ จำนวน 1 หลัง เป็นเงิน 270,000 บาท และเป็นอาคารเรียนหลังเดียวที่สร้างด้วยงบประมาณของทางราชการ

ในปี พ.ศ.2526 ครูใหญ่ซึ่งดำรงตำแหน่งในขณะนั้นได้จัดสรรที่ดินของโรงเรียนจำนวน 10 ไร่ ให้กับชาวบ้าน
ยากจนที่ไร้ที่อยู่อาศัยให้เข้ามาอาศัย โดยแบ่งให้ครอบครัวละ 2 งาน จำนวนทั้งสิ้น 20 ครอบครัว เพื่อเป็นการดึง
ชุมชนให้เข้ามาใกล้ชิดกับโรงเรียนยิ่งขึ้น แต่ปัญหาและอุปสรรคไม่ได้สิ้นสุดเพียงเท่านั้น เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่มี
ขนาดเล็กจำนวนนักเรียนน้อย งบประมาณที่ได้มีน้อย ครูไม่ครบชั้นเรียน จึงไม่สามารถพัฒนาในด้านต่าง ๆ เท่าที่
ควร โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นปราการด่านแรก ที่แสดงภาพลักษณ์ของโรงเรียนต่อสายตา
ของสาธารณชนนั้นมีสภาพเก่าชำรุดทรุดโทรมต่อเนื่องมาจนกระทั่งปี 2540 จึงได้ปรับปรุงอย่างจริงจัง ส่วนด้านคุณ
ภาพของนักเรียนนั้น เนื่องจากเป็นท้องถิ่นที่พูดภาษาเขมรเป็นภาษาหลัก เด็กส่วนใหญ่จึงพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้และ
ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูเป็นไปด้วยความยากลำบาก

“ปี 31 ผมมาช่วยราชการ เพราะทางนี้ครูเขาขาดขอไปทางกลุ่มต้องการคนมาช่วยราชการ ก็มาได้ปีเดียว
บรรยายภาคในช่วงชั้นเด็กมันฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง เด็กป.1 ไม่มีอนุบาล โดยมาสอนป.1 อยู่ปีหนึ่งจำไม่
ได้ว่ามีเด็กอยู่กี่คน สอนอยู่อาคารนี้ (อาคารเรียนปัจจุบัน) อาคารเรียนโทรมมาก โทรมก่อนหน้านั้น
เป็นป่า ไม่มีสวน (สวนหย่อมที่สร้างขึ้นตอนปี 2540) อาคารเรียนก็ไม่ได้เทพูนเป็นพื้นดิน (ด้านล่าง) มี
อาคารแค่อาคารเดียว ยังไม่ซ่อมประตูหน้าต่างมุงกระจกแตกอะไรแตก ไม่ได้ดีอย่างนี้ อาคารโทรม
เร็วเพราะปลวก ช้างหน้าพังเพราะฝนสาด การสร้างไม่ได้สเปคเท่าไรดูสมัยก่อน”

(ครูพี่ระ / 5 ม.ค.42)

"เมื่อก่อนสภาพห้องเรียนดูไม่ได้เลย ...เหมือนมันไม่ใช่ห้องเรียน มีนุ่งรัง หนังสือหนังสืออยู่ยงไรหอก
โรงเรียนก็เก่า ภายในห้องแต่ละห้องดูไม่ได้ กองสมุด ๆ อยู่เต็มห้อง ชะยะยังงี้ ครูผู้ชายไม่ค่อยสนใจ
เด็กไม่ใช้ก็ไม่มีทางทำ ยิ่งเด็กเราไม่ได้พัฒนา ไม่ได้เน้นด้วย"

(ครูวรรณ / 13 มี.ค.42)

"แต่ก่อนโรงเรียนเก่า ๆ โทรม ๆ ผุ ๆ พัง ๆ ประตูก็พัง หน้าต่างก็พัง ไม่มีอะไรเลย ด้านหน้าก็เป็นต้น
ซีเหล็กขึ้นคลุมเต็ม มองไม่เห็นอาคารเรียน"

(ครูปรารถนา / 25 ก.พ.42)

"แต่ก่อนโรงเรียนนี้จะมီးอะไร ไม่มีแม้แต่กระดานสักแผ่น ประตูหน้าต่างเปิดหมดทุกบาน ปิดอยู่ห้องพัก
ครูห้องเดียว ต้นไม้ปกคลุมเต็มมองไม่เห็นแม้กระทั่งอาคารเรียน"

(ครูใหญ่ / 12 พ.ย.41)

บุคคลที่มีความสำคัญในการสร้างสรรค์คุณภาพที่สำคัญของโรงเรียนที่สุด แน่นนอนคือผู้บริหาร ซึ่งผู้วิจัยขอ
กล่าวถึงผู้บริหารคนก่อนที่ยังคงผลงาน อย่างน้อย ๆ เด็กนักเรียนในยุคที่ท่านเป็นครูใหญ่ก็ยังคงอยู่ในระบบโรงเรียน
ในปัจจุบัน และประการสำคัญเป็นครูใหญ่ที่อยู่ในตำแหน่งเป็นระยะเวลานานร่วม 10 ปี บุคลิกและผลงานของครูใหญ่
คนนี้จึงยังคงมีอิทธิพลต่อภาพพจน์โรงเรียน ครูสุก (นามสมมุติ) ผู้เคยเป็นผู้บริหารโรงเรียนใกล้เคียง แล้วย้ายกลับ
เปลี่ยนเป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านดงทาวในปี 2528 เพื่อรอเกษียณอายุราชการ เป็นคนที่มีบุคลิกภาพเยี่ยมเลย ชอบ
ดื่มเหล้าและเล่นการพนัน และไม่ค่อยเข้าทำงานในโรงเรียน

"ผู้บริหารเก่าเป็นคนแก่อร่อยช้วน ทำงานก็แค่พุงตัว แกเป็นคนชอบกินเหล้าและเล่นการพนันด้วย ก็
กินทั้งครูใหญ่ครูน้อย ไม่ค่อยเข้าโรงเรียน"

(ผู้บริหารโรงเรียนใกล้เคียง / 9 พ.ย. 41)

"ครูใหญ่คนก่อนนะ ไม่เคยว่าใครเลย ไม่เคยว่าใครให้เจ็บช้ำน้ำใจ เป็นแบบแกจะไม่พูดเลย ไม่พูด
เล่นการพนันก็เล่น ตีไก่ บางทีถ้าแกไปเล่นก็ไม่ได้เข้าโรงเรียน ถ้าวันไหนเราขอไปไหนแกก็ให้ไป แกก็
ขาดบ่อยแกจะว่าได้เต็มปากนิ ! แกไม่เคยพูดปัญหาในโรงเรียนหรอกเพราะแกก็ขาด ไม่รู้จะว่ายังไง แก
ก็ว่าไม่ได้"

(ครูวรรณ / 30 ธ.ค. 41)

เมื่อผู้ขาดผู้บริหารที่เข้มแข็งครูบางคนก็ประพฤติตัวตามสบาย ครูก็มีอิสระที่จะตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่
กระทำ ไม่มีការว่ากล่าวตักเตือนเมื่อครูทำผิด เมื่อผู้ขาดผู้บริหารที่เข้มแข็งครูบางคนก็ประพฤติตัวตามสบาย ขาดจิต
สำนึกของความเป็นครูสอนเด็กไปวัน ๆ แม้แต่เวลาของการมาปฏิบัติราชการ บางวันเด็กเข้าชั้นเรียนไปแล้วแต่ครูยังไม่
มาโรงเรียน หรือบางคนมาลงชื่อปฏิบัติราชการแต่ออกไปทำธุระอื่น ๆ

"ศึกษานิเทศ....เล่าว่าก่อนจะเข้าสปอ.ต้องเข้ามาดูบ้านดงหวากก่อน สามโมงแล้วครูยังไม่มา แก่ต้องมาตีระฆังให้เด็กเข้าแถว ครูยังไม่มาก็สอนให้ จนกว่าครูเขาจะมาแกจึงเข้า สปอ."

(ครูใหญ่ / 12 พ.ย. 41)

"ตอนครูสุกอยู่ พวกครูอยากทำอะไรก็ทำ ครูพรศรีอยากไปไหนก็ไป ไม่สอนเด็ก"

(ชาวบ้าน / 13 พ.ย. 41)

ภาพพจน์ของโรงเรียนมักติดลบในสายตาของผู้พบเห็นเสมอ ๆ ทั้งผู้บริหารไม่เอาใจใส่ต่อโรงเรียน ครูดีมีเหล้าไม่มาปฏิบัติงาน ครูมาโรงเรียนสายและที่สำคัญคือครูไม่สอน ครูที่มาบรรจุใหม่ ๆ มักจะถูกเพื่อนครูโรงเรียนที่รู้จักมาชักชวนแนะนำให้ย้ายออกอยู่เสมอ

"เขาพูดเชิงดูถูกว่าโรงเรียนติดสิบลูกม่อต่ำอยู่เรื่อย ติดตลอดติดมาตลอดเลย... อยู่ลึก และโรงเรียนไม่ตีอะไรทำนองนี้ เขาพูดกันคือครูไม่สอน..."

(ครูวรรณนา / 30 ธ.ค. 41)

พฤติกรรมที่ครูชอบดื่มเหล้าละทั้งหน้าที่ ไม่สอนเด็ก บางคนเมาแล้วเสียสติ อาละวาด เป็นอีกพฤติกรรมที่ชาวบ้านอดทนระอาใจ

"..โรงเรียนนี้แต่ละคนมาแต่คนสุด ๆ อย่าง ครูดำ (นามสมมุติที่เสียชีวิตแล้ว) รับเงินเดือนอาทิตย์แรก ๆ ไม่เคยสอนเลย เมาแต่มานะ จนครูใหญ่บอกให้ลาออกไป ครูยังไม่พอขี้มาซ้ำเติมกันไปอีก...ไม่รู้มันเป็นอย่างนี้ได้ครูมากี่มีแต่บ้า ๆ ครูดำ (เสียชีวิตแล้ว)ก็บ้า ครูแดง(เสียชีวิตแล้ว) ครูดู(ย้ายไปแล้ว)ก็บ้า อีกคนหนึ่ง (หมายถึงครูพินิจ) ก็บ้า บ้าแบบกินเหล้าไปแบบไม่มาโรงเรียน 14, 15 วัน บางทีมาแล้วก็ไม่ได้สอนมาแล้วก็ไป ถ้าเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ครูสุกก็เรียบบ้อย เอาออกก็ได้..."

(ครูกำชัย / 6 ม.ค.42)

"...สมัยก่อนโรงเรียนมีครูแค่ 2 คน ครูก็กินเหล้า ต่อมาครูเพิ่มอีกก็กินเหล้าอีก เข้ามากินเหล้ากับชาวบ้าน เข้ามาแบบไม่มีสาระ..."

(ชาวบ้าน / 12 ม.ค.42)

ครูที่มีครอบครัวและอยู่ต่างจังหวัดไกล ๆ ต้องลากลับบ้านบ่อย ๆ การเดินทางของครูทำให้ครูเหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลีย ครูต้องละทิ้งหน้าที่การสอนเป็นประจำ ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างไม่เต็มที่ ผลการเรียนของเด็กตกต่ำ เด็กบางคนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ เป็นภาระของครูที่รับหน้าที่สอนในระดับชั้นต่อไป อย่างกรณีที่ครูปราถนากล่าวถึงพฤติกรรมของครูมินาที่ปฏิบัติงานอยู่ในช่วงปี 2537-2541 ว่า

“เด็กเป็นอย่างนี้ ! เพราะครูคนเก่าไม่สนใจสอน ห่วงแต่กลับบ้าน แยกกลับทุกอาทิตย์เลยพี่...วันศุกร์ ตอนบ่ายแยกก็ลาครูใหญ่ไปแล้ว บางอาทิตย์ก็เทลิดถึงวันอังคาร วันพุธ บางอาทิตย์ก็ลาต่อทั้งอาทิตย์ ถ้าแยกกลับมาวันจันทร์ วันพุธแหละพี่ถึงจะพินสอนเด็กได้ วันศุกร์ก็กลับอีกแล้ว”

(ครูปรารภนา / 6 พ.ย.41)

“ลาจนเหลืออีกวันเดียวจะไม่ได้ขึ้นเงินเดือน”

(ครูปรารภนา / 19 พ.ย.41)

การเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นไปอย่างไม่เต็มที่ ครูใช้การเรียนการสอนโดยสั่งงานให้เด็กทำ บางทีครูไม่ตรวจงานเด็ก การเรียนการสอนในห้องเรียนเป็นไปอย่างไร้ความหมาย

“รู้สึกแยครับ ครูไม่ค่อยสอน บางทีให้งานแล้วก็ไม่ยอมตรวจ ไม่มีการบังคับ ใครจะทำก็ทำ ไม่มีรอยปากกาครูตรวจ เด็กก็ไม่ทำ รู้สึกว่าแยครับ ไม่รู้อะไรเลย”

(ชาวบ้าน / 9 พ.ย.41)

“เรียนก็เรียนเฉย ๆ เขียนก็ไม่ได้ส่ง เขียนไปเฉย ๆ แยกก็ไม่เห็นเรียกส่ง ไม่เคยเรียกเอามาส่งมาอะไร เรียนก็เรียนเฉย ๆ แยกเขียนเต็มกระดานอยู่ ลอกตามแยกก็ไม่ได้ส่ง บางวันก็เรียกส่งแต่ทุกวันนี้คงดีขึ้นแล้ว”

(ชาวบ้าน / 26 ม.ค.42)

ดัชนีที่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพการศึกษาของโรงอีกประการหนึ่ง คือ เป็นโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนติดลิกกลุ่มต่ำของระดับอำเภอมาตลอด ตั้งแต่เริ่มเปิดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปี 2528 ถึง 2537 และ ติดลิกกลุ่มต่ำในระดับจังหวัดในปี 2532 2534 2536 โดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ในรายวิชาภาษาไทย นักเรียนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ จนเป็นที่เล้าขานกันทั้งอำเภอ

“ปี 31 ผมมาคุมสอบเด็กป.6 มี 11 คน อ่านหนังสือได้คนเดียว นอกนั้นอ่านไม่ได้เลย”

(ผู้บริหารโรงเรียนใกล้เคียง / 9 พ.ย.41)

“มาปีแรก (2536) พี่สอนป.5 สระโหลดรูปมันยังไม่รู้จักเลย อย่าไปถามถึงขั้นนั้นเลย การสอนทำให้เราสอนยาก เด็กไม่ได้อะไรเลย มันน่าจะรู้อะไรมากกว่าสระแล้ว”

(ครูวรรณนา / 13 มี.ค.42)

อย่างไรก็ตามทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อเคยตกอยู่ในขั้นต่ำสุด ก็ต้องมีวันที่จะถีบตัวขึ้นมาอยู่ในระดับแนวหน้าหรือเป็นที่ยอมรับได้เช่นกัน โรงเรียนบ้านดงทาวก็เช่นกัน ปัจจุบันนี้สภาพโรงเรียนโดยเฉพาะอาคารเรียนได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตไปอย่างสิ้นเชิง หลายสิ่งหลายอย่างในโรงเรียนได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่บางสิ่งบางอย่างก็ยังเป็นเสมือนอดีตที่เป็นมา

โรงเรียนบ้านดงหวาดตั้งอยู่ในพื้นที่ทั้งสิ้น 42 ไร่ เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 2 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สถิตินักเรียนและครูในช่วงปี พ.ศ. 2538-2542 ดังนี้

ปีการศึกษา 2538	มีจำนวนนักเรียน 94 คน	จำนวนครูเมื่อต้นปีการศึกษา 6 คน
ปีการศึกษา 2539	มีจำนวนนักเรียน 93 คน	จำนวนครูเมื่อต้นปีการศึกษา 7 คน
ปีการศึกษา 2540	มีจำนวนนักเรียน 95 คน	จำนวนครูเมื่อต้นปีการศึกษา 8 คน
ปีการศึกษา 2541	มีจำนวนนักเรียน 92 คน	จำนวนครูเมื่อต้นปีการศึกษา 9 คน
ปีการศึกษา 2542	มีจำนวนนักเรียน 94 คน	จำนวนครูเมื่อต้นปีการศึกษา 8 คน

แนวการจัดการศึกษาของโรงเรียน

แนวการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้มีการดำเนินการ ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอน ปัจจุบันการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านดงหวาดแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับอนุบาลศึกษา และระดับประถมศึกษา ดังมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ระดับอนุบาลศึกษา การศึกษาระดับนี้ไม่ถือว่าเป็นการศึกษาภาคบังคับแต่โรงเรียนก็จัดให้ถือเป็นการเตรียมพร้อมของเด็กก่อนที่จะเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งเปิดสอนครั้งแรกในปีการศึกษา 2538 จำนวนหนึ่งห้องเรียนเรียกว่าชั้นเด็กเล็ก แต่เนื่องจากมีจำนวนครูไม่ครบชั้นเรียน ครูใหญ่ (ครูสุก) จึงให้ครูพรศรีเป็นผู้รับผิดชอบสอนนักเรียนอนุบาลและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ควบกันสองห้อง ต่อมาปีการศึกษา 2539 ได้เปิดชั้นเรียนเพิ่มเป็น 2 ชั้นเรียน ครูพรศรีต้องรับผิดชอบสอนเพิ่มอีก 3 ชั้นเรียนอยู่ในห้องเดียวกัน คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 และ 2 ในระยะนั้นยังไม่อาคารเรียนเป็นเอกเทศ ห้องอนุบาลก็ยังอยู่ร่วมกับอาคารเรียนหลังใหญ่ซึ่งคือห้องพักครูปัจจุบัน จนกระทั่งในปีการศึกษา 2541 ได้อาคารเรียนหลังใหม่ และได้แยกห้องเรียนเป็น 3 ห้องเรียน คือ ชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 โดยรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3 ขวบ แต่ภายหลังระดับอนุบาล 3 ขวบนี้ได้ยกเลิกไป ปัจจุบันจึงเหลือเปิดสอนในระดับชั้น อนุบาล 2 และอนุบาล 3 เพียง 2 ระดับชั้น ซึ่งในปีการศึกษา 2542 มีนักเรียนจำนวนนักเรียนอนุบาลทั้งสิ้น 30 คน ซึ่งมีครูพรศรีรับผิดชอบเพียงคนเดียว

1.2 ระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้โรงเรียนถือเป็นหน้าที่หลักที่ต้องให้ความรู้ และโอกาสแก่เด็กในชุมชน มีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด โครงสร้างของเนื้อหาวิชาแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มประสบการณ์ คือ กลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพและกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษ (ภาษาอังกฤษ) ในปัจจุบันมีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 จัดเป็น 6 ห้องเรียน มีนักเรียน 64 คน ครูที่สอนประจำชั้นมี 6 คน โดยเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบประจำชั้น ครูสอนนักเรียนในความรับผิดชอบทุกกลุ่มประสบการณ์

2. การบริหารและจัดการชั้นเรียน การจัดครูเข้าประจำชั้นเรียนในแต่ละปีการศึกษาอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง โดยพิจารณาจากความเหมาะสมและความสมัครใจของคณะครูเอง โดยครูใหญ่จะเรียกประชุมครูจัดครูประจำชั้นเรียนก่อนสิ้นปีการศึกษาเท่าเพื่อจะได้ไม่ชุลกชุลกในปีการศึกษาถัดไป ซึ่งในปีการศึกษา 2542 นี้ ได้มีการปรับ

เปลี่ยนครูเข้าประจำชั้นเรียน ดังนี้คือ โดยแต่ละชั้นจะจัดให้ครูรับผิดชอบสอนประจำชั้น ซึ่งครูจะเป็นผู้สอนครบทุกกลุ่มประสบการณ์ ดังนี้

อนุบาล 2	ครูพรศรี
อนุบาล 3	ครูพรศรี
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	ครูวรรณนา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	ครูพีระ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3	ครูกัญชัช
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	ครูพินิจ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	ครูชัชวาล
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	ครูปรารถนา

การจัดครูลงประจำชั้นเรียนนั้นนับเป็นสิ่งสำคัญที่ครูใหญ่จะต้องพิจารณาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในระดับชั้นที่ต้องเป็นพื้นฐานของระดับชั้นอื่น ๆ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ต้องพิจารณาเลือกครูที่มีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นพิเศษ ครูวรรณนาและครูพีระจึงได้รับความไว้วางใจจากครูใหญ่ ส่วนระดับชั้นอื่น ๆ จะพิจารณาตามความเหมาะสมและความสมัครใจของครูผู้สอน ซึ่งครูบางคนก็เลือกระดับชั้นเก่าเพราะเคยสอนและสร้างผลงานมาหลายปีจึงไม่อยากเปลี่ยนแปลง หรือบางคนต้องการสอนเพราะคิดว่าเด็กโตพอรับผิดชอบงานต่าง ๆ ได้ สอนง่ายเพราะเด็กรู้เรื่องแล้วไม่ต้องกวดขันมากนัก สะดวกที่ครูจะปลีกตัวไปทำงานอย่างอื่น หรือครูในโรงเรียนไม่ถนัดงานสอนในบางวิชา เช่น ภาษาอังกฤษ ต้องให้ครูที่มีทักษะรับผิดชอบสอนในชั้นนั้น แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการศึกษาในระดับชั้นอนุบาล ยังเป็นระดับที่ผู้บริหารและคณะครูให้ความสำคัญน้อยกว่าระดับอื่น ๆ ครูใหญ่จึงมีความต้องการให้ครูชัชวาลที่อายุมาก จน "หมดไฟ" แล้วมารับผิดชอบในการสอนระดับชั้นนี้มากกว่าระดับอื่น ๆ แต่เนื่องจากระดับอนุบาลมีกิจกรรมที่ต้องดูแลเด็กมาก ครูพรศรีเองก็รับผิดชอบสอนมาหลายปีและยินดีจะรับผิดชอบสอนระดับชั้นนี้ต่อไป ครูชัชวาลจึงต้องรับผิดชอบสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แทนการที่จะมารับผิดชอบระดับชั้นอนุบาล ตามความคิดเห็นของครูใหญ่ ส่วนการจัดครูลงประจำชั้นในช่วงป.3-5 ตัวครูใหญ่เองก็ไม่ไว้วางใจครูในระดับชั้นดังกล่าวนี้ เพราะคิดว่าครูส่วนใหญ่จะหมดไฟ ครูมักไม่ค่อยเอาใจใส่ดูแลเด็กเท่าที่ควร แต่ก็ไม่มีทางเลือกเนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนมีจำกัด

"ครูใหญ่ว่าจะเอาใหม่ ป.2 รุ่นนี้ (ในปีการศึกษา 2542 กำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ให้มันได้วิชาการให้ติดอันดับกับเขาบ้าง เพราะว่ารุ่นนั้น (ในปีการศึกษา 2542 กำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6) ปล่อยแล้ว เลยให้พี่วรรณนาสอนป.1 พี่พีระสอนป.2 แกสอนป.2 มาแต่ไหนแต่ไร แกมีประสบการณ์... แต่ก่อนครูใหญ่อยากให้อาจารย์ชัชวาลรับอนุบาล ถ้าให้อาจารย์ชัชวาลสอนอนุบาลงานจะไม่มาก แต่อนุบาลก็เห็น ๆ อยู่ ไม่อยากให้แกสอนชั้นสูงแกแก่แล้วความมีไฟก็จะหมดไป แต่พี่พรศรีเขาก็รับสอนอนุบาลเอง อาจารย์ชัชวาลเลยได้มาสอนชั้นบน (ป.5) ถ้าพี่พรศรีสอนป.3 หนูก็คงดีใจอยู่ว่าเด็กมันได้ถึง ป.3 ส่วนป.4 5 6 มันอ่านหนังสือได้แล้วก็น่าจะตลอด ป.1, ป.2 คล้าย ๆ เริ่มต้นมาหยุดป.3 หยุดชะงักก็... ป.3 เป็นช่วงต่อเนื่องหนูก็อยากสอนเหมือนเดิม อาจารย์ชัชวาลบอกว่าไม่มีคนสอนภาษา

อังกฤษเด็ก หนูก็เลยว่าดีเหมือนกันหนูขึ้นไปสอนป.6 หนูก็จะมีเวลาทำงานเต็มที่ เราสอนแล้วให้มันทำงานไป ป.3 ถ้าเราไม่คุมมันมันก็เล่นเหมือนเดิม คงจะพุดง่ายกว่าป.3 "

(ครูปรารณา / 10 มี.ค.42)

"ไม่มีคนรับช่วงต่อมา ! ป.2 ป.3 ช่วงต่ออาจารย์พระ ถ้ามีคนเอาใจใส่เหมือนอาจารย์พระสักคนคงจะดี"

(ครูใหญ่ 12 มี.ค.42)

ด้านการจัดห้องเรียนนั้น ชั้นเรียนอนุบาลทั้ง 2 ชั้นเรียนจะเรียนร่วมกันในอาคารเรียนอนุบาลขนาด 4x9 เมตร ซึ่งเป็นอาคารเอกเทศ โดยมีครูพรีวัชรับผิดชอบเพียงผู้เดียว ส่วนอาคารเรียนชั้นประถมศึกษาเป็นอาคารเรียนแบบ ป.1ฉ มีทั้งหมด 6 ห้องเรียนแต่ได้จัดเป็นห้องพักครูใหญ่ ห้องประชุมและห้องเก็บเอกสารต่าง ๆ ไปเสีย 1 ห้องเรียนจึงเหลือห้องเรียนเพียง 5 ห้องเรียน ซึ่งต้องจัดห้องเรียนในจำนวน 5 ห้องเรียนนี้สำหรับนักเรียนทั้ง 6 ชั้นเรียนได้มีที่เรียน โดยการแบ่งห้องเรียนชั้นบนด้านทิศตะวันออกเป็นสองห้องเรียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรียน โดยการเอาไม้กระดานมาติดกันห้องหยาบ ๆ ซึ่งฝากระดานก็โยกแยกเพราะติดกันไม่แข็งแรง บางครั้งนักเรียนทั้งสองห้องก็ป็นขำมมาหากัน ในปี 2542 โรงเรียนได้งบประมาณซ่อมแซมอาคารเรียนมาจึงได้ปรับปรุงกันห้องให้แข็งแรงขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องเสียง คือ เวลาที่ครูห้องหนึ่งอธิบายอีกห้องหนึ่งต้องเงียบ ครูก็มีความรู้สึกว่าจะอธิบายมากไม่ได้เพราะเสียงจะดังรบกวนนักเรียนอีกห้องหนึ่ง ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ครูปรารณาและครูกำชัยจะใช้เวลาอธิบายบทเรียนประมาณ 10 นาที แล้วสั่งงานให้เด็กทำเงียบ ๆ แล้วครูจะออกไปนั่งระเบียบด้านนอกเพราะสภาพห้องเรียนคับแคบ

"ผมก็เคยบอกครูใหญ่ว่าให้กันห้องให้มันดีกว่านี้หน่อย พอผมเข้าไปสอน ห้องป.3 ก็สอนไม่ได้ พอเขาสอนทางนั้นผมก็สอนทางนี้ไม่ได้ เสียงมันดัง ต้องสอนคนละที สอนแล้วก็ออกไปนั่งข้างนอก ห้องมันแคบสภาพห้องก็โอ จะฟังแหล่ไม่ฟังแหล่..."

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

ส่วนห้องเรียนอื่น ๆ ถึงแม้จะไม่ได้เรียนร่วมกับชั้นอื่น แต่ก็ต้องกันห้องเป็นห้องกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ห้องพัสดุอยู่ร่วมกับห้อง ป. 5 ห้องพยาบาลอยู่ร่วมกับห้องป.2 ห้องสมุดอยู่ร่วมกับห้องป.1 แม้ว่าการจัดห้องเรียนอย่างนี้จะมีข้อดีในแง่ครูประจำชั้นสามารถบูรณาการห้องนั้น ให้เป็นมุมประสบการณ์หนึ่งในห้องเรียนของตน แต่ก็เป็นอุปสรรคทำให้นักเรียนห้องอื่น ๆ ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากห้องดังกล่าวได้สะดวก โดยเฉพาะห้องสมุดซึ่งเป็นเสมือนคลังความรู้ ซึ่งสามารถสร้างเสริมให้นักเรียนมีลักษณะนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าได้ นอกเหนือจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน เมื่อห้องสมุดอยู่ร่วมกับห้องเรียนทำให้อีกโอกาสที่นักเรียนห้องอื่นจะใช้ห้องสมุดนี้ลดไปโดยปริยาย

"..เราไม่มีที่ให้เขาค้นหนังสือ ไม่มีห้องสมุด ไม่มีเป็นเอกเทศ เรามีไว้หลังห้อง ห้องนี้กำลังเรียนเราจะกล้าให้เด็กเราไปค้นได้ยังไง มันจะส่งเสียงดัง..."

(ครูพระ / 5 มี.ค.42)

สำหรับบรรยากาศภายในห้องเรียนนั้นครูผู้สอนจะพยายามจัดเป็นมุมประสบการณ์ต่าง ๆ ตามกลุ่มประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียน เช่น มุมคณิตศาสตร์ มุมภาษาไทย มุมสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุมสร้างเสริมลักษณะนิสัยและมุมการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่มุมเหล่านี้จะใช้รูปภาพสำเร็จรูปจัดเป็นป้ายนิเทศ ส่วนมุมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนก็มีมุมอนามัย ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าห้องเรียนที่มีครูผู้หญิงเป็นครูประจำชั้นจะพิถีพิถันในการจัดบรรยากาศห้องเรียนมากกว่าครูผู้ชาย

2. แผนการบริหารงานในโรงเรียน ทุกปีการศึกษาโรงเรียนได้มีการวางแผนงานประจำปีหรือเรียกว่าแผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ โดยมีเนื้อหาสาระประกอบด้วยนโยบายของโรงเรียน แผนผังบริเวณโรงเรียนและเขตบริการของโรงเรียน ประวัติโรงเรียน ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน สรุปแผนโครงการในรอบปีที่ผ่านมา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของโรงเรียน การดำเนินงานโครงการของโรงเรียนในปีปัจจุบัน ฯลฯ โครงการของโรงเรียนบ้านดงหวายจะมีทั้งงานประจำ งานต่อเนื่อง และโครงการใหม่ แต่ในปีการศึกษา 2542 ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพวงคราม ได้ให้โรงเรียนจัดทำธรรมนูญโรงเรียน เพื่อจะใช้เป็นแผนแม่บทที่จะกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งธรรมนูญโรงเรียนเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยคณะกรรมการสถานศึกษา เป้าหมายหลักของการจัดทำธรรมนูญโรงเรียนนั้นก็เพื่อต้องการให้โรงเรียนและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับชุมชน และให้โรงเรียนจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณรองรับตามธรรมนูญโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการจัดทำธรรมนูญอย่างเร่งรีบและรวบรัดโดยอ้างว่าไม่มีเวลา ผู้วิจัยสังเกตว่าเป็นเพราะครูใหญ่และคณะครูไม่เข้าใจในหลักการ และกระบวนการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน ต้องการงานอย่างรวดเร็ว และประการสำคัญครูไม่เห็นความสำคัญการมีส่วนร่วมและแผนการทำงานในส่วนของคณะกรรมการโรงเรียนนั้นยังไม่มีความหมายเลย ครูใหญ่ใช้วิธีการนำเอาธรรมนูญโรงเรียนอื่นมาเป็นแบบลอกเปลี่ยนข้อมูลข้างในเป็นของโรงเรียน และให้เจ้าหน้าที่ธุรการของโรงเรียนพิมพ์ ก่อนจะนำส่งสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ เหมือนกับที่โรงเรียนทำรายงานฉบับหนึ่งเหมือนกับรายงานอื่น ๆ ทั่วไปที่ต้องส่งอำเภอ สำหรับครูในโรงเรียนบางคนก็ไม่ได้ด้วยซ้ำไปว่า ธรรมนูญของโรงเรียนหน้าตาเป็นอย่างไร สำคัญอย่างไร และประกอบด้วยอะไรบ้าง และน่าจะมีใครร่วมจัดทำบ้าง ผู้วิจัยโทรศัพท์สัมภาษณ์ครูวรรณถึงเรื่องการจัดทำธรรมนูญของโรงเรียน ดังนี้

- ผู้วิจัย : พี่วรรณคะ หนูอยากทราบว่า ธรรมนูญโรงเรียนเขาเขียนเรื่องอะไรบ้างที่พอจะทราบไหมคะ
- ครูวรรณ : พี่ไม่เคยอ่านเลย ช่วยบ้างแต่ก็ไม่ได้ทำกับเขาหรอก มีแต่ครูใหญ่ น้องกำชัยช่วยกัน น้องปรารภนาเป็นคนพิมพ์ พี่ได้พิมพ์นิด ๆ หน่อย ๆ ตอนท้ายเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก
- ผู้วิจัย : นั่งทำกันเองเลยหรือคะ
- ครูวรรณ : เขาเอาของที่อื่นมาแล้วมาเปลี่ยนข้อมูลข้างในแต่พี่ก็ไม่ได้เปิดดูหรอก เขาเสร็จก็เสร็จเลย

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูพี่ระขณะที่อยู่ในห้องพักครู ถึงการมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน ได้รับคำตอบว่า

"...ธรรมนูญโรงเรียนผมยังไม่เห็นไม่ได้เปิดดูเลย ไม่รู้ด้วยซ้ำว่ามันเป็นยังไง เห็นแต่เขาไปส่งอยู่ แต่ผมไม่ได้เปิดดูว่ามันเป็นยังไง ปฏิบัติยังไงที่เราจะต้องทำ เขาบอกว่าธรรมนูญเหมือนโครงการแผนงานนี้แหละ ก็ว่าเราจะต้องทำอะไร เริ่มต้นจากคำขวัญ ปรัชญา คำนำ สารบัญ มุคกลางในโรงเรียนมันน่าจะเป็นอย่างนั้น แต่ผมไม่เห็น เห็นเขาพูดกันอยู่รีบทำ รีบทำ ไปส่งอำเภอ อันนี้เป็นความสามารถเฉพาะตัวที่เอาเรื่องใหญ่มาเป็นเรื่องเล็ก

(ครูพี่ระ / 24 ส.ค.42)

เรื่องของการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่สามารถอธิบายถึงการขาดการวางแผนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของครูในโรงเรียน เพราะได้ธรรมนูญมาโดยการลอกเลียนของโรงเรียนอื่น ซึ่งก็คล้ายกับเขียนแผนงานปฏิบัติประจำปีงบประมาณ ครูในโรงเรียนเองก็ไม่ได้สนใจในการวางแผนงานโครงการต่าง ๆ ไม่ทราบเป้าหมายในการปฏิบัติงาน เพียงแต่ยึดเอาแผนงานเก่าของปีที่แล้วและปล่อยภาระงานให้เป็นหน้าที่ของครูบางคนที่ต้องพิมพ์เป็นรูปเล่ม เมื่อครูไม่มีการวางแผนงานก็ไม่แจ่มชัดในแผนงานที่จะปฏิบัติ งานต่าง ๆ ที่ครูรับผิดชอบจึงปฏิบัติไปตามความเคยชิน แผนงานที่เขียนขึ้นในแต่ละปีก็ยังไม่ได้ปฏิบัติอย่างจริงจัง บางแผนงานไม่มีการประเมินหลังสิ้นสุดแผนการปฏิบัติงาน ขาดความกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบในโรงเรียน ยกเว้นโครงการที่ต้องอาศัยงบประมาณทางราชการ เช่น งานการเงินโรงเรียน โครงการอาหารกลางวัน โครงการอาหารเสริมที่ตรงตามความต้องการผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ แต่โครงการส่วนใหญ่จะมีแต่แผนงาน โครงการที่เขียนไว้อย่างโก้หรูแต่ครูไม่ได้ปฏิบัติ อย่างเช่น โครงการสอนซ่อมเสริม โครงการผลิตสื่อการเรียนการสอน โครงการพัฒนาห้องสมุด เป็นต้น

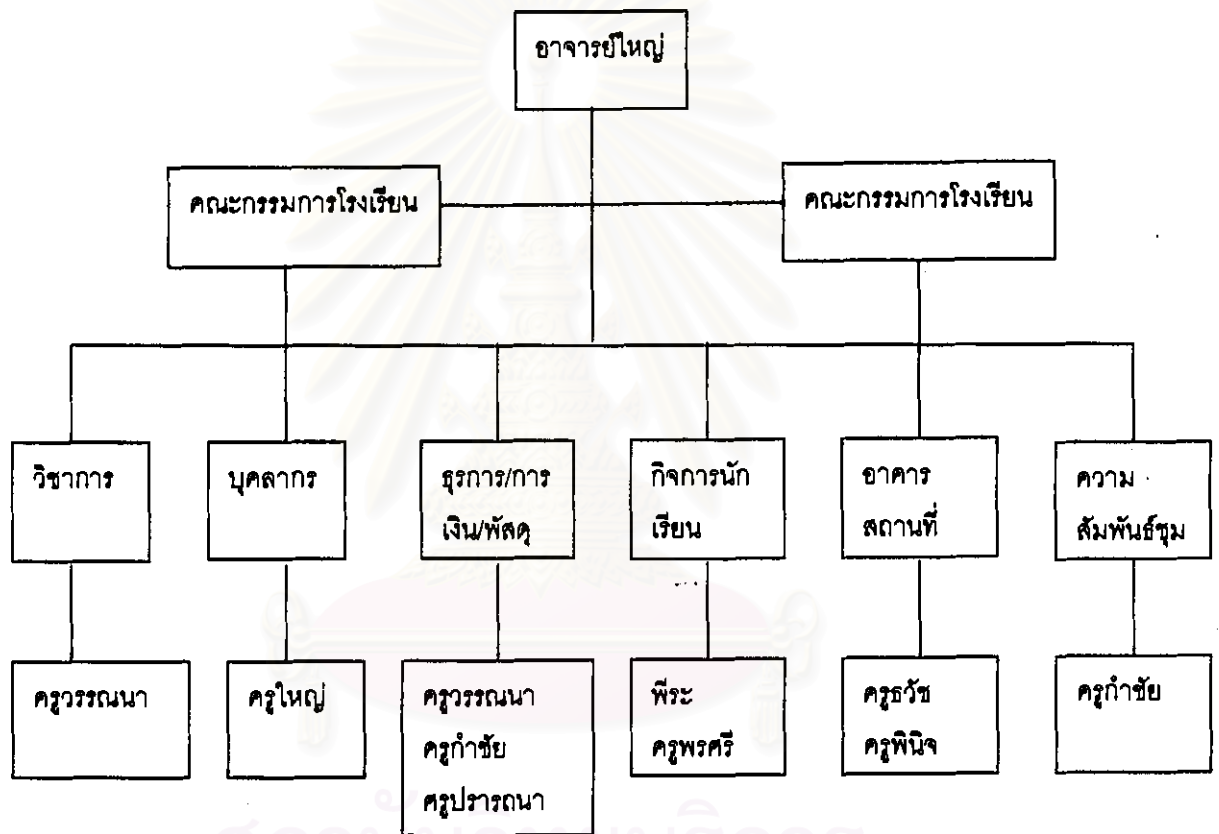
"เราทำเสร็จเราก็เอาไปส่งเขา(ส่งสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ) เราไม่ได้นำมาปฏิบัติตามธรรมนูญระดับประเทศก็คือกัน การเขียนโครงการไปอย่างโก้ จะมีใครบ้างเอาโครงการไปปฏิบัติไม่มี ถ้าเราทำตามโครงการประเทศเราก็เจริญไปนานแล้ว เห็นไหมไม่ต้องอะไร โครงการสอนซ่อมเสริมเขียนโกหกเขาอยู่นั้นแหละทั้งปี โครงการผลิตสื่ออะไรก็โกหกหมดทั้งปี จริงไหมละจะมีเป็นตัวเป็นตนเป็นรูปธรรมไม่มีทุกโรงเรียนต้องมีโครงการอย่างนี้เกิดขึ้น โครงการห้องสมุดมีทุกปี โครงการผลิตสื่อปรับปรุงห้องเรียนมีทุกปี โครงการนี้คือโครงการที่เก็บไว้เฉย ๆ ไม่นำมาสู่การปฏิบัติ"

(ครูพี่ระ / 24 ส.ค.42)

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า โรงเรียนบ้านดงทาวมีแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนทุกปี มีคณะกรรมการโรงเรียนจำนวน 15 คน แบ่งเป็นชาวบ้าน 10 คนและคณะครูในโรงเรียน 5 คน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา โดยจัดให้มีโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานทั้ง 6 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคลากร งานธุรการการเงิน และพัสดุ งานกิจการนักเรียน งานอาคารสถานที่ งานความสัมพันธ์กับชุมชน และในปีงบประมาณ 2541 มีโครง

การย่อยอีก 21 โครงการ (ดูในภาคผนวก) แต่จากการสัมภาษณ์คณะครูทราบว่า ทุกปีที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจะกำหนดให้โรงเรียนจัดทำ และส่งแผนปฏิบัติงานประจำปีก่อนที่จะเริ่มปีการศึกษาใหม่ ซึ่งครูใหญ่ก็จะประชุมครู เพื่อวางแผนและมอบหมายงานทุกปี แต่เนื่องจากปีการศึกษา 2542 โรงเรียนได้มีการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน จึงยังไม่มีแผนการปฏิบัติงานประจำปี แต่ครูยังคงรับผิดชอบงานตามที่เคยปฏิบัติในปีการศึกษา 2541 ดังนี้ตั้งแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 แผนการบริหารโรงเรียน

จากประสบการณ์ในสนามพบว่า ครูใหญ่จะให้ความสำคัญของการบริหารงานอาคารสถานที่เป็นอันดับแรก นั่นคือครูใหญ่มักจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติในการพัฒนาอาคารสถานที่เอง รวมทั้งได้มีการจัดเงินนอกงบประมาณที่โรงเรียนได้รับ เพื่อพัฒนาอาคารสถานที่ตลอดระยะเวลาที่ครูใหญ่ดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ปี 2539 ส่วนงานที่ครูใหญ่ให้ความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา คือ งานธุรการ การเงินและพัสดุ ซึ่งครูใหญ่จะมอบหมายงานให้ครูใกล้ชิดมากกว่าครูคนอื่นเป็นผู้รับผิดชอบ คือ ครูวรรณนาและครูปรารณาเพราะไว้ใจครู 2 คนนี้ งานพัสดุที่ครูป้องพลเคยรับผิดชอบงานร่วมกับครูกำชัย แต่เมื่อครูป้องพลย้ายไปเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ครูใหญ่ได้มอบหมายให้ครูปรารณามาทำงานพัสดุโรงเรียนแทนครูป้องพล ทั้งที่ครูปรารณาเองก็มีงานธุรการซึ่งเป็นงานหลักที่ต้องปฏิบัติทุกวันอยู่แล้ว ในขณะที่ครูกำชัยไม่ค่อยได้มีงานรับผิดชอบที่ต้องทำเป็นกิจวัตร และเป็นครูที่ปฏิบัติหน้าที่นี้อยู่แล้วน่าจะได้เป็นผู้รับผิดชอบงานต่อไป หรือในกรณีการเบิกจ่ายเงินโครงการอาหารกลางวันหรือเงินอาหารเสริมนม ครูใหญ่มักจะให้ครู

วรรณณาเป็นผู้ทำหน้าที่เบิกจ่ายเงินจำนวนนี้ทั้งหมด โดยไม่ให้ครูพรศรีซึ่งเป็นครูที่รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเบิกจ่ายเงินจำนวนดังกล่าว เนื่องจากครูพรศรีมักมีปัญหาด้านเศรษฐกิจครูใหญ่จึงไม่ค่อยไว้วางใจให้รับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการเงิน นอกจากนี้ครูใหญ่ยังจำกัดปริมาณงานของครูบางคนที่ตนเองไม่ไว้วางใจ อย่างเช่น ครูกำชัยและครูพินิจนั้นแทบจะไม่มีบทบาทรับผิดชอบงานในโรงเรียนเลย

การมอบหมายงานโดยยึดเอาความสัมพันธ์ส่วนตัวเช่นนี้ มีผลทำให้เกิดข้อขัดแย้งเกิดขึ้นในโรงเรียน คือกลุ่มครูที่ไม่ได้รับความไว้วางใจก็มักจะไม่ปฏิบัติงานอื่น ๆ ถ้าหากครูใหญ่ไม่มอบหมายหรือชี้แจง อย่างกรณีที่ครูใหญ่ไม่ได้ชี้แจงให้คณะครูเขียนโครงการรองรับแผนงบประมาณประจำปีการศึกษา 2542 ในขณะที่ครูปรารถนาจะรับเป็นผู้พิมพ์แผนปฏิบัติการทุกปี ส่งเลยจนสิ้นเดือนตุลาคม 2542 แล้วแผนปฏิบัติการก็ยังไม่เสร็จ ครูปรารถนาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตนพิมพ์แผนปฏิบัติงานของโรงเรียนยังไม่เสร็จ เพราะคณะครูไม่ยอมเขียนโครงการมาให้และยังมีท่าทีกล่าวหาว่าตนเองทำงานเพราะ "อยากได้หน้า" ทำให้ตนรู้สึกท้อแท้ในการปฏิบัติงานในโรงเรียน

ชาวบ้านกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ในเวลาที่ครูใหญ่มาดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนแห่งนี้ ครูใหญ่จะให้ความสำคัญในการพัฒนางานด้านสัมพันธ์ชุมชนเป็นพิเศษ โดยใช้กิจกรรมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงาน เช่น งานกีฬา งานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเด็ก พร้อมกับการเร่งการพัฒนาปรับปรุงงานด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะงานอาคารสถานที่ ปรับปรุงอาคารหลังเดิมและบริเวณโรงเรียนให้น่าดูมากยิ่งขึ้น ในปี 2540 โรงเรียนได้งบประมาณโรงเรียนเป็นจำนวนเงิน 14,500 บาท โดยมีโครงการซ่อมพื้นกระดานที่ผุพังและทาสีโรงเรียนใหม่ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากครูและจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง นับเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่ทำให้ครูใหญ่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านยิ่งขึ้น หลังจากนั้นครูใหญ่ก็คิดจะสร้างอาคารเรียนขึ้นอีก ในปี 2541 ก็ได้จัดทอดผ้าป่าสามัคคี ซึ่งเรื่องดังกล่าวได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี มีการจัดกองผ้าป่าสมทบจากกรุงเทพฯ มาถึง 3 ครั้ง ได้รับเงินช่วยเหลือรวมเป็นเงินถึง 101,172 บาท จนสามารถสร้างอาคารเรียนอนุบาลได้เป็นผลสำเร็จ ยิ่งทำให้ความชาวบ้านส่วนใหญ่รู้สึกศรัทธาในตัวของคุณครูใหญ่ยิ่งขึ้น

การปรับปรุงอาคารสถานที่แต่ละครั้ง โรงเรียนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมด โดยเฉพาะด้านอาหาร เครื่องดื่ม (สุรา) เป็นพิเศษ เพราะถือว่าเป็นงานโรงเรียน ในระยะ ๆ หลังต่อมาครูจึงตัดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายส่วนที่ต้องดูแลชาวบ้าน ให้เปลี่ยนมาเป็นการว่าจ้างแทน โดยเฉพาะงานที่ต้องใช้เวลาทำนาน ๆ อย่างเช่น งานสร้างอาคารเรียนอนุบาล ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องจากการซ่อมอาคารเรียนหลังเก่า ครูในโรงเรียนประเมินว่า การขอความร่วมมือจากชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายดูแลชาวบ้านแล้ว ต้องเสียค่าซื้อเครื่องมือบางอย่างเอง บางครั้งต้องเสียเงินซ่อมเครื่องมือของชาวบ้านที่เสียหาย จึงตัดสินใจจ้างชาวบ้านให้มุงหลังคา ในขณะที่จ้างช่างที่อื่นมาทำแปรงอาคารด้านหน้า ผลงานการก่อสร้างของชาวบ้านก็ยังไม่ได้มาตรฐาน ทำงานช้า และเมื่อเปรียบเทียบกับช่างอาชีพที่มีความชำนาญกว่า และชาวบ้านก็ยังมาขอค่าแรงเพิ่ม ซึ่งทำให้ครูในโรงเรียนมองภาพพจน์ของชาวบ้านว่าเห็นแก่ได้ โดยเฉพาะครูชัชวาทีกว่าเหน็บแนมชาวบ้านว่าไม่มีน้ำใจ แค่นี้ทำให้โรงเรียนไม่ได้ หลังจากนั้นมาชาวบ้านบางคนก็เริ่มห่างหายไปจากโรงเรียน

"แต่ก่อนโรงเรียนให้อะไรไปไม่มีใครมาเรียกร้องเพิ่ม แต่ก่อสร้างอาคารนี้เข้ามาขอค่าแรงเพิ่ม ครูใหญ่แสบบริหารงานบางอย่างผิดพลาดไป แต่ก่อนครูตัดสินอะไรไปไม่มีใครมารื้อฟื้น แต่มีมาขอค่าแรงเพิ่ม เป็นงานของครูใหญ่ก็ไม่อยากก้าวก่าย แต่รู้สึกความสัมพันธ์กับชาวบ้านจะไม่แน่นเท่าเดิม บางคนหายหน้าไป ไม่เป็นปัญหาอะไรมากแต่มันขัดใจนิดหน่อย"

(ครูกำชัย / 22 พ.ย.42)

"...ครูชวชแกพูดแรงกว่าเพื่อนไปหน่อย ท่านองว่าเห็นแก่ได้ แคนี่ทำพริกก็ได้ มันไปเข้าหูชาวบ้านในลักษณะนี้"

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า โดยปกติครูใหญ่มักจะเข้าไปพบปะกับผู้ใหญ่บ้านและกรรมการโรงเรียนประมาณ 3 คน คือ ลุงทิมชายวัยกลางคนวัย 40 ปี ที่เป็นคนขยันขันแข็ง มีความคิดหลักแหลมในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ นายวิรัตน์(พ่อของวิภา)ผู้ที่มีความรู้ ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน กล้าพูดวิพากษ์วิจารณ์ที่สุดในหมู่บ้าน นายฉลอม ชายหนุ่มวัย 30 ปีเป็นโสดบุคลิกเรียบร้อย แต่งงานเอาการ ใฝ่หาความรู้ซึ่งกำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน และที่สำคัญบุคคลคือบุคคลที่โรงเรียนมีความมั่นใจว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งสามารถรับรู้ข่าวสารร่วมกับทางโรงเรียนได้ โดยเฉพาะลุงทิมนับเป็นบุคคลที่ครูใหญ่ในโรงเรียนให้ความไว้วางใจมากที่สุด ครูใหญ่จะเดินทางเข้าหมู่บ้านประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง และเพื่อให้ดูมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านยิ่งขึ้น ครูใหญ่จึงมักจะยืมรถจักรยานยนต์ของครูปรารภนาขับเข้าไปแทนรถยนต์ส่วนตัวของครูใหญ่ ภารกิจของครูใหญ่ที่เข้ามามีทั้งการเข้าไปพูดคุย การเข้าไปร่วมประชุมกับคณะกรรมการโรงเรียน การนำรายงานไปให้คณะกรรมการโรงเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจสอบหรือประเมินลงชื่อรับทราบ เช่น กรรมการประเมินมาตรฐานโรงเรียน กรรมการตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างของโรงเรียน หรือบางครั้งจะเชิญชาวบ้านเข้ามาร่วมประชุมที่โรงเรียน แต่ครูใหญ่มักจะมีบทบาทเข้าร่วมกับชาวบ้านเพียงผู้เดียว

โดยปกติครูและชาวบ้านจะมีความรู้สึกต่างคนต่างทำคนละหน้าที่ ครูมีหน้าที่สอน ดูแลเด็กและพัฒนาโรงเรียน ในขณะที่ชาวบ้านต้องทำมาหากิน โดยเฉพาะหลายคนที่ต้องประกอบอาชีพรับจ้าง ดังนั้นการดึงชาวบ้านเข้ามาร่วมงานในโรงเรียนจึงสามารถกระทำได้เป็นครั้งคราว ซึ่งต้องไม่เสียเวลาทำมาหากินมากนัก ชาวบ้านยินดีจะช่วยโรงเรียนในด้านแรงงาน เช่น ทาสีอาคารเรียน ซ่อมหลังคา หรือเข้าร่วมกิจกรรมงานสังสรรค์ เช่น งานต้อนรับผ้าป่า เลี้ยงส่งนักเรียน หรืองานกีฬาของโรงเรียน งานวันเด็ก เป็นต้น

"เขาไม่มีความรู้อะไรมาแนะนำ เขาอยากมีส่วนร่วมร่วมกับเราก็ตอนมีงาน เช่น งานกีฬา แน่นนอนต้องมาเขาอยาก อยากร อย่างเดียวเท่านั้น หรืองานต้อนรับผ้าป่า โรงเรียนมีการฉลองผ้าป่า ฉลองอาคาร มีการเลี้ยงรับเลี้ยงส่งบุคลากร การย้ายไปย้ายมาของครูในโรงเรียน สิ่งที่เขาอยากร่วมเขาอยากรับรู้ แต่เรื่องการเรียนการสอนหน้าที่หลักของโรงเรียนแล้ว เขาจะมอบอำนาจให้ครู เขาไม่มีสิทธิ์ เขาไม่มีเสียง

และไม่มีความรู้ที่จะมาแนะนำครู จะไปสอนแค่นั้น ๆ ไม่มี แต่ในที่เจริญแล้วก็อาจจะมากกว่าที่เขา
พร้อมกว่าเรา”

(ครูพี่ระ / 24 ส.ค.42)

ความรู้สึกต่อการศึกษาศึกษาของชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์โรงเรียน โดยถือว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญที่ให้ความรู้กับคนในชุมชน ในการดูแลบุตรหลานให้สามารถจบการศึกษา มีความรู้ อ่านออกเขียนได้ ถือว่าครูเป็นตัวแทนของตนที่ช่วยอบรมบ่มนิสัยให้เด็กเป็นคนดี มีความรู้ ชาวบ้านจึงถือว่าโรงเรียนมีบุญคุณกับตนที่บุตรหลานจะต้องพึ่งพิงสถาบันนี้ต่อไป จึงไม่ยากทำให้ครูในโรงเรียนไม่พอใจ ชาวบ้านจึงเห็นเรื่องในโรงเรียนเป็นเรื่องของครู ไม่กล้าเข้าไปก้าวกายเพราะกลัวจะบาดหมางใจกับครู โรงเรียนจึงเป็นสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านยกย่องและให้เกียรติ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการประเมินโรงเรียนของชาวบ้าน ชาวบ้านยังมีความคิดเห็นที่ตนเอง เป็นผู้มีความรู้ น้อย เมื่อประเมินไปอาจจะทำผิดพลาด ทำให้ครูไม่พอใจ ซึ่งคณะกรรมการโรงเรียนคนหนึ่งกล่าวในระหว่างการประชุมคณะกรรมการโรงเรียนว่า

“ครูแต่ละประเมินตนเองพวกผมไม่ค่อยมีเวลาด้วย ครูประเมินตนเองแต่ละครบเพราะพวกผมไม่ค่อยมีเวลา เดี่ยวอันนี้ของตำบลก็ยังไม่เสร็จ ไม่เป็นไรหรอกครับ ยุ่งทางนี้มากเดี๋ยวเมียด่าอีก”

(ชาวบ้าน / 23 มี.ค.42)

ผู้วิจัยสัมภาษณ์กรรมการโรงเรียนคนหนึ่ง ที่ร้านค้าในหมู่บ้านเกี่ยวกับการประกันคุณภาพในโรงเรียน หลังการประชุมคณะกรรมการโรงเรียนสิ้นสุดลง

ผู้วิจัย : ระบบการประกันคุณภาพที่ครูใหญ่ว่านี่สูงว่าดีปะคะ

ชาวบ้าน : บ่รู้ยังงัย บ่รู้จะออกมาแบบไหน บ่รู้

ผู้วิจัย : ถ้าสมมุติให้มีการประเมินผู้บริหาร ครู และนักเรียนลงอยากประเมินใครมากที่สุด

ชาวบ้าน : ตามผม ๆ บ่ค่อยรู้ดอก

ผู้วิจัย : แล้วคิดว่าชาวบ้านคนอื่นเขาจะกล้าว่าบ่คะ

ชาวบ้าน : ชาวบ้านไม่กล้าว่าดอก ส่วนมากคนในบ้านบ่มีการศึกษาทอใด ซิวเว้าก็เว้าบ่ค่อยได้ เว้าบ่เป็น ผู้ก็หลักการบ่ค่อยดี คั้นซิเว้าไปก็ย่านมันผิดมันถูก หลักการบ่ค่อยดี มันบ่ค่อยมีการศึกษาปานใด เลยบ่มีคนกล้าเว้า

(ผู้วิจัยถามชาวบ้านว่าระบบการประกันคุณภาพที่ครูใหญ่พูดในที่ประชุมคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนในวันนี้เป็นโครงการที่ตีใหม่ ชาวบ้านบอกว่าไม่รู้ว่าเป็นเรื่องยังงัย ผู้วิจัยถามต่อไปอีกว่าถ้ามีการประเมินผู้บริหาร ครู และนักเรียนอยากประเมินใครมากที่สุด ชาวบ้านก็บอกว่าตนเองไม่รู้ ผู้วิจัยถามต่อไปอีกว่าจะมีคนกล้าประเมินโรงเรียน หรือพูดวิจารณ์โรงเรียนอีกหรือไม่ ชาวบ้านบอกว่าไม่มีใครกล้าพูดหรอก เพราะไม่มีใครมีการศึกษา พูดไม่เป็น ไม่รู้เรื่อง รู้หลักการ จะพูดไปก็กลัวจะพูดผิด จึงไม่มีคนกล้าพูด) (ชาวบ้าน / 23 มี.ค. 42)

วันที่ 9 กันยายน 2542 ผู้วิจัยได้ร่วมสนทนากับชาวบ้าน 3 คน ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน และมีโอกาสได้สัมภาษณ์ชาวบ้านถึงความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินโรงเรียน ดังนี้

- ผู้วิจัย : ถ้าให้ลงไปประเมินโรงเรียน จะทำได้ไหมคะ
 ชาวบ้าน : ถ้าครูให้ทำก็ทำได้
 ผู้วิจัย : ถ้าให้ประเมินผู้บริหาร ครู นักเรียน อยากจะประเมินใครมากที่สุดคะ
 ชาวบ้าน : ไม่อยากประเมินเท่าไร ครูมีงานทำก็ทำไป ชาวบ้านมีงานทำก็ทำ บางทีประเมินผิดพลาด
 เดียวลำบาก เพราะความรู้ผมยังไม่สูงมากเท่าไร
 ผู้วิจัย : ที่ว่าผิดพลาดหมายความว่ายังไงคะ
 ชาวบ้าน : ผิดพลาดคือมันหลายอย่าง บางทีครูทำดีไปประเมินไม่ดี ครูผิดนิด ๆ หน่อย ๆ ก็กั๊กให้
 กัน กลัวครูผิดกันอีก

(9 ก.ย.42)

การดำเนินงานในโรงเรียนจึงยังเป็นเพียงหน้าที่ของครูในโรงเรียนเท่านั้น ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูใหญ่จะประชุมคณะกรรมการโรงเรียนเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านรับทราบว่าจะทางโรงเรียนกำลังทำอะไรเท่านั้น และขอรายชื่อคณะกรรมการเพื่อนำมาลงในคำสั่งโรงเรียน และนำไปให้กรรมการลงชื่อรับทราบ ในขณะที่ประชุมของโรงเรียนเมื่มีมติให้ผู้บริหารและครูประเมินตนเอง และครูประจำชั้นเป็นผู้ประเมินนักเรียนของตน เช่นเดียวกับการจัดจ้างซ่อมแซมอาคารเรียนในปี 2542 เมื่อครูใหญ่พิมพ์หนังสือรับรองการจัดซื้อจัดจ้างเสร็จก็นำไปให้กรรมการโรงเรียน 2 คนคือลุงทิมกับนายวิรัตน์เป็นผู้รับรอง โดยที่ไม่ได้มีส่วนร่วมเข้ามาตรวจสอบ หรือร่วมกระบวนการจัดจ้างดังกล่าวเลย ประกอบกับความคิดว่าชาวบ้านยังไม่มีความรู้พอที่จะเข้ามาตรวจสอบโรงเรียนได้ การทำงานดำเนินงานทุกอย่างระหว่างโรงเรียนกับชุมชนทุกอย่างอยู่ในคำแนะนำของครู เป็นความคิดของครู ในขณะที่ชาวบ้านเป็นผู้รับฟัง และมักจะเห็นดีเห็นงามกับความคิดของครู ชาวบ้านไม่กล้าโต้แย้งครู ครูจึงรวบรัดกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ โดยครูคิดและทำ ให้ชาวบ้าน (บางคน) รับทราบเท่านั้น

“น้อยจะมีคนกล้าพูดในบ้านนี้ ถ้าเราเสนอความคิดอะไรไป ชาวบ้านเขาก็จะบอกว่าแล้วแต่ครู แล้วแต่ครู แล้วแต่ครูจะทำ คนที่เป็นหลักในหมู่บ้านนี้ไม่มีถึง 3 ครอบครัว นอกนั้นก็แต่ทยอยตามครวคแล้วแต่ครูจะไปตามครูเลย บทบาทในการร่วมเขาน้อย คือประชาชนเขายังไม่มีประสบการณ์”

(ครูใหญ่ / 24 ส.ค.42)

“...ชาวบ้านเขารู้แต่เพียงว่า โอ ! ทำดี ทำสวย ครูคนนี้สอนดีเพราะลูกเขาอ่านหนังสือได้ ครูคนนี้สอนไม่ดี ลูกเขาเรียนแล้วตก เขารู้แค่นั้น ส่วนในกระบวนการเขาไม่รู้ไม่ได้สัมผัสเลย สุดแล้วแต่ครูครูทำเลย การจะให้ท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาทคือเราต้องจับมือเขาเขียน เขียนไปตามความคิดของเรา การดำเนินการทุกอย่างอยู่ที่ครูหมด...”

(ครูพี่ระ / 24 ส.ค.42)

ความแปลกแยกระหว่างครูกับชาวบ้าน

ความแตกต่างระหว่างครูกับชาวบ้านที่ผู้วิจัยสังเกตพบมีหลายประเด็น แต่ละประเด็นล้วนแล้วแต่นำไปสู่ความแปลกแยกของบุคคลทั้งสองกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม การพูด การแต่งกาย ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา การไม่มีครูในห้องที่ ทศนคติของครูต่อชาวบ้านและทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อครู ดังนี้

ประการแรกคือไม่มีครูในห้องที่ จากการศึกษาภูมิหลังของครูในโรงเรียนในเดือนพฤศจิกายน 2541 พบว่า ครูมีภูมิลำเนาจากถิ่นอื่น ๆ ไม่มีครูที่เป็นคนหมู่บ้านหรือพักอยู่ในหมู่บ้านแม้แต่คนเดียว ดังมี ครูที่พักอยู่ต่างหมู่บ้าน มี 2 คน คือ ครูกำชัยเป็นคนหมู่บ้านนาทราย (นามสมมุติ หมู่บ้านใกล้เคียง) โดยกำเนิด และครูพีระเป็นคนอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้มารับราชการที่หมู่บ้านนาทรายเป็นแห่งแรก ต่อมาสมรสกับหญิงในหมู่บ้านและตัดสินใจปักหลักปักฐานในหมู่บ้านนี้ ครูที่พักอยู่ในตัวอำเภอมีย 4 คน คือ ครูวรรณนาเป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช และครูปรารถนาเป็นคนจังหวัดร้อยเอ็ด ครูทั้งสองได้เข้าบ้านพักอยู่ในตัวอำเภอเช่นเดียวกับ 2 สามภรรยา คือ ครูพินิจ และครูพรศรี ครูพินิจเป็นคนดงเจริญ (นามสมมุติ หมู่บ้านใกล้เคียง) ส่วนครูพรศรีเป็นคนอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อมาย้ายตามครูพินิจมารับราชการในเขตอำเภอพวงคราม และได้ทำสัญญาเช่าซื้อบ้านพักในตัวอำเภอมาตั้งแต่ปี 2535 ครูที่พักอยู่ต่างอำเภอ 3 คน คือ ครูใหญ่เป็นคนจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาได้สมรสและย้ายตามภรรยามาอยู่อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ครูวัชเป็นคนอำเภอนางรองโดยกำเนิด และครูปองพลเป็นคนจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาสมรสและย้ายตามภรรยามาอยู่อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งครูทุกคนเดินทางไปกลับระหว่างที่พักและโรงเรียนโดยพาหนะส่วนตัว เมื่อถึงเวลาเลิกเรียนครูต่างคนก็ต่างกลับที่พักของตน นักเรียนและครูต่างแยกย้ายกันไป ครูจะอยู่โรงเรียนอย่างช้าที่สุดไม่เกิน 16.30 น. เมื่อไม่มีครูคอยประสานกิจกรรมต่อเนื่องของโรงเรียนและชุมชน ข่าวสารจากโรงเรียนถึงชุมชน และชุมชนถึงโรงเรียนจึงมีน้อย ความใกล้ชิดความผูกพันก็ลดน้อยลง แม้ครูบางคนจะอยู่นานนับสิบปีแต่ก็ยอมรับว่าตนเองความผูกพันกับชุมชนน้อย เพราะไม่มีกิจกรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

“..พูดถึงการพัฒนาต่อเนื่องมันไม่เป็นระบบ ไม่มีครูในห้องถิ่นความผูกพันมันมีน้อยกับโรงเรียน เลิกเรียนแล้วผมก็อยากกลับบ้านเด แต่โรงเรียนอื่น...(โรงเรียนใกล้เคียง) เลิกเรียนแล้วเขานั่งคุยกัน นั่งกินเหล้า เล่นกีฬา ชาวบ้านก็ออกมาเล่น โรงเรียนนี้เลิกแล้วก็มิแตกกลับบ้าน อยู่นี้ 10 ปีมันก็เป็นอย่างนี้ ความผูกพันกับชาวบ้านมันน้อย เพราะได้อยู่ที่กลับบ้าน เลิกเรียนแล้วทุกคนก็มีแต่จะไป สีโมงครึ่งไม่มีเด็กไม่มีครู ไม่มี ความผูกพันกัน ไปใครไปมัน ครูใหญ่อย่างช้าสีโมงครึ่งก็ไปแล้ว กิจกรรมต่อเนื่องหลังเลิกเรียนไม่มีเหมือนโรงเรียนอื่น ความผูกพันระหว่างบ้านกับโรงเรียนช่วงวันหยุดไม่มี ปัญหาอะไรก็ไม่ได้ปรึกษากัน...”

(ครูกำชัย / 9 ก.พ.42)

ผู้วิจัยสังเกตว่าครูจะหลีกเลี่ยงที่จะเป็นเป้าสายตาของชาวบ้านให้น้อยที่สุด เมื่อครูเดินทางมาโรงเรียน หรือต้องเดินทางไปทำธุระ เช่น ไปกลุ่มโรงเรียน หรือไปรับประทานอาหารกลางวัน ก็จะหลีกเลี่ยงการใช้เส้นทางผ่านชุมชน แต่จะใช้เส้นทางรอบหมู่บ้านแทน สภาพที่ตั้งโรงเรียนก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้ครูกับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันน้อย

ลง เพราะโรงเรียนตั้งอยู่ห่างจากชุมชนและมีป่ากั้นระหว่างชุมชนกับโรงเรียนอีกด้วย นอกจากนั้นบุคลิกภาพของครูส่วนใหญ่จะเป็นคนค่อนข้างเก็บตัว ยิ่งทำให้ครูและชาวบ้านห่างเหินกันมากขึ้น บางครั้งครูก็ไม่สามารถแก้ปัญหาบางอย่าง เช่น ปัญหาเด็กขาดโรงเรียนเป็นประจำ ปัญหานี้สามารถกระตุ้นได้โดยครูเข้าไปเยี่ยมบ้านเด็ก พูดคุยและหาทางแก้ปัญหาพร้อมกับผู้ปกครอง อันจะทำให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการมาเรียนของเด็ก และกระตุ้นการเรียนของเด็กมากขึ้น ดังกรณีของสุรียันนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ไม่ยอมไปโรงเรียนตั้งแต่ต้นเทอมจนเหลือเวลาเรียนเดือนสุดท้ายของภาคเรียนแรก ครูวรรณนาซึ่งเป็นครูประจำชั้นก็ไม่เคยไปเยี่ยมบ้านเด็ก จนผู้วิจัยได้เดินทางไปเยี่ยมบ้านเด็กในฐานะครูคนหนึ่งของโรงเรียน ได้พูดคุยทำความเข้าใจกับเด็กและผู้ปกครอง วันรุ่งขึ้นสุรียันก็มาเรียนและไม่เคยขาดเรียนเลยตั้งแต่วันนั้น เนื่องจากสุรียันขาดโรงเรียนเป็นเวลานานถึง 3 เดือน สุรียันจึงเป็นเด็กที่มีปัญหาด้านการเรียนสูง ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ เรียนไม่ทันเพื่อนในชั้น ครูวรรณนาต้องจัดการเรียนการสอนให้เป็นกรณีพิเศษ หากครูวรรณนาตัดสินใจตามเด็กตั้งแต่เมื่อแรกที่เด็กขาดเรียน ก็อาจจะไม่ประสบปัญหาต้องมาสอนพิเศษให้ยุ่งยากเช่นนี้

“ในหมู่บ้านที่ไม่เคยไปเลย ไม่เคยไปเยี่ยมผู้ปกครองเลย มีไปตาม...(ชื่อนักเรียนที่ออกกลางคัน) สองครั้ง ถ้าผู้ปกครองไม่ได้มาโรงเรียนก็ไม่ได้คุยกันเลย แม่เด็กบางคนพื้ก็ไม่รู้จัก พื้ไม่ค่อยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ปกครอง ไม่รู้จักด้วยซ้ำ”

(ครูวรรณนา / 24 ก.ค.42)

สำหรับครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด อย่างกรณีครูปรารณา มักจะเดินทางกลับไปหาครอบครัวในช่วงวันเสาร์อาทิตย์และบางครั้งก็ขอครูใหญ่กลับในช่วงวันศุกร์ บางครั้งเมื่อครูใหญ่ไม่อยู่ก็ถือโอกาสกลับบ้านโดยไม่ต้องลาราชการ ครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างถิ่นส่วนใหญ่จึงต้องการย้ายกลับภูมิลำเนาไปอยู่ร่วมกับครอบครัว อย่างกรณีของครูปองพลซึ่งพักอยู่อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ต้องเดินทางไปกลับวันละหลายร้อยกิโลเมตร ในที่สุดก็ต้องย้ายไปอยู่กับครอบครัว ใจจึงมิได้ทุ่มเทให้กับการเรียนการสอนเต็มที่

“...หนูอาจจะสอนเด็กไม่เต็มที่ในบางครั้ง บางทีหนูก็อยากจะทำอะไรที่ไม่มีกระจัดกระใจพอที่จะเต็มที่กับเด็ก เพราะเราต้องคิดถึงครอบครัวเราเอง ถ้าเราได้อยู่ด้วยกันก็อาจมีเวลาทุ่มเทให้เด็ก ความรู้มีเท่าไรก็ขนออกมา แต่ในกรณีของหนูที่อยู่ต่างจังหวัด หนูก็ต้องอยากกลับบ้านของหนูอยู่แล้ว...บักสัก (นักเรียนในชั้น) ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรกับเขาเลย แต่ถ้าสอนจริง ๆ คนอื่นคงจะได้อย่าง เบิ้ม เบี้ยว (ชื่อนักเรียนในชั้น) พองจะได้บ้าง แต่สุทธิชัย สัก (ชื่อนักเรียนในชั้น) ไม่สนใจเลย บางทีไม่โหมความคิดช่วงหัวมันด ! พี่น้องกูไม่ได้ยูนี่หรือวะ ! คิดว่าตัวเองจะได้ย้ายเรื่อย เป็นไม่ค่อยเต็มที่เท่าไร แต่ก่อนเคยเห็นแต่พี่...(ครูที่ย้ายไปแล้ว) แกไม่เป็นอันสอนนักเรียน นิ่งเฉย ๆ อย่างนั้นแหละแก”

(ครูปรารณา / 10 มี.ค.42)

บ้าน อย่างกรณีที่พักของวิภาเสนอให้ครูพิจารณาเรื่องการซื้อหนังสือของเด็ก เพราะชาวบ้านต้องเสียเงินซื้อเป็นเงินหลายร้อยบาทต่อนักเรียนหนึ่งคน บางคนมีลูกเรียนหนังสือหลายคนก็ต้องเสียเงินเป็นพันบาท แต่ครูให้ซื้อหนังสือบางเล่มแล้วครูไม่ค่อยสอน เมื่อครูใหญ่แจ้งให้ในที่ประชุมประจำเดือนให้ครูทราบ ทำให้ครูทุกคนในโรงเรียนรู้สึกขุ่นเคือง และรู้สึกว่าชาวบ้านมองโรงเรียนในแง่ไม่ดี คณะครูจึงมีมติงดการจำหน่ายสมุดหนังสือในโรงเรียน โดยให้ผู้ปกครองเข้าไปซื้อที่อำเภอเอง เพื่อผู้ปกครองจะได้รู้สึกว่าโรงเรียนทำทุกอย่างดีกว่าชาวบ้านทำเอง ดังเหตุการณ์บทสนทนาของคณะครู ในที่ประชุมประจำเดือน วันที่ 30 มีนาคม 2542 ณ ห้องพักครู ซึ่งเป็นวันสุดท้ายก่อนที่จะภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 ซึ่งเป็นเหตุการณ์หลังจากที่ครูใหญ่ได้เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการโรงเรียน ในวันที่ 23 มีนาคม 2542 และได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า ตอนนี้ชาวบ้านหวังติงว่าครูให้เด็กซื้อหนังสือแต่ไม่สอน จนที่ประชุมมีมติงดจำหน่าย สมุด หนังสือในภาคเรียนถัดไป

ครูกำชัย : แล้วเราจะเปิดเรียนภาคเรียนหน้าวันไหนครับครูใหญ่

ครูใหญ่ : ก็เปิดวันที่ 17 พฤษภาคม อย่างเป็นทางการเปิดเรียน ครับขอให้คณะครูรับทราบด้วยว่าเราเปิดทำการวันที่ 17 พฤษภาคม 2542

ครูวัช : เปิด 17 เลยไม่ต้องเตรียม

ครูกำชัย : 16 มาเตรียมสักวันก็ดี จะได้เตรียมขายสมุดหนังสือให้กับเด็กด้วย ครับ

ครูใหญ่ : เรื่องนี้ก็เหมือนกันครับ เมื่อวานผมเข้าประชุมคณะกรรมการโรงเรียนกับอาจารย์สุภา เขาก็ฝากมาว่า โรงเรียนให้เด็กซื้อหนังสือมาเยอะแล้วให้ทำนิดเดียว ผมก็ชี้แจงไปแล้วนะครับว่าครูเราก็สอนครบตามเนื้อหา 5 กลุ่มประสบการณ์ที่กระทรวงกำหนดให้ซื้อเล่มที่ครูเราสอนนั้นแหละ ไม่มีนอกเหนือจากนั้น ชื่อแค่นั้นไม่เกินไป กำหนดให้แค่นั้น ...แต่ก็น่าเห็นใจนะครับว่าผู้ปกครองบางคนก็ไม่มีเงินจริง ๆ ครอบครัวยากมีฐานะพอที่จะซื้อได้มีไม่กี่ครอบครัว เหมอหน้าหนังสือเราก็จะพยายามไม่ให้ซื้อ หรือซื้อน้อย ก็ชี้แจงเขาไป

ครูพินิจ : ผู้ปกครองเขาไม่เข้าใจให้เด็กมันเรียนมาก ๆ เด็กมันไม่อยากเรียนดอก

ครูพีระ : คนที่พูดอย่างนี้ก็มียุคนเดียวเท่านั้นแหละ

ครูกำชัย : ผมว่าเรื่องหนังสือนี้เราน่าจะอำนวยความสะดวกให้เขา แต่ไม่ต้องเอาเปอร์เซ็นต์เหมือนทุกปี ผมก็ไม่เห็นด้วยเหมือนกันที่ทางโรงเรียนจะเอาหนังสือมาขายเอาเปอร์เซ็นต์เด็ก

ครูวัช : สมุดหนังสือเขาไม่ซื้ออยู่แล้วละ ปีที่แล้วขายแอน ไอ้สันต์ ดิดอยู่ไม่เห็นจ่าย

ครูกำชัย : อีกวิธีหนึ่งให้ร้านสีทอง(นามสมมุติ) เขาบรรทุกมาขายที่โรงเรียนเลย

ครูพีระ : เขาไม่เอามาให้หรอก เขาต้องส่งหนังสือส่งของช่วงนั้น ไม่มีคนอยู่ร้าน แล้วโรงเรียนเด็กน้อย ไม่แน่ว่าจะมีซื้อสักกี่คน ให้ผู้ปกครองนั้นแหละเขาบริการตัวเขาเองบ้าง

ครูกำชัย : หรือเราจะเอามาวางที่ห้องพักครูจุดเดียวแล้วก็ให้เด็กมาซื้อ คิดดูว่าชุดหนึ่งลดให้กี่เปอร์เซ็นต์ กิลดให้ไปเลย

ครูพีระ : ร้านเขาเอาหนังสือมาเขาก็ต้องคิดราคาเต็มอยู่แล้ว

- ครูพินิจ : ให้เขาไปซื้อเองเขาคงมีปัญหาไปอยู่หอ อำเภอก็แค่นี้เอง
- ครูกำชัย : เราทำอย่างนี้ก็ไม่ถูก ไม่ยุติธรรมกับคนที่ไม่รู้เรื่อง ผมว่าชาวบ้านเขายังต้องการให้ทางโรงเรียนช่วยเขาด้านนี้อยู่ อย่างน้อยก็คิดว่าเราอำนวยความสะดวกให้เขา
- ครูพีระ : ผมว่าให้เขาไปซื้อเองนะดีแล้ว สั่งสอนเขาสักปีให้เขาไปซื้อเอง
- ครูวรรณนา : ใช้น่าจะลองให้เขาไปซื้อเอง เราบ่อนให้เขาตลอด ชาวบ้านเขาเป็นฝ่ายรับอย่างเดียว เขามิ่ตังกินเหล้า เขายังมีซื้อกินได้
- ครูพีระ : พวกที่ชอบเซน ๆ อย่างวารี พยาน อย่างนี้ ให้เขาลองไปเซนที่ร้านสีทองที่อำเภอโนนสักปี
- ครูใหญ่ : เราก็ลองให้ผู้ปกครองเขารับผิดชอบบ้าง
- ครูวรรณนา : พี่ยอมรับอยู่ว่า ป.1 พี่ไม่ได้ให้เด็กทำเลย ไม่ได้สอนทุกอัน...
- ครูพีระ : คนไม่มีมันจะไม่มีเลยนะที่นี่
- ครูพินิจ : คนที่พูดนี้ต้องเป็นคนที่รู้อยู่ละเอียดพอสมควร
- ครูกำชัย : ผมว่าเราต้องยึดแนวทางสักแนวทาง โรงเรียนจะเอามาขายเหมือนเดิม ให้ร้านเอามาขาย ให้ครูประจำชั้นรับผิดชอบเก็บเงินแล้วไปซื้อเอง หรือจะให้ผู้ปกครองไปซื้อเอง
- ครูใหญ่ : ก็ลองสำรวจเด็กก่อนพุงนี้ ให้เด็กไปถามผู้ปกครองเย็นนี้ว่าใครอยากซื้อหนังสือ หรือใครที่อยากซื้อหนังสือกับครู
- ครูพีระ : ถ้าให้เด็กซื้อเองเทอมแรกมันจะไม่มีหนังสือเรียนหรือ
- ครูใหญ่ : เราบริการแล้วเขายังมาว่าเรา ให้เขาลองไปซื้อเองบ้างผมว่า เทอมหน้าดูหนังสือแจกก่อน คนไหนอยากจนนำสงสารก็ให้มันก่อนก็แล้วกัน ส่วนคนอื่นที่พอซื้อได้ให้เขาไปซื้อเองนะครับ คนอื่นว่าไงครับ
- ครูพีระ : เห็นด้วยครับ
(ไม่มีคนคัดค้าน ที่ประชุมยอมรับมติ)

(30 มี.ค.42)

นอกจากนี้ ครูมักจะรู้สึกว่าคุณค่ามากกว่าชาวบ้านเสมอ ครูรู้สึกว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะ “ไร้การศึกษา และพูดกับชาวบ้านไม่ค่อยรู้เรื่อง” ชาวบ้านมักแสดงอาการที่ไม่ให้เกียรติครู ทำให้ครูไม่อยากคบหาและพูดคุยกับชาวบ้านนัก อย่างกรณีของครูพรศรีและครูปรารถนาซึ่งได้แสดงความคิดและความรู้สึกที่มีต่อชาวบ้านดังนี้

กรณีครูพรศรีโกรธผู้ปกครองนักเรียนคนหนึ่ง ซึ่งไปขอกฎหมายห้องอนุบาลกับครูพรศรีที่บ้านในตัวอำเภอ เพื่อนำมาเปิดห้องจัดเตรียมสถานที่สำหรับ “งานบุญกุ่มข้าวใหญ่” อันเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวบ้านที่ทางโรงเรียนและชาวบ้านร่วมกันจัดงาน ชาวบ้านคนนั้นเข้าไปและพูดด้วยน้ำเสียงที่ขัดกับความรู้สึกของครูพรศรี ดังที่ครูพรศรีมาเล่าให้กับผู้วิจัยฟังว่า

"เมื่อวานนี้ลุงถึงกับตามอมไปหาพี่ที่บ้าน ลุงถึงแกก็พูดดีดีอยู่หรือกว่า สวัสดิ์ปีใหม่คุณครู ผมมาขอ กุญแจห้องอนุบาลจะไปเตรียมทำบุญพรุ่งนี้ แต่พอตามัมพูดขึ้น กุญแจห้องอนุบาลอยู่ไหน ! เอามา พูด เสียงกระซอกกระซอกเหมือนพี่ไม่ใช่ครู ไม่ให้เกียรติเราเลย พี่รู้สึกไม่พอใจมาก ๆ แต่ก็ทำเฉย ๆ คิดว่านี่แหละคนไม่มีการศึกษา.. ไม่อยากถือสาหาความ"

(ครูพรศรี / 5 ม.ค.42)

หรืออีกกรณีครูปรารถนารู้สึกตนเองไม่ได้รับเกียรติจากผู้ปกครองนักเรียนคนหนึ่ง ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นใน รวปี 2541 ครูปรารถนาและนักเรียนในชั้นได้จัดตกแต่งห้องเรียนหลังจากที่นักเรียนห้องอื่นๆ ได้กลับบ้านในตอนเย็น แล้ว เมื่อเลยเวลาไปสักครูผู้ปกครองนักเรียนคนหนึ่งมาที่โรงเรียนเพื่อตามลูกของตนให้กลับบ้าน เมื่อมาถึงก็เอะอะ โวยวาย ต่ำทอและตบตีเด็กนักเรียนต่อหน้าตน ทำให้ตนเองรู้สึกไม่ดีต่อผู้ปกครองและรู้สึกผิดที่เหมือนเป็นต้นเหตุให้นักเรียนโดนตีในครั้งนั้น

"ตอนนั้นหนูจัดห้องอยู่ เด็กนักเรียนในชั้นหนูมันก็อยู่กันทุกคน แต่ว่ามันเลยเวลาเลิกเรียนไปแล้วแหละ สักครูได้ยินเสียงรถแม่ของมา เสียงเรียกลูกดั่งลั่น พอทองลงไปหาแก แกทั้งตบทั้งตีมันสารพัด เหมือนกับทำใส่เรานะพี่ หนูเองก็คิดเสียใจ เพราะหนูมัน ! เด็กมันถึงถูกตี อย่างนี้แหละเขาเรียกว่าคน ไม่มีการศึกษาใช้ไหมพี่"

(ครูปรารถนา / 5 พ.ย. 42)

ความแปลกแยกประการที่สามทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อครู สำหรับความรู้สึกของชาวบ้านที่มีต่อครูนั้น จะ เป็นความเกรงอกเกรงใจ นับถือ และมองว่าครูมีอะไรดีกว่าชาวบ้านเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การศึกษา สติ ปัญญา ฐานะทางการเงินที่ดีกว่าชาวบ้านเพราะมีเงินเดือน ชาวบ้านโดยทั่ว ๆ ไป จึงหวังพึ่งครูในฐานะผู้ให้ ชาวบ้าน ส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยอยากเข้ามาสนิทชิดเชื้อกับครู สังเกตจากเมื่อมีงานในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานแต่ง งานบวช มีชาวบ้านน้อยรายที่จะเชิญครูให้เข้าร่วมงานด้วย

"ไม่อยากเจอหรือหน้าครู เขามีเงินเดือนกินแต่เราไม่มี ไม่อยากเห็นหน้า...เขาเป็นครูเราจะไปยุ่งเกี่ยวกับเขาทำไมเอ้า ! คิดแค่นี้แหละ"

(ชาวบ้าน / 18 ก.พ.42)

เมื่อทั้งครูและชาวบ้านเกิดความรู้สึกที่แตกต่างกัน เมื่อมีการรวมกลุ่มกันระหว่างของครูและชาวบ้านความแปลกแยกก็เกิดขึ้น ซึ่งแสดงออกโดยครูก็จะนั่งรวมกันเฉพาะกลุ่มครู ชาวบ้านก็จะนั่งรวมกลุ่มเฉพาะกลุ่มของตน เช่น ในงานเลี้ยงส่งนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่จบการศึกษาในภาคเรียนปลายปีการศึกษา 2541 ครูได้เชิญให้ผู้ปกครองมาช่วยทำอาหาร ผู้ปกครองนักเรียนจะทำอาหารในขณะที่ครูนั่งคุยกันในห้องพักครู และเมื่อถึงเวลารับประทานอาหาร ครูก็จะนั่งแยกวงต่างหากจากชาวบ้าน บางครั้งครูแสดงอาการรังเกียจพฤติกรรมของชาวบ้านอย่างเห็น

ได้ชัด อย่างกรณีหลังจากที่ชาวบ้านมาประชุมที่โรงเรียน และได้ไปรับประทานกล้วยเดี่ยวในร้านค้าประจำหมู่บ้านที่ครู เป็นลูกค้าประจำ ครูและชาวบ้านจะนั่งกันคนละวง เมื่อชาวบ้านรับประทานเสร็จก็ตักน้ำจากโอ่งที่ทางบ้านจัดให้ ซึ่งเป็นโอ่งเดียวกับที่ครูในโรงเรียนดื่มทุกวัน ครูแสดงอาการรังเกียจชาวบ้านถึงกับยอมอดน้ำ เป็นต้น

ครูใหญ่และการบริหารงานในโรงเรียน

คลื่นลูกใหม่ : บุคลิกและผลงานของครูใหญ่

หลังจากครูใหญ่คนเก่า ครูสุก เกษียรราชการไป โรงเรียนบ้านดงทาวก็ได้ครูใหญ่คนใหม่ คือ ครูเพชร (นามสมมุติ) อายุ 37 ปี ครูเพชรเป็นคนรูปร่างลีนท้วม ทำทางคล่องแคล่ว ครูเพชรรับราชการเมื่อปี 2523 ที่ จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม หลังจากจบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรการศึกษาวิชาชีพครูชั้นสูง (ปกศ.สูง) อีกห้าปีต่อมาได้สมรสและย้ายติดตามภรรยาเข้ามาทำงานเป็นครูอยู่ในโรงเรียนแห่งหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันมี บุตร 3 คน ในระหว่างที่ครูเพชรเป็นครูสายผู้สอนนั้นส่วนใหญ่จะรับตำแหน่งเป็นครูวิชาการกลุ่ม จนกระทั่งปี 2539 ครูเพชรสอบตำแหน่งครูใหญ่ได้ และได้ดำรงตำแหน่งเป็นครูใหญ่ ณ โรงเรียนบ้านดงทาวนี้เป็นแห่งแรก จึงมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างผลงานเป็นของตัวเอง โดยถือคติว่า "ทำงานต้องมีผลงาน" เมื่อมาเห็นอาคารสถานที่และสภาพของโรงเรียนบ้านดงทาว ครูใหญ่ก็ตัดสินใจเลือกบรรจุที่โรงเรียนบ้านดงทาวทันที

"แต่ก่อนมีแต่อาคารเรียนนี้หลังเดียวได้ ๆ กับป่าต้นไม้ขึ้นคลุมเต็ม กระดงกระดานไม่มีสักแผ่น ...ประตู หน้าต่างเปิดทิ้งไว้ทุกบาน...ผมมาดูโรงเรียนวันแรกเป็นวันอาทิตย์กับภรรยา...ตัดสินใจเลือกโรงเรียนนี้แหละ เราสามารถสร้างผลงานได้"

(ครูใหญ่ /12 พ.ย.41)

ครูเพชรมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านดงทาวเป็นคนที 5 ปฏิบัติหน้าที่อยู่โรงเรียนนี้เพียง 2 ปีก็สามารถสร้างผลงานได้โดดเด่นกว่าอดีตครูใหญ่คนใด ๆ ที่ผ่านมา อาคารสถานที่ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม พอดีกับโรงเรียนได้รับงบประมาณโรงเรียนในปี 2540 จากโรงเรียนที่มีอาคารเรียนเพียงหลังเดียว ทรุดโทรมและซ่อมซ่อม ประตูหน้าต่างชำรุดใช้การไม่ได้ ปลูกเงาะอาคารเรียนจนผูกพัน กลับกลายเป็นอาคารเรียนหลังใหม่สีเขียวอ่อน ๆ สดใสด้านไม้ที่ปกคลุมอาคารเรียน ถูกตัดตกแต่งให้ดูมีระเบียบสะอาดตาขึ้น พื้นที่หน้าอาคารเรียนก็ถูกตัดแปลงให้เป็นสวนหย่อม มีน้ำตก สระปลาเล็ก ๆ ต้นไม้ประดับประดาตกแต่งหลากหลายชนิด นอกจากนั้นครูใหญ่ยังพยายามแก้ปัญหาด้านอาคารเรียนไม่เพียงพอกับชั้นเรียน ชาวบ้านเห็นความจริงจึงในการปฏิบัติงานของครูใหญ่จึงจัดทอดผ้าป่าสามัคคีจากกรุงเทพฯ หาเงินสมทบในการสร้างอาคารเรียนในปี 2541 จำนวน 3 ครั้ง และได้รับบริจาคกระเบื้องมุงหลังคา สี ปูนซีเมนต์ จากองค์กร Messenger of Hope ที่เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียน จนสามารถสร้างอาคารอนุบาลได้เป็นผลสำเร็จในกลางปีการศึกษา 2541 ใช้เงินจำนวน 101,172 บาท โดยไม่ใช้เงินงบประมาณของทางราชการ นอกจากนี้องค์กร Messenger of Hope (M.H.) ยังให้ทั้งทุนการศึกษาในรูปแบบของการสนับสนุนเครื่องเขียนแบบเรียน ชุดนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนที่อยู่ในความช่วยเหลือจะได้รับการช่วยเหลือตั้งแต่อายุในระดับอนุบาลจน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การได้อาคารเรียนหลังใหม่ทำให้ผลงานของครูใหญ่ยิ่งดูโดดเด่นขึ้น การเข้ามาบริหารโรงเรียนของครูใหญ่จึงเปรียบเสมือนเป็นการเริ่มต้นนำสิ่งที่ดี ๆ เข้ามาให้กับโรงเรียน ชื่อเสียงและผลงานของครูใหญ่จึงเป็นที่ยอมรับจากเพื่อนครูและชาวบ้าน

“รู้สึกว่าคุณดีว่าแต่ก่อนเยอะเลย ตั้งแต่ครูใหญ่คนนี้มา”

(ชาวบ้าน / 9 พ.ย. 41)

“โรงเรียนนี้มีการเปลี่ยนแปลงมากตั้งแต่ครูใหญ่คนนี้ย้ายมา ก็ดูเป็นระบบขึ้น เป็นระบบที่สุดก็ได้แค่นี้แหละ”

(ครูพินิจ / 19 พ.ย. 41)

“ครูใหญ่คนนี้อายุก็ทำให้โรงเรียนดีขึ้น อาคารเรียนหลัง(อาคารเรียนอนุบาล)นั้นที่ไม่ทราบว่าจะสร้างเสร็จ ก็สำเร็จได้...”

(ครูกำชัย / 27 พ.ย. 41)

“ช่วงที่ครูใหญ่คนใหม่มานี้แหละ ชาวบ้านมาช่วยโรงเรียนดีसारพัด เขาชอบครูใหญ่มีอะไรก็มาสร้างมาสร้าง เปรียบเทียบกับครูใหญ่คนเก่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลย มีอะไรเขาก็จะพยายามดึงเข้ามาตลอดพัฒนาโรงเรียน...”

(ครูปรารภนา / 28 ธ.ค. 41)

“สภาพโรงเรียนดีขึ้น ครูใหญ่คนนี้มา ใช้ได้ ดีขึ้นมากอีกหน่อย แต่ก่อนไม่มีอะไร ผมดูสภาพมา 10 ปี บ้านนี้ไม่มีอะไรเกิดขึ้น”

(ชาวบ้าน / 12 มี.ค. 42)

ครูใหญ่เป็นผู้มุ่งมั่นในการสร้างผลงาน จึงได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การรับราชการอย่างรวดเร็ว หลังจากที่ได้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ระดับ 6 ในปี 2539 ณ โรงเรียนบ้านดงทาว ในปี 2540 ครูใหญ่ได้เขียนเสนอผลงาน ขอเลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่ และได้รับคำสั่งการแต่งตั้งจากกระทรวงศึกษาธิการให้ดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่ระดับ 7 ในปี 2541 ณ โรงเรียนบ้านดงทาว และในปี 2542 ได้เขียนผลงานขอเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนแต่ยังไม่ได้รับการพิจารณา ถึงแม้ปัจจุบันครูใหญ่จะได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่แล้ว แต่เพื่อนครูและชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงนิยมเรียกว่า “ครูใหญ่” ตามความเคยชิน ผู้วิจัยจึงขอเรียกอาจารย์ใหญ่ว่า ครูใหญ่/ ตามการรับรู้และความรู้สึกของคนในสนาม

ครูใหญ่มีพฤติกรรมเป็นผู้นำในการพัฒนา และรักษาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนอยู่เสมอ โดยสวมวิญญาณ “ครูใหญ่หัวใจการโรง” ผู้วิจัยพบว่า ครูใหญ่มักเดินดูรอบ ๆ อาคารเรียนทุกวันที่มาโรงเรียน เมื่อมาถึงโรงเรียนต้องรีบดึงสายยางใส่โอ่งน้ำดื่มให้นักเรียน บางวันก็มอบหมายให้นักเรียนช่วยรดน้ำต้นไม้ โดยครูใหญ่จะทำหน้าที่เก็บกวาดห้องพักครูและระเบียบอาคารเรียนแทบทุกวัน เก็บเศษกระดาษ นำขยะไปที่ ดायหญ้า ตัดกิ่งไม้ หรือแม้กระทั่งการขัดห้องน้ำของครูและนักเรียน ครูใหญ่ก็ทำหน้าที่นี้โดยไม่รังเกียจ

“ผมเป็นคนชอบงานที่ลุย อยากให้โรงเรียนสะอาด ผมทนไม่ได้ที่จะเห็นโรงเรียนสกปรก แต่ครูมีหน้าที่สอนก็สอนไป ครูใหญ่ทำอะไรเอง ไม่มีภารโรงครูใหญ่เป็นภารโรงให้เอง ถึงใครจะว่าเป็นครูใหญ่แต่หัวใจเป็นภารโรงก็ไม่สน”

(ครูใหญ่ / 12 พ.ย. 41)

“ถ้าครูเขาอยู่ก็ให้เขาสอน ผมไม่อยากจะยุ่ง จะเป็นภารโรงให้ มาถึงก็รีบกวาดห้อง ลากสายยางใส่โถงให้มัน ชัดห้องน้ำไป จะใช้เด็กมันก็ไม่ถูกใจกวาดพอเสร็จ ๆ ถ้าบอกก็เมื่อยปากไม่ได้ตั้งใจตัวเอง...นี่ถ้าไม่อยู่วัน สองวัน ห้องน้ำดูไม่ได้ ไม่รู้อะไร ต้องไปขัดไปถูห้องน้ำทุกห้อง หิ้งน้ำครูห้องน้ำนักเรียน พวกเด็กเหลือแต่ยังไม่ล้างกันให้มัน”

(ครูใหญ่ / 9 ก.ย. 42)

จากการที่ครูใหญ่มุ่งมั่นการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียนนี้เอง ทำให้คณะครูในโรงเรียนให้ความสำคัญต่อการรักษาสภาพแวดล้อมไปด้วย อย่างเช่น ครูพิระเมื่อมาถึงโรงเรียนก็จะกวาดบริเวณหน้าห้องของตนเองรับผิดชอบบ้าง ๆ อาคารเรียน ในขณะที่ครูพินิจเป็นครูสอนชั้นอนุบาลก็มักให้ครูพรศรีผู้เป็นภรรยาดูแลเด็กแทน เพราะอยู่อาคารเรียนเดียวกันและเด็กเรียนห้องเดียวกัน ครูพินิจมักจะปลื้มตัวมากทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลต้นไม้ในสวนหย่อมด้านหน้าอาคารเรียน เอาน้ำรดต้นไม้ บางทีก็ย้ายต้นไม้ ปรับปรุงสวนหย่อม ทำทางเดิน แต่ภายหลังที่ต้องรับผิดชอบสอนประจำห้องประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ทำหน้าที่น้อยลง ผู้วิจัยสังเกตว่าในตอนเช้าที่โรงเรียนยังไม่เข้าชั้นเรียนและถ้าครูพินิจไม่เมาก็ยังคงทำหน้าที่ดูแลรักษาต้นไม้รอบอาคารเรียนเป็นปกติ

จากความเอาใจใส่ของครูใหญ่ที่เน้นในเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมเป็นพิเศษ ทำให้ที่ประชุมครูมีมติให้ตอนบ่ายของทุกวันพฤหัสดีตั้งแต่เวลา 14.00 น. เป็นต้นไปจนกระทั่งเลิกเรียนเป็นชั่วโมงของการพัฒนา ปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน โดยเฉพาะแนวสวนป่า มีการดายหญ้า ตัดต้นไม้เล็ก ๆ ออก เพื่อให้ดูเป็นสวนป่าโปร่งร่มรื่น สะอาดตา และช่วยให้ต้นไม้เติบโตได้เร็วขึ้น ซึ่งหน้าที่พัฒนาโรงเรียนจะปล่อยให้เป็นที่ของเด็ก ๆ ส่วนครูจะคอยควบคุมและดูแลอยู่ห่าง ๆ

ความผิดพลาดของการตัดสินใจ : ครูใหญ่มุ่งสร้างผลงานและยึดความคิดเห็นส่วนตัวเป็นหลัก

ครูใหญ่มองเห็นว่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการบริหารงานที่สุด ต้องปรับปรุงแก้ไขโดยเร่งด่วน คือ บุคลากรในโรงเรียนที่ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ ความประพฤติของครูที่ยังเคยชินกับการบริหารงานของครูใหญ่คนก่อน เช่น การมาสาย การกลับก่อนเวลาเรียน การออกไปทำธุระในเวลาราชการ การหลับในเวลาราชการ การจับกลุ่มคุยกันไม่สอนนักเรียน เหล่านี้เป็นต้น

“คณะครูยังมีความรู้สึกจากการบริหารเก่า ๆ ความรู้สึกของครูแต่ก่อนคือ เคยอยู่สบายกับผู้บริหารคนเก่าที่เคยสบาย ๆ จะมีคำพูดออกมาเรียกว่าครูใหญ่คนเก่าแก่มากกว่าใครเลย อยู่ด้วยกันมากสิบปีแกไม่เคยตำใครเลย ครูก็เลยยังทำเหมือนเก่า จะไปไหนมาไหนก็ไป แรก ๆ มากี่ไฟแรง แรงผลิตผลงานแรง ผลิตให้มันออกดอกเร็ว ๆ ให้มันออกดอกเหมือนที่เคยเห็นมา เราเป็นครูมาเราก็ทำแบบนี้ แต่ครูเขา

เคยอยู่อย่างสบาย ๆ ตอนบ่ายก็นอน สามโมงนอนหลับ ปล่อยให้เด็กกวาดแขนกวาดขา ยังติดนิสัยอยู่นะ เที่ยงนี้จะนอน บางคนพักเที่ยงเข้าบ้าน ป้ายสองโมงกลับพอดีกับเด็กเลิก มาถึงโรงเรียนครูให้งานเด็ก ครูนั่งคุยกันทั้งวัน”

(ครูใหญ่ / 10 ก.พ.42)

ครูใหญ่คอยสังเกตพฤติกรรมของคณะครูในโรง และจากการประมวลจากข้อมูลที่ได้รับฟังมา รวมทั้งเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ยิ่งทำให้ครูใหญ่มีความมั่นใจว่า ถ้าต้องการประสบความสำเร็จในด้านการบริหารต้องปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียนเสียก่อน ครูใหญ่จึงพยายามบริหารงานโดยให้ครูในโรงเรียนยึดถือระเบียบของทางราชการโดยเคร่งครัด โดยเฉพาะการมาโรงเรียนของครู การประพฤติตัวของครู ในด้านครูใหญ่เองก็พยายามทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี เช่น มาโรงเรียนแต่เช้า แต่งกายสุภาพเรียบร้อย อยู่ในกฎระเบียบวินัยของข้าราชการครู

ครูกำชัย : ช่วงนั้นอุณหภูมิร้อนจริง ๆ ผมบอกเมียว่า คุณรู้ไหมครูใหญ่มาใหม่แกเคร่งครัด ห่อข้าว ห่ออะไรก็ให้มันรวดเร็วกว่านี้ได้ไหม (หัวเราะ) ผมกำลังมาสายปีนี้แหละ แต่ก่อนมาแต่เช้า ครูใหญ่ก็มาแต่เช้า อยู่นางรอง...(ชื่ออำเภอซึ่งมีระยะทางอยู่ห่างจากโรงเรียนไปอีกประมาณ 68 กิโลเมตร) แต่มาแต่เช้า

ครูวรรณนา : จริง ๆ มาแต่เช้าเลย”

ครูปรารณา : ครูใหญ่ได้มาเปิดประตูให้ครูน้อยทุกวัน”

(24 มี.ค.42)

ระเบียบต่าง ๆ ได้มีการร่วมตกลงวางข้อปฏิบัติในที่ประชุม ครูใหญ่จะเรียกประชุมครูทันทีที่มีกรณีครูทำผิดระเบียบวินัยครูและข้อตกลงในที่ประชุม เช่นกรณีที่ครูปรารณาไปประชุมกลุ่มในภาคเช้าจึงถือโอกาสจะเข้าไปทำธุระส่วนตัวที่ในอำเภอ โดยถือเป็นเรื่องปกติของครูในกลุ่มนั้นเมื่อประชุมเสร็จแล้วไม่ต้องเข้าโรงเรียนอีก โดยไม่บอกกล่าวครูใหญ่แต่ไปพบครูใหญ่ในระหว่างทาง ครูใหญ่นำเรื่องเข้าที่ประชุมและกล่าวตักเตือนทำให้ครูปรารณารู้สึกอึดอัดกับเหตุการณ์ดังกล่าว

“ครูใหญ่เคร่งครัด เอาระเบียบมาว่ากับครู”

(ครูปรารณา / 19 พ.ย. 41)

“...ประชุมเสร็จหนูจะไปหาหมอที่โรงพยาบาล หนูไม่เข้ามาโรงเรียน หนูไม่อยากขอครูใหญ่ หนูจะไปเลย เจอแกอยู่ทางแยกเข้าโรงเรียน วันหลังประชุมครูแกก็พูดว่าจะไปไหนมาไหนให้มาบอก ถึงผมไม่อยู่ก็ให้บอกคนอื่น ที ! โรงเรียนอื่นเลิกประชุมแล้วไม่มีทางหรอกที่เขาจะเข้าโรงเรียน...”

(ครูปรารณา / 24 ก.ค. 42)

ครูใหญ่เป็นผู้บริหารมือใหม่ด้วยวัยเพียง 37 ปี จึงมี “ไฟ” ในการทำงานสูง เพื่อเร่งผลิตผลงานให้มันออกดอกออกผลโดยเร็ว บางครั้งจึงทำให้ครูใหญ่กลายเป็นคนยึดความคิดเห็นและความรู้สึกส่วนตัวเป็นหลัก โดยไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการบริหารงานการเงินและงานความสัมพันธ์กับชุมชน กล่าวคือ มักจะมีการเบิกจ่ายเงินอาหารกลางวันไม่ถูกต้อง โดยครูใหญ่มักจะให้เจ้าหน้าที่การเงินจ่ายเงินเป็นค่าอาหารกลางวันไม่ครบตามจำนวนที่ได้รับงบประมาณซึ่งในงบประมาณ 2542 นี้โรงเรียนได้งบประมาณอาหารกลางวันเป็นเงินจำนวน 125,830 บาท โรงเรียนต้องจ่ายเงินเป็นค่าอาหารเด็กวันละ 550 บาท แต่ทางโรงเรียนจ่ายเงินเป็นค่าอาหารเด็กเพียงวันละ 300 บาท และจ่ายเป็นค่าจ้างแม่ครัววันละ 80 บาท รวมจ่ายจริงวันละ 380 บาท ซึ่งครูใหญ่คิดว่าเพียงพอสำหรับเลี้ยงอาหารนักเรียนในแต่ละวันแล้ว ส่วนเงินที่เหลือจากการจ่ายค่าอาหารเด็กวันละ 170 ก็จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น หลักฐานที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ จัดทำชั้นวางหนังสือ ซึ่งใช้งบประมาณ 30,000 บาท จากการดำเนินการดังกล่าว ครูใหญ่บอกเพียงเจ้าหน้าที่การเงินและเจ้าหน้าที่อาหารกลางวันให้รับทราบวิธีการปฏิบัติโดยไม่ชี้แจงให้ครูทุกคนทราบ สร้างความไม่โปร่งใสและความขัดแย้งเกิดขึ้นในโรงเรียน ครูในโรงเรียนไม่ยอมเขียนบันทึกรายการอาหารกลางวันให้ครูพรศรี ทำให้ครูพรศรีต้องรับภาระนี้ทั้งหมดสร้างความอึดอัดและคับข้องใจให้แก่ครูพรศรีเป็นอย่างยิ่ง

“...ประชุมครูแกก็ไม่ชี้แจงเลยว่าเงินไปไหน พี่วรรณหาจ่ายเงินให้แม่ครัววันละ 300 พวกครูเขาก็ไม่เขียน ครูเวรเขาก็ไม่สนใจ ก็เลยมีปัญหา ครูใหญ่เลยตัดปัญหาให้พี่พรศรีเขียนคนเดียว แกก็เลยไม่ยอมทำเพราะมีคนต่อต้าน รอให้ครูใหญ่พูดในที่ประชุมแกก็ไม่พูด คณะครูเลยไม่พอใจ”

(ครูปรารถนา / 22 ก.ย.42)

“ครูใหญ่ไม่พูดให้ครูรู้ว่าเอาเงินไปทำอะไร เขาก็ไม่ยอมเขียนรายการอาหารให้พี่ พี่บอกว่าพี่จะขอลาออกจากการเป็นเจ้าหน้าที่อาหารกลางวัน แกก็บอกว่าลาออกก็ได้แต่มีคนทำแทนใหม่ ก็ไม่มีคนทำอีก รายการอาหารกับจำนวนเงินมันไม่ยั่งยืน แล้วเงินที่เหลือในแต่ละวันก็ไม่ยื่นกับหลักฐานการเงินอีก...”

(ครูพรศรี/30 ก.ย.42)

เหตุการณ์เช่นนี้คล้ายกับเหตุการณ์ที่ครูใหญ่มารับตำแหน่งใหม่ ๆ ในช่วงปี 2540 ซึ่งครูกำชัยได้เคยขอให้ครูใหญ่ดำเนินการด้านการเงินให้ถูกต้อง แต่ครูใหญ่กลับยืนยันเอาแนวความคิดเดิมของตนเอง โดยไม่รับฟังความคิดเห็นของครูกำชัย ทำให้ครูกำชัยเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการบริหารงานของครูใหญ่ และไม่กล้าเสนอแนะเรื่องอื่น ๆ อีกต่อไป

“ในตอนท้ายประชุมผมก็เสนอความเรื่องการเบิกเงินโครงการอาหารกลางวัน ให้มันตรงตามหลักของบัญชี คือผมไม่อยากให้มันผิด มันผิดไปผมไม่สบายใจ ผมเป็นเจ้าหน้าที่ แกก็บอกว่าไม่เป็นไรผมรับผิดชอบเอง แต่ครูใหญ่ไม่อาจรับความผิดทางอาญาแทนเจ้าหน้าที่ได้นะ ผมก็บอกแก ถ้าทำให้ถูกเลยนั่นแหละจะดีกว่า แต่แกก็อ้างว่าโรงเรียนอื่นเขาก็ทำอย่างนี้ทุกโรงเรียนทั้งนั้นแหละ ถ้าคุณไม่พอใจ ผมให้คนอื่นทำแทนก็ได้ ครูใหญ่คงจะไม่พอใจผมมากเหมือนกัน...” (ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

ในด้านความสัมพันธ์กับชุมชนก็เช่นกัน ครูใหญ่มักจะไม่ให้คณะครูได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน แต่จะแสดงบทบาทเหล่านั้นเพียงลำพัง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในการประชุมของคณะกรรมการโรงเรียนจำนวน 3 ครั้ง จะมีครูใหญ่เข้าร่วมประชุมเพียงคนเดียว หรือกรณีการเข้าร่วมงานศพของลุงชง (นามสมมุติ) เป็นผู้ปกครองของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ป่วยเป็นเบาหวานเรื้อรังและเสียชีวิตในวันที่ 28 สิงหาคม 2542 ซึ่งมีบ้านอยู่ค่อมใหม่อยู่ใกล้ ๆ โรงเรียน คณะครูในโรงเรียนโดยเฉพาะครูกำชัยเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จึงมีความประสงค์อยากเข้าร่วมงานเป็นพิเศษ แต่ครูใหญ่ก็ไม่ให้คณะครูเข้าร่วมงานดังกล่าว ทำให้คณะครูเกิดติดใจในใจท้าวหาว่าครูใหญ่มีพฤติกรรม "ชอบเอาหน้าคนเดียว"

"...งานศพลุงชงคณะครูเขาก็อยากไป ยิ่งเป็นงานศพพ่อของลูกศิษย์ที่กำชัยด้วย ที่กำชัยก็อยากไปช่วยตาชงแกก็เคยมาช่วยงานโรงเรียน แต่ครูใหญ่ก็ไม่ให้ไป ตอนแรกว่าจะให้คณะครูไปพอดอนป่วย ๆ ก็ถือของไปคนเดียว พวกครูก็เลยโกรธ อาจารย์ชัชว่า ครูใหญ่ถือของไปเอาหน้าคนเดียว ไม่รู้ว่าถือไปไหนนามของนายเพชรหรือโรงเรียนบ้านดงท้าว"

(ครูปรารภนา / 22 ก.ย.42)

พฤติกรรมมุ่งสร้างผลงานของครูใหญ่เพื่อตนเองยังประจักษ์อีก คือ ในราวปี 2540 เมื่อมีการเลือก กปจ. ครูใหญ่ก็ได้พูดเป็นเชิงบังคับให้ครูในโรงเรียน ลงคะแนนเสียงเลือกผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษา ที่ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น กปจ. จากเหตุผลว่าผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาการเป็นผู้บังคับบัญชาของตน ทางอำเภอจึงได้กำชับให้ครูใหญ่มาเสนอให้ครูในโรงเรียน ลงคะแนนเลือกผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาเข้าเป็น กปจ. ดังกล่าว ทำให้คณะครูเริ่มเสื่อมศรัทธาต่อระบบการบริหารงานของครูใหญ่ ที่มุ่งสนองความต้องการของผู้บังคับบัญชาของตน เพื่อให้ตนเองมีความดีความชอบฝ่ายเดียว

"ครูใหญ่แกมาราวปี 2539 ประมาณ ปี 2540 แกมาบังคับพวกครูให้เลือกผู้ช่วยฯ แกก็พูดแรงหน่อยตอนนั้น บังคับให้ครูเลือกผู้ช่วยไม่ให้เลือกพิเศษ (นามสมมุติเป็นผู้ลงสมัครแข่งขัน กปจ. และเป็นเพื่อนครูพินิจ) แกก็พูดแบบนักเลงหน่อย ๆ ชูกัน คุณมีผู้บังคับบัญชา ผมก็มีผู้บังคับบัญชา ต้องการความเจริญก้าวหน้าเหมือนกัน ผู้ช่วยฯ ไม่มีอะไรเสียหาย ถ้าไม่เลือกผู้ช่วยฯ ต้องเป็นเรื่องกันว่างั้นถอะ...พอผลออกมาผู้ช่วยฯไม่ได้ ในกลุ่มนี้คะแนนแตกออกไป 4 เสียง ทำให้เขาเพิ่งเล็งมาที่โรงเรียนนี้โดยเฉพาะครูพินิจ เพราะครูพินิจเป็นเพื่อนพิเศษและไปหาเสียงช่วยเขา"

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

จากผลการเลือกตั้งดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ครูในโรงเรียนคิดว่า โรงเรียนไม่ได้เบียดเบียนเพราะถูกผู้บริหารในระดับอำเภอกลั่นแกล้ง โดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งของครูพินิจกับผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวกับการแพ้ผลการเลือกตั้ง กปจ. แล้ว ยังมีเรื่องถึงขั้นจะชกต่อยกันมาก่อนหน้านั้น กลางสาธารณชนในวงวันประถมศึกษาแห่งชาติที่อำเภอจัดขึ้น ประกอบกับพฤติกรรมของครูพินิจที่ชอบเมาเหล้าในเวลาปฏิบัติราชการ

การ ครูพินิจจึงถูกผู้บริหารระดับอำเภอจับตาเป็นพิเศษ และก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งเช่นกันที่ทำให้ครูใหญ่ต้องเข้มงวดเรื่องความประพฤติของครูพินิจมากกว่าครูคนอื่น ๆ

ความเข้มงวดของครูใหญ่บางครั้งกลายเป็นการบีบบังคับและจับผิดเช่นนี้ โดยเฉพาะกรณีของครูพินิจและครูพรศรี ซึ่งครูทั้งสองเคยมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหลายอย่าง เช่น ครูพินิจชอบดื่มเหล้าในขณะปฏิบัติราชการ มาลาหวาด ส่วนครูพรศรีก็มักลงโทษเด็กด้วยอารมณ์ที่รุนแรง ทะเลาะกับเพื่อนครูในโรงเรียน และครูทั้งสองประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ครูใหญ่รับทราบมาจากผู้บริหารในระดับอำเภอบ้าง เพื่อนครูบ้าง ชาวบ้านบ้าง และได้ประจักษ์ว่าครูทั้งสองมีพฤติกรรมเช่นนั้นจริง ทำให้ครูใหญ่ต้องการที่จะระงับพฤติกรรมของครูทั้งสอง เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ครูคนอื่น ๆ โดยใช้ "พระเดช มากกว่า พระคุณ" อย่างกรณีที่ครูพินิจและครูวัช ให้ครูพรศรีทำหลักฐานธุรการชั้นเรียนให้ คือ สมุดประจำตัวนักเรียน (ป 01) แบบรายงานการประเมินผลปลายปี (ป 02) บัญชีเรียกชื่อนักเรียน (ป 03) ซึ่งครูใหญ่ก็ทราบเรื่องนี้ดี แต่ครูใหญ่กลับให้ครูพินิจแก้หลักฐานดังกล่าวเพียงคนเดียว ทำให้คณะครูมองเห็นความแตกต่างในการบริหารงานของครูใหญ่ ครูพินิจและครูพรศรีเองก็เก็บความไม่พอใจการบริหารงานของครูใหญ่อยู่เงียบ ๆ

"ผมจะพูดเป็นกลาง ๆ ไปเลยนะ อย่างกรณีการทำบัญชี ป.02 เดิมที่ครูพินิจและครูวัช ให้ครูพรศรีทำหลักฐานต่าง ๆ ให้ ครูใหญ่เขาก็ให้ครูพินิจแก้หมด แต่ครูวัชไม่ได้แก้ ก็คิดดูคนทำคนเดียวกัน ลักษณะทำก็เหมือนกัน ป.5 ทำไม่มาให้แก้... ครูคนอื่นไม่ได้เข้มงวด แต่ว่าไม่ได้หย่อนยาน แต่ตั้งกับครูพินิจมากเกินไป... กระแสมันออกไปภาพครูพินิจกับครูพรศรีไม่ค่อยดี อาจจะรวมถึงผมด้วย แต่ครูมาใหม่ ๆ จะออกมาดีหน่อย อย่างครูมานิ ปราบปราม หรือครูวรรณนา แก่ก็คงคิดจะจัดการ ครูใหญ่แกก็สืบทอดมาหมด ไม่ได้ดูกันดี ๆ แต่มาโจมตีกัน คือ แก่สืบทอดความจริงมาหมดนะ คนนั้นเป็นอย่างนั้นคนนี้เป็นอย่างนี้ ผมว่าเขาอาจจะพูดเกินความจริงไปนิดหนึ่ง ประเด็นนี้ก็อาจเป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้ครูใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จในด้านการบริหาร คือ แก่มาใช้อำนาจ ใช้พระเดชก่อนพระคุณ"

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

สำหรับครูพินิจที่มักเมาเหล้ามาปฏิบัติหน้าที่และละเลยในการปฏิบัติหน้าที่ ครูใหญ่ได้เรียกไปตักเตือนหลายครั้ง มีการทำทัณฑ์บนและลงสมุดหมายเหตุไว้เป็นหลักฐาน ครูใหญ่พยายามตัดความสำคัญของครูพินิจ ที่เคยได้รับความไว้วางใจให้ไปปฏิบัติงานที่เคยปฏิบัติโดยให้ครูคนอื่นไปแทน เช่น การประชุมกลุ่ม การเข้าร่วมงานกีฬา เพื่อเป็นการลดพฤติกรรมกาสิโนเหล้าของครูพินิจลง

ครูใหญ่พยายามสอดส่องพฤติกรรมครูพินิจอย่างเคร่งครัด ตรวจสอบความประพฤติของครูพินิจแบบไม่ให้คลาดสายตา เช่น ครูใหญ่จะวิหุสสอบถามปลายทางทันทีที่ครูพินิจขออนุญาตออกไปข้างนอก การลาออกไปข้างนอกของครูพินิจแต่ละครั้งต้องมาชี้แจงหรือลาตามกฎระเบียบของทางราชการ เหล่านี้ทำให้ครูพินิจรู้สึกว่าเขาโดนจับตาดูอย่างไม่มีเป็นธรรมดา โดยเฉพาะเมื่อครูพินิจไม่มาปฏิบัติราชการและไม่ได้แจ้งให้ครูใหญ่ทราบ ครูใหญ่มั่นทีกลงในสมุดการมาปฏิบัติราชการว่า "ไม่มาปฏิบัติราชการโดยไม่ทราบสาเหตุ" ซึ่งเป็นการบันทึกที่แม่จะถูกต้องตามข้อราชการแต่ก็บาดความรู้สึกของครูอีกหลายคน ทำให้ครูพินิจและครูพรศรีไม่พอใจเป็นอย่างมาก

“ผู้บริหารไม่ยุติธรรม การทำงานเราทำอยู่ แต่เขาว่าเราไม่ทำ คือผู้บริหารไม่ดู ฟังแต่คนอื่น เชื่อแต่คนอื่น”
(ครูพรศรี / 10 มี.ค.42)

แต่ความขัดแย้งระหว่างครูใหญ่กับครูพินิจและครูพรศรี ก็ยังไม่ถึงขั้นรุนแรง เป็นเพียงแค่ไฟใต้โต๊ะที่รอวันประทุเท่านั้น จนมีเหตุการณ์เมื่อมีมือที่สามเข้ามาเติมเชื้อไฟ คือกรณีที่ครูพินิจและครูพรศรีถูกทวง และได้พาเพื่อนครูไปเลี้ยงที่ในอำเภอโดยไม่แจ้งให้ครูใหญ่ทราบ เมื่อกลับเข้าโรงเรียนในภาคบ่ายเข้าไป 15 นาที ครูใหญ่ไม่พอใจและเรียกประชุมด่วนได้ต่อว่าคณะครูในโรงเรียนอย่างไม่ไว้หน้า ประเด็นนี้ได้เป็นชนวนก่อความขัดแย้งระหว่างครูใหญ่กับครูรัช ซึ่งเป็นครูที่มีความอาวุโสที่สุดในโรงเรียน และเป็นคนอยู่หมู่บ้านเดียวกับครูใหญ่ ผลของเหตุการณ์นี้ทำให้คณะครูหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารร่วมกับครูใหญ่ โดยเฉพาะครูผู้ชายที่ห่อข้าวมากก็จะกินกันตั้งแต่ 10.00 น ถึง 11.00 น หรือไม่ก็พากันไปกินก๋วยเตี๋ยวที่ร้านค้าในหมู่บ้าน

ความบาดหมางระหว่างครูพินิจและครูใหญ่เริ่มรุนแรงขึ้นอีก เมื่อนับวันลาของครูพินิจตามบึงบประมาณ 2540 แล้วนับได้ 14 ครั้ง ซึ่งตามกฎหมายของการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนของข้าราชการประจำปี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2540 กำหนดไว้ว่า ซึ่งถ้าลาเกิน 12 ครั้ง ครูใหญ่มีสิทธิไม่ขึ้นขั้นเงินเดือนให้ข้าราชการผู้นั้นได้ ครูใหญ่ก็ยึดถือกฎระเบียบของทางราชการ คือ ประกาศจะไม่ขึ้นขั้นเงินเดือนให้ครูพินิจ ทำให้ครูพินิจยังไม่พอใจ นำเอาเรื่องที่ครูใหญ่เพิ่มจำนวนเด็กเกินความจริงเพื่อขอเสนอขอตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่ตั้งแต่ปีการศึกษา 2540 มาเป็นข้อต่อรอง ถ้าหากครูใหญ่ไม่เสนอขอขึ้นเงินเดือนให้ตน ตนจะเสนอเรื่องถึงสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทำให้บรรยากาศในโรงเรียนเต็มไปด้วยความเคร่งเครียด ครูในโรงเรียนก็ไม่มีใครกล้าเสนอตัวไกล่เกลี่ยปัญหาดังกล่าว จนพ่อแม่ของภรรยาของครูใหญ่ต้องเดินทางมาดูสถานการณ์ และมาพูดไกล่เกลี่ยให้ครูใหญ่ลงมือจริงเพื่อเห็นแก่อนาคตการรับราชการของตน

“ตอนนั้นอึดครึ้มมาก ใจหาย กลัวจะมีเรื่องกัน พี่ก็บอกครูทำช่วยทำให้ครูใหญ่ให้เถอะ แกก็ว่าผมจะกล้าพูดได้ไงความคิดเห็นของแกเป็นเด็ดขาด พ่อแม่แฟนครูใหญ่ก็มา ในที่ประชุม ผมไม่ให้ ! ครูใหญ่ก็ยืนยั่นหนักแน่น...วันต่อมาครูใหญ่ก็อ่อนลง”

(ครูวรรณนา / 22 มี.ค.42)

ในที่สุดครูใหญ่ก็ต้องขึ้นขั้นเงินเดือนให้ครูพินิจตามปกติ และได้เริ่มผ่อนคลายระบบการทำงานงานมาตั้งแต่บัดนั้น

ระบบการทำงานเริ่มผ่อนคลาย : ครูจับกลุ่มคุยกัน

เมื่อครูใหญ่ได้เริ่มผ่อนคลายเข้มงวดต่อระเบียบวินัยต่อครูน้อยลง เพราะการบริหารงานที่ผ่านมามีกระทบออกมาในแง่ลบมากกว่า ครูใหญ่ได้กล่าวเปรย ๆ ว่า

“ตอนนี้เหนื่อย อยากรู้อยู่เฉย ๆ พักก่อนสู้มากแล้ว”

(ครูใหญ่ 12 / พ.ย. 41)

“...ทำไปเพราะผู้บริหารสั่งให้ทำ ทำไปก็แค่นั้นทำพอเสร็จ ๆ ...ให้ครูเขาลองเห็นความสำคัญของเขาเองบ้าง เพราะบางที่ได้งานแต่ไม่ได้คน บางที่ได้คนแต่ไม่ได้งาน...”

(ครูใหญ่ / 10 ก.พ. 42)

ในระยะหลัง ๆ ครูใหญ่เองจึงเริ่มมาสายบ่อยครั้ง ประกอบกับในช่วงปลายปี 2541 ครูใหญ่ต้องคว่ำเคร่งในการทำผลงานทางวิชาการ เพื่อเสนอขอเลื่อนระดับเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน บางครั้งก็มอบหมายให้ครูในโรงเรียนอย่างเช่น ครูปองพลไปพิมพ์เอกสารการขอเลื่อนกำหนดตำแหน่ง เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนของครูใหญ่ที่ทำการกลุ่มโรงเรียนโดยเฉพาะช่วงวันที่ 30 พฤศจิกายนถึง 4 ธันวาคม 2541 ทำให้ครูปองพลไม่ได้ทำการสอนเด็กทั้งสัปดาห์ ส่วนคณะครูคนอื่นก็สนใจเด็กน้อยลง สิ่งเกิดจากจากการทำกิจกรรมหน้าเสาธงจะมีครูเวรเท่านั้นที่ไปทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก บางครั้งครูเวรก็ไม่ได้สนใจและยินดียกย่อง บ่อยครั้งที่ครูมาโรงเรียนหลังจากที่นักเรียนเข้าชั้นเรียนไปแล้ว บรรยากาศในโรงเรียนโดยเฉพาะในด้านการเรียนการสอนนั้นไม่ได้เคร่งเครียด เด็ก ๆ มักจะไปเล่นข้างล่าง หรือเกาะโต๊ะร้องเพลงในห้องเรียน ในขณะที่ครูบางคนขออนุญาตไปทำธุระที่อำเภอบ้าง จังหวัดบ้าง ครูส่วนใหญ่จับกลุ่มคุยกันโดยเฉพาะกลุ่มครูผู้ชายมักมาจับกลุ่มคุยกันที่ระเบียงระหว่างหน้าห้องครูกำชัยกับครูวิช คือ ห้องป.4 และห้องป.6 บางคนอ่านหนังสือพิมพ์ บางคนก็นั่งรับประทานอาหาร บางวันครูผู้หญิงจะตำส้มตำขึ้นมาให้ ครูใหญ่เองบางครั้งก็ทำเฉยเสีย บางครั้งก็ขึ้นมาร่วมวงสนทนาว่ามวงส้มตำกับเพื่อนครูเสียเอง

“ครูใหญ่คนนี้แรก ๆ แกก็เอาใจใส่ดีในเรื่องการเรียน คุณต้องสอนนะ พอมาหลัง ๆ ที่ดูแกชักหย่อนยาน ไม่เอาใจใส่ ไม่เข้มแข็ง เหมือนครั้งแรกที่มา....แรก ๆ แกเข้มงวดว่าคุณต้องสอนนะมาให้มาสายไม่ได้เลย”

(ครูวรรณนา / 30 ธ.ค. 41)

“ระยะเปิดเทอม ปีการศึกษา 2541 หลวมกว่าปีที่แล้ว ปีที่แล้วครูใหญ่ดูพากันทำงานขึงขัง ปีนี้ไม่ดูหลวมผมว่าหลวม”

(ครูกำชัย / 9 ก.พ. 42)

ครูผู้หญิงส่วนใหญ่ที่นั้นโดยปกติแล้วจะนั่งอยู่ประจำห้องเรียนของตน ในช่วงเวลาที่กำลังสอนเด็ก ครูพรศรีกับครูปรารภรณานั่งถักผ้าคลุมตู้เย็นบ้าง อ่านหนังสือนวนิยายบ้าง ครูไม่ห่มเทให้กับการสอนอย่างเต็มที่ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวกลายเป็นแม่แบบอย่างการทำงานให้กับครูที่มาใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่อยากทำงาน เพราะได้ซึมซับเอาบรรยากาศการทำงานที่เฉื่อยชาของครูเก่า อย่างกรณีครูปองพลที่เพิ่งย้ายมาได้ 7 เดือน เคยเป็นครูผู้สอนดีเด่น 2 ปีซ้อน คือ ครูดีเด่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และครูผู้สอนวิทยาศาสตร์ดีเด่น ยอมรับว่ารู้สึกไม่อยากสอน เพราะบรรยากาศในโรงเรียนไม่มีแรงกระตุ้นจากเพื่อนครูและผู้บริหาร ครูจึงเกิดเบื่อหน่ายทำงานตามความเคยชิน มีความรู้สึก “ไม่อยากทำดีเกินหน้าใคร”

"ตอนนี้ผมรู้สึกว่าคุณเองเฉื่อย เคยตำหนิครูสูงอายุไว้อย่างไรตอนนี้ผมก็เป็นอย่างนั้น"

(ครูป้องกัน 16 / พ.ย. 41)

หรืออย่างครูปรารถนาที่เคยตั้งใจอยากสอนซ่อมเสริมเด็ก แต่เมื่อบรรยากาศในโรงเรียนไม่ส่งเสริม ในที่สุดก็เกิดความเบื่อหน่ายและเลิกทำไป

"ตอนแรก ๆ เคยแก้ปัญหาโดยการเอาเด็กมาเรียนใหม่ สอนสระ สอนอักษรใหม่ แต่ทำไปทำไปมันก็เหนื่อย คนอื่นเขาไม่เห็นทำ ก็เลยเลิก"

(ครูปรารถนา / 23 พ.ย. 41)

ครูใหญ่ไม่เห็นวิชาการแต่เน้นอาคารสถานที่

ระยะเวลาที่ผ่านมาครูใหญ่มีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่อยู่เสมอ และมักมอบหมายให้ครูทำหน้าที่ดังกล่าวนอกเหนือจากการสอน ครูป้องกันมักจะได้รับหน้าที่นี้เสมอ ๆ เพราะเป็นบุคคลที่มีความสามารถทางศิลปะ ครูป้องกันจึงสอนเด็กโดยวิธีการสั่งงานให้เด็กทำในห้องเรียนบ้าง ให้อ่านให้ผู้วิจัยช่วยสอนให้บ้าง งานนอกเหนือจากการสอนบางชิ้นงานต้องใช้เวลานานเป็นวัน เป็นสัปดาห์ หรือ 2 สัปดาห์ หลังจากที่ครูป้องกันย้ายไป ครูใหญ่ได้สั่งให้ครูกำชัยและครูพินิจวาดตราสัญลักษณ์ประจำองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อนำไปติดบนอาคารเรียน เมื่อสั่งงานให้เด็กทำในห้องเรียนแล้ว ครูทั้งสองคนก็ช่วยกันวาดนานถึง 2 อาทิตย์

นอกจากปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ อาคารเรียนให้สะอาดสวยงามแล้วภายในอาคารเรียนก็พยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มจากห้องพักครู ถ้าหากมีเวลว่างครูใหญ่ก็จะเปลี่ยนแปลงจัดบรรยากาศในห้องพักครูด้วยตนเอง โดยการหาวัสดุมาประดับ เปลี่ยนกระถางต้นไม้ให้ดูสดชื่นขึ้น ครูใหญ่พยายามให้ครูที่มีความสามารถทางศิลปะเขียนภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ขององค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ป้ายนิเทศน์แสดงข้อมูลของโรงเรียน เช่น รายละเอียดของบุคลากร พื้นที่บริการของโรงเรียน รายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประจำภาคเรียน นอกจากนี้ยังมีคำขวัญ คำคมเพื่อเป็นอนุสติเตือนใจสำหรับเพื่อนครู

ครูใหญ่ตัดสินใจเลือกมาปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้บริหารของโรงเรียนบ้านดงหวาด ตั้งแต่วันแรกที่มีเห็นสภาพโรงเรียน ถึงแม้จะได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านในแง่ลบมาตลอด แต่ก็มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาปรับปรุงโรงเรียนแห่งนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะครูใหญ่เป็นคนที่จริงจัง ชอบงานที่ท้าทาย ต้องการสร้างความก้าวหน้าในอาชีพราชการจากผลงานของตนเอง ครูใหญ่คิดว่าการพัฒนาปรับปรุงด้านสิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ เป็นงานเร่งด่วนที่ต้องกระทำก่อนการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เพราะคิดว่า การเรียนการสอนที่ดีต้องเริ่มจากบรรยากาศที่ดีเสียก่อน

ในด้านคุณสมบัติส่วนตัวของครูใหญ่เองมีนิสัยรักความสะอาด รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย รักต้นไม้ ซึ่งครูใหญ่จะเล่าให้เพื่อนครูและผู้วิจัยฟังเสมอว่าชอบปลูกต้นไม้เป็นชีวิตจิตใจ สภาพบริเวณบ้านของครูใหญ่จะร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ ประกอบกับครูใหญ่ได้ยึดแนวการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนเดิมของตนที่แม้จะมีอายุใกล้เกษียณแล้ว แต่ก็ยังเป็นผู้ที่มี "ไฟ" ในการทำงาน โดยเฉพาะเป็นนักพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนด้วยที่น่าเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ในด้านการศึกษาครูใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนงานด้านวิชาการนั้นครูใหญ่เองยอมรับว่าตนเองไม่ค่อยให้ความสำคัญ

สนใจ เพราะตนเองไม่มีความถนัด มีสนใจและอยากทำงานที่ทำหายมากกว่า ซึ่งครูใหญ่ได้กล่าวถึงการปฏิบัติงานวิชาการของตน หลังจากที่คณะศึกษานิเทศก์อำเภอจะออกมาตรวจประเมินผลงานของผู้บริหาร และคณะครูในโรงเรียน ว่า

“งานวิชาการเอาหลักฐานไว้ผมก็ไม่เข้าใจว่าจะเอาอะไรมาเสนอ ไม่รู้จะเสนออะไร เสนอได้แต่ประวัติ...”

ตอนที่ 2 ผลการปฏิบัติงานไม่รู้จะเสนออย่างไร ผมไม่ค่อยสนใจด้วยนะ ! งานพวกนี้”

(ครูใหญ่ / 9 ก.พ.42)

ครูใหญ่มีความคิดว่าการสร้างงานด้านวิชาการ ให้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ต้องการ ให้เด็กเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นนั้นทำได้ยากยิ่ง ต้องใช้เวลาอีกหลายสิบปี การวางพื้นฐานด้านการอ่านออก เขียนได้ จึงเป็นการเพียงพอกับสภาพของเด็กในปัจจุบัน สำหรับการพัฒนาให้เป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โรงเรียนต้องวางพื้นฐานไปที่ละรุ่น ๆ ไป ปัจจุบันสิ่งสำคัญที่ครูใหญ่ต้องการคือ การให้ครูผู้สอนมีจิตสำนึกในหน้าที่ ครูผู้สอนต้องทำหน้าที่ในการสอนโดยไม่ละทิ้งห้องเรียนของตน สำหรับการเรียนการสอนในชั้นครูใหญ่ไม่ได้เคร่งครัดวิธีการสอนของครู รายวิชาที่ครูใหญ่เน้นคือคณิตศาสตร์ให้เด็กสามารถคิดเลขง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันได้ ภาษาไทยสอนให้นักเรียนรู้จักการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูใหญ่ ถึงจุดมุ่งหมายที่ครูใหญ่ต้องการในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน ดังนี้

ครูใหญ่ : สอนเลข คัด เลิกก็ยังมีดี ขอให้สอน เด็กน้อยบ้านเรา บ้านดงหวา เอาแค่มั่นอ่านออกเขียนได้ ไม่ต้องให้มันถึงขนาด คิดเป็น ทำเป็นแก้ ปัญหาเป็นเหมือนเขา ให้แต่มันเขียน ก. เป็นตั้งแต่อยู่อนุบาล สุดยอดแล้ว

ผู้วิจัย : แล้วคิดว่าสอนแค่อ่านออกเขียนได้นี้เพียงพอสำหรับเด็กบ้านดงหวาแล้วหรือคะ”

ครูใหญ่ : อ่านได้ เขียนได้ เลขคัดเลิก โอ ! พอ...“ขอให้มันอ่านออกเขียนได้ก่อน ค่อย ๆ สร้างก่อนแบบหลักสูตรเลยมันยาก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เด็กมันยังขาดความรับผิดชอบแต่ตอนนี้ไม่สามารถสร้างให้เป็นบุคคลเลอเลิศได้ ให้อ่านเป็นเขียนเป็นก็พอ ให้มันอ่านได้เขียนได้ต่อ ๆ ไปก็จะได้ รุ่นแรกแค่นี้ รุ่นต่อไปก็จะได้ พอมันอ่านเป็นเขียนเป็นมันก็จะเริ่มรับรู้ รุ่นต่อมาก็จะไปอีก ค่อยสร้างทีละรุ่น”

(10 ก.พ. 42)

เมื่อครูใหญ่คิดว่าการเปลี่ยนแปลงงานวิชาการเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องอาศัยระยะเวลาหลายปีกว่าที่จะเห็นผลงาน ประกอบกับครูใหญ่มีความตั้งใจจะอยู่สร้างผลงานที่โรงเรียนบ้านดงหวาในช่วงเวลาประมาณ 4 ปี ครูใหญ่ก็อาจจะได้ย้ายไปโรงเรียนอื่นตามวาระการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารโรงเรียน ครูใหญ่จึงทุ่มเทการบริหารงานไปที่งานอาคารสถานที่ ทำให้ครูจัดการเรียนการสอนไปตามความเคยชิน ไม่มีการกระตุ้นยั่วยุให้ครูทุ่มเทจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ ครูไม่ศึกษาหลักสูตร คู่มือครู การจัดการเรียนการสอนไม่มีการฟังพากัน ต่างคนต่างจัด ขาดสื่อ คู่มือครู แผนการสอน และไม่ได้เตรียมการสอนที่ดี การจัดการเรียนการสอนของครูจึงทำเหมือนที่เคยเห็นมา เคยทำมา

ทำเหมือนกับที่ครูคนอื่นทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องทำเพราะความเคยชิน เหมือนกับการ "กินข้าว" เพื่อประทังชีวิต เป็นงานที่ไม่สนุกसान ไม่โดดเด่นและเร้าใจ เหมือนกับ "งานเลี้ยง" ที่มีเกียรติมีคนชื่นชมยกย่อง งานสอนจึงเป็นงานที่ไม่ได้ชื่นชมผลงานรวดเร็วเหมือนงานอื่น ๆ ทั้งครูและผู้บริหารจึงสนใจงานวิชาการน้อยกว่างานอื่น ๆ

"งานวิชาการถ้าจะเปรียบไปก็เหมือนกับการกินข้าว กินทุกวันมันก็พออยู่ได้ แต่สนใจงานเลี้ยงงานอะไรเป็นพิเศษ งานอื่นก็เหมือนกับงานเลี้ยง ต้องพิเศษต้องทำให้เด่น งานวิชาการก็เหมือนกับเรากินข้าวทุกวัน กิน กิน กิน ก็เหมือนกับเราสอนเห็นเราสอนทุกวันเราก็สอน...ทุกวันนี้แกมาเน้นเกี่ยวกับสถานที่แต่ งานวิชาการก็คงล้าหลังเหมือนเดิม ดู ๆ ไปแล้วไม่เห็นงานวิชาการ ไม่บริหารงานวิชาการให้เด่นขึ้นมา ไปทำงานอื่นเอาเด่นทางอื่น การเรียนการสอนมันก็เลย ไม่ต้องอะไร บางห้องการเรียนการสอนยังมีไม่ครบก็มี สปช.ยังไม่มีเลย ป.2 แผนการสอนคู่มือครูมีเฉพาะภาษาไทยกับคณิตศาสตร์ แต่แผนการสอน สอน ไม่มี กพอ.ไม่มี ลองไล่ ๆ ดูทุกห้องก็ยังไม่ดี ที่เห็นอย่างเดียวก็น่ากลัวเพราะเป็นคู่มือครู แต่แผนการสอนต้องไปเปิดอีกต่างหาก มันเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ความล้าหลังของการบริหาร ผู้บริหารไม่สนใจเกี่ยวกับงานวิชาการ แบบให้ครูประจำชั้นจัดการไม่ได้มาสัมมนา ไม่ได้มาพูดคุย ให้มันเป็นสาระเหมือนเรื่องอื่น ๆ เลย"

(ครูพี่ระ / 5 ม.ค. 42)

ปัจจัยที่มีส่วนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยตรงอีกประการหนึ่ง คือ เงินนอกงบประมาณที่โรงเรียนได้รับ จากการศึกษาของผู้วิจัย เกี่ยวกับการใช้เงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณของทางโรงเรียน ในระยะที่ครูใหญ่เข้ามาบริหารงานตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา งบประมาณส่วนใหญ่ที่ได้จะเน้นไปที่การพัฒนาอาคารสถานที่ ดังเช่น ในปี 2540 โรงเรียนได้งบประมาณในโครงการ การทำโรงเรียนให้เป็นปัจจุบัน จำนวน 14,500 บาท ซึ่งเป็นงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียนงบประมาณแรกที่โรงเรียนบ้านดงทาวได้รับ นับตั้งแต่ได้อาคารเรียนแบบ ป.1 ฉ มาตั้งแต่ปี 2521 ทำให้โรงเรียนเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี หลังจากนั้นชุมชนเริ่มมีความศรัทธาในการทำงานของครูใหญ่มากขึ้น พฤติกรรมครูในโรงเรียนมีการปรับเปลี่ยนมากขึ้น นักเรียนมีระเบียบวินัยขึ้น ครูอยู่โรงเรียนในเวลาราชการมากขึ้น เมื่อครูใหญ่ต้องการอยากได้อาคารเรียนเพิ่มเติม ชาวบ้านก็ได้จัดทอดผ้าป่าสมทบจากกรุงเทพฯ ถึง 3 ครั้ง การเข้ามาช่วยเหลือขององค์กร Messenger of Hope ทำให้สามารถสร้างอาคารเรียนได้เป็นผลสำเร็จ ด้วยงบประมาณ 101,172 บาท ในปี 2541 โรงเรียนได้รับงบสร้างห้องน้ำเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท และในปี 2542 โรงเรียนได้รับงบซ่อมแซมอาคารเรียน อีกเป็นเงิน 114,000 บาท ซึ่งจะเห็นว่างบประมาณที่โรงเรียนได้รับ จะเป็นงบเพื่อพัฒนาปรับปรุงอาคารสถานที่อย่างมาต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2540

สำหรับในปีงบประมาณ 2542 จากการศึกษาเงินงบประมาณของโรงเรียนบ้านดงทาว พบว่า โรงเรียนได้รับเงินงบประมาณทั้งหมด 1,605,048 บาท เงินงบประมาณส่วนใหญ่จะถูกจัดเป็นเงินเดือนและสวัสดิการให้กับครูในโรงเรียน เป็นจำนวนเงินถึง 1,227,395 บาท (76 %) ส่วนเงินประเภทเงินอุดหนุน พบว่า โรงเรียนจะได้รับจัดสรรให้เป็นเงินอาหารกลางวันมากที่สุด 125,830 บาท (ประมาณ 8 %) เงินซ่อมแซมอาคารเรียน 114,000 บาท (7 %) และเงินอาหารเสริมนม 74,750 บาท (5 %) แต่ผู้วิจัยพบว่าโรงเรียนจะจัดแบ่งเงินอาหารกลางวันบางส่วนมาใช้

เพื่อปรับปรุงอาคารสถานที่ เช่น ทำชั้นวางหนังสือในห้องเรียน เป็นต้น ทำให้นักเรียนไม่ได้รับประทานอาหารกลางวันครบตามจำนวนเงินที่ได้จัดสรรมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนได้ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาด้านอาคารสถานที่มากกว่างานด้านอื่น ๆ

ส่วนงบประมาณซื้อวัสดุการศึกษา (รายหัว) ที่โรงเรียนได้รับจัดสรรเพื่อนำมาพัฒนาด้านการฝึก สอน สอบ นั้นพบว่า นักเรียนชั้นอนุบาลศึกษาได้รับประมาณหัวละ 290 บาท ในขณะที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาจะได้รับประมาณ 270 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้ครูจะสั่งเป็นวัสดุในการใช้สอนประจำปี แต่ผู้วิจัยพบว่า ห้องเรียนแต่ละห้องจะได้รับเงินงบประมาณในการไปพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนประมาณหัวละ 95 บาท และห้องเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษาจะได้รับงบประมาณเพิ่มอีกห้องละ 1,000 บาท งบประมาณซื้อวัสดุศึกษามีจำนวน 10,383 บาท (1 %) ซึ่งครูจะใช้งบประมาณไปเพื่อการซื้อกระดาษเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งครูอ้างว่าเพื่อนำมาใช้ทำบัตรคำประกอบการสอน แต่ผู้วิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่มักจะเก็บกระดาษไว้เฉย ๆ มีครูบางคนที่นำมาทำบัตรคำ ใช้สอนเด็กบ้างเช่นครูวรรณษา ครูปรารถนา ครูพิระ นอกนั้นครูจะใช้ซื้อคัทเตอร์ กระดาษขาว กรรไกร ซึ่งเด็กมักไม่ค่อยได้ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบกับเป็นงบประมาณเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับเงินงบประมาณเงินเดือนและสวัสดิการของครู หรือเงินด้านการพัฒนาอาคารสถานที่ บางครั้งเงินจำนวนนี้แต่ละห้องจะได้ไม่เต็มตามจำนวน เพราะโรงเรียนมักจะเบิกของจากร้านค้ามาใช้ในเวลาที่โรงเรียนจำเป็นเร่งด่วนเสียก่อน อย่างเช่นซื้ออุปกรณ์จัดงานกีฬา เมื่อมีงบประมาณมาแล้วเจ้าหน้าที่จะหักเงินบางส่วนนำไปชำระคืนร้านค้า ทำให้แต่ละชั้นได้ของตามที่ต้องการน้อยลงไปอีก ไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งปี เมื่อถึงคราวที่ครูจำเป็นต้องใช้เงินในการเตรียมการเรียนการสอน ครูจึงต้องใช้เงินส่วนตัว อย่างกรณี การเตรียมเอกสารในการสอบปลายภาคเรียนที่ 2/2541 ครูกำชัยต้องใช้เงินส่วนตัวในการถ่ายเอกสารทำข้อสอบปลายภาคเป็นเงิน 200 บาท เพราะโรงเรียนไม่ได้จัดเตรียมงบประมาณด้านนี้ ซึ่งครูพิระได้กล่าวถึงการใช้งบประมาณเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของเด็กว่า

“งบประมาณรายหัวห้องหนึ่งก็ได้ประมาณ 1,000 กว่าบาท ทางโรงเรียนเอาไปซื้อวัสดุสำนักงานบ้าง สี บ้าง เราใช้เงินไม่ถูก เช่น มีงานอะไร งานกีฬาเราก็เอาเงินของเด็กไปซื้อ บางทีก็เอาของเขามาก่อน พอสิ้นปีก็จะเขียนเป็นวัสดุสิ้นเปลือง พวกกระดาษมันง่ายดี บางทีเราไปแข่งกีฬาเราก็อยากใหญ่อยากโต กับเขาเหมือนกัน กิจกรรมทุกอย่างต้องมาก่อน สี โฟม อะไรที่เอามาทำ เอาเงินพวกนี้ (เงินงบประมาณรายหัวของเด็ก) ไปเอาของที่ร้านชามาก่อน เราจะลงรายการอื่นไปให้เขา ให้เท่ากับจำนวนเงินที่เขาให้เรา เอแต่กระดาษทั้งนั้น...”

(ครูพิระ / 5 ม.ค.42)

ขาดการนิเทศติดตามผลที่เป็นระบบ

จากการสังเกตพบว่า ครูใหญ่จะไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประเมิน นิเทศและติดตามผลการทำงาน ของครู อย่างกรณีของการประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนที่ผ่านมา โดยจัดให้มีการประเมินมาตรฐานการบริหาร มาตรฐานการเรียนการสอน และมาตรฐานคุณภาพของนักเรียน ที่ต้องให้มีผู้ร่วมประเมิน 3 ฝ่าย คือ ผู้บริหาร ครู และกรรมการโรงเรียน เมื่อถึงเวลาประเมินจริงผู้บริหารก็ตัดสินใจให้ครูแต่ละคนประเมินตนเอง ผู้

บริหารประเมินตนเอง และนักเรียนให้ครูประจำชั้นเป็นผู้ประเมิน เพราะเกรงว่าจะเกิดเรื่องบาดหมางในโรงเรียน ถ้าหากผลการประเมินออกมาเป็นลบ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏว่า รายงานประเมินทุกรายการมีปัญหาเพราะไม่ได้เป็นการประเมินจากพื้นฐานความเป็นจริง ในวันที่ 7 เมษายน 2542 ครูพี่ระและครูใหญ่รับหน้าที่ในการรวบรวมและสรุปผลส่งอำเภอ ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูใหญ่ประเมินตนเองเพียงไม่กี่นาทีก่อนส่งรายงานเข้าอำเภอ ครูอวัช ครูพินิจ ครูพรศรี และครูพี่ระไม่ได้ประเมินตนเองมาก่อน ครูพี่ระแก้ปัญหาโดยการประเมินให้ระดับการประเมินพอใช้ เท่ากับระดับ 1 ทุกรายการ ส่วนรายการประเมินเด็กนั้นผู้วิจัยสังเกตว่าครูพรศรีเป็นผู้ประเมินทั้งเด็กอนุบาล และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพราะครูอวัชซึ่งเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 มอบให้เป็นหน้าที่ของครูพรศรีโดยอ้างว่าสายตาไม่ดี ครูพรศรีเองก็ต้องการทำด้วยความรู้สึกอยากให้มันผ่าน ๆ ทั่วไป ผลการประเมินจึงอยู่ระดับสูงกว่าความคาดหมาย คือ มีระดับผลการประเมินดีมาก เท่ากับระดับ 3 ซึ่งเป็นการประเมินที่ขัดต่อความรู้สึกของครูใหญ่และครูพี่ระ จนต้องแก้ผลการประเมินให้เหลือเท่ากับระดับ 1 พอใช้ ก่อนที่จะส่งรายงานเข้าสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ ในตอนบ่ายของวันนั้น ดังบทสนทนาของครูใหญ่และครูพี่ระดังนี้

ครูใหญ่ : อายเขานะโรงเรียนบ้านดงท้าวทำไมเก่งนัก ออกมา 3 มันมากเกินไป ถ้าเขามาตรวจจะอายเขานะนี่"

ครูพี่ระ : ดูการสอบได้แค่นี้ (พร้อมกับพลิกดูรายงานคะแนนการทดสอบที่อำเภอสรุปและส่งมาให้ทางโรงเรียน ซึ่งได้อันดับท้าย ๆ ของอำเภอ) ผลการประเมินได้แค่นั้น (ระดับ 3 ดีมาก)

ครูใหญ่ : เอา 1 กับ 0 นั้นแหละไม่เป็นไรหรอก เขาไม่จำเราหรอก 1 0 2 ไปเลย"

(7 เม.ย.42)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ทราบว่า ครูส่วนใหญ่ไม่ชอบการประเมินและเหมือน ๆ กับที่ครูส่วนใหญ่ไม่กล้ายอมรับความจริง กลัวผลการประเมินจะสะท้อนตนเองไปในทางลบ หลีกเลี่ยงการประเมิน ไม่ว่าจะเป็นการประเมินติดตามผลในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ทั้งการประเมินจากครูใหญ่ ศึกษานิเทศหรือแม้แต่ให้ครูประเมินตนเอง ก็ยังสามารถทำได้ในระดับต่ำ การนิเทศหรือการประเมินเป็นแค่เพียงการจัดฉาก ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ทุกครั้งที่มีกำหนดการออกมานิเทศที่โรงเรียน ไม่ว่าจะจากกลุ่มโรงเรียนหรือจากศึกษานิเทศอำเภอ บรรยากาศของโรงเรียนจะตึงเครียด ครูทุกคนจะมาโรงเรียนเช้ากว่าปกติ ครูทำงานด้วยความกระตือรือร้น มีการจัดทำเอกสารและรายงานเพื่อการตรวจเยี่ยม จากช่วงหนึ่งสัปดาห์ก่อนจะมีคณะนิเทศของอำเภอออกมานิเทศในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2542 คณะครูจะจัดเตรียมเพิ่มสะสมงานทั้งของครูและของเด็กนักเรียน จัดทำงานธุรการให้เป็นปัจจุบัน มีการจัดห้องเรียนใหม่ กวดขันความประพฤติดูแลนักเรียนมีระเบียบวินัย และความสะอาดในบริเวณโรงเรียนเป็นพิเศษ ครูทำงานที่ตนรับผิดชอบให้ถูกต้องมากขึ้นแต่ก็เป็นบรรยากาศที่สร้างความอึดอัด คณะครูมีความรู้สึกไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะต้องกระทำพฤติกรรมที่ผิดธรรมชาติของตัวเอง บรรยากาศของโรงเรียนจะกลับเข้าสู่สภาวะปกติอีกครั้งเมื่อผ่านพ้นระยะเวลาการนิเทศแล้ว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากครูส่วนใหญ่ไม่เคยชินกับการนิเทศและติดตามผล ทำให้ไม่เป็นระบบและการนิเทศไม่สามารถแก้ปัญหาของครูได้อย่างแท้จริง และยังมีทัศนคติว่าการนิเทศคือการออกมาจับผิดมากกว่า ครูส่วนใหญ่จึงยังมีความรู้สึกที่ไม่ยอมรับการนิเทศ เพราะผลการนิเทศมักสะท้อนออกมาในแง่ลบมากกว่า

การนิเทศในภายโรงเรียนก็ไม่มีระบบกระบวนการแน่นอน คณะครูและครูใหญ่อาจจะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันในขณะที่รับประทานอาหารบ้าง โดยจะพูดถึงเรื่องพฤติกรรมของเด็กที่เป็นปัญหา เหตุการณ์ในโรงเรียน และส่วนใหญ่จะพูดกันในวงแคบ ๆ 2-4 คน สำหรับการนิเทศเป็นรายคนหรือรายห้องจะไม่มีกาปฏิบัติ เพราะครูส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับและรู้สึกรู้ว่าเป็นการจับผิดมากกว่า ครูใหญ่เองก็เกรงจะกระทบความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียน การนิเทศและติดตามผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนจึงทำน้อย ส่วนใหญ่ครูใหญ่จะใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในการติดตามผลการปฏิบัติงานของครู อาจจะใช้การสังเกตโดยเน้นการควบคุมพฤติกรรมครูเป็นหลัก ซึ่งมักจะกระทำควบคู่ไปกับกิจกรรมอื่น เช่น การรดน้ำต้นไม้ การเดินผ่านหน้าห้องเรียน

- ครูกำชัย : ก็เคยพูดกันเรื่องการสอนว่าห้องนั้นเป็นอย่างนั้นห้องนี้เป็นอย่างนี้
- ครูวรรณนา : คนนี้เป็นอย่างนั้นคนนั้นเป็นอย่างนี้
- ครูกำชัย : ครูปรารถนาก็เคยถามผมว่าเป็นไงพี่ ก็บอกได้ตามที่บอกได้จะถูกจะผิดก็บอกกันไป
- ครูวรรณนา : ครูใหญ่ก็ถามว่าเป็นไงพี่เด็ก โอ๊ย ! ใจจันทร์มันไม่ได้อะไรเลยละครูใหญ่ พี่ก็บอกแก
- ครูกำชัย : แกก็ถามว่าเด็กคนนั้นเป็นยังไง อย่างสมพรแกก็บอกว่าให้เลื่อนขึ้นไปเลยปี่นี้ เอาไว้มันก็โตขึ้นเรื่อย ๆ
- ครูปรารถนา : แกก็รู้ว่าเด็กน้อยคนไหนเป็นยังไง
- ครูกำชัย : ส่วนมากข้อมูลก็มีแต่นั่งคุยกันข้างนอกทั้งนั้นแหละ คุยแบบคนนั้นเป็นอย่างนั้นคนนี้เป็นอย่างนี้ จะทำยังไงกับหมอนั้นก็เคยพูดกับแก คือการนิเทศมันไม่ได้มีรูปแบบลงตัวหรอก แต่เป็นการนิเทศแบบกินข้าวคุยกันนั่งทำงานร่วมกันคุยกันไปยั้งี้ ไม่สามารถตรวจสอบเป็นเอกสารได้ บางที่โรงเรียนก็ต้องการรูปแบบนั้น รูปแบบที่ว่าต้องนิเทศกันอย่างจริง ๆ จัง ๆ ครูอาจจะไม่อยากจะให้ใครเข้ามาในห้อง
- ครูปรารถนา : มันคล้าย ๆ การจับผิดมากกว่า
- ครูกำชัย : ถ้าเข้าไปจริง ๆ อาจจะให้สอนแทน ส่วนผมขอทำงานอย่างอื่น...

(24 มี.ค.42)

การขาดกระบวนการนิเทศและติดตามการปฏิบัติงานของครูอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะยังขาดการสะท้อนผลงานของครูจากคนอื่น ทำให้ข้อมูลจากโรงเรียนส่วนใหญ่ขาดหลักฐาน การรายงานการประเมินรายการอื่น ๆ ของโรงเรียนก็เชื่อถือไม่ได้ อย่างเช่น ผู้วิจัยสังเกตว่า การทำสมุดสถิติจำนวนนักเรียนประจำวัน ครูจะลงจำนวนการมาเรียนของนักเรียนครบร้อยละร้อย ทั้งที่ผู้วิจัยสังเกตว่ามีเด็กนักเรียนหลายคนไม่ได้มาโรงเรียนในวันนั้น หรือครูส่วนใหญ่จะลงเวลาเรียนของนักเรียนในบัญชีเรียกชื่อไม่ตรงกับความเป็นจริง เพราะจะไม่ได้ตรวจสอบการมาเรียนของนักเรียนทุกวัน แต่จะทำครั้งเดียวก่อนสิ้นเดือน หรือก่อนที่จะส่งให้ครูใหญ่ลงชื่อรับทราบ ทำให้การลงเวลาเรียนของนักเรียนผิดพลาด การแสดงข้อมูลที่ขาดความเป็นจริง ส่วนหนึ่งมาจากการขาดการวางแผน ขาดการปฏิบัติและไม่ได้กระทำตามกระบวนการ ขาดการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานที่ดี โดยเฉพาะครูมีความรู้สึกต่อผลการประเมินที่แสดงผลหรือส่งผลต่อภาพพจน์ของตนเองและโรงเรียนในทางลบมากกว่าผลสะท้อนกลับมาในทางบวก

อย่างกรณี ที่อยู่ในช่วงการประเมินคุณภาพของครู ครูส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงการประเมินของครูในโรงเรียนว่า

- ครูกำชัย : ผมเป็นครูสายผู้สอนก็ต้องประเมินตัวเองในทางที่ดีไว้ก่อน ประเมินคนอื่นก็ไม่อยาก
ให้คะแนนต่ำ
- ครูวรรณนา : นี่ข้อมูลนี้ถ้าเขาเอาไปทำวิจัย เขาก็ไม่ได้ข้อมูลจริงหรอก
- ครูกำชัย : 1. คนที่อาวุโส ผมเคารพนับถือไม่มีผมก็ต้องให้ นี่ใจผมลำเอียงแล้ว
2. ไ้้คนที่ผมเกลียด ถ้ามีแต่ไม่ครบผมก็ไม่ให้ ผมว่าใจคนเราทำให้เที่ยงนี่มันยาก
ส่วนมากถ้าไม่มีหลักฐานก็ยิ่งยาก”
- ครูวรรณนา : อย่างสปร.ทำอะไรก็ตาม มาหาข้อมูลจริงกับโรงเรียนไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริงออกไป เวลา
ทำวิจัยแทนที่เขาจะได้ข้อมูลจริงไปมันก็มีผิดพลาด”
- ผู้วิจัย : แล้วอย่างที่หนูมาเก็บข้อมูลจะได้จริงไหมคะ”
- ครูกำชัย : จริง
- ครูวรรณนา : จริง มันไม่มีผลต่อตัวเรา แต่ถ้าจะเอาไปแบบคนนั้นดี คนนั้นไม่ดี จะไม่จริง
- ครูกำชัย : คือกรณีนี้ (กรณีของผู้วิจัย) มันไม่มีผลประโยชน์ ได้เสีย ยิ่งผลประโยชน์มากก็ยิ่งไม่
ได้ข้อมูลมาก จะสร้างความแตกแยก คนเรามีกิเลสตัณหา ยึดมั่นถือมั่น ที่ว่าตัวเอง
ไม่ดีน้อย ต้องดีไว้ก่อน
- ครูวรรณนา : ถึงบางอย่างไม่ดีก็ต้องว่าดี

(24 มี.ค. 42)

ครูและการเรียนการสอน

ครูในโรงเรียน : คลื่นลูกเก่า คลื่นลูกใหม่

ตั้งแต่ปี 2505 จนถึงปี 2542 โรงเรียนบ้านดงทาวมีบุคลากรครูทั้งสิ้น 42 คน เป็นหัวหน้าครู 3 คน ครู
ใหญ่ 5 คนและคณะครูสายผู้สอน 34 คน แม้ว่าเป็นโรงเรียนขนาดเล็กก็ประสบปัญหาครูไม่ครบชั้นเรียนเรื่อยมา
บางปีมีครู 2 คน ครูจึงต้องรับผิดชอบสอนนักเรียนหลายห้อง ทำให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความ
ยากลำบาก ปัญหานี้เพิ่งแก้ตกเมื่อปี 2539 แต่เรื่องการย้ายเข้าย้ายออกกระหว่างปีการศึกษาของครูในโรงเรียน มัก
กระทบต่อการเรียนการสอนของเด็กประจำ โดยเฉพาะการย้ายออกกลางปีการศึกษาทำให้โรงเรียนต้องจัดครูให้ลงสอน
แทนครูที่ย้ายไป ในขณะที่ครูก็ไม่ได้ศึกษาหลักสูตรเนื้อหาตามแต่ต้นทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง ครูบาง
คนมีความรู้สึกเป็นเพียง “มวยแทน” ทำให้ความเอาใจใส่ของครูต่อการสอนลดลง อย่างเช่น นักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 6 ในปัจจุบัน ช่วงเวลาตั้งแต่เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-5 ครูประจำชั้นจะย้ายออกกลางปีทุกปีและในปี 2542
ครูรองพลย้ายไปสองเดือนก่อนจะปิดเทอม ครูพินิจก็รับสอนต่อด้วยความรู้สึกเป็นเพียงมวยแทน เพราะแม้แต่ครู
ใหญ่เองก็ไม่ได้บอกกล่าวครูพินิจเป็นเรื่องเป็นราว ทำให้ครูพินิจเอาใจใส่ต่อการสอนลดลง

"ผมมาบรรจุที่นี่ปี 2528 บ้านดงทาวประสบปัญหาเรื่อยมา ปัญหาหลัก ๆ เลยคือครูไม่ครบชั้น การเรียนก็ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ครูไม่ครบชั้น ถึงปี 36 ถึงครบ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นครูใหญ่ต้องสอยด้วย คิดดูว่าครูใหญ่แก่ก็ไป ๆ มา ๆ อยู่ไม่เต็มที่เท่าไร พอปี 38 ก็เริ่มขาดอีก พอปี 39 ได้ครูใหญ่มาเพิ่ม ปี 40 ครูวัช ปี 41 ครูปองพลกับครูพระตอนนี่เกิน แต่ปัญหาครูไม่ครบชั้นจะเป็นปัญหาที่หนักที่สุด ครูก็ย้ายบ่อย ไม่มีใครอยู่นานเท่าผมเลย พอมาสึกเดี๋ยวก็ย้ายเป็นอย่างนี้ตลอด"

(ครูกำชัย / 27 พ.ย.41)

อย่างไรก็ตามการย้ายเข้าย้ายออกของครูก็ไม่ได้มีผลเสียแต่เพียงอย่างเดียว บางครั้งกลับเป็นผลดีด้วยซ้ำ เพราะทำให้ภาพพจน์ของโรงเรียนดีขึ้น โดยเฉพาะครูที่บรรจุใหม่ ๆ และบรรจุเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนแห่งนี้ในช่วงปี 2536 เป็นต้นมา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมองอย่างชื่นชมว่าเป็นผู้ที่ตั้งใจทำงาน ตั้งใจสอนเด็กนักเรียนมากกว่าครูรุ่นเก่า ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นครูที่เคยปฏิบัติงานในกลุ่มโรงเรียนเดียวกับโรงเรียนบ้านดงทาว มักจะถูกมองด้วยภาพพจน์ที่ไม่ดี เช่น ดิมสุรา ไม่สนใจนักเรียนเท่ากับครูรุ่นใหม่ ๆ ที่เข้ามา อย่างเช่น ครูวรรณนา ครูปรารถนา ครูมินา (ครูมินาย้ายกลับภูมิลำเนาเมื่อ เดือนมีนาคม 2541)

"สมัยก่อนโรงเรียนมีครูสองคน ครูก็กินเหล้า ต่อมาครูมาเพิ่มอีกก็กินเหล้า เข้ามาแบบไม่มีสาระ แต่ระยะหลัง ๆ นี้รู้สึกโรงเรียนดีขึ้น ตั้งแต่ครูใหญ่คนนี้ก็มา ก็ยังดี เพราะได้ครูดี ๆ เข้ามาไม่ปล่อยให้เด็กไปทาง ครูไปทาง"

(ชาวบ้าน / 12 ม.ค.42)

"...กระแสน้ำออกไปภาพครูพินิจกับครูพรศรีไม่ค่อยดี อาจจรรวมถึงผมด้วย แต่ครูมาใหม่ ๆ จะออกมาดีหน่อย อย่างครูมินา ครูปรารถนา หรือครูวรรณนา..."

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

"ลูกเรียนกับครูวรรณนา เคยชมว่าครูดีนะถ้าสอบได้มีรางวัล ของเล็ก ๆ น้อย ๆ เด็กมันก็ตั้งใจ บางทีด้วยเล็ก ๆ เขาก็เอามาอวดว่า แม่อ่านอังกฤษเก่งครูให้ บางทีก็ผ้าเช็ดหน้า ว่าครูนี้ดี ตอนนั้นเด็กเรียนอยู่ที่นี่ แต่ฉันอยู่กรุงเทพฯ"

(ชาวบ้าน / 18 ก.พ.42)

ผู้วิจัยพบว่า ครูนำมักจะมีบทบาทด้านความคิด และได้รับการยอมรับจากเพื่อนครูในโรงเรียนสูง อยากรณีกูรูกำชัย ซึ่งเป็นครูที่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนบ้านดงทาวนานที่สุดถึง 15 ปี ครูกำชัยเป็นคนหนุ่มสะแวกไกล เคียง มีนิสัยรักความสันโดษ และชอบบรรยากาศอันเงียบสงบของโรงเรียนเล็ก ๆ แห่งนี้ ด้วยประสบการณ์ที่อยู่โรงเรียนบ้านดงทาวมานาน ประกอบกับบุคลิกลักษณะเป็นคนเรียบง่าย สุขุม เยือกเย็น วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย กับเพื่อนครูทุกคน จึงเป็นที่ไว้วางใจและเพื่อนครูให้เป็นผู้ตัดสินใจแทนครูใหญ่เมื่อครูใหญ่ไม่อยู่ ส่วนครูคนอื่นนั้นเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนมีระยะเวลาน้อยกว่า 6 ปี ลงมาแทบทั้งสิ้น ดังรายชื่อและคุณสมบัติของครูโรงเรียนบ้านดงทาว ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 บุคลากรในโรงเรียนบ้านดงหวา

ชื่อครู(นามสมมุติ) /ตำแหน่ง	อายุ	ประสบการณ์ใน การสอน	จำนวนปีที่สอน ในร.ร.นี้	วุฒิการ ศึกษา	วิชาเอกการศึกษาที่จบ	
ครูกำชัย	ครู	42	21ปี	15 ปี	ศษ.บ	บริหารศึกษา
ครูพรศรี	ครู	37	17 ปี	6 ปี	ปกศ.	-
ครูวรรณนา	ครู	46	6 ปี	6 ปี	คบ.	การประถมศึกษา
ครูพินิจ	ครู	39	17 ปี	6 ปี	คบ.	บริหารศึกษา
ครูปรารธนา	ครู	27	3 ปี	3 ปี	คบ.	สังคมศึกษา
ครูชัช	ครู	53	33ปี	2 ปี	พม.	-
ครูพีระ	ครู	43	22 ปี	1 ปี	ศษ.บ.	บริหารศึกษา
ครูป้องพล	ครู	36	5 ปี	7 เดือน	คบ.	บริหารศึกษา

ครูโดยส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน คือ อายุอยู่ระหว่าง 37-45 ปี จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบการเปลี่ยนแปลง พอใจที่จะอยู่อย่างเคยเป็น ครูบางคนจึงรู้สึกอึดอัดถ้าต้องปรับตัว ครูกลุ่มนี้จึงมีพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อครูที่เพิ่งบรรจุเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะครูที่มีอายุน้อยที่สุด คือ ครูปรารธนาซึ่งยึดพฤติกรรมของครูรุ่นเก่า ๆ ดังที่ครูมีนามักเดินทางกลับบ้านในตอนเช้าของวันศุกร์และลาราชการบ่อย ๆ ต่อเนื่องกันหลายวัน เมื่อต้นปี 2541 ครูมีนาได้ย้ายกลับภูมิลำเนาไป

“เด็กเป็นอย่างนี้ ! เพราะครูคนเก่าพี่มานี้แกไม่สนใจสอน ห่วงแต่กลับบ้าน แกกลับทุกอาทิตย์เลยพี่... วันศุกร์ตอนบ่ายแกก็ลาครูใหญ่ไปแล้ว บางอาทิตย์ก็เทลิดถึงวันอังคาร วันพุธ บางอาทิตย์ก็ลาต่อทั้งอาทิตย์ ถ้าแกกลับมาวันจันทร์ วันพุธแหละพี่ถึงจะพีสอนเด็กได้ วันศุกร์ก็กลับอีกแล้ว”

(ครูปรารธนา / 6 พ.ย.41)

นอกจากนี้ ครูที่มีอายุมากและมีประสบการณ์ในการสอนมานานนั้น จะใช้ประสบการณ์เดิม ๆ ในการอำนวยความสะดวกในการทำงานมากยิ่งขึ้น เช่น มีพฤติกรรมในด้านการสอนที่สอนโดยเน้นการสั่งงานเป็นหลัก การทดสอบเด็กโดยให้คะแนนเด็กโดยไม่ได้ทดสอบ จนมักมีคำกล่าวที่ว่า “คะแนนขึ้นอยู่กับปลายปากกาของครู” และจะมีความสนใจในด้านการทำงานน้อยลงเนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ อย่างกรณีของครูชัชจะประสบปัญหาในการทำงานค่อนข้างมาก เนื่องจากปัญหาสุขภาพ สายตาไม่ดี มีปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยี ทำให้ครูชัชมีปัญหาในการทำงาน เช่น งานธุรการในชั้นเรียนครูชัชจะใช้วิธีการจ้างหรือให้वानให้ครูในโรงเรียนช่วยทำ

“...ครูชัชก็จ้างครูพรศรีทำ ป.3 กับ ป.5 ทำเหมือนกัน มี ป.01 ป.02 ป.03 ทำเหมือนกันทุกอย่าง...”

(ครูพินิจ / 12 มี.ค.42)

"ตอนแรก ๆ หนูก็สงสัยเห็นว่าแก่แล้ว ก็ทำงานธุรการชั้นเรียนให้แกทุกอย่างเลย..."

(ครูปรารถนา / 5 ธ.ค.41)

ครั้งหนึ่งที่ครูชัชต้องไปเป็นกรรมการคุมสอบนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่กลุ่มโรงเรียน ซึ่งมีงานการตรวจ และกรอกคะแนนส่งสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอด้วย ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในการตรวจและกรอกคะแนนในภาคบ่าย พบว่าครูชัชมีปัญหาในการทำงานค่อนข้างมาก เพราะไม่มีความมั่นใจว่าตนเองจะทำงานถูกหรือไม่ ทำให้การทำงานล่าช้า จนเพื่อนครูในกลุ่มโรงเรียนซึ่งเป็นคณะกรรมการสอบและผู้วิจัยได้ช่วยตรวจและกรอกคะแนนของนักเรียนในโรงเรียนที่ครูชัชรับผิดชอบจนแล้วเสร็จเป็นโรงเรียนสุดท้าย

การศึกษาของครูในโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ระดับปริญญาตรี มีจำนวน 7 คน โดยจบสาขาบริหารการศึกษา มากที่สุด 4 คน การประถมศึกษา 1 คน และเอกสังคมศึกษา 1 คน จบระดับอนุปริญญา 1 คน จบระดับต่ำกว่าอนุปริญญาอีก 1 คน จากการสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนพบว่า ครูที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีนั้นจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐโดยการเรียนรู้ทางไปรษณีย์ 2 คน และจบการศึกษามหาวิทยาลัยส่วนท้องถิ่นอีก 5 คน ซึ่งครูก็ได้กล่าวถึงการศึกษาของตนเองอย่างไม่ภูมิใจ เพราะช่วงระยะเวลาที่เรียนไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย บางคนไม่สามารถคำนึงได้ว่าตนเองมีความรู้จากระบบการศึกษาจริงหรือไม่

"...หนูจบ กศบป.จาก...(สถาบันราชภัฏแห่งหนึ่ง) เอกสังคม ไม่รู้เหมือนกันว่าตัวเองจบมาได้ยังไง ตอนเรียนเหมือนไม่ได้อะไรเลย ตอนมาสอบก็อ่านเองจึงรู้เรื่อง ...ตอนเรียนพ่อแม่ก็ยากจนว่าจะไม่เรียนเลิกเรียนไปตั้งเดือนไปทำงานกรุงเทพฯ คิดไปคิดมาก็กลับมาเรียนต่อ นึกว่าเขาจะตัดสิทธิ์ไปแล้ว กลับมารับมาถามเพื่อนทำงานส่งอาจารย์ ปานนั้นยังจบมาได้..."

(ครูปรารถนา / 30 ธ.ค.42)

ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูส่วนใหญ่จะไม่ค่อยกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองด้านวิชาการมากนัก คือ ครูส่วนใหญ่ไม่ค่อยอ่านหนังสือที่มีเนื้อหาวิชาการ จำพวกหลักสูตร คู่มือครู วารสารวิชาการหรือบทความต่าง ๆ หนังสือส่วนใหญ่ถูกวางกองอยู่ในห้องพักครูและห้องสมุด ซึ่งถูกปล่อยทิ้งไว้อย่างไม่เหลียวแล บางเล่มยังไม่เคยเปิดเลย กรณีของครูกำชัยซึ่งเป็นผู้ที่ชอบอ่านหนังสือมากที่สุดในโรงเรียน หนังสือที่ครูกำชัยอ่านส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือธรรมะ หนังสือเกี่ยวกับการดูแลรักษาโรคและการดูแลสุขภาพ แต่ก็ไม่สนใจอ่านหนังสือวิชาการ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่เคร่งเครียด ซึ่งครูกำชัยได้กล่าวถึงความสนใจในการอ่านของตนว่า

"ผมชอบอ่านอยู่หนังสือ แต่อ่านหนังสืออย่างอื่น พวกหลักสูตรคู่มือครู วิทยางวิทยาจารย์ วิชาการ โอ ! ไม่เคยอ่านหรือกหนักเกินไป (หัวเราะ)"

(ครูกำชัย / 11 ม.ค.42)

ครูบางคนเปิดคู่มือครูบางเล่มที่เกี่ยวข้องกับระดับชั้นของตนเพียงผ่าน ๆ ไม่ได้ศึกษาและทำความเข้าใจอย่างจริงจัง

ครูวรรณนา : หนังสือบางเล่มมีประโยชน์ แต่ครูไม่ได้เอาหนังสือมาเปิดเลย อะไรต่ออะไรเยอะเขาให้มา

ครูพีระ : เอ้า ! คิดดูค่าพิมพ์ตกไปเท่าไร

ครูวรรณนา : สลน. ป.5-ป.6 ฉบับบูรณาการอะไรต่ออะไรเยอะเลย

ผู้วิจัย : ไม่มีใครอ่านเลยหรือคะ

ครูวรรณนา : ของป.5 ป.6 ไม่ได้อ่าน (ยังไม่มีใครเปิดเลย) พี่ก็ไม่ค่อยได้อ่านใช้เฉพาะเล่มที่ต้องการอ่าน เช่นเล่มนี้ที่เปิดตัวว่ามีสื่ออะไรบ้าง เราจะทำสื่อยังไม่มาสอนเช่น จำนวนสิบพวกนี้เอามาทำในกระดาษ

(19 มี.ค.42)

ในขณะที่มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนางานด้านวิชาการของครู มักจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากครู เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อ ซ้ำซาก และไม่เกิดประโยชน์ เห็นว่าการจัดการฝึกอบรมเป็นวิถีทางหนึ่งของการแสวงหาผลประโยชน์ของหน่วยงานต้นสังกัด อย่างกรณีของครูพรศรี ที่กล่าวถึงการอบรมของครูอนุบาลในช่วงวันที่ 8-11 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2542 ของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ ว่า

"อบรมอยู่สัปดาห์ก็เดิม ๆ นั้นแหละ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีสาระ ไปให้เขาเองบเดย ๆ..."

(ครูพรศรี / 10 ส.ค.42)

ส่วนครูพีระได้กล่าวถึงสาเหตุและความรู้สึก ว่า ตนไม่เต็มใจที่จะเข้าร่วมอบรมการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพวงครามจัดขึ้นนัก แต่ต้องเข้าร่วมเพราะครูส่งรายชื่อของตนและครูวรรณนาให้เข้าร่วมอบรมในนามตัวแทนของโรงเรียน

"ผมไม่อยากจะไปเลยอบรม แต่ครูใหญ่ให้ไปก็ไป ครูใหญ่เขาส่งรายชื่อไปสองคน ครูวรรณนากับผม..."

(ครูพีระ / 30 ก.ย.42)

ส่วนครูคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ ได้เปิดโอกาสให้ครูสมัครเข้าร่วมการอบรมเพิ่มเติม แต่ครูบางคนยังมีความคิดว่า การพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูเป็นเรื่องที่ไกลตัว กำลังอยู่ในระหว่างที่ผู้บริหารระดับสูงกำลังพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะออกเป็นบทบัญญัติมาบังคับใช้กับข้าราชการครูทั่วประเทศ ครูจึงเพิกเฉยไม่ได้ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมการอบรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้สอบถามความสนใจในการเข้าร่วมอบรมโครงการนี้ของครูในโรงเรียนจากครูวรรณนา ได้กล่าวว่า

“เท่าที่ถาม น้องกำชัยบอกว่าเขาไม่อยากไป น้องกำชัยบอกว่ายังไม่แน่ว่าเขาจะออกมาบังคับใช้ครู ตอนนี้นี้แค่อุบัติในชั้นการพิจารณา และเสนอความคิดเห็น แค่นั้นเอง...”

(ครูวรรณนา / 30 ก.ย.42)

พฤติกรรมการใช้เวลาในการปฏิบัติราชการของครู

ครูนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอน อันส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของเด็ก เป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก ซึ่งถ้าหากครูทุ่มเทปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ผลสัมฤทธิ์ของเด็กก็จะสูงขึ้น มีเวลาในการอบรมสั่งสอนให้เยาวชนของชาติเป็นคนดีเป็นที่ต้องการของสังคม ในขณะที่เดียวกันถ้าหากครูในโรงเรียนมีพฤติกรรมในการใช้เวลานอกเหนือจากงานด้านการสอน นอกจากจะกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กแล้ว ชื่อเสียงของครูและโรงเรียนก็จะถูกมองในภาพลบ ไม่เป็นที่ยอมรับของผู้ที่พบเห็นอีกด้วย ซึ่งครูในโรงเรียนมีพฤติกรรมอันส่งผลต่อการปฏิบัติงานในโรงเรียน ดังนี้

1. **ครูมาโรงเรียนสาย** ครูส่วนใหญ่จะไม่เคร่งครัดเวลามาโรงเรียนมากนัก ถ้าไม่ใช่เวรของตนเองคุมแถวนักเรียนหน้าเสาธงครูก็จะมาโรงเรียนสายประมาณ 9.00 น. คือเป็นช่วงที่นักเรียนเข้าชั้นเรียนไปแล้ว พฤติกรรมมาโรงเรียนสายของครู ทำให้ครูบางคนไม่กล้าสอนคุณธรรมในเรื่องของการตรงต่อเวลาให้กับนักเรียน อย่างครูวรรณนาซึ่งแต่ก่อนครูวรรณนาจะเป็นคนที่ตั้งใจทำงานและมาโรงเรียนแต่เช้า แต่ระยะหลัง ๆ ได้ร่วมหุ้นกับน้องสาวทำขนมและกับข้าวขายในตอนเช้า ทำให้ครูวรรณนาต้องมาโรงเรียนสายกว่าที่เคยเป็นมา บางวันผู้วิจัยสังเกตพบว่าครูวรรณนาจะมาหลังนักเรียนทำกิจกรรมหน้าเสาธงและเข้าชั้นเรียนไปแล้ว

“...ตอนนี้พี่ไม่กล้าสอนเด็กเลยเชื่อไหม ให้เด็กมาโรงเรียนแต่เช้านะพี่ไม่กล้าสอนเด็กเลย ตั้งแต่พี่มาสาย พี่พี่ไม่เคยบอกเลย เธอมาแต่เช้า ๆ เต๋อ ! เมื่อก่อนพี่จะมาแต่เช้า ๆ ...”

(ครูวรรณนา / 7 ม.ค.42)

2. **ครูดื่มสุราขณะปฏิบัติหน้าที่** พฤติกรรมการดื่ม “เหล้า” ของครูนี้ครูใหญ่คนปัจจุบันพยายามแก้ไข โดยเฉพาะพฤติกรรมของครูพินิจซึ่งปรากฏต่อเนื่องเสมอมา ในอดีตนั้นถึงขนาดให้เด็กนักเรียนไปซื้อเหล้าให้ หรือห่อขวดเหล้ามาดื่มที่โรงเรียนเป็นประจำ ครูใหญ่พยายามแก้ไขพฤติกรรมนี้ทั้งการลงทัณฑ์บน การเข้มงวดความประพฤติ ตัดความสำคัญของการออกไปทำงานข้างนอกโรงเรียน และถึงขนาดจะลงโทษไม่ขึ้นชั้นเงินเดือนประจำปีให้ แต่ก็ยังปรากฏพฤติกรรมการดื่มเหล้าในเวลาราชการให้เห็นอยู่อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้บางช่วงพฤติกรรมมาเหล้าในเวลาราชการของครูพินิจ และครูในโรงเรียนจะลดลงเพราะสุขภาพของครูพินิจไม่ดี ครูใหญ่เข้มงวดในเรื่องการดื่มเหล้า และเพื่อนครูในโรงเรียนอย่างครูกำชัยและครูพีระนั้นได้เลิกดื่มเหล้าไปอย่างสิ้นเชิง เพราะมองไม่เห็นประโยชน์ของการดื่มดังกล่าว

“ครูพินิจกับครูพรศรีทะเลาะทะเลาะกันบ่อย เมามา เอากระดาษห่อขวดเหล้ามากินที่โรงเรียน ตอนนั้นก็ตีขึ้นถ้าเมาก็เมามาจากบ้าน แต่ก่อนนี้ให้เด็กซื้อเลย...”

(ครูวรรณ / 29 ธ.ค.41)

“แต่ก่อนแก่ให้เด็กไปซื้อ แต่มีความรู้สึกว่าจะจะมาเหล้ามาโรงเรียนตลอด ช่วงนั้นแกมีปัญหาจริงๆ แต่ก็เป็นปัญหาในครอบครัวแกระบายให้ครูใหญ่ฟังแล้ว เรื่องที่พรศรีอะไรหลายอย่าง...”

(ครูปรารภ / 10 มี.ค.42)

แต่พฤติกรรมการดื่มเหล้าของครูในโรงเรียนโดยเฉพาะครูพินิจยังปรากฏให้เห็นอยู่ประปราย บางวันผู้วิจัยพบว่า ครูพินิจจะมีอาการหน้าแดงตาแดงก่ำ มีกลิ่นเหล้าติดตัวมาโรงเรียนในตอนเช้า และครูพินิจจะชวนเพื่อนครูในโรงเรียนคือครูชัชและครูปองพลไปเพิ่มเติกรความเมา หรือ “ไปถอน” ในตอนพักกลางวันที่บ้านค้าในหมู่บ้าน

พฤติกรรมการดื่มเหล้า การมีปัญหาครอบครัวและปัญหาทางเศรษฐกิจของครูพินิจ มีผลทำให้ผู้บริหารและเพื่อนครูรู้สึกไม่ไว้วางใจ โดยเฉพาะครูใหญ่ถูกผู้บริหารระดับอำเภอให้กวดขันความประพฤติของครูพินิจเป็นพิเศษ ครูใหญ่พยายามควบคุมพฤติกรรมของครูพินิจ โดยบางครั้งไม่ให้ความสำคัญในการทำงาน เช่น การไม่ให้เป็นครูประจำชั้น เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยยังปฏิบัติงานในภาคสนามและได้ช่วยครูในโรงเรียนสอนเป็นบางครั้ง แต่ผู้วิจัยสังเกตว่าครูใหญ่มักจะมอบหมายให้ผู้วิจัยเข้าสอนแทนครูที่ไม่มา ทั้งที่ครูพินิจก็ว่างไม่ได้รับผิดชอบห้องเรียนใด ๆ ผู้วิจัยจึงถามครูในเรียน ทราบว่า เป็นเพราะครูพินิจเมาเหล้าเสมอครูใหญ่จึงไม่ยอมให้ครูพินิจสอน ถ้าหลีกเลี่ยงได้จะให้ครูคนอื่นเข้าสอนแทน

“ครูใหญ่แกไม่ไว้วางใจ ครูพินิจชอบเมาเหล้า”

(ครูปองพล / 22 ม.ค.42)

“เราจะช่วยยังไงอีก จะไม่รอดแล้ว เลยไม่อยากให้แกสอน เราจะสอนเอง เป็นอย่างนี้ไม่ไหวหรอก”

(ครูใหญ่ / 9 ก.ย.42)

นอกจากนี้พฤติกรรมการกินเหล้ายังส่งผลเสียต่อครอบครัวของครูพินิจ เพราะทำให้มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับครูพรศรีเป็นประจำ ซึ่งครูพรศรีมักมีเรื่องเล่าให้ผู้วิจัยและเพื่อนครูฟังเสมอว่า ครูพินิจเมาเหล้ามักมีเรื่องทะเลาะกันถึงขั้นตบตีกับตน ครั้งหนึ่งครูพรศรีได้ใช้ไม้ตีพริกตีขาครูพินิจไปหลายที ผลของเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ครูพินิจเดินด้วยท่าทางโยกเขยยกมาโรงเรียนในตอนเช้า บางวันก็สังเกตเห็นรอยเล็บข่วนอยู่เต็มหน้าครูพินิจ หรือกรณีที่ผู้วิจัยกับครูพรศรีเข้าไปรับประทานอาหารกลางวันในหมู่บ้านและพบว่า ครูพินิจ ครูชัช และครูปองพลกำลังนั่งดื่มสุรารอบโต๊ะ ครูพรศรีรู้สึกขุ่นเคืองและได้ต่อว่าครูพินิจอย่างรุนแรง การทะเลาะกันระหว่างครูพินิจและครูพรศรีเกิดขึ้นเสมอซึ่งเพื่อนครูได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ครั้งหนึ่งครูทั้งสองทะเลาะถึงขั้นตบตีกันในห้องเรียน ผลักโต๊ะโดนเด็ก เสียงทะเลาะกันดังลั่นจนกระทั่งชาวบ้านออกมาดูเหตุการณ์และครูใหญ่ได้เข้าไประงับเหตุการณ์นี้ได้

“ก่อนน้อง (ผู้วิจัย) จะมา ครูพินิจกับครูพรศรีเขาดักอยู่ในห้องเด็กเล็กเสียงดังจนชาวบ้านเขาออกมาดู แล้วก็ล้มโต๊ะโดนลูกเขาด้วย มันมีผลต่อการทำงานเหมือนกันนะคือทำให้เด็กตกใจกลัว โดยเฉพาะเด็กเล็ก ๆ มันเห็นไม่ดีเลย เกียงกันในห้องสักครูครูใหญ่เข้าไปห้าม แล้วบอกน้องพินิจออกมา...”

(ครูวรรณนา / 30 ธ.ค.41)

3. **ครูจับกลุ่มนั่งคุยกัน** พฤติกรรมนี้จะเป็นมากในกลุ่มครูผู้ชาย บางช่วงอาจจะมีครูผู้หญิงคือครูพรศรีและครูปรารภเข้ามาร่วมด้วยแต่ไม่บ่อยนัก ส่วนครูวรรณนานั้นส่วนใหญ่จะนั่งทำงานและสอนเด็กในห้องเรียนของตน การจับกลุ่มจะเริ่มตั้งแต่ในตอนเช้าที่โรงเรียนจนกระทั่งเวลาเลิกเรียน โดยเฉพาะในช่วงเวลาเรียน สถานที่สำคัญที่เป็นจุดศูนย์รวมเพื่อนครูคือระเบียงหน้าห้องครูชัชและครูกำชัย ซึ่งจะมีโต๊ะทำด้วยกระดานไม้อัดสูงประมาณ 1 เมตร มีขนาดพื้นที่ 1.5 x 1.5 เมตร ซึ่งโต๊ะตัวนี้เสมือนเป็นที่ทำงานและที่วางสัมภาระต่าง ๆ เช่น สมุด หนังสือ รวมทั้งอาหารการกินซึ่งเป็นเสบียงของครูในแต่ละวัน ครูแต่ละคนจะตระเตรียมมาจากบ้านเพื่อนำมารับประทานที่โรงเรียน เพราะส่วนใหญ่จะไม่ได้รับประทานอาหารเช้าที่บ้าน ครูกำชัยได้ให้เหตุผลว่าตนเองจะไม่หิวข้าวในตอนเช้า จึงต้องเปลี่ยนมากินตอนสาย ๆ ประมาณ 10.00-11.00 น. เป็นอาหารเช้า

“ส่วนมากสั่งงานแล้วแกก็จะมานั่งคุยกันข้างนอก ครูเคยสังเกตไหมแกสั่งงานแล้วแกก็จะออกมากินข้าวตอนเช้า กินข้าวตอนเที่ยง...”

(ศิษย์เก่า : จบปีการศึกษา 40 / 20 ม.ค.42)

สภาพห้องเรียนไม่น่าอยู่ ร้อน คับแคบ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ครูต้องออกมานั่งนอกห้องเรียน เมื่อมีการรวมกลุ่มกันครูก็มักจะคุยกันด้วยเรื่องลัทธิเพชระ ครูบางคนก็เอาหนังสือนิตยสาร หรือหนังสือพิมพ์ขึ้นมาอ่านในขณะที่ให้เด็กทำงานในห้อง หรือการตรวจงานเด็กด้วยเป็นบางครั้ง และสังเกตว่าบางครั้งครูจะใช้เวลานี้ตัดผมให้เด็ก บางครั้งจะให้เด็กมาอ่านภาษาไทยให้ฟัง แต่ครูไม่ได้ฟังเพราะต้องใช้สมาธิในการทำงานอื่น สังเกตได้ว่าจะมีเสียงครูร้องบอกนักเรียนว่า “อ่านใหม่ อ่านใหม่ เมื่อกี้ครูไม่ได้ฟัง” (ครูกำชัย 24 ก.ค.42) ครูให้นักเรียนอ่านซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเด็กอ่านเสร็จครูก็เพียงแต่พยักหน้า เป็นความหมายว่านักเรียนผ่านแล้วและกลับไปนั่งที่หรือไปทำงานอย่างอื่นได้

อย่างไรก็ตามการจับกลุ่มคุยกันของครูก็มีผลดีในแง่ทำให้ความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียนดีขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มครูผู้ชาย และถ้าหากการจับกลุ่มของครูมีบรรยากาศเชิงสร้างสรรค์ มีการพูดคุยเกี่ยวกับการสอน เป้าหมายในการทำงานของครู จะส่งผลให้ครูปรับพฤติกรรมในการสอนดีขึ้น เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2542 เวลา 15.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่ครูส่วนใหญ่เลิกการเรียนการสอนแล้ว ครูวรรณนาและครูพิระได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนร่วมกับผู้วิจัย ครูทั้งสองมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า คุณภาพของนักเรียนในโรงเรียนบ้านดงหวายยังอยู่ในระดับที่ด้อยกว่ากลุ่มโรงเรียนเดียวกัน จึงอยากจะพัฒนาคุณภาพของนักเรียนในความรับผิดชอบให้ทัดเทียมกับนักเรียนในกลุ่ม โดยครูทั้งสองจะตั้งใจปฏิบัติงานให้มากกว่าที่ผ่านมา ครูพิระเองเคยได้รับบทเรียนจากการส่งผลงานเข้าประกวดครูผู้สอนมุ่งประสบการณ์ภาษาไทยดีเด่นระดับชั้นป.2 เมื่อภาคเรียนต้นปีการศึกษา 2541 แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะครูพิระเพิ่งย้ายเข้ามาปฏิบัติงานที่โรงเรียนบ้านดงหวาย เมื่อภาคเรียนปลายปีการศึกษา

2540 ยังไม่มีผลงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน แต่กรรมการกลุ่มเห็นว่าครูพี่ระเป็นครูที่ตั้งใจสอนจึงเสนอรายชื่อให้เป็นครูดีเด่นของกลุ่ม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับครูในอำเภอเดียวกันครูพี่ระรู้สึกด้อยกว่าคนอื่น ๆ ในขณะที่ครูวรรณานั้นเป็นครูผู้สอนคนเดียวของโรงเรียนที่ศึกษานิตเขตให้ความไว้วางใจในด้านการปฏิบัติงาน เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2542 ศึกษาธิการมาตรวจเยี่ยมโรงเรียนและได้เรียกครูวรรณานำไปพูดคุยให้กำลังใจเป็นการส่วนตัวในห้องพักครู ซึ่งขณะนั้นผู้วิจัยก็นั่งสังเกตการณ์อยู่ด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้ครูทั้งสองมีความตั้งใจจะปฏิบัติงานมากกว่าครูคนอื่น ๆ ดังบทสนทนา

- ครูพี่ระ : บางกลุ่มเขาเตรียมตัวเป็นปี สองปีนะ ส่งเด็กเข้าประกวด เวลาที่เขาประกวดเขาก็พร้อม กว่าเรา
- ครูวรรณานา : เรบางที่อาทิตย์เดียว จริง ๆ พี่ไม่ได้โกหกอาทิตย์เดียว...ไม่รู้จะเอาใครดีละ โอ ! เธอไป เธอไป ป.2 มันรู้มากกว่าป.1 นะ นานยังงั้น เด็กของพี่ยังไม่รู้เรื่องอะไรเลยห้องพี่ระ แบบนั้นแหละ
- ครูพี่ระ : ไม่พร้อม ถ้ามองเป็นเด็ก เด็กคนนั้นก็พร้อมที่จะเรียน ครูก็เหมือนกันไม่พร้อมที่จะประกวด แต่เมื่อถูกส่งรายชื่อไปแล้วก็ต้องตามนั้นเลย เขามาเห็นก็เท่าที่มี สู้เขาไม่ได้เขาเตรียมมาเป็นปีใช้ใหม่ละ ผลงานทุกอย่างเขามี สื่อเขาก็เตรียมมาเป็นปี เราเตรียมอาทิตย์เดียว เหมือน มปก.ผมจะทำอะไร (ไม่ได้มีสื่อการสอน ยังไม่มีผลงานด้านการเรียนการสอน) กลุ่มเขาไม่รู้เรื่อง ให้พี่เป็นตัวแทนกลุ่มว่าไป ที่เขามาถ่าย VDO. นะบ้านไหนได้
- ครูวรรณานา : ป.2 ไม่รู้ที่บ้านไหน
- ครูพี่ระ : ก็เหมือนกันมันมีส่วนเชื่อมโยงกันไปหมดแหละ
- ครูวรรณานา : เราได้พยายามแล้วแต่มันยังไม่เต็มที่
- ครูพี่ระ : อันนี้เราลองพยายามดูสักปี สองปี ถ้าเด็กมันไม่ดีขึ้น เราลองเต็มที่ของเรา หมดความสามารถของเรา
- ผู้วิจัย : ถ้าไม่สำเร็จก็แตกทัพใช้ใหม่คะ
- ครูพี่ระ : แสดงว่าไม่โทษที่ตัวเรา โทษที่เด็กแล้วที่นี้ เรายังไม่เต็มที่ เด็กก็ไม่ว่าศักยภาพของมันมีขนาดไหนใช้ใหม่ เราก็ไม่ว่าเราเต็มที่หรือยัง ถ้าเราเต็มร้อยเด็กมันยังเหมือนเดิมก็โทษมันได้เลย
- ครูวรรณานา : เรายังไม่เต็มร้อยที่ตอบได้เลยเต็มปาก
- ครูพี่ระ : การสอนเรามันก็ลัดคือมันเอาแต่จุดยอดมัน จุดประสงค์รายทาง จุดประสงค์ย่อยไม่มีหรอก แล้วแต่มันแล้วแต่เด็ก (จะเรียนรู้และเข้าใจหรือปฏิบัติได้) ที่นี้เราลองเต็มที่ดูซิเราจะสู้เขาได้ไหม เราน่าจะลองดูสักตั้ง
- ครูวรรณานา : นะห้องพี่ระ น่าจะลองดูสักตั้ง พี่จะพยายาม

- ครูพี่ระ : แล้วถ้ามันสู้เขาไม่ได้ เราจึงโทษมันได้เต็มที่เลย ตอนนั้นโทษมันก็ยังไม่ได้เพราะเราก็มีส่วน เราแต่ละมีส่วนมาก
- ครูพี่ระ : ทำไมจึงคิดว่าเรารู้เขาไม่ได้คะ
- ครูวรรณนา : ก็เราไม่เคยสู้เขาได้สักทีที่ผ่านมา ไม่เคยได้ชนะ ที่ได้ชนะก็ไม่ใช่ (กลุ่ม) หักชะอีกละ
- ครูพี่ระ : ไม่ต้องอะไรหรอก แค่งั้นในกลุ่ม เอาแค่งั้นในกลุ่ม แสดงว่ากระบวนการเราผิดตรงไหน ไปลัดวงจร.....

(19 มีนาคม 2542)

จากการสนทนาดังกล่าว ผู้วิจัยสังเกตการพฤติกรรมการสอนของครูทั้งสองพบว่ามีความโน้มในทางที่ดีขึ้น ครูพี่ระผลิตสื่อการเรียนการสอนจำพวก ไม้หนีบ แผนภูมิและบัตรคำ ตั้งแต่ต้นภาคเรียนที่ 1/2542 เป็นต้นมา ส่วนครูวรรณนาได้จัดหลังห้องเรียนของตนเป็นห้องสมุดชั่วคราวของโรงเรียน ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น มีจำนวนหนังสือมากขึ้น มีที่นั่งอ่านหนังสือให้กับเด็กนักเรียนสะดวกขึ้น และเริ่มจัดเวลาสอนเด็กพิเศษ (เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ) ในช่วงพักกลางวันอีกด้วย ผู้วิจัยสังเกตว่านับแต่บัดนั้นเมื่อครูทั้งสองคนมีโอกาสสนทนาพูดคุยกัน ก็มักจะนำปัญหาด้านการเรียนการสอนของตนเองมาเล่าแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเสมอ

4. ครูไม่อยู่โรงเรียนและให้เวลากับเด็ก ผู้วิจัยสังเกตว่าครูจะใช้เวลาราชการส่วนหนึ่งไปใช้อีกอย่างอื่น (นอกเหนือจากการลาภกิจ ลาป่วย ไปประชุมหรืออบรม) อย่างเช่น เข้าไปติดต่องานในอำเภอ ครูทุกคนจะมีโอกาสเข้าไปติดต่องานในอำเภอบ้างเป็นบางครั้งบางคราว โดยเฉพาะติดต่อกู้เงินสหกรณ์ออมทรัพย์ครู แต่ครูที่เกี่ยวข้องกับงานการเงินหรือธุรการอย่างครูวรรณนาหรือครูปรารณา ต้องนำหนังสือไปส่งอำเภอเสมอ ๆ จึงต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่ 15.00 น. หรือก่อนหน้านั้น ครูกำชัยมักมีธุระในการประกันคดีให้ญาติ ซึ่งการเดินทางแต่ละครั้งต้องกินเวลาไม่ต่ำกว่าครึ่งวัน มีบางครั้งที่ครูพินิจและครูพรศรีต้องเข้าไปคุมคนงานต่อเติมบ้านในช่วงกลางวัน กว่าจะกลับเข้าโรงเรียนได้บางวันก็ล่วงเลยเวลาเรียนภาคบ่ายถึง 14.00 น. หรือกรณีที่ครูผู้ชายมักปลีกเวลาขณะใกล้ถึงเวลาเลิกเรียนหรือเวลาโรงเรียนมีกิจกรรมพิเศษ เช่น งานวันเด็ก การเข้าค่ายลูกเสือ ไปทำกิจกรรมอื่น เช่น เล่นสันทนาการที่ในตัวอำเภอ

“...แต่ก่อนครูกำชัยก็บิว ! แต่ก่อนเขาไปบ่อย ๆ เดียวนี้ห่าง ๆ ชักสามโมงครึ่งไปแล้วกับครูพินิจ แพงจริง ๆ แพงสนุกฯ นะ”

(ครูวรรณนา / 30 ธ.ค.41)

พฤติกรรมต่าง ๆ ของครูย่อมเป็นเป้าหมายสำคัญ ที่ทำให้คนภายนอกมองภาพลักษณ์ของครูในโรงเรียนไปในทางลบ โดยเฉพาะศึกษานิเทศอำเภอ การเข้าไปติดต่องานของคณะครูจึงถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ครูละทิ้งหน้าที่ ถึงกับมีคำกล่าวในทำนองเสียดสีจากศึกษานิเทศ ที่ทำให้ครูในโรงเรียนได้เก็บมาคิดซึ่งทิ่มแทงความรู้สึกของครูในโรงเรียน อย่างกรณีที่ครูวัช ครูพินิจ ครูกำชัยได้เข้าไปติดต่อเรื่องสหกรณ์ออมทรัพย์ที่สำนักงานการประถมศึกษา

อำเภอฯ ในช่วงพักกลางวัน ได้ถูกศึกษานิเทศก์กล่าวเสียดสีว่า "โอ้! โรงเรียนบ้านดงทาวทำไมไม่ยกโรงเรียนไว้ที่ สบอ. เลยละ" (ครูวัช 9 ก.พ.42) ซึ่งทำให้ครูในโรงเรียนเกิดความรู้สึกไม่พอใจและต่อต้านศึกษานิเทศ

"...ครูเราเป็นเจ้าของพะยะในวงการครู ครูใหญ่ก็เจ้านายเรา ในโรงเรียนผู้บริหารในกลุ่มสี่โรงเรียนก็เป็นเจ้านายเรา ประธานกลุ่มก็เป็นเจ้านาย สบอ. ก็เป็นเจ้านายเรามีแต่คนอยากมีอำนาจ ไปอำเภอผู้ช่วยฯ (ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ) ก็เป็นเจ้านายเรา คนก็ยิ่งอยากจะเป็นเจ้านายเราอีกเฮ้อ!"

(ครูกำชัย / 9 ก.พ.42)

หรือกรณีครูปรารถนาที่นำผ้าคลุมตู้เย็นมาดักที่โรงเรียนอยู่พักหนึ่ง เมื่อนางานไปส่งที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ ก็มักจะถือโอกาสนั่งคุยกับเพื่อน ๆ เพราะครูปรารถนาเองก็มีเพื่อนอยู่ในสำนักงานฯ หลายคน และหลังเลิกเรียนครูปรารถนามักจะแวะเข้าไปนั่งคุยกับเพื่อน ๆ ที่ทำงานในสำนักงานฯ เป็นประจำ และครั้งหนึ่งได้นำผ้าคลุมตู้เย็นไปดักอยู่ที่สำนักงานฯ ด้วยความเคยชิน ทำให้ศึกษานิเทศก์ซึ่งนั่งทำงานอยู่ ณ ที่นั้น เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อครูโรงเรียนยิ่งขึ้นไปอีก

"...ผมสังเกตดูปรารถนา แกเป็นเด็กอยู่ ขณะนี้ไฟน่าจะแรงคือวัยงาน แต่มองไม่เห็น คุณอยู่เย็นคอยดูให้ผมหน่อยได้ไหม นักเรียนเลิกหรือยัง บางทีก็มานั่งเล่น สบอ. บางทีก็มานั่งดัก ผมว่า...ถ้าจะมานั่งดักทำไมไม่ดักอยู่โรงเรียน มานั่งดักอยู่นี้ใครผ่านไปผ่านมาเขาเห็น ดีไม่ดีเขาจะคิดว่าเป็นเจ้าหน้าที่สำนักงาน ตามว่า...ถ้าเลิกเรียนแล้วทำไมไม่ไปนั่งทำงานอยู่บ้าน ผมออกจากนี้ห้าหกโมง...แต่เราก็ไม่กล้าขอตุงานเหมือนเราไปจับ ถ้าเราไปดูเราก็จะขอดูแต่สิ่งดี ๆ..."

(ศึกษานิเทศก์ / 23 มี.ค.42)

นอกจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนอกโรงเรียนแล้ว พฤติกรรมในโรงเรียนขณะในเวลาราชการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอนอีกประการหนึ่ง เช่น มีพ่อค้าเข้ามาขายของในโรงเรียน ซึ่งจะมีสินค้าเป็นอาหารทะเล ภาพโปสเตอร์ เสื้อผ้า มีรายการขายทั้งเงินสดและเงินผ่อน ครูจะใช้เวลาเลือกชมสินค้าอยู่นานไม่ต่ำกว่า 30 นาทีของการมาแต่ละครั้ง (มาประมาณเดือนละ 1 ครั้ง) นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่เอาของพวกปลา กบ ไช้มัดแดงมาขายให้ครูในโรงเรียนในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน เป็นต้น

นอกจากพฤติกรรมดังกล่าวจะกระทบต่อการเรียนของนักเรียนแล้ว โรงเรียนยังใช้เวลาทำการไปทำกิจกรรมวันสำคัญพิเศษ เช่น กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ซึ่งทางโรงเรียนมักจะจัดกิจกรรม ในโรงเรียนก่อนวันหยุดดังกล่าว 1 วัน เช่น วันแม่ (12 สิงหาคม) วันชาติ (5 ธันวาคม) วันต้อนรับปีใหม่ ส่งท้ายปีเก่า (31 ธันวาคม, 1 มกราคม) ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาโรงเรียน และยังมิกิจกรรมกีฬาของโรงเรียน กิจกรรมการพัฒนาทุกตอนบ่ายของวันพฤหัสบดี เริ่มเวลา 14.00 น. กิจกรรมอบรมในตอนเย็นวันศุกร์ เริ่มเวลา 15.00 น. (มีเป็นบางสัปดาห์) นอกจากนี้ยังมีเวลาที่ครูแต่ละคนไม่มาปฏิบัติราชการที่โรงเรียนเนื่องจากลาป่วยหรือลาจิจ ผู้วิจัยได้แจกนับตามปีงบประมาณ 2542 รวมทั้งสิ้นได้ 69 วัน เวลาการไปราชการของครู (ซึ่งผู้วิจัยนับจำนวนเวลาไปราชการของครูใน 2

ภาคเรียน คือ ภาคเรียนที่ 2/2541 และ 1/2542) จำนวนประมาณ 100 วัน (หนึ่งวันครูทำงานประมาณ 6 ชั่วโมง) ในหนึ่งรอบปีมีจำนวนเวลาเรียน 200 วัน โดยเฉลี่ยแล้วครูมาโรงเรียนคนละ 181 วัน โดยเฉพาะครูใหญ่ใช้เวลาไปราชการได้ถึง 35 วัน มาโรงเรียน 165 วันโดยประมาณ

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าครูมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในขณะที่อยู่ในเวลาเรียน ดังนี้

ตารางที่ 6 พฤติกรรมในเวลาเรียนและเวลาที่ไม่ได้มาปฏิบัติราชการของครูและผู้บริหาร

ชื่อครู	พฤติกรรมในเวลาเรียนและเวลาที่ไม่ได้มาปฏิบัติราชการของครู/ผู้บริหาร					
	วิธีการสอน	พฤติกรรมในเวลาทำการเรียนการสอน	การตรวจงาน	เวลาที่ไม่ได้มาปฏิบัติราชการ		
				ป่วย	ลา กิจ	ไปราชการ
ครูพรศรี	-ให้งาน ให้นักเรียนหัดเขียนอักษรและตัวเลข	-ทำบัญชีอาหารกลางวัน -ทำบันทึกการสอน -ทำอาหาร เช่น ตำส้มตำ	สม่ำเสมอ	-	2	10
ครูวรรณนา	-อธิบาย -ให้ทำแบบฝึกหัด	-เอางานการเงินขึ้นมาทำ	สม่ำเสมอ	8	10	14/8
ครูพีระ	-อธิบาย ซักถาม -ให้ทำแบบฝึกหัด	-พูดคุยกับเพื่อนครู	สม่ำเสมอ	-	2	4
ครูปรารณา	-อธิบาย ซักถาม -ให้ทำแบบฝึกหัด	-ทำงานธุรการ -ถักผ้าคลุมตู้เย็น -อ่านหนังสือนิยาย	สม่ำเสมอ	8	7	3/10
ครูกำชัย	-อธิบายเป็นบางเนื้อหา -ให้ทำแบบฝึกหัด	-พูดคุยกับเพื่อนครู -อ่านหนังสือ -เขียนป้ายนิเทศน์ -รับประทานอาหาร	บางครั้ง	-	2	10

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ชื่อครู	พฤติกรรมในเวลาเรียนและเวลาที่ไม่ได้มาปฏิบัติราชการของครู/ผู้บริหาร					
	วิธีการสอน	พฤติกรรมในเวลาทำการเรียนการสอน	การตรวจงาน	เวลาที่ไม่ได้มาปฏิบัติราชการ		
				ป่วย	ลา กิจ	ไปราชการ
ครูป้องพล	-อธิบาย สาธิต -ให้ทำแบบฝึกหัด	-ทำงานอื่น เช่น วาดภาพ เขียนป้ายนิเทศน์ ทำงานให้ ครูใหญ่ -พูดคุยกับเพื่อนครู -รับประทานอาหาร -ไปประชุมกลุ่ม	บางครั้ง	-	2	-
ครูวัช	-อธิบายเป็นบางเนื้อหา -ให้ทำแบบฝึกหัด	-พูดคุยกับเพื่อนครู -รับประทานอาหาร	บางครั้ง	14	4	12
ครูพินิจ	-อธิบายเป็นบางเนื้อหา -ให้ทำแบบฝึกหัด	-พูดคุยกับเพื่อนครู -รดน้ำต้นไม้ ทำความ สะอาดรอบ ๆ อาคารเรียน -เขียนป้ายนิเทศน์ -รับประทานอาหาร	บางครั้ง	6	4	9
ครูเพชร	-ดูแลความสะอาดรอบโรงเรียน ห้างพักครู ชัดห้องน้ำ รดน้ำต้นไม้ เดินดูรอบ ๆ โรงเรียน -ไปพบผู้ใหญ่บ้าน ประชุมชาวบ้าน -ไปราชการประชุม สัมมนา ติดต่อราชการ -พิมพ์งาน เขียนรายงานส่งอำเภอ เขียนสมุดหมายเหตุ -สอนแทนครูที่ไม่มา			-	-	35
		รวม/ เฉลี่ย		36 4	33 3.6	100 11.11

สภาพเศรษฐกิจของครู

ระดับฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการยอมรับในกลุ่มชนทุกระดับ เพราะสภาพเศรษฐกิจย่อมมีความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกับความเป็นอยู่ และความสนใจของบุคคล นอกจากนี้ภาวะเศรษฐกิจยังสามารถกำหนดบทบาทของคนในสังคม และความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ได้อีกด้วย ครูถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทที่สำคัญ

มากต่อการก่อให้เกิดคุณภาพการศึกษา ปัจจัยทางเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญ ในการกำหนดค่านิยม ความเชื่อ บุคลิกภาพ ตลอดจนพฤติกรรมในการสอน การที่ครูมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะทำให้ครูได้รับการยอมรับจากเพื่อน ครูและชาวบ้าน ครูก็เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งนำมาซึ่งขวัญและกำลังใจที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามมา ตรงกันข้ามกับครูที่มีฐานะที่ไม่มั่นคงจะส่งผลให้ไม่เป็นที่ไว้วางใจ ไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่เพื่อนครูและชาวบ้าน สุดท้ายครูบางคนจะไม่เชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกต่ำต้อยและไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง อารมณ์เฉยเฉียวหาสาระแวง และมีผลต่อความสัมพันธ์ของครูกับเพื่อนร่วมงาน ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานลดน้อยถอยลงไปด้วย

จากการศึกษาประวัติของครูในโรงเรียนบ้านตงหวาดล้วนแต่มีภูมิหลังมาจากครอบครัวชาวนา มีแต่ครูวรรณนา เท่านั้นที่มีพื้นฐานครอบครัวมาจากแม่ทำงานค้าขายขนมซึ่งเป็นกิจการเล็ก ๆ แต่ไม่ได้มีฐานะทางครอบครัวที่มีฐานะดีแต่อย่างใด ครูส่วนใหญ่จึงมีหนี้สินโดยเฉพาะจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู จากการศึกษาจากหลักฐานด้านการเงินของครู ในปีงบประมาณ 2542 พบว่า ครูทั้งโรงเรียนต้องจ่ายเงินเป็นค่าดอกเบี้ยสหกรณ์ออมทรัพย์ครูเป็นจำนวนเงินประมาณ 36,365 บาท จากเงินเดือนทั้งหมด 104,310 บาท เหลือเงินประมาณ 67,944.75 บาท นอกจากนี้ครูบางคนต้องเป็นหนี้นอกระบบอีก ดังที่ผู้วิจัยสังเกตพบว่ามีเจ้าหน้าที่มาขอพบครูพินิจในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2541 เป็นต้น

เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจมีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู ทำให้ครูต้องดิ้นรนชวนขายเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว ครูบางคนจึงหันไปประกอบอาชีพเสริม เพราะล้าหลังเงินเดือนที่ได้รับไม่อาจที่ทำให้ครูดำรงชีวิตอย่างสุขสบายได้ และครูบางคนต้องรับภาระทางครอบครัวเพราะเป็นผู้มีรายได้คนเดียวในครอบครัว ผู้วิจัยพบว่า ครูในโรงเรียนประกอบอาชีพเสริมหลากหลายอาชีพ เช่น ครูปรารถนาและครูชัชประกอบอาชีพทำนา ครูกำชัยประกอบอาชีพค้าขาย ครูวรรณนาประกอบอาชีพขายขนมและขายกับข้าว ครูพิระทำการเกษตรและรับจ้างส่งผู้โดยสาร (มีรถยนต์ส่วนบุคคล) อาจารย์ใหญ่ตั้งวงดนตรี ส่วนครูพินิจกับครูพรศรีไม่มีอาชีพอื่นที่แน่นอน ครูพรศรีจะเป็นตัวแทนขายตรงประเภทเครื่องสำอาง เครื่องประดับ และของใช้ในบ้านเป็นครั้งคราว แต่ไม่ได้ทำประจำเพราะครูพรศรีไม่ค่อยมีลูกค้ามากนัก

ผลจากการประกอบอาชีพเสริมของครูนี้ ทำให้ครูมีเม็ดเงินที่จะใช้จ่ายใช้สอยได้เพิ่มขึ้น และยังต้องเพิ่มความมั่นใจในการเป็นอยู่ในสังคม โดยไม่ต้องสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง อย่างกรณีครูกำชัย ต้องการเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อหลบความผิดหวังจากการไม่ได้รับความก้าวหน้าจากการรับราชการ ครูกำชัยต้องดิ้นประมาณดีสามหรือดีสี่พารายาไปซื้อของที่ตลาดในอำเภอเป็นประจำ บางครั้งต้องมาช่วยภรรยาขายของที่บ้าน บางวันหลังกลับมาจากตลาดก็เผลอหลับไปจนสาย บางวันผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ครูกำชัยจะมาถึงโรงเรียนหลังจากนักเรียนเข้าชั้นเรียนไปแล้ว หรือครูวรรณนา แต่ก่อนเคยเป็นครูที่มาโรงเรียนแต่เช้า แต่ปีนี้ครูวรรณนาได้ร่วมหุ้นกับน้องสาวทำกับข้าวและขนม ไปขายที่โรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอตอนเช้าทุกวัน ผู้วิจัยจึงสังเกตเห็นว่าครูวรรณนามาโรงเรียนสายบ่อย ๆ

"ตอนนี้มาสาย เพราะทำกับข้าวขายมาสาย ปกติสองโมงที่ต้องออกจากบ้านมาแล้ว"

(ครูวรรณนา / 29 ธ.ค.41)

การที่ครูเอาต้องทำอาชีพเสริมทำให้ครูต้องให้เวลากับอาชีพดังกล่าว เมื่อไม่มีงานสอนครูมักจะขออนุญาตครูใหญ่ไม่มาร่วมงานโรงเรียน เช่นเมื่อมีคณะครูและนักเรียนจากโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งมาเข้าค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียนและหมู่บ้าน คณะครูในโรงเรียนส่วนหนึ่งก็ไม่มาร่วมงานดังกล่าวเพราะอยู่ในช่วงปิดเทอม เพราะมีงานต้องทำที่บ้าน เช่น ครูวิชาชีพต้องไปเกี่ยวข้าว ครูพี่ระต้องไปส่งผู้โดยสารที่ต่างจังหวัด

ส่วนครูที่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจอย่างครูพินิจและครูพรศรี ครูทั้งสองไม่มีอาชีพเสริมซึ่งทำรายได้ที่แน่นอน ประกอบกับนิสัยของทั้งสองคือ ครูพินิจชอบดื่มเหล้า ในขณะที่ครูพรศรีชอบการแต่งตัว เล่นการพนัน และมีลูกที่กำลังอยู่ในวัยเรียนชั้นมัธยมศึกษาอยู่ถึง 2 คน ภาวะทางการเงินที่ซีกหน้าไม่ถึงหลังของคนทั้งสอง บางเดือนเงินเหลือไม่ถึงสิบบาท หลายครั้งที่เงินเดือนของทั้งคู่ติดลบ เดือดร้อนครูในโรงเรียนต้องช่วยแก้ปัญหา

"...ครูใหญ่ (คนเก่า) เอาเงินไปให้ครูยิมแล้วไม่ได้คืน มีคนเดียวเท่านั้นแหละยิมแล้วไม่ได้คืน เงินเดือนติดลบ น้องกำชัยบอกให้ครูในโรงเรียนหาร ครูใหญ่ (คนเก่า) ครูกำชัยหารกันคนละครึ่ง แล้วแกก็ลำบากไม่ได้คืนจนบัดนี้ เมื่อก่อนไม่เหลือเลยให้สีกนิตสักหน่อยก็ไม่มี เคยหักครูในโรงเรียนครูใหญ่ ครูกำชัย พี่และครูอีกคนเขาย้ายไปแล้ว คนละ 900 บาท ตกไป 3,600 บาท พอพี่ทวงตอนนั้นพี่จะกลับบ้าน ก็บอกว่าผมให้พี่แล้ว พี่บอกว่าพี่ยังไม่ได้ ก็ไปตามกันกับเมีย เมียคงไม่ยอมจ่าย มาบอกทีหลังว่าจะหาให้..."

(ครูวรรณนา / 29 ธ.ค.41)

ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัวและปัญหาโดนบีบบังคับจากผู้บังคับบัญชา ทำให้ครูพินิจเมาเหล้าขาดสติถึงขนาดทำร้ายคนขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง และมีอาการป่วยทางประสาทจนต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลนานนับเดือน (ในช่วงเดือนตุลาคม 2540) ส่วนครูพรศรีอารมณ์ดูเฉยๆ ใช้คำพูดกับนักเรียนที่ไม่เหมาะสม และลงโทษเด็กด้วยความรุนแรงเช่น ตบ หยิก โดยเฉพาะการเชกหัวเด็กซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เด็กเรียนโง่ หรือเด็กจะไม่สบายถึงขั้นเสียชีวิตได้ และครูพรศรียังมีเรื่องทะเลาะกับเพื่อนครูผู้หญิงในโรงเรียนเดียวกันในที่สาธารณะ จนถึงขั้นมองหน้ากันไม่ติดต่างคนต่างอยู่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และขัดต่อจรรยาบรรณวิชาชีพครู ทำให้ครูเสื่อมเสียชื่อเสียงและไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนครูและผู้บริหาร

"สองคนนี้น่าสงสารจริง ๆ ช่วงก่อนที่พี่พินิจจะเข้าโรงพยาบาล รถก็ไม่มี จ้างมอเตอร์ไซด์รับจ้างไปส่งวันละ 40 บาท สองคนก็ 80 บางวันเจอหนูพี่พรศรีก็ได้นั่งมากับหนู พี่พินิจก็มากับอาจารย์วิชาชีพสมัยก่อนแกเอารถปิคอัพมา บางวันหนูว่าสองคนนี้ไม่มีเงินไปโรงเรียนสักสิ่ง ดูไปแล้วก็น่าสงสารแต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำยังไง แล้วพี่พินิจยังไปบีบบังคับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เสียเงินไปให้เขาดังหลายพัน"

(ครูปรารภนา / 10 มี.ค.42)

ครูพินิจเคยได้รับความไว้วางใจจากผู้บริหารคนก่อนเป็นอย่างมาก เมื่อมีงานในกลุ่มหรือนอกกลุ่มโรงเรียนหรืองานของอำเภอครูพินิจจะได้เป็นตัวแทนโรงเรียนเสมอ ถึงขั้นเคยดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการกลุ่มโรงเรียน ความ

ไว้วางใจที่ผู้บริหารคนเก่ามีต่อครูพินิจทำให้ได้รับการเลื่อนขั้นเงินเดือน 2 ขั้นในปี 2537 และขั้นครึ่งในปี 2538 แต่กับผู้บริหารคนปัจจุบันครูพินิจกลับไม่ได้รับความไว้วางใจเหมือนแต่ก่อน การไปประชุมกลุ่มหรืองานอื่นที่อยู่นอกโรงเรียนครูใหญ่จะมอบหมายให้ครูคนอื่นไปปฏิบัติหน้าที่แทน แม้แต่งงานด้านการสอนครูใหญ่จัดให้ครูพินิจสอนในชั้นอนุบาล 3 ซึ่งส่วนมากอนุบาลครูพรศรีจะสอนควบชั้นอยู่แล้ว เมื่อครูปองพลย้ายไปไม่มีครูสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ครูพินิจได้มารับหน้าที่แทนโดยที่ครูใหญ่ไม่ได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือด้วยวาจา ทำให้ครูพินิจเกิดความคลางแคลงใจว่าตนเองรับความไว้วางใจจากผู้บริหาร จังยิ่งจะสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเองไป

“...แต่ก่อนเขาไว้เนื้อเชื่อใจ แต่เดี๋ยวนี้ตระกำลำบาก กินเหล้ามาบ้าง จนด้วยแต่ก่อนเป็นคณะกรรมการกลุ่ม ก็ชนแทนมาบ้าง”

(ครูพินิจ / 11 มี.ค. 42)

ปัญหาเรื่องการเงินของครูทั้งสองยังไม่มีที่ท่าว่าจะแก้ได้สำเร็จ ซึ่งอาจจะเบาบางลงบ้างถ้าสามารถกู้สหกรณ์ออมทรัพย์ครูได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ประมาณ 3-4 เดือน เหตุการณ์ก็จะกลับเข้าสู่สภาพเดิมอีก ทุกครั้งที่ครูพินิจมีปัญหาเรื่องการเงินก็มักจะมีพฤติกรรมการดื่มสุราด้วยทุกครั้ง ทำครูพินิจและครูพรศรีทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ อย่างเช่นเมื่อปี 2540 ครูทั้งสองทะเลาะถึงขั้นตบตีกันในห้องเรียน ผลักโต๊ะโดนเด็ก เสี่ยงทะเลาะกันดังลั่นจนกระทั่งชาวบ้านออกมาดูเหตุการณ์และครูใหญ่ได้เข้าไประงับเหตุการณ์นี้ได้ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว

ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2542 มาทั้งคู่ก็เริ่มประสบปัญหาด้านการเงินอีกระลอกหนึ่ง เงินเดือนเริ่มติดลบต่อเนื่องมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2542 ต้นเดือนกันยายน 2542 ทางธนาคารจะยื่นฟ้องครูพินิจเพราะไม่มีเงินเดือนเหลือหักเป็นค่างวดเบี้ยโครงการเงินกู้ “ชนวิษ” ของธนาคารกรุงไทยมานานหลายเดือน ครูพินิจเริ่มกินเหล้าเพื่อดับความกลุ้มอีก ในวันที่ 9 กันยายน 2542 ผู้วิจัยพบว่า ครูพินิจได้ขออนุญาตครูใหญ่ไปติดต่อเจ้าหน้าที่สหกรณ์ออมทรัพย์ครูเพื่อหาเงินเข้าบัญชีให้กับธนาคาร ถึงแม้ครูใหญ่ไม่ได้เอาผิดครูพินิจในทางระเบียบวินัยของข้าราชการ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวก็ทำให้ครูใหญ่ไม่ไว้วางใจและเริ่มจับตามองพฤติกรรมของครูพินิจอีก โดยครูใหญ่ได้วิหุสสอบถามปลายทางว่าครูพินิจได้เดินทางไปทำธุระดังที่ได้แจ้งไว้จริงหรือไม่

“อย่างครูพินิจจะทำก็ได้ ถ้าทำก็ออกจากครูเลยแหละ แต่เราไม่ทำ มันซ้ำเติมกัน ดูแววตาคนนี้ใกล้บ้าแล้ว บอกว่าธนาคารจะฟ้อง กู้ “ชนวิษ” มาไม่เคยมีเงินเข้าบัญชีให้เขา ถ้าเขาฟ้องจะไม่ผูกคอตายรี ! มีเงินมาเท่าไรก็ติดลบ เดียวนี้ไม่มีเงินยกสักบาท มาโรงเรียน ชาวกลางวันก็ต้องอาศัยครูกำชัยกิน เป็นถึงขนาดนั้นนะทุกวันนี้...”

(ครูใหญ่ / 9 ก.ย. 42)

ความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียน

ส่วนใหญ่ครูผู้ชายในโรงเรียนมักจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเสมอ เช่น รับประทานอาหารร่วมกัน นั่งโต๊ะทำงานเดียวกัน ส่วนครูผู้หญิงส่วนใหญ่จะอยู่ในห้องที่ตนเองรับผิดชอบ ในเวลาเรียนไม่ค่อยออกมานอกห้องเรียน

จะเก็บตัวทำงานเงียบ ๆ ในห้องเรียนของตนทั้งในเวลาเรียน และหลังเวลารับประทานอาหารกลางวัน ในตอนกลางวันบางวันที่ครูทำอาหารพิเศษอาจจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันบ้าง โดยปกติครูในโรงเรียนจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูพินิจซึ่งมีครูพรศรี ครูวัช และครูพิระกลุ่มนี้มักจะทำอาหารข้างนอก ส่วนใหญ่ครูพรศรี จะรับประทานอาหารอยู่ในห้องเรียนของตน หลังจากรับประทานอาหารเสร็จก็จะควบคุมให้เด็กนอนตั้งแต่เวลา 12.00 น. อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของครูใหญ่ จะมีครูใหญ่ ครูวรรณนา และครูปรารภนา ส่วนครูกำชัยจะเป็นผู้ที่วางตัวเป็นกลางที่สุดในโรงเรียน บางวันอาจรวมกลุ่มกับครูใหญ่ บางวันอาจรวมกลุ่มกับครูพินิจ บางวันครูกำชัยจะเก็บตัวเงียบคนเดียวอยู่ในรถยนต์ หรือนอนอยู่ที่ระเบียงอาคารเรียน ในขณะที่เพื่อนครูรวมกลุ่มกันรับประทานอาหาร ด้วยบุคลิกและท่าทางที่สุ่ม เยือกเย็น วางเฉยและไม่ถือโกรธของครูกำชัย ประกอบกับเป็นผู้มีประสบการณ์สอนในโรงเรียนบ้านดงหวานานที่สุดถึง 15 ปี จึงเป็นบุคคลที่เพื่อนครูในโรงเรียนให้ความไว้วางใจมากที่สุด จนได้อุปโลกตำแหน่งผู้ช่วยครูใหญ่ให้โดยปริยาย

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียนก็ยังเป็นอุปสรรคที่ทำให้การปฏิบัติงานในโรงเรียนไม่ราบรื่นเท่าที่ควร อย่างกรณีความสัมพันธ์ของครูใหญ่กับกลุ่มครูพินิจ ซึ่งมีครูพรศรีและครูวัชเป็นแรงสนับสนุน เสมือนรอยราวที่ไม่อาจประสานได้อย่างกลมกลืน ด้วยบทบาทของความเป็นผู้บังคับบัญชาทำให้กลุ่มครูพินิจก็ยังคงมีความยำเกรงครูใหญ่อยู่บ้าง แต่ความขัดแย้งได้เบี่ยงเบนไปสู่กลุ่มครูที่อยู่ใกล้ชิดกับครูใหญ่ คือ ครูวรรณนาและครูปรารภนา ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็น "พวกเลีย" ส่วนตัวเป็น "พวกไม่ใช่คนพิเศษหรือคนใกล้ชิด" ซึ่งทำให้ครูทั้งสองกลุ่มไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนัก

"...ช่วงที่พินิจจะเอาเรื่องครูใหญ่ หนูก็ไม่ค่อยได้ออกมาพูดอะไรกับเขา แต่ก่อนที่พินิจสอนป.3 พี่กำชัยสอนป.6 ครูวัชสอนป.5 ก็มักจะมานั่งพูดกันข้างหน้า หนูสอนอยู่ป.2 ห้องพัสดุมันก็รู้สึกเห็นแหละที่พี่พรศรีก็ระแวงกลัวหนูกับพี่วรรณนาจะเอาเรื่องไปเล่าให้ครูใหญ่ฟัง หนูไม่เคยพูดให้ครูใหญ่ฟังเลย... แต่หนูเคยถูกแกล้งหลายครั้งแล้วแต่หนูไม่สนใจ ตอนหนูได้ขึ้นครั้งก็บอกว่าเลียแข้งเลียขาแต่หนูไม่สนใจ เขาคิดว่าพวกเขาพูดขึ้นแล้วไม่มีความหมาย แต่ถ้าหนูพูดครูใหญ่จะเชื่อ หนูเคยได้ยินพี่พรศรีพูด เวลาครูพินิจพูดอะไรครูใหญ่ไม่เอาด้วย แต่ถ้าครูวรรณนาพูดครูใหญ่จะเชื่อ"

(ครูปรารภนา / 10 มี.ค.42)

ส่วนครูพรศรีกับครูวรรณนานั้นเริ่มเข้าทำงานในโรงเรียนในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน ตั้งแต่ปี 2536 แต่จากบุคลิกภาพ ทัศนคติการดำเนินชีวิตและการทำงานที่แตกต่างกัน ครูวรรณนาจะเป็นคนค่อนข้างเก็บตัว เรียบง่าย และมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าครูพรศรี ครูพรศรีเป็นคนที่มีทั้งปัญหาครอบครัวและการเงิน บางครั้งเป็นคนก้าวร้าว ใช้คำพูดส่อเสียดรุนแรง ครูทั้งสองคนความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อให้ตนเองก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ครูพรศรีและครูพินิจเคยเป็น "คสนิทของครูใหญ่คนก่อน" และปัจจุบันครูวรรณนาเป็น "ที่ไว้วางใจของครูใหญ่คนปัจจุบัน"

“ผู้บริหารไม่ทำตัวเป็นกลางใครเลยได้ก็ได้ ผักชีโรยหน้าก็ได้...พี่เป็นคนเอาใจคนไม่เป็นเลยไม่เป็น..เราทำงาน เราสอน ก็ว่าเราไม่สอน มันจะมีคนอิจฉา เลย ถึงเทศกาลมาต้องเอาใจผู้บริหาร โอ้ ส่งข้าวส่งน้ำ พี่ไม่ใช่คนแบบนี้ผู้บริหารเขาก็จะมองเราแบบธรรมดา จะไม่เป็นคนพิเศษ ไม่ใช่คนใกล้ชิด...”

(ครูพรศรี / 10 มี.ค.42)

“ในใจพี่นั้นครูพินิจ พี่พูดเรื่องจริงไม่โกหก ทำไมครูพินิจจะมาจากบ้านนะโน่นสองโมงกว่า สามโมงกว่า แล้วทำไมพอมามาแล้วออกไปโดยที่ครูใหญ่ไม่ว่าอะไรเลย แล้วพี่มาเข้าสอนเด็กได้ตั้งเยอะ สอนจนเด็กอ่านได้ พยายามอย่างมากคิดว่าตัวเองทำดี จะได้ เราพยายามทุ่มเทกับการสอน การทำงานทุกอย่างไม่เคยทะเลาะแทะละไม่เคยอะไรเลย คิดว่าตัวเองจะได้ไม่ได้...”

(ครูวรรณนา / 22 มี.ค.42)

ความสัมพันธ์ของครูทั้งสองเริ่มเลวร้ายลงเมื่อปี 2540 เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่พอใจพฤติกรรมของฝ่ายตรงข้าม ครูพรศรีมักจะนำนมเด็กที่เหลือในแต่ละวันกลับไปบ้านเสมอ เมื่อครูวรรณนาให้เด็กไปรับนมกับครูพรศรีเพราะต้องการไปส่งงานที่สำนักงานการประถมศึกษา ในอำเภอ ฝ่ายครูพรศรีก็ไม่ยอมให้นมเด็กโดยบอกว่ายังไม่ถึงเวลาเลิกเรียน แต่ให้นมเด็กห้องอื่นไป ทำให้ครูวรรณนาเกิดความไม่พอใจจึงได้กล่าวคำกระทบกระทั่งกันขึ้น มีการโต้เถียงกันต่อหน้าครูใหญ่คนก่อน (ครูสุก) ต่อมาก็มีเรื่องโต้เถียงกันในที่สาธารณะงานกีฬากลุ่มโรงเรียนประจำปี 2540 ซึ่งความขัดแย้งกันของครูทั้งสองจะเป็นที่รู้กันของทั้งครูและชาวบ้าน ผู้วิจัยสังเกตว่าครูพรศรีมักจะเป็นฝ่ายเปิดฉากตำหนิครูวรรณนาอย่างไม่อ้ออวยผู้คน ฝ่ายครูวรรณนานั้นจะมีความอดทนมากกว่าจึงเก็บอารมณ์ได้มากกว่า ครูทั้งสองจะไม่พบหาพูดคุยกัน ถ้ามีงานที่ต้องติดต่อกันจะติดต่อกันทางจดหมาย โดยมีนักเรียนเป็นผู้นำส่ง

“พี่กับครูพรศรีไม่ถูกกัน กับครูใหญ่คนก่อนเถียงกันข้ามหัวครูใหญ่เลย ก็เรื่องนมเด็กนั้นแหละ เขาไม่จ่ายให้เด็ก เอาของเด็กกลับบ้านพี่ไม่ชอบ ตักอาหารก็เหมือนกันเด็กมานิดเดียวตักแกงไปหมดหม้อเด็กทางนี้ได้เนื่อกลุ่มละ 2 ชิ้น บางทีนมเหลือก็เอากลับบ้าน พี่ทำไม่ได้ ไม่คุยกับเขา อะไรก็เขียนจดหมายไป มันก็มีผลเสียต่อภาระงานของเราเหมือนกันนะ”

(ครูวรรณนา / 27 ธ.ค.41)

ความขัดแย้งนอกจากครูทั้งสองไม่ไปมาหาสู่ ไม่คบหา ไม่พูดจา และรู้สึกหวาดระแวงสงสัยกันและกันแล้ว การทำงานในโรงเรียนก็ไม่ราบรื่น ครูในโรงเรียนแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย ทำให้ครูที่มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับครูทั้งสองต้องมีความลำบากใจ แม้จะพยายามวางตัวเป็นกลาง แต่บางครั้งก็ต้องอยู่ในสถานการณ์ก้ำกึ่งไม่เข้าคล้ายไม่ออก บุคคลที่พยายามวางตัวเป็นกลาง อย่างเช่นครูปรารถนาจะพลอยพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลทั้งสองน้อยลงไปด้วย ผู้วิจัยจึงสังเกตว่าครูผู้หญิงจะเก็บตัวอยู่ในห้องเรียนและทำงานของตัวเองเงียบ ๆ บรรยากาศความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียนจึงส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูปรารถนา ซึ่งรู้สึกอึดอัดและไม่สบายใจเมื่อเห็นบรรยากาศความแตกแยกในโรงเรียน โดยเฉพาะปฏิกิริยาต่อต้านครูใหญ่จากเพื่อนครูในโรงเรียน จนมีความรู้สึกอยากย้ายออกจากโรงเรียน

“ยุ่งยาก หนุงถึงว่าอยากย้ายเร็ว ๆ หนูงอยากไป ออยากไป มันเห็นเรื่องในโรงเรียนเหลือเกิน คือเห็นคนต่อต้านครูใหญ่ตลอด..”

(ครูปรารภนา / 25 มี.ค.42)

ครูขาดจิตสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นความรู้สึกที่สามารถกำหนดพฤติกรรมในการทำงานของครูได้อย่างดี ยิ่ง สิ่งที่ยังบอกถึงความรับผิดชอบของครูได้อีกประการหนึ่ง คือ ความมีระเบียบวินัยของเด็กนักเรียน จากภาพในอดีตที่ผู้ปกครองมักเห็นบุตรหลานของตนลงมาวิ่งเล่นตามสนามโรงเรียนบ้าง ห้อยโหนตามต้นไม้ในป่าบ้าง แต่เมื่อครูใหญ่คนปัจจุบันเข้ามาบริหารโรงเรียน ได้กำชับครูให้ดูแลให้เด็กนักเรียนอยู่ในห้องเรียน ไม่ให้ออกมาเล่นในเวลาเรียนเหมือนดังแต่ก่อน ภาพเหล่านี้ได้นำความปราบปลื้มใจมาสู่ผู้ปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครูในโรงเรียนได้เอาใจใส่ดูแลบุตรหลานของตนยิ่งขึ้น

“..ระยะหลังๆมานี้รู้สึกว่โรงเรียนดีขึ้น ตั้งแต่ครูใหญ่คนใหม่มากยิ่งดี เพราะได้ครูดี ดีเข้ามา ไม่ปล่อยให้เด็กไปทางครูไปทาง...”

(ชาวบ้าน / 12 ม.ค.42)

“ดีแล้วทุกวันนี้โรงเรียน เป็นระเบียบ นักเรียนก็ไม่อยู่ตามป่าตามอะไรเหมือนแต่ก่อน”

(ชาวบ้าน / 17 ก.พ.42)

ขณะเดียวกันผู้วิจัยพบว่า สำหรับพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบต่อครูในโรงเรียน จะพบในลักษณะของความไม่จริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อย่างกรณีการปฏิบัติหน้าที่ครูเวรประจำวัน ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูส่วนใหญ่จะไม่จริงจังในการปฏิบัติหน้าที่นี้ บางครั้งมาสายทำให้ครูคนอื่นต้องปฏิบัติหน้าที่แทน จับกลุ่มคุยกันในขณะที่นักเรียนทำกิจกรรม พฤติกรรมเหล่านี้ครูใหญ่ได้ตั้งข้อสังเกตว่า

“ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ครูเวรผมว่าทำไปพอเสร็จ ๆ ”

(ครูใหญ่ / 10 ก.พ.42)

บางครั้งมีลักษณะพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยงการปฏิบัติหน้าที่การสอน ทำงานในลักษณะเข้าขามเป็นขาม สอนเด็กไม่เต็มที่ เต็มเวลา และเต็มหลักสูตร เพราะครูใช้เวลาส่วนใหญ่ในการจับกลุ่มคุยกัน หลีกเลี้ยงไปทำหน้าที่อื่นแทนอย่างกรณีครูพินิจ ที่มอบหมายให้ผู้วิจัยเข้าสอนแทนเพราะตนเองต้องการไปดูแลต้นไม้ ทั้งที่มีหน้าที่ต้องดูแลสอนเด็ก

“วันนีว่างไหม ถ้าว่างเข้าห้องป.6 ให้พี่หน่อยนะ พี่จะดูแลต้นไม้สักหน่อยสงสารมัน !”

(ครูพินิจ / 22 มี.ค.42)

จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนในระยะเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำมาตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี 2541 รัฐบาลได้ลดงบประมาณค่าใช้จ่ายด้านต่าง ๆ ลง แม้แต่การเลื่อนขึ้นเงินเดือนประจำปี มีกระแสข่าวเกิดขึ้นในโรงเรียนว่าถ้าเศรษฐกิจของประเทศไม่ฟื้นตัวจะไม่มีกรณีพิเศษ 2 ชั้น มีผลทำให้การปฏิบัติงานของครูเฉื่อยลงไป แสดงให้เห็นว่า บางครั้งครูก็ยังขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ครูปฏิบัติงานด้วยความเฉื่อยชา เพราะคิดว่าไม่มีผลตอบแทนเป็นกรณีพิเศษ เช่นกรณีของครูกำชัยได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“...ครูสมัยก่อนขาดขวัญกำลังใจได้ปีเว้นปี เริ่มมีความหวังในปี 38, 39 สองปี ถือว่าดี ครูก็ทุ่มเทการทำงานแต่ต้น ปี 40 เจอพิษ IMF ก็เลยชบเขาไป ปีนี้เราไม่ต้องทำอะไรก็ได้ เพราะไม่ได้ผลตอบแทน ...”

(ครูกำชัย / 11 ม.ค.42)

กรณีครูปรารถนามักจะเบียดบังเอาเวลาราชการในช่วงวันศุกร์เพื่อเดินทางกลับบ้าน บางครั้งจะขออนุญาตอาจารย์ใหญ่โดยไม่ต้องลาราชการ แต่ส่วนใหญ่ครูปรารถนาจะถือโอกาสกลับบ้านในวันศุกร์ที่ครูใหญ่ไม่อยู่โรงเรียน ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ครูปรารถนาจะออกเดินทางออกจากโรงเรียนในเวลาประมาณ 11.00 น. ครูปรารถนาให้เหตุผลว่าที่ต้องกลับในวันศุกร์ก่อนบ่ายเพราะรถประจำทางไม่ค่อยสะดวก กลับถึงบ้านในตอนเย็นวันศุกร์จะได้มีเวลาอยู่กับครอบครัวในช่วงวันเสาร์ ส่วนวันอาทิตย์ตอนบ่าย ๆ ก็ต้องกลับมาเตรียมตัวทำงานแล้ว นอกจากนี้ครูปรารถนาจะลาโรงเรียนต่อเมื่อมีเวลาต่อเนื่องกับเทศกาลสำคัญเสมอ ๆ เช่น ลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งครูปรารถนาเองก็ตระหนักดีถึงข้อบกพร่องของตนเองว่าก่อให้เกิดผลเสียต่อการเรียนของเด็ก ซึ่งครูปรารถนาเองก็รู้สึกไม่ประสบความสำเร็จในการสอนนักเรียนในความรับผิดชอบได้ขึ้นชื่อว่าแย่มากที่สุด เพราะมีนักเรียนที่อ่านเขียนและคิดคำนวณไม่ได้ถึงครึ่งค่อนห้อง คือ นักเรียน 10 คนอ่านไม่ได้ 5 คน ครูปรารถนาพยายามแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานของตน โดยการตามขึ้นมาสอนเด็กในระดับที่สูงขึ้น จากชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก็สามารถแก้ปัญหาการอ่านของเด็กได้เพียงคนเดียว ครูปรารถนาเองก็ยอมรับว่าตนยังไม่สามารถแก้ปัญหาการเรียนการสอนได้อย่างภาคภูมิใจนัก เพราะไม่ได้ทุ่มเทให้กับการเรียนการสอนของเด็กอย่างเต็มที่

“...หนูไม่ค่อยมีเวลาให้เด็ก ช่วงหนูกลับบ้านวันศุกร์ คือเด็กวันนี้คงจะอภัพจริง ๆ นั้นแหละ ตอนอยู่ป.1 ครูก็สอนไม่เต็มที่ (ครูย้ายไปแล้ว) อยู่ป. 2 หนูก็สอนไม่ค่อยเต็มที่ กลับตอนเย็นไปนอนกับเพื่อน หนูมีความรู้สึกว่าอยู่ป.3 หนูจะกลับบ้านบ่อย และกลับช่วงวันศุกร์ด้วย เลยไม่ค่อยเต็มที่กับเด็ก...”

(ครูปรารถนา / 10 มี.ค.42)

ครูส่วนใหญ่ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

ผู้วิจัยพบว่า ขวัญและกำลังใจส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ ค่าตอบแทนและสวัสดิการ ซึ่งถ้าหากครูไม่ได้รับจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของครู และเป็นชนวนที่สร้างความแตกแยกในโรงเรียนด้วย ดังประสพการณ์ที่ผู้วิจัยพบในโรงเรียนดังนี้

1. **ไม่ได้เบียดเบียนภัย** ในเขตพื้นที่อำเภอพวงคราม นอกจากเป็นเขตพื้นที่ห่างไกลยังเป็นพื้นที่ที่ต่อแหลมต่อภัยต่าง ๆ เช่น ภัยสงครามที่ประทุอยู่ตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมา และปัญหาตามแนวชายแดนอื่น ๆ เช่น โจรเขมรจับราษฎรไทยไปเรียกค่าไถ่ การลักลอบค้าอาวุธสงคราม การลักลอบค้าโคกระบือ การลักลอบค้ารถยนต์-รถจักรยานยนต์ข้ามแดน ด้วยเหตุที่เป็นเขตพื้นที่ที่ต่อแหลมต่อภัยต่าง ๆ โรงเรียนในเขตแนวชายแดนส่วนใหญ่จึงถูกกำหนดเป็นโรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงภัย และโรงเรียนในพื้นที่กันดารแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 47 โรงเรียนซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพวงคราม จึงมีสิทธิพึงได้รับเงินพิเศษส่วนนี้ แต่ในปี 2537 เมื่อประกาศโรงเรียนที่ได้รับเบียดเบียนหรือเบียดเสี่ยงภัย โรงเรียนทั้งอำเภอที่ไม่มีรายชื่อรับเบียดพิเศษนี้เพียง 5 โรงเรียนเท่านั้น โรงเรียนบ้านดงหวากก็เป็นหนึ่งในจำนวนโรงเรียนที่ไม่ได้รับเบียดพิเศษนั้นด้วย

ในอดีตโรงเรียนบ้านดงหวากเคยเป็นโรงเรียนที่ได้รับเบียดกันดารมาโดยตลอด พอเข้าปีงบประมาณ 2537 ครูในโรงเรียนเกิดความขัดแย้งกับผู้บริหารในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฯ เกี่ยวเนื่องจากครูในโรงเรียนมักมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมเช่นดื่มเหล้า เล่นการพนัน จึงถูกผู้บริหารในอำเภอเพ่งเล็งเป็นพิเศษ ครูพินิจนั้นเคยเมาเหล้าขาดสติถึงขั้นจะชกต่อยกับผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอฯ และยังทำตัวเป็นปฏิปักษ์กับผู้บังคับบัญชา โดยการหาเสียงช่วยเพื่อนต่างอำเภอที่ลงแข่งขันชิงตำแหน่ง กปจ. ในขณะที่ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอฯ ขณะนั้น ก็ได้ลงสมัครแข่งขันด้วยและได้พ่ายแพ้ผลการเลือกตั้งดังกล่าว ครูในโรงเรียนจึงอนุมานว่าสาเหตุดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้โรงเรียนถูกตัดออกรายชื่อโรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงภัย ทำให้เกิดผลกระทบต่อขวัญกำลังใจของครูในโรงเรียน ไม่มีกำลังใจในการทำงาน เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อระบบการบริหารงานของหน่วยงานต้นสังกัด เนื่องจากโรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันนั้นได้รับเบียดพิเศษกันแทบทุกโรงเรียน ตอนที่ผู้วิจัยศึกษาภาคสนามเป็นช่วงที่โรงเรียนไม่ได้รับเบียดเสี่ยงภัยและเบียดกันดาร ผู้วิจัยจะสังเกตเห็นครูนั่งจับกลุ่มคุยกันเรื่องเบียดเสี่ยงภัย ปล่อยเด็กให้เล่นอยู่กลางสนามตั้งแต่ก่อนเวลา 15.00 น.

"อยากผูกคอตายนั่นแหละ เพราะโรงเรียนเราเป็นโรงเรียนที่กันดารที่สุดในกลุ่ม ไม่มีน้ำ ไฟก็พึ่งเข้า (ปี 2540) ก็ไม่ได้เบียดกันดาร เป็นโรงเรียนที่มีลูกกระสุนปืนใหญ่มาตกหน้าโรงเรียน ก็ไม่ได้เสี่ยงภัย โรงเรียนอื่นในกลุ่มเขาได้หมด เราก็รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ มันก็ไม่ได้เกินกันเท่าใดดอก แต่มันเป็นสิทธิที่เราควรจะได้ แต่เราไม่ได้ ... ช่วงก่อนปิดเทอมอำเภอมักส่งให้โรงเรียนไปทำฎีกาเบิกเงิน แต่ไม่มีชื่อโรงเรียนบ้านดงหวาก พวกมันไม่มีกระจัดกระใจจะสอน พอถึงบ่ายสองโมงครึ่งก็เลิกสอน บ่ายสามโมงปล่อยเด็กกลับบ้าน คือมันปั่นป่วนกันไปหมด"

(ครูพินิจ / 19 พ.ย. 41)

ครูที่เคยปฏิบัติงานมาเป็นเวลานาน เคยรับเบียดเบียนภัยมาโดยตลอดเมื่อไม่ได้รับก็เกิดความท้อแท้ใจในการปฏิบัติงาน เกิดความผิดหวังเมื่อปรากฏว่าโรงเรียนไม่ได้รับจากการพิจารณา ให้ได้รับเบียดเบียนภัยในงบประมาณ 2541 จนมีความคิดที่จะย้ายโรงเรียน เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการณ์ทะเลาะ การเล่น การพนันของผู้บริหารของครู ปัญหาการเงินในโรงเรียน ปัญหาความสัมพันธ์ของครู ครูไม่ครบชั้นเรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนตกต่ำเป็นระยะเวลานานับสิบปี โดยเป็นโรงเรียนสิบกุ่มต่ำของอำเภอ และบางปีอยู่อันดับสุดท้ายของจังหวัด ชื่อเสียงของโรงเรียนถูกเล่าขานไปในทางลบเหมือนเป็น “คำสาป” ที่ทำให้ขวัญกำลังใจของครูหดหายไป พอมีผู้บริหารที่เอาใจจริงเอาใจกับการปฏิรูปโรงเรียน ครูครบชั้นเรียน ภาพพจน์ของโรงเรียนมีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น แต่ขวัญกำลังใจก็กลับหายไปเมื่อไม่ได้รับเบียดเบียนภัยเหมือนโรงเรียนในกลุ่มเดียวกัน

“ปีที่แล้วได้ยินว่าดวงดาวไม่ได้เบียดเบียนภัย ก็ไม่อยากอยู่ มันเป็นความผิดหวังซ้ำ ๆ ซาก ๆ บางทีอาจเป็นเพราะเราอยู่มานาน อยู่ในที่อับเกินไป แต่ปีนี้ก็ยังไม่เขียนต่อไปอาจเขียน (ขอย้าย) อาจเข้าไปอยู่ลึกกว่านี้...โรงเรียนนี้เหมือนกับถูกสาป ได้อย่างหนึ่งก็ต้องขาดอย่างหนึ่งอยู่เรื่อยไป”

(ครูกำชัย / 12 ม.ค.42)

เรื่องเบียดเบียนภัยไม่ได้มีผลกระทบแต่เฉพาะครูผู้สอนเท่านั้น แม้แต่ตัวผู้บริหารเองก็มองเห็นปัญหาความไม่ยุติธรรมที่หน่วยงานของตนได้รับ มีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงานที่ต้องสูญเสียสิทธิอันพึงได้รับ ทำให้ครูใหญ่ไม่เข้มงวดเรื่องการปฏิบัติหน้าที่เหมือนเดิม

“วันแรก ๆ ที่รู้ว่าไม่ได้ ครูเขาก็ไม่อยากสอนกันเลย เรียกว่าอาทิตย์นั้นทั้งอาทิตย์เลยจะดีกว่า... ที่จริงเงินมันก็ได้เกินกันไม่กี่บาทหรอก แต่เราน้อยใจว่าโรงเรียนเราเป็นโรงเรียนที่กั้นดาร์แท้ ๆ แต่ไม่ได้ โรงเรียน... (ชื่อโรงเรียนในตัวอำเภอ) อยู่ในตัวอำเภอติดถนนดำด้วยซ้ำเขายังได้”

(ครูใหญ่ / 12 พ.ย. 41)

2. ไม่ได้รับความดีความชอบ การได้รับความดีความชอบนับเป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่สำคัญของครู เพราะเป็นสิ่งตอบแทนถึงความสามารถ ความตั้งใจ การยอมรับและความก้าวหน้าในอาชีพราชการ การพิจารณาความดีความชอบที่ผ่านมาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า การทำงานเพื่อหวังผลให้ได้รับความดีความชอบของครูนั้นเมื่ออยู่สูงและเป็นเป้าหมายของการทำงานของครูทุกคน ซึ่งข้อจำกัดด้านงบประมาณก็ไม่สามารถที่จะจัดสรรให้ได้ครบถ้วนทุกคนจากชั้นเงินเดือนปกติที่ทุกคนได้รับประจำปี ส่วนหนึ่งที่ครูทุ่มเทการทำงานเพื่อหวังความดีความชอบ ได้รับการเลื่อนขั้นเงินเดือนเร็วขึ้น แต่เมื่อผลการพิจารณาไม่เป็นดังที่ตนหวังเอาไว้ก็ย่อมต้องผิดหวัง ไม่มีกำลังใจทำงาน อย่างกรณีครูกำชัยได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังอย่างเปิดเผยว่า เคยผิดหวังกับผลการพิจารณาความดีความชอบมาแล้ว ครูกำชัยเคยมุ่งมั่นในการทำงานอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอน ถึงขนาดลงทุนซื้อสื่อการเรียนการสอนเอง ตั้งความหวังไว้ว่าตนต้องได้รับการพิจารณาเป็นผู้ที่มีความดีความชอบอย่างแน่นอน เพราะพลาดหวังมาหลายปี เมื่อไม่ได้รับ

การพิจารณาถึงกับทะเลาะกับผู้บริหาร กินเหล้าเมายาแทบเสียผู้เสียคน แต่มีการหยอให้กำลังใจ จึงทำให้ครูกำชัยพยายามประคับประคองฐานะครอบครัว และหน้าที่การงานให้มั่นคงมาจนทุกวันนี้ ดังเหตุการณ์ที่ครูกำชัยเล่าว่า

ครูกำชัย : ..ผมสอนป.5, ป.6 อยู่ 5-6 ปี ไม่มีใครอยากสอน พอผลสัมฤทธิ์มันออกมา โอ้ย ! (ดูเด็กมันก็ไม่ค่อยเข้าทำอยู่แล้ว ใครเขาก็ไม่ยอมมาสอนหรือก ไม่สอนไม่เป็นไรผมรับคนเดียวก็ได้ พาเด็กเรียน ลงทุนซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนเองทุกอย่างเลย จนเจ้าของร้านสีทอง (ชื่อสมมุติร้านขายอุปกรณ์เครื่องเขียนแบบเรียนในอำเภอ) ว่าครูบ้าน ดงหวานี่ขยันจริง ๆ ไม่มีเงินก็ไปเซ่นเขามาก่อน พยายามจะทุ้มทุ่ยทุกอย่าง แต่ว่ามันหลายองค์ประกอบ แต่ก่อนก็ไม่รู้จักทำใจไปนั่งกลุ่มอยู่บ้าน ทำยังไง ทำยังไง ทุกวันนี้ก็ปล่อยๆ ช่างหัวมัน ไม่ใช่โรงเรียนของคุณคนเดียวหรอกวะ ...มาอยู่ก่อนบ้านก่อนเมืองเขา (มาทำงานในโรงเรียนนี้ก่อนเพื่อนครูคนอื่น) แต่เขาไม่ให้ เขา (ประธานกลุ่ม) เอาเรื่องส่วนตัวมาพัวพันกับเรื่องงาน เมื่อก่อนก็พยายามให้กำลังใจ 2 ชั้นไม่ได้ก็ช่างหัวมันเถอะ 10 ปีแรกผมเจอ มรสุมอย่างหนัก ถ้าเสียคนก็คงจะเสียไปแล้ว แต่มันไม่เสียนี่ซี

ผู้วิจัย : หมายถึงมรสุมส่วนตัวหรือการงานคะ

ครูกำชัย : ก็การทำงานนี้แหละคือเขาไม่ให้ผมเลย ผมทำดีขนาดไหนเขาก็ไม่ให้ พวกมาอยู่หลัง ๆ ได้หมด"

ผู้วิจัย : โรงเรียนไม่ให้หรือทางกลุ่มไม่ให้คะ

ครูกำชัย : ทางกลุ่มไม่ให้ โรงเรียนนะให้ พ่อสูก (ผู้บริหารคนเก่า) จนจะได้ทะเลปากกัน แกจะทะเลปากผม ผมเอาแก้วขว้าง ผมโมโหหน่อยใจว่าทำไมเรื่องแค่นี้ถึงเถลไถลไม่ได้ เรื่องงานผมก็ทำแทบเป็นแทบตายเหมือนกัน ต่างคนก็ต่างมีอารมณ์ ...

(11 ม.ค.42)

ความผิดหวังด้านอาชีพราชการทำให้ครูกำชัยปลีกตัวออกจากสังคมเพื่อนฝูง เลิกดื่มสุรา และหันไปประกอบอาชีพค้าขายเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครอบครัว จนในปัจจุบันครูกำชัยนับเป็นครูคนหนึ่งที่มีฐานะมั่นคง และได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนครูและชาวบ้าน ซึ่งทำให้ครูกำชัยเป็นบุคคลที่มีขวัญและกำลังใจที่ดีในการทำงานที่ดีคนหนึ่ง

สำหรับกรณีครูวรรณนา เริ่มรับราชการในปี 2536 เป็นผู้ที่มีความตั้งใจทำงาน เมื่อครูวรรณนาทำงานเข้าปีที่สามก็ยิ่งมีความตั้งใจทำงานยิ่งขึ้น เพราะคิดว่าน่าจะเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมที่ตนเองจะได้รับการพิจารณาความดีความชอบ ประกอบกับเพื่อนร่วมงานที่เริ่มมาทำงานที่โรงเรียนเดียวกันอย่างครูพินิจหรือครูพรศรีก็ได้รับความดีความชอบกันถ้วนทั่วแล้ว แต่เมื่อผลการพิจารณาพบว่าไม่ได้พิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน 2 ชั้น แต่ได้รับเพียงขั้นครึ่ง ครูวรรณนาเกิดความท้อแท้ หดุด่ากำลังใจ ไม่อยากจะทำงาน

"มาปีแรก ๆ ตั้งใจทำงานอย่างดีเลย ตั้งใจทำงานมากมาปีแรก ๆ ไม่ได้ขั้นอะไรเลยมาสองปีก็ไม่ได้ ปีที่สามหวังเอาเองว่าตัวเองต้องได้สองขั้น ทำงานทุกอย่างกับเด็กไม่เคยโมเมชันเลย คิดเอาไม่มีใครบอกคิด

ว่าตนเองต้องได้สองชั้น ประเมินตัวเองแล้วว่าตัวเองทำงานดี เสร็จไม่ได้เลยสองชั้นได้ชั้นครึ่ง คิดว่าจะ
ได้ไม่ได้ร้องไห้...หมดกำลังใจ บอกต่อไปนี้จะไม่ทำอะไรแล้ว"

(ครูวรรณนา / 29 ธ.ค.41)

การพิจารณาความดีความชอบของผู้บริหารที่ผ่านมา ส่วนใหญ่แล้วผู้บริหารมักพิจารณาตามความสัมพันธ์
ส่วนตัว คือ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งอาจมีผลงานประกอบบ้าง เป็นหลักในการให้ความดีความชอบ ดัง
นั้นถ้าหากจะแยกประเด็นของความดีกับความชอบ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความชอบน่าจะมีความพิเศษมากกว่า อย่าง
กรณีผลการพิจารณาความดีความชอบในปี 2541 พบว่า ครูชัชมารับราชการที่โรงเรียนบ้านดงทาวเพียง 1 ปี ก็ได้
รับการพิจารณาให้ได้รับเงินเดือนขึ้นครึ่ง ถ้าพิจารณาความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างครูชัชกับครูใหญ่ เห็นได้ว่า ครู
ชัชเป็นญาติกรยาของครูใหญ่และปัจจุบันอาศัยอยู่หมู่บ้านเดียวกัน การพิจารณาความดีความชอบในปี 2542 พบ
ว่า ครูพีระ มักจะถูกครูใหญ่กล่าวชมเชยว่าเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเอาใจใส่ในด้านการสอนกว่าครูคนอื่น ๆ พฤติกรรม
ของครูพีระ คือ มาโรงเรียนแต่เช้า รับผิดชอบอบรมและดูแลเด็กหน้าเสาธง สอนเด็กในห้องเรียนเสมอ ครูพีระเองก็
ไม่ได้แสดงตัวเป็นปฏิปักษ์กับครูใหญ่อย่างเปิดเผย จึงมักได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติงานแทนครูใหญ่ เช่น เข้าร่วม
อบรมที่กลุ่มโรงเรียน หรือในตัวอำเภอ ครูพีระรับราชการที่โรงเรียนบ้านดงทาวเพียง 1 ปี ก็ได้รับการพิจารณาให้
ได้รับเงินเดือนขึ้นครึ่ง ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับครูพรศรี ครูพินิจและครูกำชัย เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งครูทั้งสามก็ได้แสดง
ปฏิกิริยาตอบโต้โดยการเขียนเรื่องย้าย ซึ่งครูกำชัยได้กล่าวถึงการพิจารณาความดีความชอบของครูใหญ่ว่า

"ถ้าพูดกลาง ๆ ผมว่าผู้บริหารต้องมองคนใกล้ชิดก่อน อาจจะมีผลงานบ้างแต่ส่วนใหญ่จะอาศัยความ
ใกล้ชิดความผูกพัน ครูใหญ่ก็คงไม่พ้นจากเรื่องนี้ไป คนที่จะพิจารณาให้ความดีความชอบแบบจริงจัง
ทุกประเด็น โดยไม่มีอคติคงจะมีน้อย"

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

จากการพิจารณาความชอบมากกว่าความดีนี้เอง ผลงานที่โดดเด่นของแต่ละคน ความสามารถในด้านการ
จัดการเรียนการสอนนั้น จะเป็นประเด็นสุดท้ายที่จะนำมาพิจารณากัน เพราะเป็นงานที่ทุกคนทำอยู่เป็นประจำ ไม่มี
ใครทำดีเกินหน้าใคร ครูผู้สอนส่วนหนึ่งจึงต้องการงานให้ผู้บริหารชอบ หรือมีผลงาน หลักฐานที่ปรากฏชัด แม้แต่
งานที่บางครั้งเป็นงานที่ไม่เกี่ยวกับงานด้านการเรียนการสอน แต่เป็นงานที่สามารถสร้างผลงานหรือทำให้ผู้บริหารพอใจ
และชอบใจ

บางครั้งครูรับทำงานที่นอกเหนือจากงานด้านการเรียนการสอนเพราะส่วนหนึ่ง คือ สามารถสร้างผลงานนำไป
ประกอบการพิจารณาความดีความชอบได้ อย่างครูปรารถนารับทำงานพัสดุโรงเรียนเพิ่มอีกงานหนึ่งเพราะอยากได้ผล
งานเป็นของตนเอง ครูปรารถนาจะพยายามเก็บงานทุกอย่างที่ตนเองทำ โดยเฉพาะคำสั่งการปฏิบัติงานจะเก็บบันทึก
โน้ตเพิ่มสะสมงานของตนเอง เมื่อครูใหญ่เอ่ยปากว่าอยากให้ตนเข้ามาทำงานด้านพัสดุโรงเรียนเพราะไม่ไว้ใจครูคนอื่น
ครูปรารถนาก็ลงมือพิมพ์คำสั่งโรงเรียน ให้ครูใหญ่รับรองการแต่งตั้งให้ตนเองเป็นเจ้าหน้าที่พัสดุในวันถัดมา ทั้งที่ไม่
อยากรับงานที่เพิ่มภาระให้กับตนเอง แต่เมื่อเห็นโอกาสที่จะได้ทำผลงานไปพร้อมจึงรับทำงานนี้

"...ยังมีงานพัสดุมาหนอยิ่งปวดหัว ไม่อยากรีบก็กลัวจะทำยังไม่ ถึงเราไม่ได้รับผิดชอบเราก็ต้องได้ทำ เหมือนเดิม ก็เลยจะพิมพ์คำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่พัสดุ แต่ตอนนี้ยังไม่พิมพ์ จะพิมพ์ใหม่ก็ได้.."

(ครูปรารภนา / 10 มี.ค.42)

ผลของการให้ความดีความชอบมีผลดีคือเป็นแรงจูงใจให้ครูทำงานมากยิ่งขึ้น ผู้ที่ได้รับพิจารณาความดีความชอบในแต่ละปี ก็มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานยิ่งขึ้น แต่สำหรับผู้ที่ผิดหวังอาจทำให้ครูหมดกำลังใจในการทำงาน บางครั้งก็กระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียน เหตุการณ์เช่นนี้จะปรากฏชัดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือช่วงที่มีการพิจารณาความดีความชอบ และหลังจากทราบผลการพิจารณาระยะหนึ่งอาจจะเป็นเดือนหรือสองเดือน จากนั้นเหตุการณ์ต่าง ๆ จะเริ่มคลี่คลายไป พฤติกรรมในการทำงานของครูจะมีผลเนื่องจากอยากได้ความดีความชอบส่วนหนึ่ง แต่ปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของครูนั้นมีอีกมากมายหลายประการ โดยเฉพาะจิตสำนึกและความรับผิดชอบในหน้าที่ของครู นับว่ามีอิทธิพลในการทำงานของครูเป็นอย่างมาก เช่น อย่างกรณีที่ครูทำร้ายอ้างพิษเศรษฐกิจตกต่ำ ครูในโรงเรียนไม่มีผู้ใดได้เลื่อนเงินเดือน 2 ชั้น จึงไม่มีแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บางครั้งครูก็ยังขาดจิตสำนึกต่อหน้าที่ จึงทำให้ครูปฏิบัติงานด้วยความเฉื่อยชา

3. ไม่มีที่พักอาศัย ครูในโรงเรียนบ้านดงทาวโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ต่างถิ่น ครูบางคนต้องเข้ามาพักอยู่ในตัวอำเภอ อย่างครูปรารภนาและครูวรรณนา ครูบางคนตกลงซื้อบ้านพักส่วนตัวอยู่ในอำเภอเช่นครูพินิจและครูพรศรี ซึ่งระยะทางจากอำเภอถึงโรงเรียนมีระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร ครูบางคนอยู่ในละแวกใกล้เคียงมีระยะทางห่างจากโรงเรียนประมาณ 4 กิโลเมตร ก็สามารถเดินทางไปกลับทางรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์โดยสะดวก อย่างครูกำชัยและครูพีระ ส่วนครูบางคนต้องเดินทางไปกลับต่างอำเภอในแต่ละวันนับร้อยกิโลเมตร เพราะความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับครอบครัว อย่างครูใหญ่ ครูชัชและครูปองพล ซึ่งครูแต่ละคนต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าน้ำมัน ค่าซ่อมและดูแลรักษารถ เป็นเงินคนละหลายพันต่อเดือน เงินเดือนส่วนใหญ่ของครูบางคนได้ใช้จ่ายไปกับเรื่องดังกล่าว ทำให้ครูไม่มีกำลังใจที่จะให้กับการทำหน้าที่ มาโรงเรียนแบบ "ไม่มีอะไร" ดังบทสนทนาของกลุ่มครูที่ต้องเดินทางไปกลับเป็นระยะทางไกล ๆ ดังนี้

ครูปองพล : โอ๊ย! เราเป็นผู้เหนื่อยแท้ ๆ ย้ายมาไกลจะลงบ้านตัวเองก็ลงไม่ได้ จำเป็นต้องหาแหล่งที่ใกล้เคียง เรามีญาติที่ไหนที่เราจะพักได้ เราไม่มีเราต้องไปเข้าบ้านเขา เขาก็ไม่ให้เราเบียดอีก

ครูพินิจ : ค่าเช่าเขาก็ให้พันสาม (พูดถึงกรณีของครูชัชที่ขอทำเรื่องเบิกไว้แต่ยังไม่ได้)

ครูปองพล : เงินเดือนผมเจ็ดพันกว่าบาท จากบ้านมาทำงานเดือนละสองพัน เฉพาะค่าน้ำมันรถอาหารอีก จะพออย่างไรเงินเดือน

ครูชัช : ของผมวันละห้าสิบบาท ห้าคูณสอง เท่ากับ สิบ ตกเดือนละพันบาทเฉพาะค่าน้ำมัน

ครูปองพล : ครูไม่มีอะไร มาโรงเรียนก็ไม่มีอะไร ก็ทำไปตามหน้าที่

(5 มี.ค.42)

เมื่อเศรษฐกิจของประเทศซบเซา รัฐจำเป็นต้องจำกัดงบประมาณด้านสวัสดิการของข้าราชการบางประเภท เช่น สวัสดิการด้านที่พักอาศัย กล่าวคือ ข้าราชการครูที่ขอเบิกค่าเช่าบ้านหลังที่รัฐจำกัดงบประมาณด้านนี้ไม่มีสิทธิ์เบิกค่าที่พักอาศัย อีกทั้งกฎเกณฑ์ของทางราชการในเรื่องนี้ก็ยุ่งยาก โดยเฉพาะขั้นตอนที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่อำเภอ ที่ผู้ร้องขอต้องเสียค่าเลี้ยงดู ค่ารับรองและค่าเสียเวลาให้เป็นพิเศษ

“ ขอดี ๆ ก็ไม่ได้หรอก กว่าจะได้ก็ต้องไปเลี้ยงเจ้าหน้าที่เขาอีก ”

(ครูบองพล / 5 ม.ค.42)

สำหรับครูที่ย้ายมาจากที่อื่น ต้องเดินทางไปกลับเป็นระยะทางไกล ๆ นับร้อยกิโลเมตร มีความต้องการที่พักอาศัยในระหว่างมาปฏิบัติงาน บ่อยครั้งที่ครูบองพลต้องเช่าโรงแรมพักในตัวอำเภอประโคนชัย เพราะติดภาระกิจทางโรงเรียน งานที่พำกลุ่ม ไม่สะดวกที่ต้องขับรถจักรยานยนต์กลับบ้านดึก ๆ หรืออย่างกรณีครูวัชซึ่งมีอายุมาก และสุขภาพไม่ค่อยสู้ดีนักเพราะมีโรคประจำตัว คือ โรคกรดไหลย้อน เมื่อครูวัชต้องนั่งรถจักรยานยนต์เดินทางไปกลับนับเป็นระยะทางได้ประมาณ 140 กิโลเมตรต่อวันทำให้อาการโรคประจำตัวกำเริบขึ้น ครูวัชไม่สามารถมาโรงเรียนได้ นานนับสัปดาห์ เมื่ออาการทุเลาครูวัชจึงมาโรงเรียนได้ แต่บางวันต้องนอนพักที่โรงเรียนโดยอาศัยนอนพักในห้องเรียน และอาศัยน้ำอาบจากบ้านของชาวบ้าน ครูวัชเองก็เคยเปรย ๆ กับเพื่อนครูว่าต้องการที่จะสร้างบ้านพักขึ้นสักหลัง แต่ก็ต้องใช้เงินหลายพันบาท ซึ่งตนไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะสร้างได้

ภาระงานที่ไม่เป็นธรรมของครูบางคน

ครูส่วนใหญ่จะปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการสอนเป็นครูประจำชั้น มีงานสอนตลอดทั้งวันและตลอดสัปดาห์ นั่นคือ ครูระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ต้องปฏิบัติงานสอนไม่ต่ำกว่า 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ครูระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ต้องปฏิบัติงานสอนไม่ต่ำกว่า 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในขณะเดียวกันต้องปฏิบัติงานธุรการประจำชั้นเรียน คือ ทำแบบรายงานประจำตัวนักเรียน (ป 01) กรอกแบบคะแนนการประเมินผลประจำปี (ป 02) ทำบัญชีเรียกชื่อนักเรียน (ป 03) ทำเพิ่มสะสมงานของครูและนักเรียน นอกจากนี้ ครูแต่ละคนต้องรับผิดชอบงานอื่น ๆ เช่น งานบุคลากร งานวิชาการ งานธุรการ งานกิจการนักเรียน งานอาคารสถานที่ งานสัมพันธ์ชุมชน ซึ่งแต่ละงานก็แยกย่อยไปอีก เช่น งานกิจการนักเรียนก็แยกย่อยไปเป็นงานโครงการอาหารกลางวัน งานอนามัยโรงเรียน งานประชาธิปไตยในโรงเรียน ฯลฯ (ดังเสนอในแผนภูมิการบริหารโรงเรียน) ซึ่งเมื่อพิจารณาลักษณะงานเช่นนี้แล้ว โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนบุคลากรน้อย ครูคนหนึ่ง ๆ ต้องทำงานหลายงาน โดยเฉพาะงานที่ต้องเสนอ รายงานผู้บริหาร และส่งรายงานต่อหน่วยงานต้นสังกัดบ่อย ๆ นอกเหนือจากหน้าที่ด้านการสอน ถ้าครูไม่ปฏิบัติถือว่าบกพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่ มีความผิดทำให้ผู้บังคับบัญชาตำหนิ ถูกลงโทษทางวินัยถึงขั้นไล่ออกจากราชการ

ครูโรงเรียนบ้านดงทาวก็เช่นกัน ครูต้องใช้เวลาในแต่ละวันหลายชั่วโมงทำรายงานส่งอำเภอ บางครั้งครูต้องเสียเวลาทั้งวันเพื่อทำรายงาน จากการสังเกตของผู้วิจัยครูวรรณต้องนำรายงานการเงินขึ้นมาพิมพ์เพื่อเสนอทุกเดือน ขณะที่ครูวรรณสอนจะส่งงานเด็กให้ทำไปด้วย หรือไม่ก็ปล่อยให้เด็กเล่นในห้องบ่อยครั้ง

กรณีครูปรารถนาที่รับผิดชอบงานธุรการเช่นกัน ต้องพิมพ์รายงานเสนออำเภอยู่ประจำ ครูปรารถนาแก้ไขโดยการสั่งงานให้เด็กทำ หรือปล่อยให้เล่นในห้องเพราะครูไม่มีเวลาควบคุม เมื่อครั้งที่ครูปรารถนาไปโรเนียวจดหมายเชิญผู้ปกครองมาร่วมงานวันเด็กที่กลุ่มโรงเรียนเพราะโรงเรียนไม่มีเครื่องโรเนียวนั้น ผู้วิจัยได้ติดตามไปด้วยระหว่างทางครูปรารถนาได้บ่นให้ผู้วิจัยฟังว่า

“หนูเมื่อ ๆ ซี้เกียจมาโรงเรียน ไม่อยากสอนมันไม่ค่อยได้สอนจนซี้เกียจสอน”

(ครูปรารถนา / 6 ม.ค. 42)

ภาระงานอื่นที่นอกเหนือจากงานด้านการเรียนการสอนนั้น ทำให้ครูต้องรับผิดชอบงานมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอน ครูไม่สามารถทุ่มเทให้กับงานด้านการเรียนการสอนเต็มที่ อย่างกรณีนักเรียนชั้นที่ครูปรารถนารับผิดชอบสอนตามเด็กไปสองปี (ปีการศึกษา 2540และ2541) ก็ยังไม่อาจจะแก้ปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนได้ผลเต็มที่

“หนูยอมรับเหมือนกันว่าหนูผิด เราสอนมันไม่ได้เต็มที่ ตอนปีที่แล้วหนูสอนป.2 พี่กำชัยก็บอกยังไม่ให้นำให้ครูธุรการมาสอนเด็กป.2 เลย เพราะงานปีที่แล้วเยอะจริงๆ ...ปีที่แล้วครูใหญ่ให้ทำโน่นทำนี่ พิมพ์งานธุรการก็ไม่น้อยได้สอนมัน ...”

(ครูปรารถนา / 19 พ.ย.41)

บางครั้งการแบ่งงานในโรงเรียนก็ไม่มีคามยุติธรรม ครูบางคนก็งานล้นมือ บางคนงานของตนเองต้องมาฝากเพื่อนครูให้ช่วยทำงาน เพราะไม่ถนัดใช้เครื่องพิมพ์ดีด หรือครูใหญ่มอบหมายงานให้ครูบางคนเพราะมีความไว้วางใจเป็นพิเศษ ทำให้ครูบางคนไม่อยากทำงานเพราะไม่ใช่คนพิเศษของครูใหญ่ อย่างกรณีที่ครูปรารถนาต้องรับทำงานพัสดุโรงเรียน เพราะเป็นที่ไว้วางใจครูใหญ่

“...ครูใหญ่บอกว่าถึงหนูไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่พัสดุ หนูก็ต้องได้ทำเหมือนเดิมนั่นแหละ พุดก็ถูกของแก่ถึงหนูจะไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่พัสดุเขาก็ต้องให้หนูพิมพ์อยู่เหมือนเดิม...มีงานของพี่วรรณากับพี่ป้องพลเท่านั้นแหละที่หนูไม่ได้ทำ แต่งานนอกนั้นไซ้หมด งานอะไรก็มายุ่งกับหนูเหมือนเดิม พี่ป้องพลไปงานพัสดุก็น้อยอมทำมาใช้หนู ครูใหญ่ก็บอกว่าถึงหนูไม่ได้เป็นหนูก็ได้ทำเหมือนเดิม หนูก็เลยรับทำเสียเลย”

(ครูปรารถนา / 10 มี.ค.42)

ตัวอย่างของการทำงานตามแบบของ “คนไม่พิเศษของครูใหญ่” กรณีครูพินิจกับครูพรศรี พยายามหลีกเลี่ยงและปฏิเสธการทำงานช่วยเพื่อนครูในโรงเรียน เมื่อครั้งที่ครูป้องพลต้องรับผิดชอบงานพัสดุแทนครูพรศรี ครูพรศรีก็ปฏิเสธการให้คำแนะนำเรื่องการทำงานแก่ครูป้องพล เช่นกัน

ปลายภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 ขณะที่คณะครูส่วนใหญ่มีความวิตกกังวลกับการสอบปลายภาคและปลายปี และต้องรับทำรายงานส่งอำเภอหลายฉบับ อย่างเช่น การทำธรรมเนียมโรงเรียน การประเมินมาตรฐานโรงเรียน การเร่งทำสถิติเกี่ยวกับนักเรียนและโรงเรียน ington กิจการนักเรียน งานการเงิน ฯลฯ ครูพรศรีซึ่งทำหน้าที่สอนนักเรียนอนุบาลไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องดังกล่าว ครูใหญ่จึงต้องการให้ครูพรศรีมาช่วยทำงานประเมินมาตรฐานโรงเรียน และทำธรรมเนียมโรงเรียน โดยอนุญาตให้ครูพรศรีส่งตเด็กไม่ต้องมาโรงเรียนซึ่งจะทำให้ครูพรศรีทำงานได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่ครูพรศรีไม่ยอมปฏิบัติตามความต้องการของครูใหญ่ ยังคงให้เด็กมาเรียนตามปกติจนวันปิดเรียน เพราะไม่อยากทำงานให้ ต้องการแก้แค้นครูใหญ่และเพื่อนครู โดยอ้างเป็นความเห็นชอบของครูพินิจ ดังบทสนทนาของผู้วิจัยและครูพรศรีดังนี้

ผู้วิจัย : พี่ไม่ให้เด็กอนุบาลปิดเทอมก่อนหรือคะ

ครูพรศรี : ไม่ปิดหรอก พี่จะให้มันมาเรื่อย ๆ จนปิดพร้อมพวกพี่ ๆ นั่นแหละ ครูใหญ่ก็บอกให้พี่ปิดเลย ให้ไปช่วยพิมพ์งาน ไม่ปิดหรอก ถ้าปิดปุ๊บพี่ก็ได้ทำงานนับเลยละ

ผู้วิจัย : งานอะไรหรือคะ

ครูพรศรี : งานอะไร พวกมาตรฐานโรงเรียน ครูใหญ่ให้ไปช่วยพิมพ์ ัวมีคำสั่งเด็ดขาดเลยว่าไม่ต้องปิด ให้อยู่เล่น ๆ หัว ๆ กับมันไปจนปิดเทอมโน้น ครูใหญ่ก็บอกให้ปิดพี่ก็บอกว่าไม่อยากปิดอยากให้เด็กมันมารับนม

(22 มี.ค.42)

แต่ในที่สุดครูพรศรีก็ต้องรับหน้าที่ประเมินมาตรฐานคุณภาพนักเรียน ทั้งสองระดับคือ ระดับอนุบาลและระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพียงคนเดียว เพราะครูชัชไม่ถนัดงานที่ต้องใช้สมาธิและสายตาดำไม่ดี ครูพรศรีก็ทำด้วยความรู้สึกที่ต้องการทำให้พ้น ๆ ไป ผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพนักเรียนอยู่ในเกณฑ์สูงในระดับดีมาก ซึ่งขัดกับความรู้สึกของครูพี่ระและครูใหญ่เป็นอย่างยิ่ง จนต้องแก้ผลการประเมินเป็นระดับ 1 คือระดับพอใช้ในภายหลัง

ครูขาดการเตรียมการสอน

การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นครูต้องมีการวางแผนและเตรียมการสอนล่วงหน้า โดยการศึกษาลักษณะ วิเคราะห์เนื้อหา เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนเหมาะสม รวมถึงการวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าเด็กบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนและการสอนครั้งนี้หรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะในขั้นตอนการเตรียมการสอนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนเป็นไปด้วยความราบรื่นและทำให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตามความมุ่งหมายและความหวังของหลักสูตร

1. ครูที่ปฏิบัติงานสอนทำความเข้าใจหลักสูตรและคู่มือครุน้อย ประการแรกที่สำคัญในการเตรียมการสอน ครูต้องมีความเข้าใจหลักสูตร ศึกษาหลักสูตรและคู่มือครูให้เข้าใจ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) เป็นหลักสูตรที่เน้นการบูรณาการ โครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น 5 กลุ่มประสบการณ์ คือ กลุ่ม

ทักษะ (คณิตศาสตร์กับภาษาไทย) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สพช.) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน.) กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษ ซึ่งการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 จะเรียนใน 4 กลุ่มแรกส่วนการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จะเพิ่มกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษภาษาอังกฤษอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในหลักสูตรจะมีเนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตร กล่าวไว้รวม ๆ ซึ่งครูผู้สอนต้องศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรด้วยตัวเอง แต่ครูส่วนใหญ่จะสอนโดยยึดเนื้อหาในหนังสือเรียนเป็นหลัก โดยไม่ได้ปรับขยายองค์ความรู้เพิ่มเติมให้กับเด็ก

“ปรับเราก็ไม่ค่อยได้ปรับกันหรอก ในความรู้สึกของผมรู้สึกว่าคุณส่วนใหญ่จะไม่คิดปรับ มียังงี้ก็สอนอย่างนั้น มีหลักสูตรยังงี้ก็สอนอย่างนั้น”

(ครูกำชัย / 11 ม.ค.42)

“...มาดูสภาพของครูที่จะคิดเนื้อหา ผมกล้าทำเลยว่า ไม่มีใครคิดหรอก เอาหนังสือเก่ามาสอนง่ายดี มานั่งคิดเอา คิดนี้ไม่ใช่เรื่องเดียว ความเป็นอยู่ชีวิตครอบครัวชีวิตส่วนตัว หนี้สินของสำคัญจะเอาหัวใจที่โหดมาคิด”

(ครูพีระ / 5 ม.ค.42)

ครูปรารถนายอมรับว่าไม่ได้ศึกษาหลักสูตร คู่มือครูโดยละเอียด จากการสังเกตครูปรารถนาจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้งจะดูในหนังสือเรียนของเด็ก และอธิบายเนื้อหาไปตามหนังสือเรียนและประสบการณ์ของตน มีหลายครั้งที่ครูปรารถนาสอนโดยไม่ได้คิดและเตรียมการล่วงหน้า และมักจะจบลงด้วยการให้เด็กลงไปเล่นตามใจชอบ

“หลักสูตรก็เคยอบรมผ่าน ๆ คู่มือครูอะไรหนูไม่ได้อ่านหรอก พอเข้าห้องเรียนก็เอาหนังสือมา สอนไปตามนั้นเลย”

ครูปรารถนา 9 ก.พ.42

สำหรับเนื้อหาและวิธีการปฏิบัติในหลักสูตรก็ยังเป็นปัญหาที่คลุมเครือ ครูรู้สึกว่าคุณครูกำหนด “เนื้อหา มาก” เกินไป “ไม่มีจุดเน้น” ที่แน่นอน ครูคิดว่าถ้าลดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของเด็กให้เหลือน้อยลง จะทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูประสบความสำเร็จมากกว่านี้

“ทุกวันนี้หลักสูตรเนื้อหาเยอะ ! เยอะ ! จุดเน้นก็มาก ครูไม่รู้จะเอาอันไหนในหลักสูตร”

(ครูกำชัย / 9 ก.พ.42)

“พี่ว่าจุดประสงค์ระดับประถมน่าจะลบไปอีก ลดลงอีก ทำไม่มันนานัก พี่อยากให้ลดลงทุกวิชาเลย เอาที่แบบจริง ๆ เลย อันนี้มันมากเกินไป ดูทีเยอะ”

(ครูวรรณนา / 19 มี.ค.42)

“เขียนอยู่ที่หนึ่ง แต่ละ ซีก็เก็จ ให้สอนหนังสือก็สอน ไป ๆ มา ๆ ก็ซีก็เก็จ ไป ๆ มา ๆ ก็ละ (เล็ก)”

(ครูชวช / 24 มี.ค.42)

“บันทึกการสอนหนูไม่ได้เขียนหรอก ชยันแต่ที่แรก ๆ ”

(ครูปรารภนา / 24 มี.ค.42)

ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเขียนบันทึกการสอนเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและเสียเวลา ประกอบกับแนวนโยบายของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเองก็ให้ครูใช้แผนการสอนสำเร็จรูปได้ โดยที่ครูไม่ต้องเขียนบันทึกการสอน ซึ่งครูพินิจเคยเป็นตัวแทนของอำเภอในการไปจัดซื้อตั้งแต่ปี 2538 มาจากจังหวัดอำนาจเจริญ หรือครูบางคนที่ซื้อแผนการสอนมาจากสำนักพิมพ์เอกชนที่พิมพ์จำหน่ายในท้องตลาด แผนการสอนที่ครูซื้อมาครูก็ไม่ได้ศึกษาอย่างจริงจัง อาจเปิดดูกิจกรรมหรือเนื้อหาในแผนการสอนบ้าง แต่ยังคงใช้ที่ตนถนัดสอนแบบเดิม จากการสนทนาครั้งหนึ่งที่ผู้วิจัยได้นั่งร่วมวงสนทนากับเพื่อนครูด้วย

ครูกำชัย : ความล้มเหลวบางอย่างเช่นให้ครูคิดแผนการสอนผมว่าล้มเหลวตั้งแต่อยู่ในมุ้งแล้ว

ผู้วิจัย : เพราะอะไรคะ

ครูกำชัย : จะคิดไปทำไมเขาทำขายก็มี จำเป็นต้องไปคิดอีกทำไมเอ้า !

ครูชวช : คิดไปคิดมาครูที่ไปอบรมก็ไปฟังที่เขาพูด แล้วก็ไปซื้อเขามาลอก”

ครูกำชัย : จะทำแผนได้มันไม่ใช่ง่าย ๆ เวลาที่หมดไปละ แล้วใครจะมีความมานะพยายามทำงานยากขนาดนั้น”

(9 ก.พ. 42)

“ไม่ได้เตรียมหรอก มีแผนการสอนก็ดู ๆ ว่าเขามีอะไรที่แค่นั้นเอง”

(ครูชวช/ 24 มี.ค.42)

ครูที่เขียนบันทึกการสอนก็ไม่ได้สอนตามบันทึกการสอนอย่างจริงจัง แต่เป็นการเตรียมหลักฐานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาตรวจสอบ ครูจึงเขียนบันทึกการสอนโดยดูนโยบายของผู้บริหารเป็นหลัก ครูยังนิยมใช้แนวการสอนแบบเดิมที่ตนถนัด เช่น ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูพรศรีจะเขียนในบันทึกการสอนในช่วงเข้ามิกิจกรรมเคลื่อนไหวและรอบวงกลมทุกวัน แต่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 ที่ผ่านมานั้นครูพรศรีจัดกิจกรรมที่เขียนไว้เป็นบางวันเท่านั้น ส่วนครูคนอื่น ๆ ที่เคยเขียนบันทึกการสอนก็ไม่ได้สอนตามบันทึกนั้น

“ที่เขียนไว้ไม่เห็นได้สอนตามมันเท่าไร จะสอนเดี๋ยวก็มีงานทำนั่นเอ้า ! ลองสังเกตดูหา บางทีเราใส่ใจนะ เดี่ยวก็ไปอบรม เดี่ยวก็ทำอะไร ครูก็หมดอารมณ์”

(ครูชวช / 24 มี.ค.42)

ส่วนครูพี่ระจะวางแผนการสอนโดยอาศัยประสบการณ์ที่เคยสอนมานานนับ 20 ปี โดยจะดูเนื้อหาล่วงหน้า และคิดว่าสามารถจะเตรียมอุปกรณ์อะไรมาบ้าง และเตรียมอุปกรณ์คิดว่าจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน เช่น นาฬิกา ตาชิ่ง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ครูพอจะหาได้และมีความสะดวกในการใช้

“เดี๋ยวนี้นะ คิดเฉย ๆ แต่ไม่มีหลักฐานที่ว่าเราต้องคิดว่าตอนเช้าเราจะมีสอนอะไร เรื่องอะไรเราจะคิดได้ คิดไว้ก่อนเรามีสื่อใหม่ เคยเอามาเหมือนกัน ตาชิ่งนาฬิกาเคยเอามา การตวงเอามาจากบ้าน เราทำได้ เท่าที่เราจะทำได้ ที่จะคิดได้ คือวันนี้ถึงวันหน้า บทวันต่อไปเราก็เปิดดูเรื่องอะไร แค่นั้นเองแต่ลึกซึ้งกว่านั้นเราไม่ได้เตรียม”

(ครูพี่ระ / 6 ม.ค. 42)

เมื่อครูคิดว่าการทำงานบันทึกการสอนให้ตนเองเสียเวลา การเรียนการสอนในชั้นเรียนครูยังใช้วิธีการสั่งงานให้เด็กทำเหมือนเดิม เพราะครูไม่ได้เตรียมการสอนมาอย่างรอบคอบ โดยครูบางคนจะให้เด็กทำงานไปเรื่อย ๆ

“ผมไม่ได้วางแผนการสอน ใครที่ทำไปก่อนล่วงหน้าก็ทำไป แนะนำรายตัว ให้เด็กทำล่วงหน้าไปเรื่อย ๆ คือคณิตศาสตร์ส่วนวิชาอื่น ๆ ก็ทำไปพร้อม ๆ กัน”

(ครูกำชัย / 11 มี.ค.42)

จะเห็นได้ว่าอุปสรรคสำคัญยิ่งในการเตรียมการสอนของครูคือตัวครูนั่นเอง ครูผู้สอนไม่ได้สนใจศึกษาหลักสูตรอย่างจริงจัง ครูชี้แจงเขียนบันทึกการสอน คิดว่าเสียเวลา ผู้บริหารไม่เข้มงวดในการเขียนบันทึกการสอน ครูขาดการวางแผนการสอนที่ดีเพราะคิดว่าอย่างไรเสียตนเองก็มีความรู้มากกว่าเด็ก การเรียนการสอนจึงอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นส่วนใหญ่ และในที่สุดครูก็ต้องใช้วิธีการสอนโดยการสั่งงานเป็นหลัก

3. สอนไม่ครบเนื้อหาและระยะเวลาตามที่หลักสูตรกำหนด บางครั้งครูก็สอนไม่ครบทั้งเรื่องของระยะเวลา และเนื้อหาตามหนังสือเรียน ครูบางคนให้นักเรียนซื้อหนังสือแต่ไม่ได้สอน เนื่องจากสาเหตุหลายประการเช่น ครูมักให้ความสำคัญเนื้อหาวิชา มาก เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทยและสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สพช.) ซึ่งครูจะทุ่มเทการเรียนการสอนทั้งสามกลุ่มประสบการณ์นี้เป็นพิเศษโดยเรียงลำดับ ครูบางคนอาจเพิ่มเนื้อหาภาษาอังกฤษเข้าไป เนื่องมาจากธรรมชาติของเนื้อหาวิชาเป็นวิชาที่เข้าใจยากประการหนึ่ง ครูต้องการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่กำหนดไว้ว่านักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาต้องมีความสามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ประการหนึ่ง คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนจึงมาจากการวัดความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ของนักเรียนเป็นหลัก เห็นได้จากผลการวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนของนักเรียนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับกลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัดหรือแม้กระทั่งระดับประเทศก็มักจะยึดเนื้อหาวิชาดังกล่าวข้างต้นเป็นหลัก อย่างเช่น การวัดผลคุณภาพการศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของอำเภอ (แต่ใช้ข้อสอบของกรมวิชาการ) ปีการศึกษา 2541 ทดสอบรายวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย สังคมศึกษาและวิทยาศาสตร์ และการวัดผลคุณภาพการศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (ทั่วประเทศ) ก็ทดสอบวิชาภาษาไทยกับคณิตศาสตร์ สำหรับวิชาอื่น ๆ เช่น สร้างเสริมลักษณะนิสัย การงานและ

พื้นฐานอาชีพ คะแนนส่วนใหญ่จะด้จากการทดสอบภาคปฏิบัติ ซึ่งครูจะทำการทดสอบเองนักเรียนจึงได้คะแนนสูง
 ดังนั้นระยะเวลาในการเรียนการสอนจึงเน้นหนักไปที่วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทยและสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
 (สปช.) เพราะการทดสอบส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นการสอบภาคความรู้ โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก

"ผมทำอย่างนี้เลขชั่วโมงครึ่งภาษาไทยชั่วโมงครึ่ง ภาคเข้าเหมือนกันเลย 2 วิชาเท่ากันชั่วโมงครึ่งแต่เขาให้
 ชั่วโมงเดียวคณิตฯ ภาษาไทยให้สอง แต่ผมจะแบ่งครึ่ง ๆ"

(ครูพีระ / 19 มี.ค.42)

"...หนูมาหนักในตรงที่ว่า บางทีหนูสอนคณิตศาสตร์มันก็กินเวลาไปมาก ภาคเข้าส่วนมากจะได้แต่คณิตฯ
 กับภาษาไทยนิดหน่อย ภาคบ่ายก็ได้สปช."

(ครูปรารภนา / 27 ธ.ค.41)

"วิชาที่เน้นคือคณิตศาสตร์ เพราะเป็นวิชาที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ภาษาอังกฤษคือวิชาที่จำเป็นต่อไปใน
 อนาคต..."

(ครูปองพล / 16 พ.ย.41)

นอกจากบางครั้งครูจะตสอนบางกลุ่มประสบการณ์ที่ตนไม่ถนัดแล้ว ครูส่วนใหญ่จะตสอนเนื้อหาที่ครูคิด
 ว่ายุ่งยากในการเตรียมสื่อ หรือมองว่าเด็กในระดับประถมศึกษายังไม่มีความพร้อม อย่างเช่น กลุ่มการงานและพื้น
 ฐานอาชีพ ครูคิดว่าเด็กยังไม่มีความพร้อมที่จะเรียนเพราะยังไม่มีความมุ่งหวังในชีวิต ครูบางคนก็คิดว่าเด็กจะเรียน
 รู้เรื่องการประกอบอาชีพได้จากพ่อแม่และชุมชน จึงไม่ได้เน้นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพให้กับเด็ก

"...ไม่ได้เน้นเรื่องอาชีพ เพราะคิดว่าเด็กวัยนี้ยังทำอะไรไม่ได้ ตอนนี้เด็กมันเรียนไปโดยไม่มีจุดมุ่งหมาย
 เหมือนเรือที่ลอยล้าอยู่กลางทะเล"

(ครูปองพล / 16 พ.ย.41)

"ปีที่แล้วพูดกันว่า ป.5 ป.6 จะสอนเวียนที่จริงก็น่าจะเวียน งานอาชีพหนูก็ไม่ค่อยถนัดอยู่แล้ว งาน
 ประดิษฐ์หนูก็ไม่ค่อยได้สอน..."

(ครูปรารภนา / 10 ก.พ.42)

"...ระดับของประถม ๆ ไม่น่าเน้นเท่าไรหรอก เพราะมันอยู่ที่สังคมสภาพแวดล้อมพาไป โดยเฉพาะสื่อ
 ต่าง ๆ สอนไปโดยไม่รู้ตัว มองไปแล้วมันชัด ๆ...ให้มันโตกว่านี้ เราเพียงแต่พูดให้ฟัง ไม่ได้สอน พูด
 แต่เราไม่ได้เน้นคือมันเห็นแล้วการเนาถ่าน...จะให้ดีต้องมีใบงานแต่อยู่ไหนละ เราไม่ทำ เราสอนแค่ทฤษฎี
 ใบงานเราไม่มี เราไม่ทำเราชี้แจง ต้องหากระดาษชาร์ต เอาสีมา เสาร์อาทิตย์เราก็ต้องไปทำงานอื่น..."

(ครูพีระ / 18 ก.พ.42)

ครูส่วนใหญ่จะสอนไม่ครบเนื้อหาที่กำหนดในหลักสูตร เห็นได้ชัดเจนเมื่อมีการสอบภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะ
 ในกลุ่มประสบการณ์สร้างเสริมลักษณะนิสัย และการทำงานและพื้นฐานอาชีพตลอดภาคเรียนครูบางคนไม่เคยสอนเด็ก

เลย แต่ต้องทำการทดสอบเพื่อต้องการตัดสินผลการเรียนของนักเรียน ครูจึงแก้ปัญหาด้วยวิธีสอนก่อนสอบเพราะกลัวเด็กไม่ได้คะแนนดี ครั้นจะไม่สอบเลยก็ยังไม่ยุติธรรมกับเด็ก บางคนจะสอนให้นักเรียนฝึกแล้วสอบ บางคนสอนให้นักเรียนไปฝึกที่บ้านแล้วสอบวันรุ่งขึ้น บางคนให้นักเรียนทำเองตรวจผลงานของเด็กไปเลย

อย่างกรณีของครูวรรณนา ใช้วิธีสอนเด็กไปด้วยสอบไปด้วยในการทดสอบปฏิบัติวิชาพลศึกษา ครูวรรณนามอบอกกับผู้วิจัยอย่างอายุ ๆ ว่า

"เนีย ! เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ครูไม่เคยสอนแต่สอบนะคะ"

ครูวรรณนา 18 มี.ค.42

อีกกรณีหนึ่งครูพิระจะสอนดนตรีการร้องเพลงประกอบจังหวะและท่าทาง สอนก่อนวันสอบหนึ่งวัน ให้นักเรียนกลับไปฝึกที่บ้านก่อนวันสอบภาคปฏิบัติจริง

ครูขาดเทคนิคในการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจบทเรียน ครูต้องสามารถสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีความสนใจ รู้สึกสนใจอยากที่จะเรียนรู้ ครูจะต้องมีความสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่มีความเหมาะสมกับวัยของเด็ก ความสนใจของเด็กและเนื้อหาวิชานั้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และเทคนิคในด้านการสอน คิดว่าการใช้เทคนิคการสอนเป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลา จึงต้องหันมาใช้วิธีการสอนโดยการสั่งงานแบบเดิม จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่าครูยังขาดเทคนิคการสอนในเรื่องต่อไปนี้

1. ขาดการนำเข้าสู่บทเรียน เมื่อเด็กเข้าห้องเรียนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครูจะเป็นผู้สั่งงานเด็กให้เตรียมวิชาเรียนซึ่งส่วนใหญ่จะเรียนวิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาแรก ถ้าเนื้อหานั้นเป็นเนื้อหาใหม่ที่เด็กไม่เคยเรียน หรือเนื้อหานั้นเป็นเนื้อหาที่ยาก เช่น การหาร ร้อยละ โจทย์ปัญหา ครูจะอธิบายและยกตัวอย่างให้ดูบนกระดาน แต่ถ้าเนื้อหาใดเป็นเนื้อหาที่ง่าย ครูจะสั่งให้เด็กทำแบบฝึกหัดเลย โดยไม่มีการนำเข้าสู่บทเรียน หรือทบทวนบทเรียนเดิม ส่วนการสอนวิชาภาษาไทยนั้น ครูมักจะใช้วิธีการสอนโดยให้เด็กอ่านเอง คัดไทย และเขียนตามคำ การสอนในระดับชั้นต้น ๆ ครูอาจจะเป็นผู้นำเด็กอ่านแบบฝึกอ่านในหนังสือเรียน จากบทสนทนาเกี่ยวกับการเรียนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษา (มปภ.) ซึ่งเป็นเทคนิคการเรียนการสอนในวิชาภาษาไทย ขั้นตอนในการสอนสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษามี 5 ขั้นตอนคือ 1. ครูอ่านเรื่องให้นักเรียนฟัง 2. นักเรียนเล่าย้อนกลับ 3. ครูและนักเรียนเขียนเรื่องร่วมกัน 4. นักเรียนทำหนังสือเล่มใหญ่ 5. นักเรียนฝึกทักษะทางภาษา แต่โดยมากครูไม่ได้สอนตามขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอนในการนำเข้าสู่บทเรียน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จะทำให้เด็กอยากรู้อยากเรียน

ครูพิระ : *อย่างการสอนภาษาไทย บทนี้ใช้ใหม่ ภาพมันมีอะไรบ้างดูรูปภาพ เขาไม่ได้ให้เราอ่านนะ อ้าว! เราไม่อย่างนั้น บทที่หนึ่ง มาเรื่องอะไร อ่า! อ่า! หนึ่งชั่วโมงนะเขาให้เด็กดูภาพก่อนคุยกับมันว่าอะไรเป็นอะไร มันจะเกิดความเคยชิน พอบทที่สองเกิดความ*

อยากดูมีภาพอะไรบ้าง ใครเป็นอย่างไร แต่เราไม่ได้สอนชั้นนั้นแม้แต่การนำเข้าสู่บทเรียนนะ

ครูวรรณนา : มปก.เราก็ยังไม่ได้ตาม พี่ก็ยังไม่ได้ตาม

ครูพีระ : ดูภาพจากหนังสือเรียนแล้วให้เด็กออกมาพูด มาบรรยายคือเราไม่ทำ อ้าว ! บทที่หนึ่งมาอ่าน เรื่องอะไรอ้าว ! อ้าว ! คนนั้นอ่าน เริ่มอ่านตามจบแล้วใช่ไหม ดูคำใหม่ มีอะไรบ้างไม่มีบัตรคำใช่ไหมอ้าว ! อ่านตามครู

ครูวรรณนา (หัวเราะ)

ครูพีระ : อ้วนนักเรียนอ่านเอง

ผู้วิจัย : แสดงว่าส่วนมากจะไม่มีการนำเข้าสู่บทเรียนหรือคะ

ครูพีระ : ไม่มี มันหายไปแล้ว แม้แต่ร้องเพลงก็ไม่มีเขียนกันเลยไม่มีมุข มันต้องมีการนำเข้าสู่บทเรียน เรื่องนั้นเรื่องนี้มีการร้องเพลง เล่านิทานมันหายไปแล้ว ไม่มีทุกโรงด้วยไม่ใช่แต่บ้านดงหวาโรงเดียว

ครูวรรณนา : ขยับเข้าห้อง บ๊ีบเนื้อหาไปแล้ว

ผู้วิจัย : กลัวไม่จบเนื้อหาหรือคะ

ครูวรรณนา : ไม่ใช่หรอกเป็นเพราะครูไม่เตรียม

ครูพีระ : ให้อ่านเพลงเล่านิทานให้เด็กแสดงออกไม่มี จะไม่มีด้วย สังเกตทุกโรงก็แล้วกันจะไม่มีด้วยเป็นมาก และยังเป็นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมันลัดดี นี้ผมบอกว่าจะไปทางลัดมันเร็ว ความจริงมันน่าจะนำเข้าสู่บทเรียนโดยเพลงโดยนิทาน

(19 มี.ค.42)

2. ยึดเนื้อหาและตัวอย่างในหนังสือเรียนเป็นหลัก จากที่ผู้วิจัยสังเกตการสอนของครูจะพบว่าครูจะยึดเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนเป็นหลัก ซึ่งแบบเรียนที่ใช้นี้ครูจะใช้ของกรมวิชาการในรายวิชาคณิตศาสตร์และภาษาไทย และแบบเรียนแบบสมบูรณแบบของสำนักพิมพ์เอกชน ในรายวิชา กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์พิเศษภาษาอังกฤษ ครูจะเปิดดูเนื้อหาในบทเรียนแล้วอธิบายไปตามเนื้อหาในบทเรียนและประสบการณ์ของตน

ครูปรารภนา ครูพีระและครูวรรณนามีการอธิบายซักถามก่อนที่จะให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดบ้าง ส่วนครูกัญชัช ครูธวัช และครูพินิจจะอธิบายบ้างเป็นบางครั้ง และอธิบายโดยใช้ระยะเวลาสั้น ๆ บางครั้งไม่เกิน 10 นาที แล้วให้ทำแบบฝึกหัด เมื่อสงสัยให้ดูตามตัวอย่างในหนังสือเรียน ซึ่งนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้เล่าพฤติกรรมการสอนของครูพินิจ ว่า

“ครูไม่ค่อยอธิบายหรอกคะ ครูจะให้ดูตามตัวอย่าง”

(นักเรียน / 14 มี.ค.42)

การสอนโดยครูยึดการสั่งงานเป็นหลักนี้ สื่อที่เป็นอุปกรณ์สำคัญคือหนังสือแบบเรียน ซึ่งครูจะยึดหนังสือแบบเรียนตามที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น สำหรับแบบเรียนสมบูรณ์แบบของสำนักพิมพ์เอกชนที่มีจำหน่ายตามท้องตลาด บางสำนักพิมพ์มีตัวแทนไปจำหน่ายถึงโรงเรียน ข้อดีในการใช้แบบเรียนนี้คือ มีทั้งเนื้อหาและแบบฝึกหัดอยู่ในเล่มเดียวกัน มีลักษณะคล้ายกับบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งสะดวกที่จะให้นักเรียนศึกษาเอง และมีคู่มือสำหรับครูผู้สอนครบทุกกลุ่มประสบการณ์ หนังสือแบบเรียนสมบูรณ์แบบนี้จะมีราคาตั้งแต่ 49-80 บาท ซึ่งโรงเรียนก็ไม่มีนโยบายบังคับว่าต้องใช้เล่มใดบ้าง ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครูว่าจะเลือกเล่มใด ครูจะเลือกวิชาที่มีเนื้อหา มาก ๆ เป็นหลัก เช่น สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.)

- ผู้วิจัย : สอนครบทุกเล่มไหมคะ
 ครูพินิจ : สอนไม่ครบหรอก
 ครูก่าชัย : ประโยชน์ดีจริง ๆ คือ สปช. สอนจนหมดเล่มเลย
 ครูปรารภนา : เนื้อหาพอดีเข้ากัน สลน.โอ้ย! เยอะเกินไป
 ครูพินิจ : มันไม่จำเป็น กพอ. ก็ดีอยู่
 ครูปรารภนา : คณิต ฯ แค่นี้ให้ทำแบบฝึกหัดในแบบเรียนเวลาก็ไม่พอ
 ครูก่าชัย : ผมไม่เอาเลยคณิต ฯ ผมไม่เอา
 ครูพินิจ : เราให้เด็กซื้อให้เด็กซื้อมากเกินไป ไม่ค่อยได้สอนมัน มันจะสอนได้ยังไงละ คนหนึ่งมันไปแล้ว อีกคนหนึ่งยังเขียนหนังสือไม่ออกเลย
 ครูธวัช : ปีนี้เอาแต่แบบเรียนอย่างเดียวพอ
 ครูปรารภนา : เอาแต่แบบเรียนสลน. กพอ. ไม่รู้จะเอาอะไร (เอาเนื้อหา)
 ครูก่าชัย : แล้วค่อยประชุมกันนะ สปช.ไม่ควรขาดเพราะเนื้อหามันดี
 ครูปรารภนา : ใช่ สอนยากด้วย
 ครูธวัช : กพอ. สลน.ไม่ดีอีก
 ครูปรารภนา : ดี แต่เราไม่สอน

(19 มี.ค.42)

สำหรับในปีการศึกษา 2542 นั้น ทางโรงเรียนได้ยกเลิกการซื้อหนังสือแบบเรียนสมบูรณ์แบบเพราะผู้ปกครองหวังติงว่าครูให้เด็กซื้อหนังสือแต่ละปีเป็นเงินหลายบาท แต่เมื่อซื้อมาแล้วก็ไม่ได้สอน ครูจึงหันมายึดหนังสือของกรมวิชาการเป็นหลัก และนำหนังสือแบบเรียนสมบูรณ์แบบเก่าๆ ของปีที่แล้วมาเสริมบ้าง ส่วนใหญ่ครูจะสอนโดยให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดในหนังสือเรียน ส่วนหนังสือที่ไม่มีแบบฝึกหัด จะให้นักเรียนจดบันทึกเนื้อหาจากหนังสือลงสมุดนักเรียนแทน

3. สอนโดยไม่เน้นกระบวนการ ครูยังใช้วิธีการสอนแบบเก่า โดยเน้นสอนเลข คัดตามหนังสือ แต่นักเรียนไม่ต้องคอยลอกตามกระดานที่ครูเขียนให้ เหมือนเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยเป็นเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ผู้วิจัยสังเกตว่าครูจะสอนโดยใช้กระบวนการน้อยมาก เพราะครูเน้นการสอนโดยวิธีการสั่งงาน การคัด หรือลอกตาม

หนังสือ ครูใช้กระดานเป็นบางครั้งในการเขียนคำสั่งและแบบฝึกหัด ยกตัวอย่างข้อความบางตอน ในวิชาคณิตศาสตร์ครูจะใช้กระดานดำนากว่าวิชาอื่น โดยครูจะแสดงวิธีทำให้นักเรียนดูบนกระดาน ส่วนวิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ครูจะเขียนคำใหม่บนกระดานให้นักเรียนคัดลงในสมุด วิชาอื่น ๆ ครูแทบจะไม่ได้ใช้กระดานดำนเลย

จากการสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูชัช ซึ่งใช้วิธีการเขียนคำตอบให้นักเรียนดูบนกระดาน แล้วให้นักเรียนไปทำเองที่บ้าน ปรากฏว่านักเรียนไม่ได้ไปทำเป็นการบ้าน แต่ลอกเฉพาะคำตอบที่ถูกต้องตามครู เมื่อผู้วิจัยช่วยตรวจการบ้านก็พบว่าแบบฝึกหัดของนักเรียนมีแต่คำตอบ เมื่อผู้วิจัยสอบถามนักเรียนทราบว่าคุณครูเขียนคำตอบให้บนกระดานแล้ว แต่ไม่เข้าใจวิธีทำจึงไม่ได้ทำมา นอกจากนี้ครูชัชยังชื่นชมกับการเรียนแบบท่องจำดังสมัยก่อน เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กจำเนื้อหาบทเรียนได้นาน ดังนั้นในการเรียนการสอนภาคปลาย ผู้วิจัยมักได้ยินเสียงครูชัชอ่านหนังสือให้นักเรียนจดตามที่ละวรรค และในช่วงโมฆภาษาไทยครูชัชมักจะให้นักเรียนฝึกอ่านคำกลอนเสมอ ๆ โดยครูจะเป็นคนนำอ่าน แล้วให้นักเรียนมาอ่านให้ครูฟัง เมื่อเปิดดูเพิ่มสะสมงานของนักเรียนก็พบนักเรียนจะคัดบทกลอนที่ครูเขียนให้บนกระดานเก็บในแฟ้ม คนละ 4-5 บทกลอน ครูยังเชื่อว่าการให้เด็กได้คัดอ่าน ท่อง ไม่ต้องมีสื่อ ไม่ต้องมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเด็กก็สามารถเรียนรู้ จดจำได้มากกว่าสมัยทุกวันนี้ ซึ่งเด็กมีความสามารถด้านกาอ่าน คิด เขียนลดต่ำลง ให้ครูจัดกิจกรรมที่เย็นเยื่อ เสียเวลาและไม่ได้ผล

ครูวรรณนา : แต่ก่อนเชื่อว่าเด็กเรียนแบบนกแก้วนกขุนทองว่า แต่ที่ว่าเด็กยังได้กว่าสมัยนี้...

ครูชัช : ...สมัยเมื่อ 20 ปี ผมกล้าทำเลยว่า เมื่อ 20 ปีเด็กดีกว่านี้ตั้งหลาย ทุกวันนี้ 20% แต่ก่อน 80 % นะการศึกษา...

(7 ม.ค.42)

ส่วนพฤติกรรมการสอนของครูพินิจนั้น มักจะสอนโดยการสั่งงานแต่ไม่ติดตามผลงานของเด็ก ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูพินิจจะสอนวิชาคณิตศาสตร์โดยการสั่งงานให้เด็กทำในห้องโดยไม่อธิบาย แต่ให้ดูตามตัวอย่างในหนังสือ ขั้นตอนการตรวจงานของครูคือกางคู่มือครูไว้ที่โต๊ะให้นักเรียนมาตรวจเอง เมื่อเด็กทำผิดหรือไม่เข้าใจครูก็ไม่ได้อธิบายหรือแก้ไขข้อสงสัยเหล่านั้นให้กับเด็ก เมื่อผู้วิจัยดูในสมุดแบบฝึกหัด พบว่า เด็กจะตรวจเช็คเฉพาะคำตอบของตนเองโดยที่ไม่ทราบว่าได้คิดถูกขั้นตอนหรือไม่อย่างไร ขั้นตอนการคิดของเด็กก็ผิดพลาดแต่คำตอบในสมุดนั้นถูกต้องเพราะนักเรียนเป็นคนตรวจงานเอง ส่วนวิชาอื่นๆ ครูจะสั่งงานให้นักเรียนคัดลอกลงสมุด ครูจะตรวจงานโดยเขียนกำกับว่าตรวจแล้วโดยไม่ได้ดูว่านักเรียนเขียนถูกหรือผิดหรือไม่

ครูสอนโดยเน้นให้เด็กทำแบบฝึกหัดในหนังสือเรียน ให้นักเรียนคัดลอกเนื้อหาลงในสมุด การเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการที่ครูเป็นผู้กระตุ้นยั่วยุให้นักเรียนเป็นผู้คิด ผู้ทำ หรือสร้างองค์ความรู้โดยตัวของนักเรียนเองมีน้อย เด็กไม่ได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด จึงทำให้นักเรียนจดจำบทเรียนได้น้อย เพราะไม่เกิดการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู

ครูวรรณ : การบรรยายภาพเด็กมันต้องได้บรรยายบ่อย ๆ นะ อย่างพี่ปี่ ป.1 ได้สักสองครั้งได้บรรยาย ภาพแต่ไม่เป็นเรื่องเป็นราว นิทงนิทานที่เล่าอยู่แต่บรรยายภาพพีทำสัก 2 ครั้งได้ไม่มากไปกว่านั้นหรอก คือเราไม่ค่อยได้ทำเห็นใหม่ ! คือนักเรียนเราทำอย่างนั้น เป็นไงบ้างเล่ามาให้ครูฟังซิ เด็กมันเล่าไม่เป็นเริ่มต้นไม่ถูก"

ครูพีระ : ดูภาพจากหนังสือเรียนแล้วให้เด็กออกมาพูด มาบรรยายไม่ทำ อ้าว ! บทที่หนึ่งมาอ่าน เรื่องอะไรอ้าว ! อ้าวคนนั้นอ่าน เริ่มอ่านตามจบแล้วใช้ใหม่ ดูคำใหม่มีอะไรบ้างไม่มีบัตรคำใช้ใหม่อ้าวอ่านตามครู คือพูดง่าย ๆ เราเอาแต่จุดยอดมาสอน เหมือนผู้แทนประเทศไทยใช้ใหม่จ่ายเงินลูกเดียวแต่ความดีไม่เคยทำ ครูก็เหมือนกันเอาแต่จุดยอดอย่างเดียวไม่เคยดูที่พื้นฐานมันเป็นยังไงกว่าจะไปถึงจุด ๆ นั้น สอนใช้ใหม่สอนแต่ข้อสอบได้แล้ว แต่มันจะเป็นยังไงมาอย่างงี้ไม่รู้"

ครูวรรณ : ถ้าเราวัดจริง ๆ เด็กมันจะไม่ได้อะไรเลย ป.1 ก็เหมือนกันบางที่เด็กมันไม่ได้ทำไทรมันลิม พอเรากลับไปใหม่เขียนยังไม่มันไม่รู้แล้ว"

ครูพีระ : เพราะมันไปวิธีอ้อม กว่าจะไปถึงจุด ๆ นั้นมันก็เหนื่อย เหมือนกับเราเดินทางไปลัดมันก็ไปเร็ว เราเดินลัดนะทุกวันนี้ เดินลัดลูกเดียวถ้าไปอ้อมมันเหนื่อยมันเปลืองมันไม่ไหวแล้วสอนนี่เลยไปดีกว่า ภูไม่ทันแล้วภูไปดีกว่า"

(19 มี.ค.42)

การที่ครูละเลยไม่จัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ หรือเน้นการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางนั้น เพราะครูไม่เข้าใจถึงขั้นตอนวิธีการดังกล่าวว่ามีขั้นตอน และแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร มีหลายครั้งที่ครูมาขอคำแนะนำจากผู้วิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน เพราะครูสงสัย ลังเล ไม่แน่ใจว่าการจัดการเรียนการสอนของตนจะได้ผลหรือไม่ อย่างกรณีครูวิชากล่าวว่า

"...เราไม่รู้เลย การสอนให้เด็กเป็นจุดศูนย์กลาง พูดได้แต่เวลาทำ ทำยังไง นวัตกรรมเป็นยังไง..."

(ครูวิช / 30 ก.ย.42)

อย่างกรณีที่ครูปรารถนาปรึกษากับผู้วิจัย เกี่ยวกับการสอบภาคปฏิบัติที่เป็นทักษะกระบวนการของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ไม่รู้ว่าจะสอบเด็กอย่างไร เพราะครูไม่เคยสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นกระบวนการในช่วงการเรียนเลย

"มันไม่มีการทดลอง หนูก็ได้สอนสักครั้งเลยการทดลอง จะให้ทดลองอะไรมันไม่มีอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ หรือจะให้เด็กทดลองเรื่องเสียงคล้าย ๆ กับให้เด็กมันเอากระป๋อง... หนูก็ได้สอนมันเลยที่นี่"

(ครูปรารถนา / 10 มี.ค.42)

4. ครูใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนน้อย สื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นสื่อใช้สะดวก เก็บได้นาน ส่วนมากจะเป็นสื่อสำเร็จและอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้ว เช่น เกมบัตรอักษรภาษาไทย ภาษาอังกฤษ นาฬิกา แผ่นภาพและแผนภูมิต่าง ๆ โดยเฉพาะแผนภูมิสระ อักษร ครูจะเก็บสื่อเหล่านี้ไว้ในห้องเรียนของตน ส่วนสื่อที่ลง ต้องลงรายการเป็นพัสดุโรงเรียน เช่น ลูกโลก แผนที่ มักจะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ สื่อพวกนี้จึงฉีกขาด หรือแตกหักจนใช้การไม่ได้ไปเสียส่วนใหญ่

ผู้วิจัยพบว่า ครูบางคนจะผลิตสื่อการสอนบ้างเหมือนกัน เช่น ครูวรรณนา ครูปรารถนา ส่วนครูพีระนั้น เพิ่งเริ่มทำสื่อใช้ในห้องเมื่อเริ่มปีการศึกษา 2542 นี้ ส่วนใหญ่จะทำบัตรคำประกอบการสอนวิชาภาษาไทย ครูปรารถนาทำบัตรคำภาษาไทยและภาษาอังกฤษติดป้ายนิเทศหน้าห้อง อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้ในลังกระดาษไม่ได้เอาออกมาใช้ในการเรียนการสอน ครูวรรณนาจจะทำบัตรคำเล็ก ๆ ให้นักเรียนอ่านในขณะที่ครูทำงานอื่น ในขณะที่นักเรียนอ่านบัตรคำ แต่บางครั้งครูก็ไม่ได้สนใจว่านักเรียนอ่านถูกหรือผิด

"ให้มันอ่านพื้ทำนี่ (ทำงานการเงิน) บางทีก็ไม่ได้ฟังหรอก"

(ครูวรรณนา / 8 มี.ค.42)

การใช้สื่อการเรียนการสอนประกอบการเรียนการสอนในบทเรียนนั้นครูจะใช้น้อยครั้งมาก จากการสังเกตของผู้วิจัยช่วงระยะเวลา 1 ภาคเรียน (ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541) พบครูพรศรีใช้แผ่นภาพประกอบการเล่านิทานในห้องเรียนอนุบาลเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และจากการสัมภาษณ์ครูพีระ พบว่า ครูจะใช้สื่อประกอบการสอนบางโอกาส ที่ครูคิดว่าอยากให้นักเรียนเห็นภาพ เกิดจินตนาการและเข้าใจง่ายขึ้น จากลักษณะที่เป็นรูปธรรมไปหา ลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น การเรียนเรื่องการชั่ง การตวง เวลา

"เคยเอามาเหมือนกัน ตาซึ่งนาฬิกาเคยเอามา การตวงเอามาจากบ้าน เราทำได้เท่าที่เราจะทำได้"

(ครูพีระ / 5 มี.ค. 42)

พฤติกรรมการใช้สื่อของครูดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าครูไม่ค่อยนิยมใช้สื่อขณะดำเนินกิจกรรมเรียนการสอน นอกจากหนังสือเรียนและหนังสือแบบฝึกหัด ซึ่งก็อาจเนื่องมาจากวิธีการสอนของครูยังเป็นแบบเก่าคือเป็นผู้บอก สั่งงานให้ทำตามหนังสือแบบเรียน ไม่จำเป็นต้องใช้สื่อ ครูไม่ได้เตรียมการสอน ไม่มีสื่อการเรียนการสอนที่ครูต้องการ ความสะดวกในการใช้สื่อ

ครูวรรณนา : พี่ก็สอนเด็กเหมือนกันเรื่องนาฬิกาเข็มสั้นเข็มยาว มันหมุนมาถึงนี้ เด็กมันไม่ได้ทำ
หนึ่งนาฬิกามันน้อย เราไม่ได้ทำสื่อ สำคัญคือเรื่องสื่อด้วย

ครูพีระ : แม้แต่เรื่องตัวเลขตัวอะไร บัตรตัวเลขเป็นโจทย์สัญลักษณ์การบวกเราเขียนให้มันไปทำ
อันนี้เราบอมนันลูกเดียว นี่คือพฤติกรรมของครูไม่เปลี่ยน

ครูวรรณนา : พฤติกรรมของครูไม่เปลี่ยนเคยสอนยังไงก็สอนอย่างนั้น

ครูพีระ : เปลี่ยนยากผมว่า

ครูวรรณนา : เปลี่ยนยากเพราะอะไรเพราะเราไม่พร้อม เราไม่ทำ

ครูพีระ : เราไม่มีสื่อ เราไม่มีการเตรียมตัว

ครูวรรณนา : เราไม่ทำ เราไม่มีการเตรียมตัว แค่เตรียมสื่อการสอนนาฬิกาที่มีก็อัน อะไรพอหาได้ แต่ สื่อที่เราต้องลงมือทำเองนี่ เราไม่ทำเราไม่มี

(20 มี.ค.42)

ส่วนการใช้สื่อในลักษณะอื่น ๆ คือ สื่อสำเร็จรูปที่ราคาไม่แพงส่วนใหญ่จะเป็นสื่อที่เป็นรูปภาพหรือแผนภูมิ เช่น แผนภูมิอักษร แผนภูมิสระ แผนภูมิสูตรคูณ ติดตามมุมประสบการณ์ต่างๆ ในห้องเรียน นอกจากนี้ก็มีแผนภาพอื่น ๆ เช่น ไม้ดอกไม้ประดับ โดยครูมีเจตนาจะใช้สื่อประเภทนี้เพื่อนำมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน และใช้จัดป้ายนิเทศในห้องเรียนด้วย ครูบางคนใช้สื่อเพื่อทบทวนความเข้าใจและความจำของเด็ก เช่น ครูพีระซึ่งเป็นครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ให้นักเรียนเขียนสระ แต่ห้องประถมศึกษาปีที่ 2 นั้นไม่มีแผนภูมิต้องมาขอดูที่ห้องประถมศึกษาปีที่ 1 ทำให้ครูพีระต้องหาซื้อแผนภูมิสระมาติดที่ห้องบ้าง หรือกรณีของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 อ่านหนังสือไม่ได้เนื่องจากจำสระ และพยัญชนะไม่ได้ ต้องเหลือบดูแผนภูมิที่ติดอยู่ผนังข้างห้องเรียนบ่อย ๆ ขณะที่ผู้วิจัยให้นักเรียนอ่านนิทานให้ผู้วิจัยฟัง หรือครูจะใช้สื่อเมื่อครูต้องทำงานอื่นนอกเหนือจากการสอน เช่น ขณะที่ครูวรรณนาต้องทำงานการเงิน หรือพิมพ์เตรียมเพิ่มสะสมงานก่อนวันกำหนดที่ศึกษานิเทศจะมาตรวจโรงเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จะนำเอาแผ่นอักษรทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษมาเล่นกัน

โดยปกติครูกำชัยมักจะสอนเด็กโดยวิธีการสั่งงานให้เด็กทำแบบฝึกหัดหนังสือ แต่เมื่อถึงบทเรียนเรื่องนาฬิกา ครูกำชัยกลับเน้นย้ำเป็นพิเศษโดยการวาดรูปให้นักเรียนดูบนกระดาน พร้อมกับนำนาฬิกาจริงมาให้นักเรียนหัดอ่านเวลากันด้วย ครูกำชัยเล่าว่า เมื่อ 10 ปีที่แล้ว ตนเป็นครูสอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เคยได้บทเรียนจากที่ศึกษานิเทศก์อำเภอออกมาทดสอบนักเรียน ศึกษานิเทศก์ทดสอบให้นักเรียนอ่านนาฬิกา ปรากฏว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รุ่นนั้นอ่านนาฬิกาบอกเวลาไม่ได้เลยสักคนเดียว ครูกำชัยบอกว่าตนเองก็ไม่ได้สอนจริง เพราะเนื้อหาเรื่องเวลานั้นอยู่ในระดับชั้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึง 4 ไม่มีในเนื้อหาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อมีโอกาสสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จึงต้องเน้นย้ำกันเป็นพิเศษ

5. ขาดการซ่อมและเสริมอย่างต่อเนื่อง มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้การซ่อมและเสริมของครูไม่ประสบความสำเร็จ ประการแรกครูให้เหตุผลว่ามาจากสาเหตุความไม่พร้อมของตัวเด็ก เด็กส่วนใหญ่สนใจการเรียนรู้ต่ำ ทำงานไม่ได้ ทำไม่ถูก เมื่อครูไม่จ้ำจี้จ้ำไชเด็กจะทำงานไม่เรียบร้อย เด็กบางคนไม่ส่งงาน ครูส่วนใหญ่จะให้การบ้านไม่สม่ำเสมอเพราะเกิดความเบื่อหน่ายต่อปัญหาของเด็ก

"..ป.2 ผมไม่ให้เท่าไร ที่ไม่ให้เพราะอะไร เพราะไอ้ซีเกียจมันทำไม่ได้ ไปที่บ้านเธอรู้ไหมว่ามีกรบ้านผมสิม ๆ ไอ้ที่มันสิมเพราะมันทำไม่ได้ ไม่รู้เรื่อง..คือให้มันแล้วมันไม่ทำนะ ไอ้คนเก่งเขาก็ทำแต่คนเก่งเราจะเสริมให้อีตัวมันที่ไม่เก่ง มันก็ไม่ทำให้ จะดีจะชูงังงิก็ปล่อย ๆ ไปก่อน"

(ครูพีระ / 19 มี.ค.42)

"ผมไม่ค่อยให้การบ้านหรอก เด็กมันทำไม่ค่อยได้ นาน ๆ อาทิตย์ละครั้งสองครั้งให้ทีหนึ่ง เด็กถ้าเราไม่ตามมันก็ไม่ส่ง แต่ส่วนมากมันจะทำไม่ได้..."

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

"มีช่วงหนึ่งให้ ช่วงหลัง ๆ มาหนูไม่ค่อยได้ให้ ตรวจตอนเข้าคนส่งก็ส่ง คนไม่ส่งก็ไม่ได้ส่ง หนักได้แต่ 9 บางทีก็ 7 สักไม่เคยทำเลยสักที..."

(ครูปรารภนา / 10 มี.ค.42)

โดยเฉพาะเด็กที่มีผลการเรียนอ่อนมักเป็นเด็กที่ถูกละเลยจากครูประจำชั้น อย่างกรณีของสุรียที่ตกซ้ำชั้นในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มาแล้ว 2 ปี ปีนี้จึงได้เลื่อนชั้นมาเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 หรือกรณีของสมพรที่ตกซ้ำชั้นมาแล้ว 2 ปี ขณะนี้กำลังเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แต่ครูผู้สอนในแต่ละระดับไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ของเด็กทั้งสองได้ เด็กอีกหลาย ๆ คนที่ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้แม้จะเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้นแล้วก็ตาม ครูส่วนใหญ่เล่าว่าสอนนักเรียนดังกล่าวเหมือนเด็กปกติคนอื่น ๆ บางครั้งผู้วิจัยสังเกตว่าครูจะสนใจเด็กเหล่านั้นน้อยกว่าเด็กเก่งด้วยซ้ำ เพราะครูคิดว่าไม่อยากเสียเวลา ไม่อยากหงุดหงิดเสียอารมณ์จ้จ้จ้จ้ ปล่อยให้เด็กพัฒนาไปตามศักยภาพจะดีกว่า

"ก็สอนปกติ เหมือนกับเป็นเด็กปกติธรรมดา ถ้ามีแต่ห่วยแค้นคนเดียวแล้วอีก 10 คนละ หรือมีห่วยห่วยสุรียก็บวชแล้วอีก 9 คนละ มันไม่คุ้มกันนะ 2 คนกับ 9 คนเราต้องแยกเด็กพวกนี้ไปสอนอีกต่างหาก มาเรียนร่วมกับเขาไม่ได้ มาเรียนบับ ! มีปัญหา สร้างปัญหาขึ้นมาทันที คือ มันมีปัญหาเล็ก ๆ ก็จริงอยู่ถ้าคิดให้มันเล็ก แต่ถ้าคิดให้มันใหญ่มันก็เป็นปัญหาใหญ่ ถ้าผู้บริหารไม่เอาจริงเอาใจเด็กพวกนี้จะไม่ได้อะไรเลย จะออกไปเหมือนกับสมพรที่จะขึ้นป. 6 ในปีหน้า ที่เราพูดกันก่อนปิดเทอม คือ ถ้ามาแก้คนเดียวไม่ได้ ต้องมีหน่วยเฉพาะกิจขึ้นมาสำหรับเด็กพวกนี้"

(ครูพีระ / 24 ส.ค.42)

ประการที่สองอุปสรรคการซ่อมและเสริมนักเรียน คือ สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจะสังเกตเห็นว่าเมื่อถึงเวลา 15.00 น (หรือเร็วกว่านั้น) ครูส่วนใหญ่จะปล่อยเด็กลงมาเล่น ครูที่มีความตั้งใจจะสอนซ่อมในช่วงเวลาดังกล่าวก็ทำไม่ได้ เพราะเด็กเมื่อเห็นเพื่อนหรือที่เล่นก็อยากเล่นตาม แม้ไม่ได้เล่นก็อยากดูเพื่อนเล่น ทั้งเด็กและครูจึงถูกปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมครอบงำทำให้ไม่สามารถสอนได้ตามเป้าหมาย ดังบทสนทนาของครูพีระและครูวรรณนา

- ครูพีระ : นี้มายังไม่ได้ซ้อม ผมอยากซ้อมตั้งแต่สามโมงไปแล้ว
- ครูวรรณนา : สามโมงถึงสี่โมง
- ครูพีระ : เอาแค่คาบเดียว 20 นาที ตอนนี้ดูไปแล้วมองไปข้างนอกเด็กมันเต็มแล้ว ในห้องเรา
คนสนใจด้านกีฬา ก็มี คนสนใจเรียนก็มี
- ครูวรรณนา : บางทีก็ลงมาเล่นก่อนสี่โมง สามโมงเสียอีก บางทีเด็กเราก็
- ครูพีระ : คุณครูเขาเล่นแล้ว
- ครูวรรณนา : คุณครูเขาเล่นฟุตบอลแล้ว ไอ้แบล็คเขาเล่นฟุตบอลแล้วคุณครู จริงอันนี้มีส่วน เด็ก
ข้างในอยากออกไปเล่นข้างนอก
- ครูพีระ : ไม่ได้ไปอะไรขอให้ได้ออกไปก่อน
- ครูวรรณนา : บางทีก็ไม่ได้เล่น พี่เขาไม่ให้เล่นฟุตบอลนะ

(19 มี.ค.42)

ประการที่สามที่ทำให้การสอนซ่อมและเสริมไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะผู้บริหารไม่มีนโยบายที่แน่ชัด ผู้วิจัยพบว่า คณะครูเคยยกปัญหานี้ในที่ประชุมประจำเดือนเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2541 แต่ผู้บริหารก็ไม่ได้กระตุ้น หรือติดตาม ปลดปล่อยการสอนให้เป็นหน้าที่ของครูผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ครูขาดแรงกระตุ้นในการทำงาน ในที่สุดก็ปล่อยเลยตามเลยดังที่เคยเป็นมา

“ถ้าในระบบเราต้องกระตุ้นให้ครูตลอดเวลา ประชุมแต่ละครั้งแต่ละเดือนต้องกระตุ้น คล้าย ๆ เสริมให้ เขามีกำลังใจ มีแรงทำนั่นทำนี่ การสอนซ่อมเสริมอันนี้ก็พูดกันไปเลย ๆ มีโครงการมีแผน แต่ไม่ทำ ซ่อมเสริมนี้น่าซ่อม ตอนแรกผมคิดว่าจะทำ ดู ดูไปแล้วมันห้อยถอย ...เด็กมันรับไม่ได้ ที่สำคัญเรา บ้อนผลผลิตมัน ตัวบ้อนเราไม่ดี อีกอย่างเด็กแต่ละห้องก็ไม่เท่ากัน ไอ้คนเก่งก็เก่ง คนโง่ก็โง่ โง่!”

(ครูพีระ 5 มี.ค.42)

สถาบันวิทยบริการ

สิ่งสำคัญคือครูขาดความตั้งใจ ที่จริงจิงในการสอนซ่อมเสริมเด็ก ครูคิดแต่ไม่ทำ ปัญหาเรื่องการเรียนของเด็กมีแต่ครูไม่ได้เริ่มแก้ไขอย่างจริงจัง ปัญหาเด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้จึงเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อเรื้อรัง อย่างกรณีของครูปรารภนาซึ่งเคยรับผิดชอบสอนเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเด็กก็มีปัญหาพื้นฐานเดิมตั้งแต่อยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เดิมอยู่แล้ว เพราะเนื่องจากครูมาเดินทางกลับบ้านต่างจังหวัดบ่อย ๆ เด็กในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ครูปรารภนารับผิดชอบอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ถึง 5 คนจากนักเรียนทั้งหมด 10 คน การเรียนการสอนเสร็จสิ้นไปหนึ่งปีการศึกษา ผลการเรียนของเด็กก็ไม่ดีขึ้น ครูปรารภนาติดตามขึ้นไปสอนเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แต่ก็แก้ปัญหาได้ไม่เต็มที่อีกเช่นเคยเพราะครูปรารภนาเองก็กลับบ้านที่ต่างจังหวัดบ่อย ๆ และมีภาระงานอื่นนอกจากงานสอนเสมอ ๆ ทำให้ไม่มีเวลาเอาใจใส่เรื่องการเรียนของเด็กเท่าที่ควร ได้แต่พูดกับผู้วิจัยว่า

“...หนูอยากแก้ปัญหา ให้เด็กที่มันเรียนไม่รู้เรื่อง มาสอนสระ พยัญชนะซ่อมมันใหม่..(แต่ไม่ได้ทำ)”

(ครูปรารภนา / 10 มี.ค.42)

สำหรับบางห้องที่ครูมีความสนใจกวาดขันเรื่องการเรียนของเด็ก ผู้วิจัยพบว่า ครูมักจะให้การบ้านเด็กเกือบทุกวัน ผลงานด้านการเรียนการสอนจึงเป็นที่ชมเชยของครูและผู้ปกครองว่าเป็นบุคคลที่มีความเอาใจใส่ และตั้งใจในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามครูจะพยายามให้การบ้านเด็กทุกวัน นักเรียนในชั้นของครูวรรณนาจึงได้รับคำชมเชยว่ามีพื้นฐานการเรียนที่ดี ครูวรรณนาจึงได้รับความไว้วางใจจากครูใหญ่ให้ประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็นเวลา 3 ปีติดต่อกัน

“พี่ให้การบ้านเด็กเกือบทุกวัน เกือบทุกวัน ดูได้จากสมุดเด็ก”

(ครูวรรณนา / 19 มี.ค.42)

“ตอนอยู่ป.1 กับครูวรรณนาอ่านหนังสือได้หมด อ่านเก่ง พอขึ้นป.2 อ่านไม่ออกเลย”

(ชาวบ้าน / 20 เม.ย.42)

“ลูกเรียนกับครูวรรณนา เคยชมว่าครูดีนะถ้าสอบได้มีรางวัล ของเล็ก ๆ น้อย ๆ เด็กมันก็ดีใจ บางทีถ้วยเล็กๆ เขาก็เอามาอวดว่า แม่อ่านอังกฤษเก่งครูให้ บางทีก็ผ้าเช็ดหน้า ว่าครูนี้ดี ตอนนั้นเด็กเรียนอยู่ที่นี่ แต่ฉันอยู่กรุงเทพฯ”

(ชาวบ้าน / 5 พ.ค.42)

อย่างกรณีครูพรศรี แต่ก่อนนั้นครูพรศรีมักต้องกลับไปกินข้าวบ้านในช่วงพักกลางวัน เป็นระยะทางหลายสิบกิโลเมตรเป็นประจำเพราะมีเรื่องทะเลาะกับครูในโรงเรียน แต่เมื่อปี 2541 เป็นต้นมาได้อาคารเรียนหลังใหม่และได้จัดห้องอนุบาลให้ครูพรศรีดูแลอย่างเป็นเอกเทศ ครูพรศรีมีกำลังใจในการทำงานและดูแลเด็กได้ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยสังเกตว่าครูพรศรีจะห่อข้าวมากินตอนกลางวันและดูแลเด็กไปพร้อม เด็กได้กลับบ้านเกือบทุกวัน เมื่อขึ้นปีการศึกษาใหม่ในปี 2542 ครูวรรณนาถึงกับกล่าวชมเชยผลงานของครูพรศรีให้ผู้วิจัยฟังว่า เด็กอนุบาล 3 ที่ขึ้นมาเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีนี้ สามารถเขียนตัวอักษร เลขไทยเลขอารบิกได้ ทำให้ครูวรรณนาสอนให้เด็กเข้าใจได้ง่ายขึ้นกว่าทุกปีที่ผ่านมา

“ปีนี้เด็กชั้นมาตี สอนง่าย เขียนตัวเลขตัวไทยได้แล้ว ครูเขาสอนมาตี สอนมาใช้ได้ ขอชมเชย... แต่ปีก่อน ๆ ไม่ไหวเด็กไม่รู้อะไรเลย ปีนี้ดี”

(ครูวรรณนา / 24 ก.ค.42)

ในปีการศึกษา 2542 เริ่มมีโครงการสอนเด็กพิเศษในโรงเรียน คาดว่าครูจะสามารถซ่อมนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำให้ดีขึ้น เพราะครูวรรณนาซึ่งได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบด้านการสอน ได้คัดเลือกเด็กนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำเป็นกรณีศึกษาจำนวน 6 คน ซึ่งมีกลุ่มของสุรีย สมพร และสักรวมอยู่ด้วยกันจากการพูดคุยกับครูวรรณนาทราบว่า ได้ดำเนินการสอนเด็กไปบ้างแล้ว แต่ครูวรรณนามีปัญหาเรื่องการเก็บรวบรวม

ข้อมูลของเด็กแต่ละคนให้ถูกลักษณะและขั้นตอนตามคำแนะนำของศึกษานิเทศก์ ซึ่งต้องมีการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมเด็ก การเยี่ยมบ้านเด็ก และการจัดทำข้อมูลซึ่งครูควรวนาค่อนข้างหนักใจมาก

กระบวนการวัดและประเมินผลไม่ชัดเจน

1. ครูขาดความเข้าใจในการวัดและประเมินผล นโยบายของหลักสูตรประถมศึกษาที่กำหนดให้โรงเรียนเป็นผู้ ประเมินผลและตัดสินผลการเรียนเอง ซึ่งครูต้องสร้างข้อสอบทำการวัดและประเมินผลการเรียน ครูในโรงเรียนมีความรู้ สึกว่าการให้โรงเรียนทำการวัดและประเมินผลเองเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก อาจก่อความเสียหายได้ เพราะครูส่วนใหญ่ยังไม่มี ความรู้ด้านการวัดประเมินที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการวัดและประเมินผลตามสภาพความเป็นจริงของนักเรียน ครูบางคนไม่ ได้ประเมินเด็กจริงจัง ประกอบกับไม่มีคนเข้ามาตรวจสอบการวัดและประเมินของครู ส่วนใหญ่จะประเมินแบบเข้าข้างตัว เองให้คะแนนเกินความสามารถของเด็ก

“ท่านอาจข้อนี้ไม่ควรให้โรงเรียน ประเมินปีละครั้งยังโยนมาให้โรงเรียนอีก มันควรจะเป็นอำนาจของอำเภอ ผมมองเห็นว่ามันเป็นอันตรายต่อวงการศึกษไทยอย่างมาก บริหารให้โรงเรียนมาสอบกันเอง คุณธรรมของ ครูจะสูงส่งขนาดไหน เมื่อเราสอนเองสอบเอง เราประเมินเราเองจริง ๆ ต้องประเมินในทางที่ดีไว้ก่อน...”

(ครูกำชัย / 9 ก.พ. 42)

“ทุกวันนี้โรงเรียนมีหน้าที่ตัดสินผลการเรียนของนักเรียนเอง ความเข้มของการสอบก็จะลดลง มาตรฐานก็จะต่ำลงเรื่อย ๆ คุณภาพของเด็กก็จะด้อยลง เพราะเราวัดโรงเรียนใครโรงเรียนมัน เราไม่มีการรวมกลุ่ม ไม่มี เกณฑ์มาตรฐานมาจับมาวัด ปีหนึ่งกรมวิชาการมาเพียงครั้งหนึ่ง ปีที่แล้วมาสองห้อง ป.2 กับ ป.6 จะได้ อะไร โรงเรียนประเมินเอง ที่นี้มาดูเครื่องมือก็ต่างคนต่างออก ระบบก็ไม่มีแล้วที่นี้ การรวมกลุ่มกันก็ไม่มี ครูประจำชั้นออกข้อสอบเองใช้ใหม่ ก็เสร็จเลย ออกเท่าที่จะหาข้อสอบได้ แล้วคะแนนมันอาจจะดีใช้ใหม่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการด้วย”

(ครูพีระ / 24 ส.ค.42)

และบทสนทนาของครูพินิจและครูชัช เกี่ยวกับความเข้าใจในการประเมินผลของนักเรียนดังนี้

ครูพินิจ : พู่วิชาการเกินไป คนที่จะประเมินได้คือคนที่สอน ควรจะออกข้อสอบมาสอบเอง ผู้ ประเมินหมายถึงผู้สอนมันไม่ใช่ มันไม่ได้มาตรฐาน สอนไม่เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน

ครูชัช : มันเข้าลักษณะว่าทำยังไงก็ได้เนี่ย สอนได้แค่บทหนึ่งก็สอบแค่บทหนึ่ง ประเมินตัวเองก็ ตายแหละที่นี้

ครูพินิจ : นั่นแหละ สอบข้อเดียวให้เลย 100 คะแนน ให้ 50 คะแนน ก่อนกรุงโรมจะเสื่อมมันก็เป็นแบบนี้แหละ

(24 มี.ค.42)

ในปีการศึกษา 2542 ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพวงคราม ได้มีนโยบายให้ครูวัดและประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง จากแฟ้มสะสมงานของนักเรียนได้ ในขณะที่ครูผู้สอนในโรงเรียนบ้านดงทาวยังไม่เข้าใจหลักการการทำแฟ้มสะสมงานอย่างถ่องแท้ ส่วนใหญ่จะเก็บผลงานเด็กในส่วนที่เป็นการคัดไทย เขียนตามคำบอก วาดภาพ การแสดงวิธีทำ โจทย์คณิตศาสตร์ ซึ่งครูจะให้เก็บผลงานโดยไม่ได้ให้นักเรียนแสดงความรู้สึกต่อผลงาน ไม่ได้เก็บผลงานที่แสดงกระบวนการคิดและพัฒนาการของนักเรียน ประกอบกับวิธีการสอนของครูยังยึดหลักสอนโดยวิธีสั่งงาน ยึดเนื้อหาในหนังสือเรียนเป็นหลักจึงไม่เอื้อต่อการทำแฟ้มสะสมงาน ครูจึงมองเห็นว่าการทำแฟ้มสะสมงานเป็นการเพิ่มภาระให้กับครู เป็นการเลียนแบบการเรียนการสอนของต่างประเทศ ไม่เหมาะกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนแห่งนี้

“เอาพอร์ตมาประเมินครูทำพอร์ตได้สมบูรณ์ขนาดไหน ขนาดผมยังเข้าใจไม่แจ่มแจ้งเลย พอร์ตผมก็เก็บ 2 วิชา คือภาษาไทยกับคณิตศาสตร์ ขบวนการสอนของเราเป็นอย่างนี้เราจะเก็บพอร์ตได้ยังไง ผมคิดว่าเราไม่น่าทำมันฝรั่งเกิน การศึกษามาจากตะวันตกเราไปเอาของเขามา เรายังไม่แจ่มแจ้งเลยเรื่องพอร์ตฯ ”

(ครูพีระ / 24 ส.ค.42)

“การประเมินแบบใช้แฟ้ม ฯ ผมว่ามีปัญหา เนื้อหาในแฟ้มมันไม่ได้เจาะลึก เป็นตัวแทนของเนื้อหาทั้งหมดยังไม่ได้อาจจะพอได้บางส่วน ...ผมยอมรับว่าไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการทำแฟ้มสะสมงาน ครูหลาย ๆ คนก็เหมือนกัน ผมว่าครู 50 เปอร์เซ็นต์ไม่ได้ทำ คล้าย ๆ ว่าเราลอกเลียนความเขามาทำมัน อาจเหมาะสมกับบางพื้นที่ บางจุดแม้แต่คนแนะนำยังไม่เข้าใจ เพียงแต่จับหนังสือมาอ่าน ไปดูคนอื่นทำแล้วก็ให้ครูทำ มันก็เลยไม่เหมาะสมกับโรงเรียนของเรา”

(ครูกำชัย / 9 ก.ย.42)

ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การประเมินจากการใช้ข้อสอบเป็นการประเมินที่ถูกต้อง และเป็นธรรมที่สุด ประกอบกับเป็นการประเมินสะดวกมากกว่าวิธีการอื่น ๆ ครูจึงยังต้องการใช้วิธีการประเมินโดยใช้ข้อสอบ แต่ครูมักจะไม่เตรียมจัดทำข้อสอบล่วงหน้าและทำการประเมินไปในแนวทางเพื่อให้ได้ “สีเขียว” หรือยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนให้สูงกว่าความเป็นจริง และเนื่องจากว่าโรงเรียนบ้านดงทาวเป็นโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก ยังขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำข้อสอบ ทำให้การจัดทำข้อสอบของครูไม่สะดวก ยังต้องการความช่วยเหลือจากกลุ่มโรงเรียน หรือจากโรงเรียนในกลุ่มอำเภอเดียวกัน แต่ความสัมพันธ์ระบบการทำงานในกลุ่มโรงเรียนนั้นยังขาดการวางแผนงานร่วมกัน จึงยังไม่สามารถสนับสนุนโรงเรียนในกลุ่มเดียวกันได้ โดยเฉพาะความร่วมมือในเชิงวิชาการ ดังที่ครูในโรงเรียนบ้านดงทาวได้สนทนากับการสอบ ซึ่งขณะนั้นเป็นวันสอบวันสุดท้ายของนักเรียนพอดี

ผู้วิจัย : ขอบแบบครูสอนแล้ว ให้คนอื่นมาประเมินใช้ใหม่คะ

ครูพินิจ : ให้ครูนี้แหละไปออกข้อสอบร่วมกัน ข้อสอบข้อไหนดีเลือกเอา ให้มีการวัดผลที่เป็นบรรทัดฐานมากขึ้น สายป.1 ก็ทุกโรงไปออกรวมกัน

- ครูวัช : หลักสูตรป.5-ป.6 มีนะทุกโรงไปออกรวมกัน
 ครูพินิจ : ให้มันได้ข้อสอบเดียวกันนะ อย่างนี้ข้อสอบใครจะออกยังไงก็ได้
 ครูวัช : อยู่ในใจนี้แหละ ข้อสอบอยู่ในใจนี้
 ครูพรศรี : ออกง่าย ๆ นี้แหละ ออกไปแล้วมันทำไม่ได้ ก็ออกใหม่ ก็ครูอยากได้สี่เซียวนี้ อย่าง
 ครูปรารถนาให้เด็กสอบไปตั้ง 3 ทีแล้ว เมื่อวาน
 ครูพินิจ : เราทำเองเราก็อยากให้คะแนนมันออกมาดีออกมาสวย...
 ผู้วิจัย : ถ้าใช้วิธีการให้ครูประเมินเอง แต่ว่าครูเตรียมความพร้อมมากกว่านี่จะเป็นยังไงคะ
 ครูวัช : มันก็ดีแหละ แต่อย่าลืมนะคนไทย ครูไม่มีคนมาคอยควบคุมมันก็หย่อนยานไปละหา
 ครูพรศรี : มันก็ไม่เตรียมมันแหละ
 ครูกำชัย : ทรัพยากรน้อยมันจัดการยาก คือให้ครูเตรียมของหลาย ๆ อย่างต้นทุนการผลิตมันจะ
 ถูกลง ครูต่างคนต่างออกข้อสอบต่างไปเร็ว มันก็ใช้ของเยอะ อะไรก็ตามถ้ารวมกลุ่ม
 กันได้ของมันก็จะถูกลงใช้ไหม

(24 มี.ค.42)

ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูส่วนใหญ่จัดเตรียมข้อสอบปลายภาคด้วยความฉุกละหุก เพราะผู้บริหารไม่ได้กระตุ้น
 เรื่องการจัดเตรียมข้อสอบของครู ผู้บริหารไม่เอาใจใส่และให้ความสำคัญเรื่องการสอบในโรงเรียน เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์
 ครูใหญ่เรื่องการสอบ ครูใหญ่ตอบผู้วิจัยว่าครูส่วนใหญ่จะใช้ข้อสอบปีที่แล้วซึ่งมีครบทุกชั้น แต่เมื่อสัมภาษณ์ครูผู้สอน
 กลับพบว่าข้อสอบของชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ครูพิระรับผิดชอบเพียงชั้นเดียว ครูผู้สอนเองก็ไม่ได้เตรียมการใน
 เรื่องการสอบอย่างเต็มที่ จากที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ครูผู้สอนก่อนสอบประมาณ 1 เดือน ครูผู้สอนยังคิดว่าครูวิชาการ
 กลุ่มของโรงเรียนจะจัดข้อสอบมาให้โรงเรียน (ทั้งที่เป็นหน้าที่ของโรงเรียนมาตั้งแต่ปี 2539)

การเตรียมข้อสอบครูปรารถนาและครูวรรณ โดยเอาแบบทดสอบหรือแบบฝึกหัดในหนังสือของเด็กมาออก
 ข้อสอบ จะใช้เวลาขณะที่นักเรียนทำแบบฝึกหัดอยู่พิมพ์ข้อสอบไปด้วย แต่เนื่องจากครูทำข้อสอบไม่ทัน ต้องสอบเด็ก
 ไปด้วย พิมพ์ข้อสอบไปด้วย ทำให้มีข้อสอบมีข้อผิดพลาด เช่น ข้อสอบไม่ชัด ใช้คำถามผิด ตัวอย่างเช่น ข้อสอบ
 วิชาคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของครูวรรณ

58 เขียนเป็นตัวเลขอารบิกได้อย่างไร

ก. 58

ข. 68

ค. 78

ครูกำชัยเตรียมข้อสอบปลายภาคโดยการถ่ายเอกสารจากแบบฝึกหัดทำขบทเรียนของนักเรียน และจาก
 หนังสือคู่มือเตรียมสอบจากสำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง โดยเสียเงินค่าถ่ายเอกสารไปเป็นเงิน 200 บาท
 ครูพิระใช้ข้อสอบเก่าของปีการศึกษาที่แล้วอย่างสบายอกสบายใจ

ครูวิชาและครูพินิจไปเยี่ยมข้อสอบมาจากโรงเรียนอื่น ด้วยความทูลักทุเลเพราะต้องรอจนโรงเรียนอื่นสอบเสร็จก่อนจึงนำมาสอบเด็กได้ ถ้าหากไม่มีข้อสอบวิชาใดครูก็ใช้วิธีการให้นักเรียนทำแบบทดสอบทำแบบเรียน หรือเลือกจากแบบฝึกหัดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้คำกล่าวที่ว่า "ครูสอนเองก็ต้องสอบเอง" ครูส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจในด้านการวัดและประเมินผลอย่างเพียงพอ ให้ความสำคัญของการวัดและประเมินผลการเรียนเพื่อตัดสินผลการเรียนของเด็กเพียงอย่างเดียว และครูเองก็ไม่ได้จัดทำและวิเคราะห์ข้อสอบในการวัดและประเมินเอง การเรียนการสอนกับการวัดและประเมินผลก็ยังคงไม่สอดคล้องกันอยู่เช่นเดิม

2. ผลสัมฤทธิ์ไม่ใช่ความสามารถที่แท้จริงของเด็ก ผู้วิจัยสังเกตพบว่าครูกักใช้การประเมินผลการเรียนของนักเรียนโดยการตรวจงาน แต่จะไม่มีวิธีการบันทึกหรือการตรวจสอบให้ชัดเจน ในช่วงที่นักเรียนทำแบบฝึกหัดบางครั้งครูจะตรวจงานนักเรียนไปด้วย ครูจะให้นักเรียนไปแก้ข้อที่ผิดใหม่อีกครั้ง ครูจะตรวจงานวิชาคณิตศาสตร์กับภาษาไทยมากที่สุด ส่วนวิชาอื่น ๆ เช่น สปช. สสน. กพอ. ครูจะให้นักเรียนเปลี่ยนกันตรวจ หรือเมื่อทำเสร็จครูจะเซ็นชื่อกำกับไว้เฉย ๆ โดยไม่ได้ดูว่าถูกหรือผิดหรือไม่ เช่น ครูพินิจเฉลยคำตอบไว้ให้นักเรียนตรวจเอง หรือให้นักเรียนเปิดหนังสือในคู่มือครูตรวจเอง สำหรับที่ครูตรวจผลงานเด็กด้วยตนเองก็มักจะให้คะแนนสูง ๆ โดยครูให้เหตุผลว่าให้คะแนนเด็กสูงเกินความเป็นจริงเพราะต้องการสร้างแรงจูงใจในให้เด็กรักมีความรู้สึกรักอยากเรียน

"...ผมทราบอยู่ว่ากลางของผมต่ำกว่าเกณฑ์ 50 เปอร์เซนต์ ของผมยังไม่ได้มาตรฐาน อาจารย์จะเห็นว่าผมให้คะแนนมาก ผมใช้คะแนนเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กทำงาน เรียนมากขึ้น"

(ครูกำชัย / 11 ม.ค.42)

สำหรับการประเมินจุดประสงค์การเรียนรู้ใน แบบรายงานการประเมินผลประจำปี (ป 02) เช่นเดียวกัน ครูจะใช้ความรู้สึกรู้สึกจากการสังเกตพฤติกรรมเด็กดูจากการทำแบบฝึกหัด การตรวจงานเด็กตลอดปีการศึกษา ซึ่งครูก็จะใช้สามัญสำนึกของตนเองตัดสินการผ่านหรือไม่ผ่านจุดประสงค์ของเด็กเป็นหลัก

"คิดเอาใครน่าจะได้สองได้ หนึ่งก็ลงตามที่เราเห็น ๆ ...บางทีก็ลง หนึ่ง หนึ่ง หนึ่งไปซีเกียจ"

(ครูปรารภนา / 16 มี.ค.42)

"ก็ดู ไม่ใช่กาหนึ่งตลอด บางอย่างก็กาหนึ่งตลอด อย่างสสน.ก็ให้ แต่ภาษาไทย คณิตฯใช้การสังเกต ไม่ได้ใช้การวัดจุดประสงค์ เพราะว่าเราไม่มีข้อสอบ ไม่มีเวลา..."

(ครูวรรณนา / 22 มี.ค.42)

สำหรับการดำเนินการสอบปลายภาคหรือปลายปีนั้น จะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ สัปดาห์แรกเป็นการสอบภาคปฏิบัติกำหนดวันสอบ 5 วัน สัปดาห์ที่สองเป็นการสอบภาคทฤษฎีกำหนดจำนวน 3 วัน ซึ่งครูจะยึดเนื้อหาและกิจกรรมการสอบตามที่กลุ่มโรงเรียนในอำเภอกำหนดไว้เมื่อปีการศึกษา 2538 แต่ครูจะไม่สอบตามตารางที่กำหนดดังกล่าวข้างต้นเพราะกลัวจะไม่ทัน ครูจึงให้นักเรียนสอบภาคทฤษฎีไปพร้อมภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติส่วนใหญ่ของครูเป็นการสอนก่อนสอบ อย่างกรณีของครูพิระที่สอนการทำกิจกรรมเข้าจังหวะประกอบท่าทางก่อนสอบ ครู

วรรณนาสอนให้เด็กโยนลูกบอลก่อนให้คะแนนเด็ก การสอบทุกครั้งครูมีความรู้สึกอยากให้เด็กของตนได้คะแนนดี ครูบางคนจึงใช้ข้อสอบเดิมสอบซ้ำนักเรียนหลาย ๆ ครั้ง อย่างไรก็ตามของครูปรารภนาและครูกำชัย ซึ่งผู้วิจัยสังเกตว่า ครูใช้ข้อสอบเดิมสอบนักเรียนซ้ำอีกครั้งหนึ่งภายในระยะเวลาไม่ถึงหนึ่งอาทิตย์ เพราะผลการทดสอบครั้งแรกเด็กได้คะแนนต่ำ

“สพช. สอบไปทีแล้วยังได้คะแนนไม่ได้เลย เดี่ยวหนูจะให้มันสอบใหม่”

(ครูปรารภนา / 16 มี.ค.42)

ผู้วิจัยพบว่าครูที่ทำข้อสอบไม่ทันจะนำแบบฝึกหัดในหนังสือแบบเรียนมาเป็นข้อสอบ ในขณะที่ครูกำชัยให้นักเรียนเริ่มลงมือทำข้อสอบ ครูกำชัยก็จะกำชับนักเรียนว่า *“อย่าดูแบบฝึกหัดเก่านะ”* (ครูกำชัย 16 / มี.ค. 42)

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปสังเกตห้องสอบทุกห้องขณะที่ทำการสอบปลายภาคเรียนที่ 2/2541 พบว่า ห้องที่มีการเข้มงวดกวดขันในเรื่องการสอบนั้นมี 2 ห้องคือห้องครูพิระและครูวรรณนา ครูทั้งสองจะให้นักเรียนทำข้อสอบและปฏิบัติตามกิจกรรมตามเวลา นำกระดาษสมุดออกจากโต๊ะนั่งสอบ ส่วนห้องเรียนอื่น ๆ ผู้วิจัยพบว่า บรรยากาศในช่วงที่สอบครูก็ไม่ได้เข้มงวดกวดขันนัก ครูจะปล่อยให้เด็กทำข้อสอบไปเรื่อย ๆ โดยไม่ได้กำหนดเวลา นักเรียนสามารถนำหนังสือเรียนมาเปิดดู ซึ่งนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้ตามผู้วิจัยเมื่อนักเรียนไม่เข้าใจคำถามในข้อสอบที่ครูพินิจย์มาจากโรงเรียนอื่น

“คุณครูคะข้อนี้ไม่รู้ ไม่เข้าใจคะ เปิดหนังสือหากก็ไม่เห็น ครูไม่เคยสอนเลยคะ”

(นักเรียน / 24 มี.ค.42)

การไม่เข้มงวดกวดขันในเรื่องการสอบจะเห็นอย่างชัดเจนเมื่อนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทำข้อสอบ ในขณะที่นักเรียนชายยังเล่นอยู่ข้างล่างเพราะยังไม่ได้ยื่นสัญญาณเข้าชั้นเรียน เมื่อนักเรียนชายขึ้นมาสอบ นักเรียนหญิงก็เร่งจะเอากระดาษคำตอบส่งครูพินิจ ซึ่งนำกรอกข้อมูลในแบบรายงานการประเมินผลประจำปี (ป 02) อยู่ระเบียบหน้าห้องเรียน นักเรียนชายจึงทำข้อสอบวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตจำนวน 20 ข้อด้วยความรวดเร็วใช้ระยะเวลาไม่ถึง 5 นาที

นักเรียนคนที่ 1 : กามัววก้าวเลยควับ

นักเรียนคนที่ 2 : พวกเขบอกให้ทำไว ๆ พวกผมยังไม่ได้อ่านโจทย์เลยควับ

(24 มี.ค.42)

เหตุการณ์ดังกล่าวครูพินิจรับกระดาษคำตอบจากนักเรียนไป โดยไม่ดำเนินการให้ความยุติธรรมกับเด็ก ๆ แต่อย่างใด ผู้วิจัยเป็นคนรับอาสาตรวจคะแนนให้จึงพบว่าคะแนนนักเรียนชายต่ำมาก ได้คะแนนอยู่ระหว่าง 3-7

คะแนนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน ในขณะที่นักเรียนหญิงได้คะแนน อยู่ระหว่าง 5-17 คะแนน ส่วนครูพรศรีซึ่งเดินมาพบเหตุการณ์นี้ได้กล่าวถึงเด็กให้ผู้วิจัยฟังอย่างไม่ใส่ใจว่า

“จะไปเอา नियมนิยายอะไรกับมัน เด็กพวกนี้...”

(ครูพรศรี / 24 มี.ค.42)

ความไม่ยุติธรรมและชัดเจนในการวัดและประเมินผล ทำให้ผลสอบกับความสามารถที่แท้จริงของเด็กแต่ละคนคลุมเครือ เพราะครูไม่ได้ดำเนินการวัดผลอย่างรัดกุม ไม่เป็นจริงและไม่จริงจัง ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูพินิจซึ่งเป็นครูสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แทนครูรองพลซึ่งย้ายไปก่อนเด็กจะสอบปลายภาคประมาณ 1 เดือน ก่อนที่เด็กจะสอบปลายภาคเรียนครูพินิจล้มป่วยนานนับสัปดาห์ ครูพินิจเข้าอนรักษาดำวยุโรพยาบาล 3 วันแต่ก็ต้องไปสอบเด็กทั้งอาการป่วยยังไม่หายดี ในขณะที่ครูพินิจรักษาตัวอยู่บ้าน ผู้วิจัยจึงตามไปเยี่ยมอาการป่วยและถือโอกาสสัมภาษณ์เรื่องการสอบและประเมินเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ไปด้วย

“มันต้องได้เลื่อนขึ้นชั้นป.6 แน่นนอน ได้คะแนนไปอวดกันแน่ และอย่างถูกต้องที่สุด ทำให้ห้องอื่นก็ได้ห้องป.4 ปีที่แล้วครูกำชัยสอน แต่พี่แหละทำให้จนแล้วเสร็จ” (เคยทำมาแล้ว)

(ครูพินิจ / 12 มี.ค.42)

การประเมินเด็กโดยวิธีการที่ไม่ชัดเจนเช่นนี้เกิดขึ้นเสมอ ๆ ในโรงเรียน ครูประจำชั้นบางคนมักให้ครูคนอื่นประเมินเด็กของตนเองโดยไม่ได้สังเกตพฤติกรรมหรือทดสอบในชั้นเรียน หากแต่เป็นการประเมินโดยอาศัยความรู้สึกของครูในการตัดสินจากการวัดและประเมินเด็ก จากการสัมภาษณ์ครูพินิจเช่นเดียวกัน ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงการกรอกข้อมูลลงในสมุดรายงานผลการเรียนของนักเรียน แบบกรอกการประเมินผลประจำปี (ป 02) บัญชีเรียกชื่อ (ป 03) ครูพินิจและครูชัชวาล์มักจะให้ครูพรศรีซึ่งเป็นครูสอนระดับอนุบาลเป็นผู้กรอกให้ ซึ่งครูใหญ่ก็เคยเอาเข้าที่ประชุมและให้ครูพินิจแก้การประเมินใน ป.02 แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขพฤติกรรมของครูในโรงเรียนเกี่ยวกับการประเมินผลเด็กที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงได้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

โรงเรียนประถมศึกษาชั้นนั้นครูประจำชั้นมักเป็นผู้ผู้กำกับ การควบคุมห้องเรียน การจัดการเรียนการสอนให้เด็กทุกรายวิชา ผู้วิจัยสังเกตว่า ในแต่ละห้องเรียนจะมีข้อตกลงร่วมกันอย่างหลวม ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ครูและนักเรียนทราบอยู่แล้ว เช่น การเข้าออกชั้นเรียนต้องขออนุญาตครู ไม่พูดคำหยาบกับครูและเพื่อน ไม่ทะเลาะกันในห้องเรียน ไม่กินขนมในห้องเรียน ไม่คุยกันขณะที่ครูสอน ฯลฯ แต่สิ่งเหล่านี้ครูบางคนไม่ได้เข้มงวดกวดขันกับเด็กอย่างสม่ำเสมอ ครูจะปรามเด็กโดยการดู คาดโทษ เมื่อเห็นว่าเด็กมีพฤติกรรมนั้นมากแต่บางครั้งครูก็ละเลยจนเด็กกลับมามีพฤติกรรมดังเดิมอีกเช่น การเข้าออกจากห้องเรียน นักเรียนจะมาขออนุญาตครูแต่ครูคุยกันหรือมีงานอื่น หรือเมื่อครูมีท่าที่ไม่สนใจ นักเรียนก็จะไม่ขออนุญาตครูแต่จะเดินออกไปเฉย ๆ ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นนักเรียนชั้นประถม

ศึกษาปีที่ 6 ที่ครูวัชรรับเป็นครูผู้สอนและครูประจำชั้นในภาคเรียนที่ 2/2541 เดินออกจากห้องเรียนขณะที่ครูวัชร
 คอยอยู่กับครูกำชัย นักเรียนจะเดินออกจากห้องเรียนทีละคนสองคน จนไม่มีนักเรียนอยู่ในห้องเรียน นักเรียนที่ออก
 จากห้องจะไปเที่ยวเดินเตร็ดเตร่อยู่หลังอาคารเรียนบ้าง ไปแอบดูนักเรียนห้องอื่น ๆ บ้าง บางวันถึงขนาดเอาฟุตบอล
 ลงไปเตะเล่นอยู่กลางสนามบ้าง หรือแม้ขณะที่อยู่ในชั้นเรียนนักเรียนก็จะเล่นหรือนำอาหารขึ้นมารับประทาน ซึ่งผู้วิจัย
 ก็ได้สัมภาษณ์ครูวัชรได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

"ก็มีกฎในห้อง ให้ช่วยกันคิดเป็นข้อตกลง แต่มันจะออกก็ไม่ได้บังคับอะไร มันก็หลิงหลิงแหละ"

(ครูวัชร / 24 มี.ค.42)

ซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้วิจัยสังเกตว่าห้องเรียนแต่ละห้องจะเคลื่อนไปด้วยเศษอาหาร เปลือกผลไม้ และเศษกระดาษ
 และจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองคนหนึ่งซึ่งได้มีโอกาสได้เข้ามาสังเกตการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 สังเกตเห็นลูก
 ของตนไม่สนใจเรียน ในขณะที่ครูพระก็ได้ได้เข้มงวดกวาดขันเด็กเท่าใดนัก

ชาวบ้าน : อยากให้ครูตั้งใจสอนดี ๆ ถ้าผิดนี้ครูตีได้เลย นี่ครูไม่เคยตี ไม่สนใจ ถ้าผิดอยากให้ครู
 ตีสั่งสอน"

ผู้วิจัย : รู้ได้ยังไงคะว่าเด็กทำผิด

ชาวบ้าน : ผิดก็รู้อยู่แล้วไม่สนใจอ่านหนังสือ เล่นเสมอ

ผู้วิจัย : เคยไปดูที่โรงเรียนหรือคะ

ชาวบ้าน : เคยไปดู ครูสอน เอง (ตัวเองหมายถึงตัวเด็ก) ก็นั่งกินหมากฝรั่ง ไม่เคยสนใจ นั่งหัน
 หลังให้กระดานดำ ครูก็นั่งอยู่โต๊ะครู มันก็นั่งกินหมากฝรั่งครูก็น่าจะสนใจ

(ชาวบ้าน / 5 พ.ค.42)

สำหรับครูที่มีความเข้มงวดเกี่ยวกับระเบียบวินัยและมารยาทในห้องเรียนสม่ำเสมอ นักเรียนในชั้นนั้นจะมี
 ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เกรงกลัวครูและนักเรียนจะปฏิบัติกิจกรรมทุกกิจกรรมที่ครูสั่งอย่างเข้มงวด อย่างกรณี
 ครูพระศรีจะตีหรือดูดำเด็กด้วยถ้อยคำรุนแรงกับเด็กที่ไม่เชื่อฟังตน เด็ก ๆ จะกลัวครูพระศรีมาก ในตอนกลางวันบาง
 วันที่ครูพระศรีไปธุระหรือทานข้าวกลางวันข้างนอก โดยให้นักเรียนชั้นป.5 หรือ 6 มาดูแลให้เด็กอนุบาลนอน ซึ่งเด็ก
 บางคนก็ไม่นอนออกมารีเล่นหรือหยอกกัน แค่เพียงได้ยินเสียงรถจักรยานยนต์ครูพระศรีเด็ก ๆ ก็จะกรูกันเข้าไปใน
 ห้อง ทำท่านอนหลับเวียนกริบเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น และครูพระศรีก็จะลงโทษเด็กที่ซัดคำสั่งของตนทันที หรือ
 กรณีของครูวรรณนาที่มักดูแลและนั่งทำงานอยู่ในห้องเรียนของตนเสมอ ๆ เด็ก ๆ ในห้องของครูวรรณนาจจะมี
 มารยาทในห้องเรียนที่ดี จะเข้าออกจากห้องก็ขออนุญาตครูทุกครั้ง ทำงานที่ครูมอบหมาย (ยกเว้นเด็กที่เรียนอ่อน
 มาก ๆ จะไม่ค่อยทำอะไรนอกจากนั่งอยู่กับที่เฉย ๆ)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นขณะอยู่ในห้องเรียน เท่าที่ผู้วิจัยพบนั้นนักเรียนนำงานมาส่งครูที่โต๊ะ ครูอาจจะตรวจงานและให้เด็กยืมรอ ผู้วิจัยสังเกตว่าครูส่วนใหญ่จะไม่เดินไปดูงานเด็กที่โต๊ะนักเรียน แต่จะรอให้นักเรียนนำมาส่ง

“พี่ไม่ค่อยเดินดูเด็ก แต่พี่จะเรียกเด็กมาที่โต๊ะ ทำได้หนึ่งข้อมาให้ครูดูนะคะ ไม่ค่อยเดิน เดินน้อยพอ สอนเสร็จก็จะมานั่งให้มันทำ อธิบายเสร็จก็จะมานั่ง เรียกมาดูที่โต๊ะ”

(ครูวรรณ / 25 มี.ค.42)

ผู้วิจัยพบว่า ครูจะให้ความสนใจเด็กแตกต่างกันในแต่ละวัน ไม่แน่นอนเสมอต้นเสมอปลาย บางวันที่ครูขยันก็สั่งงานตรวจงานนักเรียน เอาใจใส่การทำงาน การเรียน มารยาทและความประพฤติของนักเรียน แต่บางวันครูสั่งงานแล้วก็จะมานั่งคุยกันข้างนอกปล่อยให้เด็กทำงานในห้อง เด็กส่วนใหญ่จึงทำงานเพียงลวก ๆ ให้งานเสร็จ ๆ ไปเพื่อตนเองจะได้เล่น ส่วนเด็กที่เรียนอ่อนเมื่อเห็นเพื่อนเล่นก็อยากเล่น แม้จะทำงานไม่เสร็จก็เล่น ผู้วิจัยจะพบเด็กไม่ทำงานอยู่บ่อย ๆ บางคนเขียนได้บรรทัดสองบรรทัดก็หยุด ในขณะที่ครูเองก็ไม่ได้ตั้งใจเข้มงวดในเรื่องการทำงานของเด็ก และมีความคิดว่าเด็กในความรับผิดชอบของตนเองนั้นขี้เกียจไม่ยอมทำงาน สั่งงานไปแล้วไม่ทำตาม ไม่มีความรับผิดชอบ

“...สมรรถภาพการทำงานของเด็กค่อนข้างจะไม่แน่นอน บางวันครูก็ตึง บางวันครูก็หย่อน เด็กส่วนมากจะขี้เกียจ ทำงานไม่เป็น”

(ครูpongพล / 16 พ.ย.41)

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า ครูบางคนมีทัศนคติทางลบกับเด็กตลอดเวลา ครูจะกล่าวด้วยถ้อยคำและอารมณ์ที่รุนแรงเสมอ ๆ เพราะครูมีความรู้สึกที่ว่าที่ครูไม่สามารถสอนได้อย่างเต็มที่เพราะเด็กขี้เกียจ ไม่มีความรับผิดชอบ สอนยาก อันเป็นผลมาจากพื้นฐานทางด้านสังคมของเด็ก บางครั้งครูยังกล่าวพาดพิงถึงผู้ปกครองในทางต่ำต้อย ไร้การศึกษา

“มันจะได้เรื่องอะไร อยู่ป.6 ก็จริงแต่ความรู้นั้นแค่ป.3 นี่สู้เด็กป.4 ปีนี้ก็ไม่ได้... ดีแต่เวลาแจกของ พ่อแม่มันหอบลูกหอบหลานมากหมดบ้าน”

(ครูวัช / 26 พ.ย.41)

“...เด็กมันสอนยากขี้เกียจก็ขี้เกียจไปคือกันหมด ไม่เหมือนโรงที่เขามีเด็กเยอะ ๆ นะ เขามีเด็กสามสิบคนเด็กยังสอบเข้านั้นเข้านี้ได้ นี่ไม่มีอะไร เด็กมันขี้เกียจ ก็พากันขี้เกียจถึงกันหมดแหละ”

(ครูวัช / 18 พ.ย.41)

ผู้วิจัยสังเกตว่าครูบางคนจะไม่ดูแลเอาใจใส่นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำเท่าที่ควร บางครั้งที่ครูจู้จี้กับเด็กเรียนอ่อนครูจะเกิดอารมณ์เสียและตีเด็กทันที เพราะครูไม่มีความอดทนในการสั่งสอนเด็กอย่างเพียงพอ

“มีไอ้แก๊งก็แก๊ง ไอ้ไอ้ก็ไอ้ ทำงานเร็วก็เร็วจนเสร็จ ไอ้ที่ไม่เสร็จก็จนทีงก็ไม่เสร็จ ไอ้วุฒิ (ชื่อนักเรียน) นี้ไม่เคยเสร็จ ไม่เคยเห็นสมุดมันเลยไอ้วุฒิ (ชื่อนักเรียน) นี้ เขียนไม่ได้ตกแน่นอน ความจริงมันน่าจะตกตั้งแต่อยู่ป.1 ครูไม่เคยเห็นสมุดมัน คือ เราเดินไปดูได้อยู่ว่ามันเขียน คือมันจะทำเสร็จแล้วเอามาส่งที่โต๊ะครูไม่เคย แต่คนอื่นเขาเสร็จเอามาส่ง...ถ้าจี้มันคนเดียวอารมณ์เสียเกิดตีมันอีก แล้วคนที่พร้อมจะเรียนเขาก็ไม่ได้เรียน...”

(ครูพี่ระ / 5 ม.ค.42)

“ตีไปก็ตายเปล่ามันไม่ยอมได้บอกดิอะไรเลย”

(ครูปรารภนา / 10 ก.พ.42)

นักเรียนที่เรียนดี มารยาทเรียบร้อยจะมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับครูมากกว่า ครูพี่ระจะกล่าวชมเชยเด็กอย่างเปิดเผย เรียกไปใช้งานเช่นไปซื้อลูกอมให้ ครูกำชัยและครูพรศรีจะเรียกใช้ไปถอนผมหงอกในช่วงพักกลางวัน ส่วนครูคนอื่น ๆ จะเรียกไปใช้งานจิปาตะ เช่น ส่งของ ส่งเอกสาร ล้างจาน

“ดีมากเชอแก๊งที่สุดในห้องนี้เลย เอ้า ! ไปทำแบบฝึกหัดชุดที่สองต่อ”

(ครูพี่ระ / 12 ก.พ.42)

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนดีจะได้เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ เช่นรายการประกวดความเป็นเลิศคัดเลือกตัวแทนกลุ่มโรงเรียน เพื่อเข้าแข่งขันในระดับอำเภอและจังหวัด มีครั้งหนึ่งที่ครูพี่ระมอบให้นักเรียนที่เรียนดีในแต่ละห้องให้เขียนเรียงความ “การเรียนอย่างมีความสุข” เพื่อส่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงถึงพฤติกรรมที่สื่อให้เห็นถึงความลำเอียงของครู ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีผลการเรียนดีให้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมด้านความคิดและปัญญา และเป็นการจำกัดโอกาสของนักเรียนกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

เด็กและผู้ปกครอง

ความใกล้ชิดทางพันธุกรรม

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า คนในชุมชนมีเพียงสองกลุ่มเท่านั้น คือ กลุ่มคนที่ใช้ภาษาเขมรและลาว ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นญาติกัน แม้ต่อมาจะมีการสมรสกันของคนในกลุ่มที่ใช้ภาษาลาวและเขมรอีก จากการสัมภาษณ์ก็ยังพบว่ามีการสมรสในหมู่ญาติพี่น้องกลุ่มเดียวกัน จึงมีความเป็นไปได้ว่าเด็กที่เกิดจาก

พ่อแม่ที่มีสายเลือดชิดกันจะมีระดับสติปัญญาต่ำ อันเนื่องมาจากกการถ่ายทอดทางพันธุกรรมของพ่อแม่ และพ่อแม่เองก็มีสติปัญญาไม่ดีด้วย จึงถ่ายทอดมายังรุ่นลูกหลานเป็นลำดับต่อมา

อบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ครอบครัวในชุมชนแห่งนี้มีทั้งลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ ในแต่ละครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และ ปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ ลักษณะครอบครัวขยายซึ่งมีครอบครัวมากกว่าสองครอบครัวอยู่ร่วมกัน และลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่ลูก โดยเฉลี่ยแล้วแต่ละครอบครัวมีจำนวนของสมาชิกประมาณ 5-6 คน โดยจะมีเด็กโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คน ในด้านการสภาพการเลี้ยงดูเด็ก ผู้วิจัยพบว่า หญิงมีครรภ์โดยทั่วไปจะยังทำงานหนักเหมือนคนปกติ เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว เม่าถ่าน ทอผ้า จนกระทั่งถึงในระยะเวลาที่ใกล้คลอด บางคนเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าตนเองปวดท้องคลอดในขณะที่กำลังเกี่ยวข้าว แต่อย่างไรก็ตามจากการสอบถามหญิงที่เคยผ่านการมีบุตรมาแล้ว ในระยะ 2-3 ปีมานี้เกี่ยวกับดูแลรักษาและปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์ มีการไปฝากครรภ์ ฉีดวัคซีนตามระยะเวลาที่กำหนด สำหรับเรื่องของการคลอดและดูแลรักษาทารกหลังคลอดนั้น แม่ในขณะนั้นจะมีแนวโน้มที่หญิงมีครรภ์จะเข้าไปทำคลอดที่โรงพยาบาลมากขึ้น เพราะมีความปลอดภัยมากกว่าให้หมอตำแยทำคลอดอยู่บ้าน แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางคนเสี่ยงกับการทำคลอดที่บ้าน โดยหมอตำแยพื้นบ้านที่เพียงอาศัยประสบการณ์มาช่วยในการทำคลอดเท่านั้น ทำให้การดูแลเด็กทารกหลังคลอดไม่ค่อยถูกหลักอนามัย เช่น ทำความสะอาดแผลไม่สะอาด ไม่เข้ารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรค เป็นต้น

ในเรื่องการดูแลเด็กหลังคลอด ผู้วิจัยสังเกตพบว่า ชาวบ้านบางคนจะฉีกเอาผ้าถุงเก่า ๆ มาทำเป็นผ้าอ้อม บางคนป้อนอาหารเด็กในขณะที่เด็กเพิ่งคลอดได้ไม่ถึง 10 วัน

“เห็นแต่ป่าแกคลอดได้ 2-3 วันแกก็ให้กินข้าวเลย ฉันทเห็นแกซื้อกล้วยมาตั้งแต่กลับจากโรงพยาบาล แต่ลูกฉันทุกคน 3-4 เดือนโน่นถึงจะให้กินข้าว”

(ชาวบ้าน / 24 ส.ค.42)

“คนคุ้มท้าย ๆ นะ เห็นแต่แกคลอดแล้วแกก็ให้ลูกแกกินข้าวเลย”

(ชาวบ้าน / 24 ส.ค.42)

โดยปกติชาวบ้านจะเลี้ยงเด็กด้วยนมแม่ควบคู่ไปกับการให้อาหาร คืออาหารเด็กอ่อนนั้นจะบดกล้วยเพียงอย่างเดียว หรือกวแบ่งข้าวเจ้าสำเร็จรูปที่ซื้อจากร้านค้า ผสมกับกล้วยปรุงรสด้วยเกลือ อาจจะมีการบดเนื้อผสมลงไปด้วย สำหรับคนที่มีฐานะหน่อยอาจจะซื้ออาหารเสริมสำเร็จรูปผสมกับข้าวต้ม อาหารเด็กอ่อนในระยะแรกเกิดถึง 1 ปีนี้เด็กจะได้กินข้าวต้มกับเกลือเป็นส่วนใหญ่ จนเด็กโตพอที่จะกินอาหารร่วมกับผู้ใหญ่ได้ ก็จะเริ่มให้กินข้าวสวยราดน้ำแกง โดยปกติชาวบ้านจะเลี้ยงเด็กด้วยนมแม่ จนกระทั่งเด็กอายุได้ประมาณ 1 ปีจึงให้เลิกตึ่มนม โดยไม่มีอาหารเสริมอย่างอื่น นอกจากขนมราคาถูกจากร้านค้า ช่วงนี้เป็นระยะที่แม่จะเริ่มออกไปทำมาหากิน ทั้งในหมู่บ้านและออกไปทำงานต่างถิ่น จึงมักปล่อยหน้าที่การเลี้ยงดูเด็กเล็กให้กับคนชราซึ่งเป็นปู่ ย่า ตาหรือยาย หรือเด็กโต ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่กำลังเรียนในระดับประถมศึกษาเป็นผู้ช่วยดูแล คนชรายังมีความคิดการเลี้ยงดูแบบเก่า ๆ

ก็มักจะปล่อยให้เด็กเล่นกับพื้นดิน ระยะเวลาเด็กเล็กยังไม่สามารถอดกลั้นการขับถ่ายได้ ซึ่งจะทำให้ทางเกงเด็กสกปรกเลอะเทอะ ชาวบ้านตัดปัญหาโดยการไม่ต้องสวมกางเกงให้กับเด็ก บางรายไม่สวมทั้งเสื้อทั้งกางเกง อย่างกรณีของน้องและหลานของพายุที่ผู้วิจัยพบว่าเด็กทั้งสองไม่ได้สวมเสื้อผ้าเป็นประจำ โดยทั่ว ๆ ไปชาวบ้านจะไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่เรื่องอาหารการกินของเด็กเท่าที่ควร ทำให้เด็กวัยนี้มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ค่อนข้างมาก ปรากฏชัดในระยะเวลาที่เด็กเริ่มเข้าเรียนในระดับอนุบาล เช่น ในปี 2541 มีจำนวนเด็กมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 74 จากนักเรียนทั้งหมด 27 คน ในปี 2542 มีจำนวนเด็กมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50 จากนักเรียนทั้งหมด 30 คน (ข้อมูลอนามัยโรงเรียน, 2541,2542) ถึงแม้ว่าจากปี 2541 ถึง 2542 จะมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่ก็ยังมีจำนวนเด็กมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์สูงเช่นกัน และถ้าหากพิจารณาโดยภาพรวมของโรงเรียนแล้วมีนักเรียนที่มีภาวะทุโภชนาการถึงร้อยละ 38.29 นอกจากนี้เด็กในวัยเรียนส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านสุขภาพปากและฟัน จากการสังเกตและรายงานด้านสุขภาพของเด็กปี 2541 พบว่า มีนักเรียนที่มีปัญหาเหงือกและฟัน จำนวน 42 คน หรือร้อยละ 44.21 ของนักเรียนทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองยังไม่ได้ให้ความสำคัญด้านสุขภาพของเด็กในวัยนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากการขาดการดูแลสุขภาพในวัยเด็กโดยเฉพาะช่วงอายุ แรกเกิดถึง 4 ปี

แต่จากการเดินทางออกไปทำงานต่างถิ่น โดยเฉพาะเด็กสาว ๆ ที่เพิ่งจบการศึกษามัธยมศึกษาส่วนมากจะไม่ได้กลับมาแต่งงานที่บ้าน แต่จะมีลูกและนำกลับมาให้พ่อแม่ที่บ้านเลี้ยง เด็กเล็ก ๆ จะถูกทิ้งให้ตาหรือยายเป็นคนเลี้ยง พ่อแม่กลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ ๆ บางรายเลิกกับสามีคนเก่าได้สามีคนใหม่ ได้ลูกคนใหม่กลับไปให้ตายายเลี้ยงอีก ปัจจุบันพบว่าในหมู่บ้านมีครอบครัวแยก คือ เป็นครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่ ต้องอาศัยอยู่กับผู้ปกครองคนใดคนหนึ่ง หรือขาดทั้งพ่อและแม่ต้องอาศัยอยู่ ย่า ตา ยายหรือญาติ มีจำนวนถึง 26 ครอบครัว หรือคิดเป็นร้อยละ 26 ของครัวเรือนทั้งหมด ส่วนใหญ่จะทิ้งลูกให้อยู่กับยายตั้งแต่ยังเล็ก คืออายุเพียง 7-8 เดือนเท่านั้น

จากการสังเกตสภาพความเป็นอยู่ภายในครอบครัวของเด็ก พบว่า ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยดูแลรักษาด้านความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ข้าวของในบ้านมักวางไม่เป็นที่ระเกะระกะ ในด้านการรักษาความสะอาดส่วนบุคคล พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่จะเล็บดำและยาว มีคราบโคลตามเนื้อตัว นักเรียนไม่มีนิสัยรักความสะอาด ถึงแม้ทางโรงเรียนจะพยายามปลูกฝังลักษณะนิสัยดังกล่าวให้กับนักเรียน แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากเคยชินกับสภาพความเป็นอยู่ในบ้านและคนในครอบครัว นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่จะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวให้นักเรียนเห็น เช่น เมื่อผู้วิจัยสอบถามนักเรียนถึงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ของนักเรียน พบว่า นักเรียนทุกคนจะเคยเห็นและได้ยินผู้ปกครองทะเลาะกัน นอกเหนือไปจากปัญหาครอบครัวแตกแยก นักเรียนต้องอยู่กับผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งหรืออยู่กับญาติพี่น้อง ทำให้นักเรียนขาดความอบอุ่น ก้าวร้าวและเป็นคนขาดรับผิดชอบ

สอนการบ้านลูกไม่ได้

ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของลูก เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงฤดูกาลทำนาต้องทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ คนที่มีที่ทำกินน้อยหรือคนที่ไม่มีที่ทำกินก็จะรับจ้างด้านการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการทำนา หรือทำไร่ของเพื่อนบ้าน (บางครั้งจะมีรถอ้อมพาไปทำงานต่างหมู่บ้าน) ชาวบ้านจึงไม่มีเวลาในการดูแลเรื่องการเรียนของลูกอย่างเพียงพอ ประกอบกับชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ชาวบ้านจึง

ยกหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ให้เป็นหน้าที่ของครูโดยเบ็ดเสร็จ อย่างกรณีของผู้วิจัยสัมภาษณ์แม่ของวุฒิ ซึ่งวุฒิตก
 ชั้นในปีการศึกษา (2542)

- ชาวบ้าน : แต่ก่อน 2 ปีที่แล้วพออ่านหนังสือได้บ้างนะ พอปวดหัวมันเลื่อนหายหมดทุกวันนี้อ่านไม่
 ได้แล้ว พ่อแม่ก็ทำนาทำไร่ไม่ค่อยได้สนใจเท่าไร มาจากนั้นก็ตอนค้าอาบน้ำแล้วก็นอน
 ผู้วิจัย : แล้วคิดยังไงกับกรณีที่นักเรียนชั้นนี้คะ
 ชาวบ้าน : ลูกโง่ให้ซ้ำอีกก็ดี พ่อแม่ก็ไม่ได้สนใจเรื่องการเรียนรู้เห็นไปโรงเรียน ก็มีครูสอนครูก็ไม่รู้ยัง
 ไง พ่อแม่ก็เลี้ยงแบบธรรมดาที่แหละก็เห็นไปโรงเรียนแล้ว ถามว่าอ่านหนังสือไม่ออกครู
 ตีใหม่ บอกไม่ตี ครูให้อ่านก็อ่านเป็นบางคำเหมือนพระเทศน์ มันออกเสียงไม่ได้ ตอนอยู่
 กับครูวรรณอ่านหนังสือออกแต่อยู่กับครูพระครูป.2 อ่านหนังสือไม่ได้เลย ไม่เคยเอา
 หนังสือมาบ้านเลย บางทีเอมก 2-3 เล่ม การบ้านไม่เคยมีเลยไม่รู้ยังงัยถาม...เขาบอกว่า
 มีการบ้านแต่ของวุฒิการบ้านไม่ได้

(29 เม.ย.42)

การอ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ของผู้ปกครองเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งที่ไม่สามารถสร้างความต่อ
 เนื่องในเรื่องการเรียนรู้ของเด็กจากโรงเรียนและบ้านได้ ทำให้บรรยากาศในการเรียนรู้ของเด็กนั้นลดถอยลงไม่
 สามารถพัฒนาได้เต็มที่เพราะเด็กขาดการฝึกฝนจากที่บ้าน เมื่อลูกมีการบ้านหรือมีปัญหาด้านการเรียนพ่อแม่ก็ไม่
 สามารถให้คำปรึกษา เร่งรัด หรือสร้างเสริมบรรยากาศทางวิชาการให้เกิดขึ้นในบ้านได้

"...พ่อแม่จะมีอะไร ก็มีแต่ครูให้การบ้านมาจากโรงเรียน แม่ก็ไม่รู้เรื่องถ้าลูกเขียนก็เขียน ถ้าลูกไม่เขียน
 ก็ไม่รู้เรื่อง ไม่รู้ตัวหนังสือ"

(ชาวบ้าน / 4 พ.ค. 42)

"ฐานจากป.1 ป.2 ฐานจากเด็กมัน พ่อแม่มันจะสนใจลูกขนาดไหน ไม่เหมือนเด็กนทราย ลูกได้การ
 บ้านมาพ่อแม่จะช่วยลูกทำการบ้าน แต่ที่นี้อ่านหนังสือยังไม่ออกเลย ไม่มีวิสัยทัศน์ไม่มีความกว้างไกล
 ที่จะเรียนรู้ เด็กนทรายเขาพร้อมที่จะเรียนรู้ ในขณะที่เด็กที่นี่ไม่พร้อมที่จะเรียน จะมาวัดกันมันก็วัด
 ไม่ได้..."

(ครูกำชัย / 24 ก.ค.42)

ภาษาปัญหาพื้นฐานการเรียนรู้

ชาวบ้านจะติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษาเขมรเป็นหลัก ภาษาลาวรองลงมาและใช้ภาษาไทยในการติดต่อกับทาง
 ราชการเท่านั้น ในขณะที่โรงเรียนใช้ภาษาไทยเป็นหลักในการสื่อสารกับนักเรียน ประกอบกับครูที่มาสอนทั้งหมดไม่
 ใ้ช้คนในท้องถิ่น มีความแตกต่างทั้งทางด้านธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูด ครูพระเพียงคนเดียวเท่านั้นที่พูดและ
 ฟังภาษาเขมรได้ แต่ก็ไม่ใช่คนในชุมชนนี้

ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมทางภาษาระหว่างภาษาที่ใช้สื่อสารที่บ้านและโรงเรียนนี้ นับเป็นความแตกต่างที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญของการเรียนรู้ของเด็ก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ภาษาเขมรติดต่อกันในชุมชน ผู้ปกครองบางคนพูดภาษาไทยไม่ได้ และยังมีวิถีชีวิตที่จะใช้ภาษาอื่นสื่อสารในครอบครัวหรือชุมชน อีกทั้งสำเนียงและไวยากรณ์ของภาษาเขมรก็จะมีลักษณะที่แตกต่างจากภาษาไทยโดยสิ้นเชิง ซึ่งลักษณะภาษาเขมรปาดงนั้นจะเป็นภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ ออกเสียงในสามัญ การเรียงประโยคคำพูด ใช้คำกริยานำหน้าประโยค การแปลความหมายส่วนใหญ่จะแปลจากข้างหน้ามาข้างหลัง ซึ่งทำให้ครูและนักเรียนสื่อสารไม่ตรงกันและไม่ชัดเจน มีปัญหาด้านการผันวรรณยุกต์ การเรียนโจทย์ปัญหาในวิชาคณิตศาสตร์ และการเขียนเป็นประโยคในวิชาภาษาไทย (ณรงค์ฤทธิ์ โสภาก, 2531) เช่นครั้งหนึ่งที่นักเรียนวิ่งมาฟ้องครูบารณาว่า “ครูครับ สุทธิย์แตกหัวครับ” ซึ่งแตกหัวมาจาก ภาษาเขมรว่า “แบกบาล” (แบ แปลว่า แตก กบาล แปลว่า หัว) ในขณะที่ผู้วิจัยศึกษาในภาคสนามก็มักจะได้ยินเด็กนักเรียนพูดด้วยภาษาที่แปลก ๆ เช่น ไม่รู้อ่าน (อ่านไม่ได้) วันไหนก็มา วันไหนก็ไม่มา (บางวันก็มา บางวันก็ไม่มา)

ธรรมชาติของภาษาเช่นนี้ทำให้เด็กการเรียนรู้ของเด็กในระยะแรก ๆ ไม่เข้าใจภาษาที่ครูพูด ครูและนักเรียนก็สื่อสารกันไม่ได้ นักเรียนเรียนไม่รู้เรื่อง ต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งให้เด็กปรับตัว ซึ่งก็แล้วแต่ความพร้อมของเด็กแต่ละคน ความไม่เข้าใจภาษาไทยนี้สะท้อนจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากการประเมินคุณภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผ่านมานั้น โรงเรียนบ้านดงทาวจะติดอยู่ในอันดับสิบกลุ่มต่ำเป็นประจำเกือบทุกปี (กลุ่มที่ได้คะแนนต่ำที่สุด) โดยเฉพาะวิชาภาษาไทยนั้นได้ต่ำที่สุดในอำเภอติดต่อกันหลายปี (ดูจากตารางที่ 11) ภาษาถิ่นก็ยังมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังที่ผู้วิจัยเองได้มีโอกาสเข้าไปทดสอบให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เขียนเรียงความ “เหตุการณ์ที่ฉันประทับใจมากที่สุดในชีวิต” ซึ่ง สุทธิย์ ได้เขียนเรียงความดังนี้

“มีวันหนึ่งฉันไปที่ยากไสลักถูกมาที่ชายชอกฉันแลกรม แลเลยฉันถูกช่วยจักปาทที่รลนอง เหวฉันจักไม่ตาย ฉันหนปาทตนักวายบียที่มัชมุญ ฉันถูกใจมันมันพองมันกุงยงที่ซีวีมุยกันวันพูนดาบ พอกวายพูนก็ใจฉักจรั๊กบาลสัเพย”

(นักเรียนชั้นป.3 / 4 ม.ค.42)

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เด็กนักเรียนคนนี้ทันทีที่ได้อ่านเรียงความเสร็จ นักเรียนเล่าว่า “มีวันหนึ่งฉันออกไปที่ไร่ ฉันขี่ควายตกลงไปในหนองแต่ว่าฉันไม่ตาย ฉันว่ายน้ำเล่นกับน้องชาย มัน มัน จนคำฉันจึงขี่ควายกลับบ้าน” ถึงแม้ว่าข้อความที่นักเรียนเขียนจะไม่สามารถปะติดปะต่อได้เป็นเรื่องราว ด้วยสาเหตุประการหนึ่งก็คือนักเรียนคนนี้อ่านเขียนไม่คล่อง สังเกตว่าภาษาที่นักเรียนใช้จะเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงวรรณยุกต์ซึ่งเป็นลักษณะของการออกเสียงของภาษาเขมร และมีคำเขมรบางคำเช่น เหว คือคำว่า แต่ ว่า พอง แปลว่า ด้วย

ครูบารณาเป็นผู้มีประสบการณ์ในการสอนในโรงเรียนมาแล้ว 5 ปี พบว่า เด็กที่พูดภาษาเขมรในชีวิตประจำวัน จะมีความบกพร่องในการเรียนภาษาไทย ทั้งการอ่าน การเขียนและการสื่อความหมาย โดยเฉพาะการอ่านออกเสียงจะผิดเพี้ยนไปอย่างเห็นได้ชัด เช่น นักเรียนจะออกเสียง ก เป็น บ ออกเสียง ท เป็น ถ เมื่อครูให้นักเรียนประสมคำและอ่านออกเสียง นักเรียนก็จะอ่านออกเสียงผิดเพี้ยนไปอีก เช่น ก อี บี หรือ ท อี ถ และนักเรียนจะอ่านออกเสียงแบบไม่วรรณยุกต์ เช่น ที่ เป็น ถิ

“เด็กมันจะใช้ภาษาลาว เขมร ส่วนมากมันจะพูดเขมร อย่างตัว ท มันจะออกเสียงเป็น ถ ขนาดที่ออกเสียง ท นะ ทให้อ่านวันนี้ พรุ่งนี้ก็เหมือนเดิม บางทีก็ ก อี บี เสียงมันจะสื่อกันไม่ได้ เวลาอ่าน ไม่ออกเสียงเอกอ่าน ที่ เป็น ถ เวลามันเขียนก็ไม่มีการผูกต”

(ครูวรรณนา / 24 ก.ค.42)

ดังที่ครูพิระขณะนี้เป็นครูคนเดียวในโรงเรียนที่พูดและฟังภาษาเขมรได้ และมีประสบการณ์สอนเด็กที่พูดภาษาถิ่นเขมรและเด็กพูดภาษาถิ่นลาวมากกว่า 20 ปี ได้ให้ทัศนะกับเรื่องนี้ว่า ภาษาถิ่นมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนแน่นอน จากการสังเกตความแตกต่างด้านกาารรับรู้ของนักเรียนที่ใช้ภาษาเขมรและใช้ภาษาลาวในชีวิตประจำวัน

“หมู่บ้านที่พูดภาษาเขมร คนเขมรเปรียบเทียบกับคนลาว เด็กลาวจะกล้าแสดงออก กล้าพูดไม่อาย อาจเป็นสาเหตุนี้ก็ได้ เด็กลาวเขาเห็นอะไรก็จะพูดตามแบบเด็ก ๆ ถามไม่อาย ถามแบบมีความหมาย แต่ทางนี้เป็นแบบเฉื่อย ๆ “

(ครูพิระ / 5 ม.ค.42)

ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาน้อย

ผู้วิจัยพบว่าผู้ปกครองจะออกค่าใช้จ่ายในส่วนที่เป็นค่าขนมของเด็กวันละ 1-2 บาทต่อคนต่อวัน ในขณะที่โรงเรียนให้ความช่วยเหลือในด้านเครื่องเขียน แบบเรียน เสื้อผ้า อาหารกลางวัน และอาหารเสริมนมแก่เด็กนักเรียน ในส่วนที่เป็นเสื้อผ้า เครื่องเขียนและแบบเรียนนั้น โรงเรียนสามารถจัดสรรให้นักเรียนได้อย่างน้อยคนละ 1 ชุดต่อปี ซึ่งนอกจากจะได้รับการสนับสนุนงบประมาณเงินอุดหนุนจากทางราชการเป็นประจำทุกปีแล้ว ยังมีโครงการช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนที่ช่วยเหลือนักเรียนในโครงการอีกจำนวน 62 คน นักเรียนจำนวนนี้จะได้รับการสนับสนุนด้านเครื่องเขียน และเสื้อผ้าไปจนจบการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องเสื้อผ้า สามารถผ่อนภาระของผู้ปกครองลงไปได้มาก จนกระทั่งผู้ปกครองบางคนไม่ต้องเสียเงินซื้อเสื้อผ้าชุดนักเรียนเลย

“เปลืองกับค่าหนังสือแหละ คนละเกือบ 500 เสื้อผ้าไม่ต้องซื้อหรอกมีแต่ครูแหละแจก ค่าขนมบางวันก็ได้ 2 บาท บางวันก็ซื้อบางวันก็ไม่ซื้อ บางวันก็ไม่เอาเลย”

(ชาวบ้าน / 1 ก.พ. 42)

ส่วนค่าใช้จ่ายด้านที่ผู้ปกครองเห็นว่าเป็นภาระมากที่สุดคือ หนังสือเรียนและเครื่องเขียนเพราะมีราคาแพง โรงเรียนมีเครื่องเขียนแจกให้แต่ก็ไม่เพียงพอตลอดปีการศึกษา แต่สำหรับหนังสือเรียนสมบูรณ์แบบนั้นครูให้นักเรียนซื้อเองมีราคาเล่มละตั้งแต่ 49-80 บาท ทุก ๆ ปีโรงเรียนจะนำเอาเครื่องเขียน แบบเรียนมาจำหน่ายให้กับนักเรียน แต่ในปีการศึกษา 2542 พ่อของวิภาหังตั้งทำให้คณะครูในโรงเรียนไม่พอใจต่อการจำหน่ายสมุดและหนังสือให้กับนักเรียน โดยแจ้งเรื่องกับทางโรงเรียนไม่จำหน่ายสมุดและหนังสือที่โรงเรียน ให้นักเรียนแจ้งเรื่องนี้ให้กับผู้ปกครองรับทราบแล้วก่อนเปิดเทอม

เมื่อเด็กส่วนใหญ่ไม่มีสมุด หนังสือมาเรียน บรรยายภาคการเรียนการสอนในช่วงเปิดเทอมอาทิตย์แรก จึงเต็มไปด้วยความซุกซลักเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยสังเกตว่า นักเรียนบางคนไม่ได้เตรียมพร้อมมาโรงเรียนแต่อย่างใด อุปกรณ์การเรียนไม่ว่าจะเป็นสมุด หนังสือ ดินสอ ยางลบหรือแม้กระทั่งชุดนักเรียนก็ยังสวมชุดลำลองมาโรงเรียน สำหรับผู้ปกครองก็เฝ้าถามว่า "ครูจะเอาสมุดหนังสือมาขายไหม จะให้ซื้อหนังสืออะไรบ้าง ครูไม่แจกหรือ" ผู้ปกครองบางคนเข้ามาช่วยครูหาหนังสือเก่า ๆ ให้อีก ซึ่งบางห้องก็พอมีหนังสือแบบเรียนหลัก ๆ คือแบบเรียนคณิตศาสตร์กับแบบเรียนภาษาไทยได้ครบกับจำนวนนักเรียนก็สามารถเรียนได้ตามปกติ แต่สำหรับบางห้องเช่นห้องประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งครูพินิจรับผิดชอบเป็นครูประจำชั้นขณะนั้นลาภิจ เพราะลูกสาวป่วย ผู้วิจัยได้เข้าสอนแทนบ้าง ครูใหญ่เข้าสอนแทนบ้าง ผู้วิจัยสังเกตว่านักเรียนสองสามคนใช้หนังสือเก่าของปีที่แล้ว ผู้วิจัยค้นหาหนังสือเก่า ๆ ของปีที่แล้ว ได้วิชาคณิตศาสตร์เล่มหนึ่งภาษาไทยอีกสองเล่ม ซึ่งก็ยังไม่เพียงพอกับจำนวนเด็ก ครูใหญ่ต้องเอาหนังสือเรียนภาษาไทยของหลักสูตร พุทธศักราช 2521 เล่มเดิมมาให้ให้นักเรียนอ่าน จนกระทั่งเข้าสัปดาห์ที่สอง ครูใหญ่ไปรับหนังสือแบบเรียนจากกลุ่มโรงเรียนมาได้ปัญหานี้จึงหมดไป

ครูใหญ่สามารถแก้ปัญหาเรื่องหนังสือเรียนเรียนส่วนหนึ่งได้ เพราะสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีนโยบายแจกหนังสือแบบเรียนของกรมวิชาการแก่นักเรียนทุกคนฟรี และการดำเนินการแจกหนังสือแบบเรียนในปีนั้นรวดเร็วกว่าทุกปี แต่ก็ได้เพียงแบบเรียนวิชาหลัก ๆ คือคณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเท่านั้น ส่วนกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ไม่มีหนังสือแบบเรียนสำหรับเด็ก แต่ก็ไม่ค่อยมีปัญหาหนักเพราะเนื้อหาวิชาดังกล่าวครูไม่ค่อยสอนกันอยู่แล้ว ปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือนักเรียนกว่าครึ่งห้องเรียนไม่มีสมุดมาเรียนเลย ครูทุกคนต่างหาวิธีการที่จะมาบรรเทาปัญหาเหล่านี้แตกต่างกันเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี เพราะไม่มีสมุดที่จะแจกให้เด็กได้ เช่น ครูวรรณนาใช้วิธีการตัดสมุดเก่า ๆ ของปีที่แล้วมาให้ให้นักเรียน ครูปรารภณาแจกกระดาษให้นักเรียนทำแทนสมุดแบบฝึกหัด

"นี่น้อง (ผู้วิจัย) พี่ว่าจะให้เด็กใช้แบบเรียนเล่มนี้ได้ไหม (แบบเรียนคณิตศาสตร์เล่มเก่าพิมพ์ตั้งแต่ปี 2527) พี่บอกผู้ปกครองเขาซื้อเล่มใหม่เขาบอกว่าเขาไม่มีเงิน ไม่รู้เอาเงินไปไหนหมดผู้ปกครองนี้ เมื่อก่อนพี่ก็บอกผู้ปกครองไปว่าขอבקแข็งเล่มหนึ่งให้ซื้อเล่มเดียว สมุดเด็กไม่มีพี่ก็หาเล่มเก่า ๆ ให้ไป รอ M.H. เขาแจกมา"

(ครูวรรณนา / 18 พ.ค.42)

"ปีที่แล้วเงินซื้อหนังสือไม่มี ปีนี้ไม่ให้ซื้อหนังสือก็ไม่มีเงินซื้อสมุดอีก"

(ครูปรารภณา / 11 มี.ย. 2542)

ในที่สุดปัญหานี้ครูวรรณนาก็ต้องใช้งบประมาณรายหัวของเด็กซื้อสมุดปกแข็ง 1 เล่มมาแจกเด็กในห้องเรียนของตนเอง เพราะเด็กบอกว่าผู้ปกครองไม่มีเงินซื้อสมุดปกแข็งตามที่ครูสั่ง

เมื่อนักเรียนไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์เพราะไม่มีเงินซื้อค่าอุปกรณ์ตามที่ครูสั่ง เด็กบางคนยอมขาดเรียนเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับครูและเพื่อน ๆ ทำให้ครูไม่สามารถจัดการเรียนการสอนตามที่วางแผนไว้ เช่น กรณีที่

ครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สั่งให้นักเรียนเตรียมอุปกรณ์เพื่อให้นักเรียนฝึกปฏิบัติการถนอมอาหาร คือ ทำมะขามกวน วันนั้นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขาดเรียนไป 4 คน เมื่อผู้วิจัยสอบถามทราบว่า

- ผู้วิจัย : แล้วเพื่อนเธอเขาไปไหนกันละ
 สุตตา : เขาไม่มีอุปกรณ์เขาก็ไม่มาค่ะ
 ริสา : ก็เหมือนตอนที่ทำอาหารแหละค่ะ ถ้าเขาไม่มีเงินเขาก็ไม่มา
 นุช : เขาไม่มีมะขามเขาเลยไม่มาค่ะ

(24 ธ.ค. 41)

นักเรียนมักมีปฏิริยาตอบได้ในทางปฏิเสธในกรณีที่ครูสั่งงานที่ต้องใช้เงิน โดยนักเรียนจะบอกครูว่าพ่อแม่ไม่มีเงิน อย่างเช่น กรณีที่ครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 สั่งให้นักเรียนเอาเงินมาเมิลัดพันธุ์ผัก คนละ 2 บาท แต่นักเรียนบางคนไม่มีเงินจ่ายซึ่งครูต้องรับภาระการจ่ายนี้แทนผู้ปกครอง

“อย่างห้องหนูของมันซื้อเมล็ดผักชีคนละสองบาท มันยังร้องอู้ ! เลย บางคนมันก็ไม่ให้หนูก็ปล่อยเลยตามเลย”

(ครูปรารภนา / 21 ม.ค. 42)

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครู นักเรียน และชาวบ้าน เกี่ยวกับการใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ต่อนักเรียนระดับประถมศึกษาศึกษาแต่ละคน แต่ละชั้น ในปีการศึกษา 2542 พบว่า ค่าใช้จ่ายของนักเรียนลดลงจากปีที่แล้วอย่างมาก เพราะนักเรียนแทบจะไม่ต้องซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนใดๆ เลย ดังตาราง

ตารางที่ 7 ประเมินค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของนักเรียนแต่ละคนในปีการศึกษา 2542

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน	รายการจ่าย(คนละ...บาท/ปี)					รวม	เฉลี่ย
		ค่าที่นอน/ชุดกันเบื่อน	ค่าขนม	สมุด	ดินสอ	ปากกา		
อนุบาล	30	250	400	-	5	-	19,650	655
ป.1-2	26	-	400	-	10	-	10,660	410
ป.3-4	20	-	400	50	10	-	9,200	460
ป.5-6	18	-	400	100	5	50	9,990	555
รวม/เฉลี่ย							49,500	520

ค่าใช้จ่ายตลอดปีการศึกษาของนักเรียนแต่ละคนโดยเฉลี่ยโดยประมาณคือ 520 บาท ซึ่งเมื่อเทียบค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองต้องจ่ายให้นักเรียนตลอดปีการศึกษาแล้ว ยังน้อยกว่าค่าใช้จ่ายเป็นค่าอาหารในครอบครัวของชาวบ้าน ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วจะจ่ายครอบครัวละ 600-3,000 บาทต่อเดือน แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายของนักเรียนระดับประถมศึกษามาก เพราะทางโรงเรียนมีสมุดหนังสือ เครื่องเขียน แบบเรียน และชุดนักเรียนแจกให้นักเรียนทุกคนเป็นประจำ ค่าใช้จ่ายของนักเรียนโดยส่วนใหญ่ผู้ปกครองจึงมอบให้เป็นหน้าที่ของโรงเรียนโดยเบ็ดเสร็จ จะเห็นจากช่วงต้นภาคเรียนที่ 1/2542 นักเรียนส่วนใหญ่มาโรงเรียนโดยไม่มีอุปกรณ์การเรียนมาเลย ทำให้การจัดการเรียนการสอนในสัปดาห์แรก ๆ เต็มไปด้วยความขลุกขลักเป็นอย่างมาก ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในปีการศึกษา 2542 นี้ ผู้ปกครองจึงยังจ่ายเป็นค่าขนมให้กับนักเรียนมากที่สุดโดยเฉลี่ยวันละ 2 บาท นอกนั้นก็จะมีค่าดินสอเพราะนักเรียนส่วนใหญ่จะใช้เปลือง ทำหายบ้างแต่ครูก็มีสำรองให้ นักเรียนจะได้ซื้อเองก็ตอนปลาย ๆ เทอมของเทอมปลาย ส่วนในระดับที่สูงขึ้นมาจะมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าสมุด และค่าปากกาเพิ่มขึ้นมาในระดับชั้นป.5-6 เพราะครูไม่มีปากกาแจกนักเรียนจึงต้องซื้อเอง และนักเรียนต้องใช้ทำแบบฝึกหัดและจดบันทึกจึงต้องใช้สมุดเปลืองกว่าระดับชั้นต้น ๆ

ผู้ปกครองกับความคาดหวังในการศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษาถือเป็นงานราชการที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด ชาวบ้านจึงยอมรับ ให้เกียรติ และถือเป็นหน้าเป็นตาของชาวบ้าน ประกอบกับโรงเรียนมีครูซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีความรู้ และมีคุณธรรม โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ให้ทั้งความรู้และปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในชุมชน ชาวบ้านมีความไว้วางใจให้ครูทำหน้าที่ดูแลเด็ก (custodial care) การศึกษาระดับนี้จึงถือว่ามีค่าที่สุดของชุมชน เพราะเป็นการศึกษาภาคบังคับที่ทุกคนต้องผ่านการศึกษาระดับนี้ จนชาวบ้านรับเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางผ่าน (rites of passage) ของสังคมชนบทแล้ว (สุภาวงศ์ จันทวานิชและคณะ, 2531)

ขณะที่เด็กยังศึกษาในโรงเรียนนี้ นอกจากที่ชาวบ้านพอใจที่โรงเรียนทำหน้าที่ดูแลเด็กแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้คาดหวังความสามารถทางวิชาการจากโรงเรียนมากไปกว่าการอ่านออก เขียนได้ แต่มีความมุ่งหวังว่าอยากให้ครูทำหน้าที่ในการสอน พัฒนาโรงเรียน ดูแลความประพฤติของเด็ก ให้เด็กสามารถเรียนจนจบหลักสูตรในระดับชั้นประถมศึกษา

ชาวบ้านคนที่ 1 : ให้แต่สอนลูกเขาจะพอแล้วนา

ชาวบ้านคนที่ 2 : พัฒนาเด็กน้อย พัฒนาโรงเรียนก็พอ อันนี้

ผู้วิจัย : อยากให้ครูสอนเน้นในด้านใดคะ

ชาวบ้านคนที่ 1 : แล้วแต่เห็นศิสอนได้ เห็นศิสอนแบบใดก็ช่าง ขอให้เรียนจบทุกคน มันจะเรียนโรงเรียนยากก็ช่าง ขอให้ครูเห็นสอน มันซิโง่หน้าคนบ่แม่นโง่หน้าครู ครูเห็นฉลาดอยู่แล้ว แต่ลูกเขามันบ่ใส่ใจเท่านั้นแหละ พ่อกับแม่ก็ไม่มีปัญญาสอนแล้วทุกมื่อนี้ จักศิสอนแบบใด

(ชาวบ้านอยากให้ครูพัฒนาเด็ก ดูแลเด็ก พัฒนาโรงเรียน ถึงจะเรียนไม่เก่งก็ไม่เป็นไรแต่ขอให้เด็กสามารถเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ลูกโง่เพราะเกิดมาโง่เองไม่เกี่ยวกับการสอนของครู ครูยังโง่ก็ต้องเก่งกว่าเด็กอยู่แล้ว พ่อแม่เองก็ไม่มีปัญญาจะกวดขันเรื่องการเรียนของลูกนัก เพราะไม่อดทนเหมือนครู)

(30 ธ.ค. 41)

ผู้ปกครองจะรู้สึกพึงพอใจที่เห็นลูกมีความสามารถอ่านหนังสือได้ โดยเฉพาะนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ทำให้ผู้ปกครองรู้สึกว่าครูเอาใจใส่ในเรื่องการเรียนของเด็กมากกว่าเมื่อก่อน ซึ่งผู้ที่จบการศึกษามักจะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

"ผมรู้สึกว่าการเรียนของเด็กดีขึ้นกว่าเมื่อก่อน พวกเด็กตัวเล็ก ๆ อ่านหนังสือได้ดีใจ สักปี 36-37 มาปีนี้ พวกเด็ก ๆ มันฉลาดขึ้น อ่านหนังสือได้..."

(ชาวบ้าน / 12 พ.ย.41)

การพัฒนาโรงเรียนในความรู้สึกของชาวบ้านนั้น นอกจากจะมีพอใจจากความเปลี่ยนแปลงในด้านอาคารสถานที่ ความประพฤติของบุคลากรในโรงเรียนแล้ว ชาวบ้านยังต้องการความช่วยเหลือต่าง ๆ อีก โดยเฉพาะอาหารกลางวันสำหรับเด็ก อาหารเสริมนม สมุด เครื่องเขียนแบบเรียน เสื้อผ้า ซึ่งความช่วยเหลือจากทางโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถทำให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเรียนในชั้นประถมศึกษาโดยไม่ได้สร้างความลำบากให้กับผู้ปกครองมากนัก

"อยากให้โรงเรียนเป็นเหมือนทุกวันนี้แหละ แบบเสนอไปแล้วเขาจะได้ช่วย มีอาหารกลางวันให้เด็กทุกวัน"

(ชาวบ้าน / 17 ก.พ.42)

"ผมต้องการให้ครูจัดอาหารให้เด็ก ได้กินอาหารสมบูรณ์ มีอาหารกลางวัน เด็กได้กินนม"

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

"ให้ครูเขาช่วยให้จบแค่ป.6 ก็เอา มีเสื้อผ้า มีสมุดหนังสือแจกให้เรียน ปีนี้ดี ครูเขาช่วย ไม่ต้องซื้อหนังสือ ถ้าครูไม่ช่วยก็คงหมดไปหลายตั้ง..."

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

นอกจากนี้ชาวบ้านยังต้องการให้ครูทำหน้าที่ดูแลเด็กให้ปลอดภัยเป็นพิเศษ เพราะโรงเรียนตั้งอยู่กลางป่า อยู่ไกลหูไกลตาของชาวบ้าน และยังมีสระน้ำทั้งด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้โรงเรียน เด็ก ๆ มักชุกชอนไปเล่นน้ำ โดยไม่มีครูหรือผู้ใหญ่ไปควบคุมอาจทำให้เด็กจมน้ำเป็นอันตรายถึงชีวิต ส่วนถนนด้านหน้าอาคารเรียนชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางสัญจรเข้าไปในตัวอำเภอโดยเฉพาะในช่วงเช้าเย็น ซึ่งรถอาจเฉี่ยวชนเด็ก นอกจากความปลอดภัยของเด็กแล้วชาวบ้านยังคาดหวังให้ครูอบรมสั่งสอนด้านจริยธรรม ให้มีระเบียบวินัย เคารพช่วยงานพ่อแม่ และห่างไกลยาเสพติด

"ทุกวันนี้ครูเขาก็วางตัวถูก แต่กลัวเด็กจะจมน้ำ เสียเพราะสระมันเยอะ เด็กไปโรงเรียนกลัวจะจมน้ำอย่างเดียว... ครูแก้ปล่อยไป ปล่อยให้เข้าป่าเข้าอะไร บางทีตัวเล็ก ๆ กลัวจมน้ำจมนอะไร น้ำในสระมันเยอะ บางทีครูปล่อยให้มันเล่นน้ำ เสียวลิบหาย! น้ำตรงนั้นมันลึกด้วย... นี่ถ้าฉันเห็นมันไล่ตีเลย มึงไปเล่นไม่ได้นะ มีไอ้นี้ (ลูกชาย) ไปบ่อย"

(ชาวบ้าน / 5 พ.ศ.42)

"ผมต้องการให้ครูเน้นเรื่องสอนเด็ก อย่าปล่อยให้เด็กออกมาเกินไป บางทีผมก็เสีย ๆ จะโดนรถเฉี่ยว ทุกปีแหละจะเห็นเด็กขึ้นอยู่บนต้นไม้ตามป่า ตกลงมาชนขาหักอีก..."

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

"อยากให้ครูเน้นเรื่องสิ่งเสพติดให้มาก ๆ หน่อย ไม่ใช่โรงเรียนเราไม่มี บ้านเราไม่มีก็ไม่สอน เห็นเด็กบ้านอื่นดมกาวกัน ไอ้ะ ! กลัวถ้ามันมีเพื่อนมาจากโรงเรียนอื่น โรงเรียนเรายังมีแต่ป่า เด็กโต ๆ พวกนี้ไปดมกาวดมอะไรแล้วก็เสร็จเลย ครูไม่รู้เรื่อง..."

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

สำหรับความคาดหวังของพ่อแม่หลังจากที่ลูกจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ในช่วงระยะ 2-3 ปีนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มต้องการให้เด็กได้เรียนต่อเนื่องจากชาวบ้านได้เดินทางไปทำงานต่างถิ่น โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่านายจ้างส่วนใหญ่ต้องการลูกจ้างที่มีวุฒิการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา กระแสต้องการวุฒิการศึกษามากขึ้น ความต้องการวุฒิการศึกษาของชาวบ้านจึงเป็นแรงบันดาลใจประการหนึ่ง ที่ทำให้แนวโน้มของการศึกษาของคนในชุมชนดีขึ้นโดยลำดับ โดยสังเกตจากจำนวนนักเรียนที่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนี้

ตารางที่ 8 สถิติจำนวนนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเข้าศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาและออกกลางคัน

ปี	จำนวนนักเรียนทั้งหมด(คน)	จำนวนนักเรียนที่เข้า		ร้อยละของจำนวน	
		ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	นักเรียนที่เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	นักเรียนที่เข้าศึกษาต่อ	ออกกลางคัน
2541	10	5	50.0	-	-
2540	14	6	42.86	-	-
2539	15	13	86.67	3	
2538	8	2	25	1	
2537	10	5	50	-	

เริ่มแรกของการออกไปขายแรงงานของคนในหมู่บ้านนั้น ส่วนมากจะเป็นเด็กผู้หญิง เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ (บางคนก็ยังไม่จบ) พ่อแม่ก็ส่งไปทำงานในกรุงเทพฯ ในฐานะเป็นเด็กรับใช้ตามบ้าน ซึ่งพ่อแม่ก็มักจะเบียดค่า

แรงมาล่วงหน้าเป็นปี ต่อมาภายหลังแรงงานพวกนี้จะถูกชักนำเข้าไปทำงานในโรงงานเล็ก ๆ ซึ่งค่าแรงไม่แพงนักได้ รายได้ประมาณเดือนละไม่เกิน 3,000 บาท เมื่อแรงงานเริ่มเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ตลาดได้เพิ่มความต้องการ แรงงานชายจากภาคชนบทยิ่งขึ้น ในภายหลังแรงงานที่ลี้ภัยเข้าสู่ตลาดแรงงานจึงมีทั้งหญิงและชาย การทำงานในระบบโรงงานทำให้พวกเขาได้เห็นความแตกต่างของบทบาทของคนมากขึ้น คนที่มีการศึกษามากกว่าจะได้เงินค่าแรงที่สูงกว่า งานสบายกว่า ทำให้เด็กพวกนี้ตั้งรกรากเรียนการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา จะเห็นว่าหนุ่มสาวที่ไปทำงานกรุงเทพฯ ในปัจจุบันจะมีวุฒิการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นการทำให้ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นประการหนึ่ง ทำให้ได้งานที่สบายขึ้นและมีโอกาสในการเลือกทำงานได้มากขึ้น แนวความคิดนี้ได้รับการถ่ายทอดมาสู่คนในหมู่บ้าน ให้เห็นความสำคัญของการเรียนให้จบให้ได้วุฒิการศึกษาตามที่นายจ้างต้องการ ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้าน ดังนี้

ผู้วิจัย : อยากให้เขาเป็นอะไรคะ

ชาวบ้าน : ไม่อยากให้เป็นอะไรดอก เรียนแค่ให้ได้วุฒิ...แต่ไม่มีเงินให้เรียนดอก ไปสมัครทำงาน ทำการอะไรกับเขา

ผู้วิจัย : ให้ได้วุฒิหมายถึงเรียนจบชั้นไหนคะ

ชาวบ้าน : ม.3

(17 ก.พ.42)

"...สองคนก่อนขอเรียนอยู่ แต่บให้เรียน เห็นเขาสมัครงานก็ทั้งสงสารลูก บมีวุฒิ.3"

(ลูกสองคนเคยขอเรียนแต่ไม่มีเงินส่งเรียน แต่พอเห็นเขารับสมัครงานก็สงสารลูกที่สมัครไม่ได้เพราะไม่มีวุฒิ.3)

(ชาวบ้าน / 12 ก.พ.42)

"สำคัญ ๆ จริงถ้าไม่มีความรู้ไปไหนก็ลำบาก แต่ก่อนผู้ใหญ่เอาแค่ป.4 ก็ได้ ทุกวันนี้เขาต้องเอาวุฒิ.3 นะผู้ใหญ่ คิดยังงี้ แต่ก่อนป.4 ป.2 ก็ได้ แต่ทุกวันนี้ ป.4 ป.2 มันอ่านหนังสือไม่ออก"

(ชาวบ้าน / 5 พ.ค.42)

"ชาวบ้านเขาก็อยากให้เรียน แต่ทุนเขาไม่มี บางทีก็สูงสุดให้ได้ม.3 พอเข้าโรงงานได้ ถ้าเอาเลยกว่านั้น ก็ไม่มีเงินส่งลูกเรียน"

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

ความคาดหวังในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาแล้วได้งานทำ มิแต่เป็นความต้องการของพ่อแม่เท่านั้น แม้แต่ตัวเด็กก็มีความคิดเช่นเดียวกัน

"ถ้าเป็นไปได้อีกก็อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ ถ้าเป็นไปไม่ได้ก็ถึงแค่ ม.3 แลจะไปทำงานบริษัทกับหน้าเขาที่ กรุงเทพฯ...ออยโรกาเทอเจีย ๆ แบบอยากให้ลูกทำงาน หางานง่าย ๆ ไม่ลำบาก"

(ออย โร กาเทอเจีย ๆ เป็นภาษาเขมรแปลว่า อยากให้ลูกทำงานง่าย ๆ)

(ชาวบ้าน / 5 พ.ค.42)

"เราต้องเรียนให้จบแล้วไปทำงานที่ดีกว่า เราไม่ต้องไปนั่งหลังคดหลังแข็งทำงานทั้งวัน เราต้องได้นั่งพัก บ้างนั่งเขียนปากกาทั้งวันยังดีกว่านั้น ยังดีกว่าไปนั่งปะยางทำงานทั้งวันมือทึงมืออ ถ้าเราจบเราก็ได้ทำงานที่ดีกว่า ทุกวันนี้มองดูมันด้อยพอจบป.6 เราก็ต้องมาทำนา ถ้าเราจบม.6 เราอาจจะได้งานที่กรุงเทพฯที่ดีกว่านี้"

(นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 6 / 22 มี.ค.42)

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังมีค่านิยมชื่นชมผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการแต่ชาวบ้านยังมีความคิดว่าการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป หมายถึงค่าใช้จ่ายที่สูง การส่งเสียลูกให้เรียนสูง ๆ เพื่อให้ลูกของตนได้เป็นเจ้าคนนายคนนั้นเป็นเหตุสุดวิสัยที่จะทำได้เพราะตนเองมีฐานะยากจน เมื่อส่งเสียให้ลูกเรียนแล้วเกิดขัดสนไม่มีเงินส่ง เด็กก็ต้องออกเรียนกลางคัน นอกจากจะไม่ได้เป็นเจ้าคนนายคนแล้ว ต้องเสียเงินเสียทองไปโดยเปล่าประโยชน์ ในที่สุดลูกก็ต้องกลับมาทำนาหรือรับจ้างเหมือนพ่อแม่ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีความคาดหวังด้านการศึกษาต่อของเด็กเพียงให้จบการศึกษาที่นายจ้างต้องการและรับเข้าทำงานในเขตกรุงเทพมหานครได้ เพราะถึงจะส่งให้เรียนสูงกว่านี้ก็ได้ไม่เป็นเจ้าคนนายคน และประการสำคัญคือการศึกษาแบบอย่างในด้านการศึกษา คือ เรียนจบแล้วไม่ได้วุฒิการศึกษา ความขัดสนด้านฐานะการเงินของพ่อแม่ทำให้เด็กบางคนต้องออกเรียนกลางคัน คนในชุมชนจึงยังไม่สนับสนุนให้ลูกเรียนในระดับที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษา เพราะเห็นว่าเป็นการลงทุนที่สูงเกินไป

"ถ้ามีเงินก็อยากส่งให้มันเป็นครู เป็นหมอนั่นแหละ แต่นี่พ่อแม่ยากจนไม่มีเงินส่งหรอก จบมาแล้วมันก็ต้องทำนาเหมือนเดิมนั่นแหละ ก็ลูกชานา"

(ชาวบ้าน / 29 ธ.ค.41)

"...ถ้าเรียนเก่งก็จะให้เรียนต่อ บ่คาดหวังหยั่งหลายดอกย่านมันไปบ่ได้ แนวชาติตระกูลหมู่เฮาบ่มีไผเป็นครูเป็นหมัน คือชิไปรอด เบ็งหมตบ้าน(หมู่บ้าน)บ่มีครูจักคน คือหินเก่า(หมู่บ้านใกล้เคียง)มีครูเต็มบ้าน"

(ถ้าเรียนเก่งก็จะให้เรียนต่อ แต่ไม่ได้คาดหวังว่าจะได้รับราชการ เพราะไม่มีตัวอย่าง ในหมู่บ้านก็ไม่มีคนรับราชการเหมือนบ้านใกล้เคียง ญาติพี่น้องตนเองก็ไม่มีใครได้เป็นข้าราชการ)

(ชาวบ้าน / 6 พ.ค.42)

"คาดหวังว่าจะให้จบแค่ ม.3 แค่นั้นแหละ ให้แต่มีงานทำไม่ถึงกับเป็นครูอาจารย์ ให้แต่มันอ่านออกเขียนได้ เพราะพ่อแม่อ่านหนังสือไม่ได้เขียนไม่ได้"

(ชาวบ้าน / 4 พ.ค.42)

"เรื่องใจผมก็อยากให้ลูกได้เป็นครูเป็นนาย เรียนสูง ๆ นั้นละ แต่ทุนมันบ่มี บางคนเรียน ม.2 ออก ม.1 เรียนบ่จบ เพราะบ่มีทุนนี้แหละ ใจชาวบ้านนี่อยากส่งลูกให้เป็นปลัดอำเภอละเอียดนี้ละ"

(ชาวบ้านก็ต้องการอยากให้ลูกเรียนสูงๆ เป็นเจ้าเป็นนาย แต่ทุนไม่มี ชาวบ้านหลายคนส่งลูกเรียนแต่ต้องออกกลางคันไปในที่สุด เพราะขาดเงินทุน)

(ชาวบ้าน / 9 ก.ย.42)

แต่อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านบางครอบครัวที่มีความเชื่อว่า การเรียนที่สูงขึ้นทำให้คนมีความคิดที่ดีขึ้น พ่อแม่ไม่ได้คาดหวังเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของเด็ก เพียงแต่ต้องการให้เด็กสามารถอยู่ได้ในสังคม และมีอาชีพที่มั่นคง ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ครอบครัวของวิภา ครอบครัวของอร ที่ต้องการส่งลูกให้เรียนถึงขั้นสูงสุดที่จะทำได้ เพราะเชื่อว่าการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนมีความคิดที่ดีกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย ๆ

“อยากให้มันเรียนสูง จนสุดความสามารถของมันนั่นแหละ อยากให้มันเรียนแล้วมีงานทำช่วยเหลือตัวเองได้ ทำงานอะไรก็ได้ที่มันเลี้ยงตัวเองได้ ทำงานสบาย ๆ หน่อย ไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่...”

(พ่อของอร / 18 ก.พ.42)

“ผมอยากให้เขาเรียนสูง ๆ สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้เต็มที่อยู่แล้วจนสุดความสามารถให้เรียนทุกคน ไม่ได้ทำงานก็ขอให้จบสูง ๆ ไว้ก่อน ความคิดความอ่านอะไรจะได้ดีขึ้น”

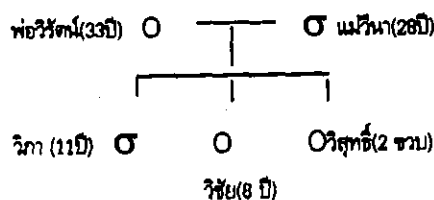
(พ่อของวิภา / 1 มี.ค.42)

เด็กและครอบครัวกับการศึกษาของเด็ก

การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ของเด็กและครอบครัว ผู้วิจัยจึงเจาะลึกในครอบครัวของเด็กที่อาศัยในชุมชนที่มีอายุอยู่ในวัยเรียนในระดับประถมศึกษา ในช่วงอายุ 4-12 ปี จำนวน 8 ครอบครัว มีจำนวนเด็ก 9 คน (โดยใช้นามสมมุติทั้งหมด) คือ กลุ่มเด็กที่มีผลการเรียนสูงจำนวน 3 คน คือ วิภา อร และเอก กลุ่มเด็กนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ 3 คน คือ พายุ สมพร และสีก รวมทั้งกลุ่มนักเรียนที่มีความด้อยโอกาสด้านการศึกษาเป็นนักเรียนที่ขาดเรียนบ่อยและต้องออกเรียนกลางคัน คือ สุรีย ร่าเพยและร่าไพ ซึ่งจะทำให้สามารถทำความเข้าใจผลกระทบของครอบครัวที่ส่งผลถึงโรงเรียน ในลักษณะต่าง ๆ ที่ทำให้เข้าใจถึงคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนได้

ชีวิตและครอบครัวของวิภา

เด็กหญิงวิภา อายุ 11 ปี วิภามีน้องชายอีก 2 คน ขณะนี้วิภากำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 น้องคนรองกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ปี สำหรับน้องคนรองของวิภานั้นเป็นเด็กชายไว้ผมจุกกำลังอยู่ในวัยซุกซน ซึ่งพ่อวิภาบอกว่าเมื่อเป็นน้องเล็ก ๆ เป็นคนเลี้ยงยากจึงต้องไว้ผมจุกเป็นการแก้เคล็ด ส่วนคนเล็กสุดนั้นอายุเพียงเพิ่งย่างเข้าสองขวบ ในด้านการเรียนวิภากับน้องเป็นคนเรียนเก่งและเรียนดีทั้งคู่

บ้านของวิภาเป็นบ้าน 2 ชั้นต้นบนเป็นไม้ ด้านล่างก่อด้วยอิฐฉาบปูนมีประตูเหล็กที่แข็งแรงแบบเลื่อนได้ ภายในบ้านดัดแปลงให้เป็นร้านค้าเล็ก ๆ ภายในบริเวณบ้านมีเนื้อที่ประมาณ 2 งาน นั้นมีโรงสีขนาด 20 แรงม้าอยู่ข้างๆ บ้าน ส่วนหลังบ้านนั้นมีสระน้ำขนาด 9 ตารางเมตร เก็บน้ำไว้ใช้สอยในบ้านและใช้เพาะปลูกสวนครัว

นายวิรัตน์ พ่อของวิภาเป็นชายวัยกลางคนรูปร่างสูง อายุ 33 ปีนี้ พ่อจะเป็นผู้วางแผนการทำงานทุกอย่างในบ้าน ส่วน นางวินา แม่ของวิภาเป็นคนรูปร่างเล็ก ผิวขาวอายุ 28 ปี เนื่องจากงานในบ้านของวิภามีมากมาย พ่อกับแม่จึงต้องแบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน คือ พ่อจะมีหน้าที่ขับรถรับจ้างทั่วไปและขับรถรับส่งนักเรียนซึ่งมีรายได้ประจำเดือนละประมาณ 4,000 บาท นอกจากนี้ยังมีรถนวดข้าว เมื่อเวลาถึงหน้าเกี่ยวข้าวพ่อวิภาต้องหาคนงานช่วยและต้องไปทำงานไกล ๆ บางทีไปนานเป็นเดือน ๆ ส่วนงานประจำของแม่คือทำงานบ้าน ขายของ และสีข้าว ซึ่งวิภาที่เป็นกำลังสำคัญของแม่ทั้งทำงานบ้านและขายของ และตอนนี้ก็ยังมีน้องเล็ก ๆ ที่วิภาต้องช่วยแม่ดูแลเวลาอยู่บ้าน ส่วนงานสีข้าวนั้นเป็นหน้าที่ของแม่เพียงคนเดียวเพราะมันหนักเกินไปสำหรับเด็กอย่างวิภาจะทำได้

ทั้งพ่อและแม่วิภานั้นเป็นคนขยันขันแข็งในเรื่องการทำมาหากินทั้งคู่ โดยเฉพาะแม่ที่นอกจากจะขายของอยู่บ้านจำพวกของชำ ทั้งสดของแห้งแล้วและปีนี้ยังเปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยวอีก นอกจากนี้แม่ยังพาลูก ๆ เกี่ยวตระเวนขายของตามงานเทศกาล งานสวนสนุก หรืองานทำบุญที่มีมหรสพในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อวิภาเป็นที่คนโตและเป็นลูกผู้หญิงและเป็นลูกผู้หญิงคนเดียวของบ้าน จึงได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังให้มีหน้าที่ช่วยเหลือแม่เท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะต้องทำงานบ้าน ดูน้องและขายของ วิภาจึงเติบโตมาพร้อมความรับผิดชอบ พร้อมทั้งจะแบ่งเบาภาระต่าง ๆ ในครอบครัว ในขณะที่น้อง ๆ ยังไม่โตพอที่จะช่วยเหลือครอบครัวได้ ซึ่งนำความปลาบปลื้มใจมาสู่พ่อและแม่เป็นอย่างมาก ดังที่พ่อของวิภากล่าวกับผู้วิจัยว่า

“งานแม่เขา เขาช่วยได้หมด ตั้งแต่ไม่ได้เรียนก็ทอนตั้งเป็นแล้ว แต่ตัวที่ 2 ไม่เอาไหนเลยไม่รู้เรื่องเลย ลูกคนเล็กไม่ได้”

กิจวัตรประจำวันของวิภาเริ่มจากต้องตื่นตั้งแต่ตีสี่ไปตลาดเป็นเพื่อนแม่ ซึ่งวิภาได้ทำเป็นประจำตั้งแต่เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตอนเช้าก่อนมาโรงเรียนและหลังเลิกเรียนก็ช่วยแม่ขายของ พร้อมกับดูน้องคนเล็กไปด้วย จนถึงเวลาปิดร้านประมาณ 2 ทุ่ม วิภาเริ่มรับผิดชอบเรื่องส่วนตัว เช่น การซักผ้า ได้ตั้งแต่เรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และทุกวันนี้ก็ยังต้องดูแลซักผ้าให้กับน้อง ๆ อีกด้วย

โดยบุคลิกของพ่อของวิภาแล้วเป็นคนหนุ่มที่ค่อนข้างมั่นใจในตนเอง เนื่องจากมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ค่อนข้างเข้มแข็ง สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจากความคิดแบบพึ่งตนเอง ประกอบกับมีตำแหน่งที่สำคัญในหมู่บ้านหลายตำแหน่ง เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง กรรมการโรงเรียน ทำให้เป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในหมู่บ้านโดยเฉพาะเป็นบุคคลเดียวในหมู่บ้านที่กล่าววิพากษ์การทำงานของครูอย่างตรงไปตรงมา

พ่อของวิภาเป็นคนในหมู่บ้านดงหวายโดยกำเนิด ถ้าจะเทียบระดับการศึกษากับคนในหมู่บ้านแล้วนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับดีของหมู่บ้าน คือจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนประจำอำเภอ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ซึ่งในขณะนั้นเป็นคนเดียวและคนแรกของหมู่บ้าน แต่กว่าที่พ่อของวิภาจะจบการศึกษาระดับนี้มาได้ต้องต่อสู้ด้วยความยากลำบาก ซึ่งพ่อของวิภาได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า โดยที่ตาของวิภาเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของดงหวาย ตน

จึงได้รับการสนับสนุนจากผู้เป็นบิดาให้เรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น และขณะกำลังเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนประจำอำเภอ บิดาก็ถูกยิงเสียชีวิต อนาคตทางการเรียนของตนก็เกือบดับวูบลง เมื่อขวัญของคนในครอบครัวถูกภัยมืดจากผู้ก่อการร้ายเขย่าจนขวัญกระเจิง แม่ซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัวเพียงผู้เดียวในตอนนั้น ต้องแบกรับภาระต่าง ๆ เลี้ยงลูกถึง 11 คน ซึ่งพ่อของวิภา มีน้องที่ยังเล็ก ๆ ถึง 8 คน ย่าจึงอยากให้พ่อออกมาช่วยทำงานไม่ อยากให้เรียนต่อ พ่อของวิภาได้เล่าความหลังให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ตอนแรกพ่อยังอยู่ พ่อพ่อเสียไม่มีใครส่งเรียนม. 1 มีแต่พี่ ๆ แม่แกก็ไม่ให้เรียน มันยาก”

แต่ด้วยความเป็นเลือนลางของพ่อวิภา อย่างน้อยก็อยากเรียนให้จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อจะได้มีใบเบิกทางสำหรับการนำไปประกอบอาชีพในอนาคต “อยากทำงานเหมือนเขา เห็นเขาไปก็ไป” แต่เมื่อขาดการสนับสนุนทางบ้าน พ่อของวิภาต้องอาศัยอยู่บ้านญาติบ้าง บ้านคนรู้จักเช่นร้านซ่อมรถ ที่พ่อให้งานทำ ทำอาหารและที่พักในระหว่างเรียน การเรียนและการดำรงชีวิตเป็นไปอย่างลำบากยากเข็ญ รู้เพียงว่าต้องการเรียนให้จบเพื่อจะได้วุฒิมาเท่านั้น แต่เมื่อเรียนจบแล้วชีวิตก็ยังมีตมจนอยากจะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ก็หมดหนทางไม่รู้จะไปพึ่งใคร แม้อำเภอตะแบกที่ใกล้ที่สุด ที่มีโรงเรียนเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายห่างจากอำเภอพวงครามเพียง 22 กิโลเมตรก็ยังไม่เคยเห็น ซึ่งพ่อของวิภาได้กล่าวอย่างทอดถอนใจว่า

“จบออกมาแล้วก็ไม่รู้จะไปทางไหน อำเภอตะแบกยังไม่เคยเห็นเลย แต่ใจอยากจะไปอยากจะทำอะไรสักอย่าง อยากจะอยู่เรียน”

เมื่อจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วพ่อก็ใช้ชีวิตเร่ร่อนออกหางานทำบ้าง ไปอยู่กับญาติพี่น้องช่วยเขาทำน้าง พ่ออายุย่าง 22 ปีก็แต่งงานแล้วได้เดินทางไปเป็นลูกจ้างอยู่ในสวนยางที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายจ้างได้จุดประกายความคิดเรื่องการพึ่งตนเอง และความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพให้ประสบผลสำเร็จ “ทำอะไรก็ได้ขอให้ทำ” จึงเกิดขึ้นในความคิดอยู่ตลอดเวลา ดังที่พ่อของวิภากล่าวว่า

“การปลูกผักสวนครัวก็ไม่ต้องซื้อเขา บาท สองบาท คือผมไปเอาความคิดมาจากไชยา ผมเอาความคิดมาจากนายจ้างวันนี้ทำได้ สิบบาท ยี่สิบบาทก็ยังดีกว่าไม่ได้ทำ ถ้าเราอยู่ถ้าไม่เสียยี่สิบบาท สามสิบบาท ถ้าเราไม่ได้ทำงานเราคิดหาของกินมันก็หมด ถ้าเราทำงานสิบของหวานเราจะไม่ได้คิดถึงเลย เราทำงานได้มาสิบบาท ยี่สิบบาทยังดีกว่าไม่ได้ทำ”

พ่อทำงานอยู่อำเภอไชยาได้เพียง 3 เดือนก็กลับบ้าน โดยทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อยอยู่บ้านตั้งแต่ที่บ้านจักรยานไปขายไอศกรีมในค่ายผู้อพยพ (ซึ่งขณะนั้นมีการสู้รบตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา ทำให้มีผู้ลี้ภัยชาวเขมรหนีภัยสงครามทะเลาะเข้ามาอาศัยอยู่ในฝั่งไทย และทางการได้สร้างค่ายผู้อพยพตามแนวชายแดนเพื่อรองรับผู้อพยพดังกล่าว) ซากลับก็ได้ซื้อสินค้าจำพวกข้าว อาหารกระป๋องจากเขมรเข้ามาขายในฝั่งไทย พ่อของวิภาได้เล่าถึงการต่อสู้ดิ้นรนในช่วงเริ่มชีวิตครอบครัวว่า

"ผมได้เมียใหม่ๆ จักรยานมีคันเดียวขายไอศกรีมถึงเขมรถึงศูนย์ฯ ซึ่งจักรยานขาย ขายไปขายมาก็ซื้อข้าวซื้ออาหารกระป๋องเขมรมาขายบ้านเราบ้าง ซื้อไอศกรีมไปขายเขา"

ส่วนทางบ้านก็เปิดร้านขายของชำเล็ก ๆ ในหมู่บ้านก็ไร้จากการขายของได้กินได้เก็บ เงินที่ได้ในแต่ละปีได้ซื้อเครื่องมือในการประกอบอาชีพให้ได้กว้างขวางและเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น เช่น โรงสีข้าว เครื่องนวดข้าว รถบรรทุก 6 ล้อที่สามารถดัดแปลงเป็นรถโดยสารได้ด้วย พ่อรับจ้างทำงานนวดข้าว รับส่งผู้โดยสาร โดยถือคติว่าทำทุกวันได้ทุกวัน ณ วันที่ครอบครัวของวิภานับเป็นครอบครัวที่มีฐานะมั่นคงครอบครัวหนึ่งในจำนวน 11 ครอบครัวในหมู่บ้าน

ทั้งพ่อและแม่ของวิภาเป็นบุคคลที่มีความสนใจและเอาใจใส่ต่อการศึกษาของลูกอยู่เสมอ โดยดูจากสมุดเรียนของลูก และมีความคาดหวังต่อความสำเร็จทางวิชาการของลูกสูง เพราะต้องใจไว้ว่าจะส่งเสียให้ลูกเรียนสูงที่สุด เพราะมีความเชื่อว่าคนที่มีการศึกษาสูง ๆ จะมีความคิดความอ่าน และการตัดสินใจที่ดีกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย

จากสภาพโรงเรียนที่เก่าทรุดโทรม ครูปล่อยเด็กนักเรียนลงเล่นทั้งที่เวลานั้นนักเรียนควรจะได้อยู่ในห้องเรียน เช่นเวลาเช้าที่ตนเองผ่านโรงเรียนเพื่อเข้าไปทำธุระที่อำเภอ มักจะเห็นเด็กนักเรียนเล่นอยู่กลางแจ้ง เมื่อตรวจสอบสมุดเด็กก็ไม่เห็นมีการบ้าน ด้วยความที่พ่อมีความสนใจต่อการศึกษาของลูก ๆ เก่งว่าถ้าปล่อยให้เป็นในลักษณะนี้ นักเรียนจะไม่ได้ความรู้จากโรงเรียน และไม่สามารถแข่งขันเมื่อเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น จนมีความคิดว่าจะย้ายวิภาและน้องเข้าไปเรียนในตัวอำเภอ ดังที่พ่อของวิภากล่าวกับผู้วิจัยว่า

"แต่ก่อน (ปี 2540) ผมว่าจะย้ายลูกเข้าพวงคราม ผมกลัวเรียนไม่ทัน เวลาตงท้าวเข้าไปเรียนพวงครามแพะเขาตลอด คนแก่งก็มีแต่กลัวไม่ทันเขา...ในใจอยากให้ลูกผมพื้นฐานภาษาอังกฤษดี ๆ หน่อย ผมกลัวอย่างเดียวเอาลูกไปพวงคราม อังกฤษแพะเขา"

แต่หลังปีการศึกษา 2541 เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในโรงเรียนมีครูย้ายเข้ามามากขึ้น พ่อของวิภาและชาวบ้านได้เห็นผลการปฏิบัติงานของครูใหญ่และเริ่มศรัทธามากขึ้น จึงไม่ได้ย้ายวิภาและน้องเข้าไปเรียนในตัวอำเภอดังที่ตั้งใจไว้แต่แรก

สำหรับวิภาที่นั่นอุปนิสัยเป็นคนเงียบเรียบร้อย มีแววตาแจ่มใส แสดงให้เห็นสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง วิภาเป็นเด็กที่มีความตั้งใจสูง เมื่อครูประจำชั้นอธิบายวิชาเรียนวิภาจะตั้งใจฟังอย่างมีสมาธิ ถ้าหากครูให้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนวิภาจะตั้งใจปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ ส่งงานและการบ้านทุกครั้ง ทำงานเรียบร้อย และมักจะทำงานเสร็จก่อนเพื่อนคนอื่น ๆ แต่ครูปรารถนาซึ่งเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 บอกกับผู้วิจัยว่า ไม่ค่อยกล้าใช้วิภาให้ทำงานอื่นนอกเหนือจากงานเรียนนัก เพราะทราบว่าพ่อแม่เด็กสนใจเรื่องการเรียนของลูก ครูจึงหลีกเลี่ยงไปใช้เด็กคนอื่น ๆ แทน ส่วนเพื่อน ๆ นั้นบอกว่าชอบวิภา เพราะเป็นเพื่อนที่มีน้ำใจ เวลาที่เพื่อนไม่เข้าใจก็สามารถอธิบายวิชาเรียนได้

พ่อของวิภามักจะถูกเสนอชื่อให้เป็นกรรมการตรวจสอบการทำงานในโรงเรียนเสมอ ถึงแม้ว่าในด้านปฏิบัติมักจะเป็นเพียงผู้รับทราบเท่านั้นก็ตาม แต่นับเป็นชาวบ้านคนแรกที่ถูกเสนอแนะกับคณะครู ในการประชุมคณะ

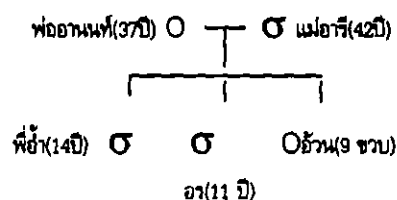
กรรมการโรงเรียน เมื่อเดือนมีนาคม 2541 ทั้งที่ไม่เคยมีเหตุการณ์เช่นนี้มาก่อนในหมู่บ้านแห่งนี้ จากคำบอกเล่าของครูวรรณถึงเหตุการณ์ประชุมในครั้งนั้นว่าพ่อของวิภาได้เสนอในที่ประชุมว่า "เมื่อก่อนจริง เด็กไม่ค่อยได้เรียน ขั้บรอกผ่านไปผ่านมาก็เห็นเด็กเล่น เข้ามาก็เห็นเด็กเล่นแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ดีขึ้นแล้ว" ครูกำชัยซึ่งเข้าร่วมประชุมในครั้งนั้นด้วย ก็กล่าวว่า "มีครั้งหนึ่งในการประชุมคณะกรรมการศึกษา เราบอกว่าอยากให้ครูให้การบ้านเด็กให้มากขึ้น" และครูปรารภมากล่าวว่า "มีครั้งนั้นแหละที่ผู้ปกครองเขาพูดในที่ประชุม ทำให้ครูตื่นตัวเรื่องการสอนมากขึ้น" ผลจากการเสนอความคิดเห็นดังกล่าว ให้คณะครูในโรงเรียนหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องการเรียนของเด็กมากยิ่งขึ้น เกรงคัดในเรื่องการเข้าและออกห้องเรียนมากขึ้น และในเดือน มีนาคม 2542 พ่อวิภาก็ได้เสนอให้ครูพิจารณาเรื่องข้อหนังสือเรียน เพราะเห็นว่าครูสั่งให้เด็กซื้อหนังสือเรียน ซึ่งเป็นหนังสือเรียนสมบูรณ์แบบของสำนักพิมพ์เอกชนแต่ครูไม่สอน เพราะไม่เห็นรอยขีดเขียนในหนังสือของเด็ก ครูให้เด็กซื้อโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นว่าต้องใช้ในการเรียนการสอนหรือไม่ และทั้งคำถามที่สะท้อนความรู้สึกของครูใหญ่ว่าครูให้เด็กซื้อหนังสือทั้งที่ไม่จำเป็นเพราะครูอยากได้กำไรใช่หรือไม่ ในที่ประชุมคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งผู้วิจัยและครูใหญ่ได้เข้าร่วมประชุมอยู่ด้วย

"ผมอยากให้อาจารย์ช่วยแนะนำด้วยว่า คนที่เอาหนังสือมาขาย อาจารย์ที่เอาหนังสือมาขายนี้ วิชาไหนที่ไม่จำเป็นขอร้องเถอะครับอย่าให้เด็กซื้อเลยครับ.....ซื้อ ๆ ได้แต่ขอให้ได้เรียนถ้าไม่ได้เรียนไม่ต้องซื้อ เอาวิชาที่จำเป็นจำเป็นมา กะว่าที่สอนนะถ้าอันไหนไม่ได้สอนไม่ต้องเอา บางครั้งผมคิด คิดเอานะครับ บางครั้งอาจารย์เอามาขายเอากำไรไม่รู้จะซื้อให้ขายได้ ผมคิดยังงี้"

การเสนอความคิดเห็นผ่านที่ประชุมคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งครูใหญ่ร่วมประชุมในครั้งนั้น และผลจากการเสนอความคิดเห็นในทำนองข้างต้นนี้ เมื่อครูใหญ่ได้นำมาถ่ายทอดในที่ประชุมประจำเดือนให้คณะครูรับทราบ ทั้งครูใหญ่และครูในโรงเรียนมีความรู้สึกว่าถูกมองในแง่ลบ จึงมีมติงดการนำหนังสือและสมุดมาจำหน่ายที่โรงเรียน

ชีวิตและครอบครัวของอร

เด็กหญิงอรมีพี่น้อง 3 คน เป็นหญิง 2 คนและชาย 1 คน ขณะนี้อรอายุได้ 10 ปีและกำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ประจำปีการศึกษา 2542) แม่ของอรประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งขณะนี้แม่อายุได้ 42 ปี ส่วนพ่อของอรอายุได้ 37 ปี พ่อรับจ้างส่งผู้โดยสารและนัดข้าวเวลาหน้าเก็บเกี่ยว ซึ่งบางครั้งแม่ก็จะเดินทางไปพร้อมกับพ่อด้วย ที่บ้านของอรเปิดร้านขายของชำเล็ก ๆ และรับปะยางรถจักรยานและจักรยานยนต์ สำหรับงานดูแลบ้านก็ได้พี่สาวคนโตซึ่งอายุได้ 14 ปีเป็นผู้ดูแลงานแทบทุกอย่างแทนแม่

งานในบ้านทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างเข้มแข็ง ยกเว้นแต่อร์กับน้องชายเท่านั้นที่ยังไม่มีหน้าที่จริงจัง แต่เมื่อพี่สาวไม่อยู่อร์ก็สามารถทำหน้าที่แทนพี่สาวได้อย่างดีไม่ว่าจะเป็นงาน กวาดบ้าน ฎบ้าน หุงข้าว ส่วนน้องชายคนเล็กพ่อแม่ไม่ได้คาดหวังให้มาช่วยงานเหล่านี้ จึงดีต่อและทุกคนไปตามนิสัยของเด็กผู้ชายโดยไม่ต้องรับผิดชอบงานบ้านเหมือนนอร์และพี่สาว

ในระยะแรก ๆ พ่อแม่ของอร์ทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ พ่อของอร์ทำงานมาสารพัด ไม่ว่าจะเป็น ปันจักร ยานเข้าไปขายผักในตลาดสดในอำเภอตอนเช้า ทำขนมหาบขาย ออกรถขายน้ำปลา แม้กระทั่งปลูกแตงกวาขาย แม่กับพ่อของอร์พยายามเสาะหาทำทุกอาชีพที่จะทำให้ฐานะทางครอบครัวดีขึ้น เมื่อ 7 ปีที่แล้วพ่อแม่ของอร์ได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ในระยะแรก ๆ พ่อไปทำงานคนเดียวและสมัครเป็นลูกจ้างขายลูกชิ้น ความเป็นคนช่างสังเกตจดจำและพยายามหาช่องทางในการประกอบอาชีพ พ่อของอร์ตัดสินใจพาแม่เข้าไปขายลูกชิ้นด้วยกัน โดยฝากลูก ๆ ไว้กับนางรำผู้เป็นพี่ของอร์ ในระยะแรกแม่จะขายไม่ได้มากนักกว่าวันละร้อยกว่าบาท เพราะยังไม่มีลูกค้าประจำ ต่อมากิจการได้เจริญขึ้นทำรายได้ให้กับครอบครัวของจนกระทั่ง สามารถซื้อรถนวดข้าวได้ด้วยเงินสดคันหนึ่ง และดาวนอร์ดปีกอีกคันหนึ่งเพื่อหวังว่าจะได้เป็นเครื่องมือทำมาหากินได้ในวันข้างหน้าเมื่อต้องกลับมาอยู่กับลูก ๆ แต่พ่อแม่ของอร์โชคไม่ดีนัก ในราวปี 2540 เศรษฐกิจของประเทศทรุดถึงขั้นวิกฤตกระทบกระเทือนถึงกิจการลูกชิ้น พ่อแม่อร์ไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไป เพราะลูกค้าประจำที่เคยอุดหนุนเริ่มห่างหาย รายได้ไม่คุ้มกับรายจ่ายที่ลงทุนไป พ่อแม่จึงตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง

พ่อแม่ดิ้นรนทำมาหากินทุกวิถีทางเพราะต้องหาเงินส่งงวดรถที่เหลือติดค้างอีก 30 กว่าจะงวด แต่ส่งงวดต้องจ่ายเงินกว่า 7,000 บาท โดยเริ่มเปิดร้านขายของ รับประทานรถจักรยานและจักรยานยนต์ รับส่งผู้โดยสารที่ว่าจ้างไปในที่ต่างๆ รับจ้างนวดข้าวเมื่อถึงหน้าเก็บเกี่ยว ทำทุกงานที่คิดว่ามีช่องทางสามารถทำรายได้มาจุนเจือครอบครัวได้ ดังนี้

พ่อของอร์ : ผมกับแฟนไปไหนชอบสังเกตว่าเขาทำอะไรได้ เคยไปลงทุนกับเขา เห็นว่าเขาได้กำไรก็ลองดูก็หมดไปเป็นหมื่นเหมือนกัน ปีนี้ผมหมดกับเงาะมาเป็นหมื่น แต่จะทำยังไงเราไม่ลองเราก็ไม่รู้

แม่ของอร์ : ไปตีไปวิ่งปลามากี่ขาดทุนเป็นหมื่น

พ่อของอร์ : คิดยังมีเราทำไปเรื่อย ๆ วันหนึ่งเราต้องให้ได้บ้าง ผมไม่ค่อยได้อยู่บ้าน

ชีวิตครอบครัวของอร์ลำบากมากขึ้นเมื่อพ่อขับรถรับผู้โดยสารมาจากกรุงเทพฯ ประสบอุบัติเหตุขับรถชนกับรถยนต์ช่วงขากลับ แม้อุบัติเหตุครั้งนี้จะไม่ทำให้มีผู้เสียชีวิต แต่ก็ทำให้พ่อต้องเสียเงินให้ผู้เสียหายและซ่อมรถไปแสนกว่าบาท ครอบครัวของอร์เริ่มลำบากมากขึ้น จนพี่สาวคนโตซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ต้องหยุดเรียนกลางคัน

กลางปี 2542 นี้ครอบครัวของอร์ก็เริ่มทำกิจการหลาย ๆ อย่าง พ่อไปช่วยนำซ่อมรถจักรยานยนต์ที่ในอำเภอเพื่อหวังว่าสักวันหนึ่งจะเปิดร้านซ่อมเป็นของตัวเอง แม่ก็ไปเรียนตัดผ้าเพิ่มเติม จนในปัจจุบันสามารถหาลูกค้าในหมู่บ้านได้แล้วหลายสิบคน นอกจากแม่และพี่สาวจะขายของที่บ้านแล้ว ตอนเย็น ๆ พี่สาวของอร์เริ่มกับข้าวทั้งของสดของแห้งเข้าไปขายในหมู่บ้านอีกด้วย ทำให้ออร์มาช่วยทำหน้าที่หลัก ๆ ในบ้าน เช่น หุงข้าว กวาดบ้านเป็นครั้งคราว

อรเป็นเด็กเรียบร้อยหน้าตาสดใส แต่งกายสะอาดสะอ้านเสมอ เนื่องจากแม่ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการแต่งกาย อยากให้ลูกดูสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ แม่ของอรได้กล่าวถึงการแต่งกายของลูกด้วยความเอาใจใส่ว่า

“ถ้าไปโรงเรียนก็อยากให้เขาเรียบร้อยสวยงามไป อย่าให้ใส่ตัวใหญ่ข้างใน หน้าหนาวหน้าอะไรก็ต้องให้อานม้า อยากให้เขาสะอาดเรียบร้อย”

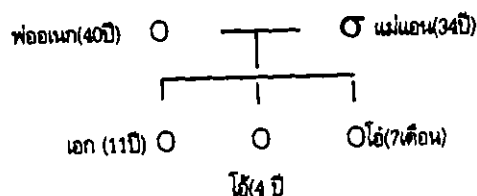
อรเป็นเด็กที่ตั้งใจเรียนหนังสือเป็นอย่างดี ผลการเรียนก็อยู่ในระดับดีของห้อง เมื่อกลับจากโรงเรียนก็จะทบทวนความรู้ที่แบบฝึกหัด และมักจะทำแบบฝึกหัดเกินจากที่ครูสั่งเพราะจะทำให้ตนเองเรียนรู้เรื่องกว่าคนอื่น ๆ พ่อของอรได้กล่าวถึงพฤติกรรมในการเรียนของอรขณะอยู่บ้าน ดังนี้

“ไอ้คนที่ 2(อร) มันได้ที่ 1 เพราะว่าถ้าครูบอกให้ทำหน้า 3 มันจะทำถึงหน้า 4 ก่อนครูจะเคยพูดถ้ามันได้มันจะได้เพราะคะแนนอันนี้แหละ เพราะมันไม่ต้องรอครูสั่งให้ทำนะ เมื่อวานมันก็เขียนไว้ก่อนหนังสือบอกมา บอกให้เขียน หนังสือเขาถามมันก็เขียน ๆ ก่อนไปเลย เขียนไว้ ถามว่าวันนี้ได้การบ้านมาไหม บอกไม่ได้แต่เขียนก่อนครูบอก เวลาครูถามมันก็จะรู้มันว่ายังงี้”

นอกจากที่อรจะเป็นเด็กเรียนเก่งที่สุดในห้อง เป็นเด็กที่ทำงานเรียบร้อยแล้ว ความสามารถของอรอีกอย่างหนึ่งคือ การวาดรูป ซึ่งอรเคยไปประกวดระดับกลุ่มมาแล้ว 2 ครั้งซึ่งผลนั้นชนะอันดับ 2 ของกลุ่ม เมื่อครั้งประกวดความเป็นเลิศโรงเรียนสีขาวเมื่อปีที่แล้ว (ปี 2541)

ชีวิตและครอบครัวของเอก

เด็กชายเอกมีพี่น้องทั้งหมด 3 คนเป็นชายล้วน เอกเป็นพี่คนโตตอนนี้เอกอายุ 11 ปีและกำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ปีการศึกษา 2542) ส่วนน้องชายคนรอง ไร่ เพิ่งเข้าเรียนระดับชั้นอนุบาลปีนี้ ส่วนคนเล็กสุด ไร่ เพิ่งอายุได้ไม่ถึงขวบ บ้านของเอกอยู่พร้อมหน้ากันทั้งพ่อแม่และน้อง ๆ ยกเว้นหลังหน้าเกี่ยวกับข้าวเสร็จพ่อต้องไปทำงานตัดอ้อยกับเพื่อนบ้านเท่านั้น นอกจากพ่อแม่เอกแล้วป้า น้า อา ก็มักมาเล่นที่บ้านของเอก โดยเฉพาะในละแวกบ้านนั้นบ้านเอกเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่มีโทรทัศน์ดู ทำให้บ้านของเอกเป็นเหมือนศูนย์รวมญาติ ๆ ไปโดยปริยาย

บ้านของเอกเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว อยู่ในเนื้อที่โล่ง ๆ ประมาณ 2 งาน สภาพบ้านเป็นบ้านไม้ที่ตีปิดด้วย กระดานไม้ทึบยาบ ๆ เนื้อไม้มีสีขาวนวล บ้านมีการต่อเติมหลายครั้ง สืบเนื่องจากเสาเรือนที่มีหลากหลายขนาด ทั้งเล็ก และใหญ่ ทำให้บ้านดูโย้เย้ไม่แข็งแรง ผู้เป็นเจ้าของบ้านเองก็คงไม่ได้ดูแลถึงส่วนนี้ หากแต่เร่งต่อเติมให้เพียงพอเป็นที่อยู่อาศัยของคนในบ้านเป็นหลัก อย่างบิ๊นี่ก็เช่นเดียวกันพอได้ตัดแปลงได้ทุนบ้านให้เป็นโรงรถชั่วคราว เพราะได้รด โถนาเหล็กคันใหม่ จึงต้องต่อเติมบ้านให้มีมิติดีกว่าเดิม นอกจากจะใช้เก็บรถแล้วก็ยังตัดแปลงเป็นห้องครัว ห้อง เก็บของเครื่องใช้ในบ้าน ทำให้บ้านดูกว้างขึ้น สามารถรับสมาชิกในบ้าน และญาติพี่น้องที่มักมาดูโทรทัศน์ที่บ้านของ เอกได้นับสิบคนโดยที่ไม่แออัดตั้งแต่ก่อน

ฐานะความเป็นอยู่ครอบครัวของเอกก็ไม่แตกต่างจากครอบครัวอื่น ๆ มากนัก ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พ่อกับแม่จะยึดอาชีพทำนาและรับจ้างควบคู่กันไป เมื่อหมดฤดูทำนาแล้วก็อพยพไปทำงานต่างถิ่น เพราะไม่มีข้าว เพียงพอให้สมาชิกได้กินได้ใช้ตลอดปี พ่อกับแม่ก็พาไปทำงานก่อสร้างแถวมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่เอกอายุ ได้ 2 เดือน หลังจากนั้นก็กลับมาทำนา พอเอกอายุได้ 1 ปี พ่อก็อพยพพาไปทำไร่มันสำปะหลังกับเด็กแกที่จังหวัด อุทัยธานี ชีวิตครอบครัวของเอกต้องนอนกลางดินกินกลางป่า พ่อกับแม่ทำกระโຈມเล็ก ๆ ให้เอกอยู่ในระหว่างที่ทั้งคู่ ทำงานอยู่กลางแดด แต่เอกก็มักจะยึดคอกออกมาจากโຈມดูพ่อกับแม่ทำงาน ตามประสาเด็ก ๆ จนกระทั่งบางวัน หลับท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนจัดเช่นนี้ประจักษ์ได้รับสมญาว่า “เด็กกินแดด” การตากแดดอย่างทรหดของเอกบางครั้งถึงกับต้องจับไข้ แต่ก็ยังโชคดียังไม่ร้ายแรงถึงกับชีวิต นายเอกกับนางแอนผู้เป็นพ่อและแม่ของเอกเล่าให้ผู้ วิจัยฟังถึงบรรยากาศการไปทำงานที่ไร่มันสำปะหลัง ที่จังหวัดอุทัยธานีว่า

- พ่อของเอก : กลับจากมหาชัย ทำนาได้ 1 ปี ก็ไปอยู่อุทัยยกครอบครัวไปเลย ไปอยู่ชุดมันให้เด็ก แก่ ชุดไร่ไหนก็นอนไร่ไหน นอนในป่า
- แม่ของเอก : ชุดไร่นี้เสร็จ ก็ย้ายไปชุดไร่อื่น ชุดไร่ไหนก็นอน นอนกันกลางป่า ไร่เอกเป็นไร่ชัก แหว่ง ๆ งามตากริม (คนงานที่ทำงานด้วยกัน) บอกว่าให้เขากินข้าวด้วยไหม เวลากินเรียกเขากินข้าวกินไหม เขาบอกว่าคนที่บ้านนี้แหละไปทำงานและก็ตายที่ ไน้เขาขอกินเหล้ากับเนื้อหมู ก็แต่งให้เขากินก็หายมา
- พ่อของเอก : พอดีกับเขาให้ยามาสองเม็ด
- แม่ของเอก : บางทีก็ทำกระโຈມให้มันนอนในป่า พ่อแม่กลับมาไม่เห็นลูก ตกใจหา มันไปนอน หลับอยู่ในป่ามัน "
- พ่อของเอก : เขาเรียกมันว่าไอ้เด็กกินแดด พ่อพ่อทำกระโຈມให้ก็ออกไปทำงาน มันก็ชอบเอาหัว ออกมาจากกระโຈມ แดดเปลี่ยงๆ อยู่ยั้งนั่นแหละทั้งวัน
- แม่ของเอก : บางทีกินนอนหลับ กันอยู่ข้างใน หัวอยู่ข้างนอก...

ครอบครัวของเอกอยู่จังหวัดอุทัยธานี 2 ปี โดยการรับจ้างทำไร่มันสำปะหลังบ้าง ทำไร่มันสำปะหลังที่เด็ก แก่แบ่งที่ดินให้ทำบ้าง แต่ในที่สุดก็ต้องกลับมาบ้านเกิดที่ตองหวากอีก ชีวิตที่บ้านเกิดก็ไม่มีอะไรที่แตกต่างจากเมื่อก่อน

นัก ยังคงต้องทำนาควบไปกับการรับจ้างอยู่เช่นเดิมโดยเฉพาะการไปตัดอ้อย จนน้องชายคนรองของเอก อัน ก็
คลอดขณะที่พ่อกับแม่ไปรับจ้างตัดอ้อย

การอพยพไปทำงานตัดอ้อยของพ่อแม่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เอกต้องตกชั้นหนึ่งปี ขณะนั้นเอกกำลัง
เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง แม่ของเอกเล่าว่าเป็นเพราะความยากจนตอนนั้นห้วงทำงานมากกว่า ตอนแรกจะทิ้งลูก
ไว้คนเดียวแต่เอกยังเล็กอยู่และไม่ยอมมออยู่คนเดียว จึงพาเอกไปทำงานยังไม่สอบปลายภาค มีผลทำให้เอกต้องซ้ำชั้น
ในที่สุด ซึ่งแม่ของเอกได้กล่าวถึงเหตุผลในตอนนั้นว่า "ตอนนั้นแม่ไปตัดอ้อย ต้องไปด้วย เขาก็อยากเรียนแต่
ไม่มีใครอยู่ด้วยเลยต้องไป" ผลการซ้ำชั้นของเอกทำให้แม่ของเอกหันมาให้ความสนใจต่อการเรียนของเอกมากขึ้น
การไปทำงานไกล ๆ เป็นระยะเวลาานาน ๆ ปล่อยให้เป็นที่ของพ่อคนเดียว ส่วนแม่จะอยู่บ้าน เลี้ยงเอกและ
น้อง ๆ เพราะอยากเห็นความสำเร็จด้านการเรียนของลูกเหมือนลูกคนอื่น ๆ

ครอบครัวของเอกนับเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาญาติพี่น้องของแม่ทุกคน ซึ่งบางคนประสบ
ปัญหาครอบครัวแตกแยก หย่าร้าง เช่น ป้า น้ำชาย (พ่อของพายุ) และน้ำหญิง หรือคู่ชีวิตเสียชีวิตอย่างกรณีของลุง
ส่วนที่เหลือ น้องชายสองคนก็เพิ่งแต่งงานใหม่ ลูกเพิ่งเล็ก ๆ บ้านช่องก็ยังมีลักษณะเป็นกระท่อมอยู่ และยังมีน้อง
ชายอีกคนที่กำลังเป็นโสด ยังมีตาที่มีอายุมากถึง 70 ปีแล้ว ไม่มีบ้านอยู่เพราะบ้านหลังเก่าจะพังแหล่ไม่พังแหล่
ก็ต้องมาอาศัยบ้านของเอกอยู่ ทำให้บ้านของเอกเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวใหญ่ครอบครัวหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อ 3 ปี
ที่ผ่านมาครอบครัวของลุง ต้องประสบเคราะห์กรรมอย่างหนัก เมื่อภรรยาของลุงถูกไฟฟ้าช็อตตาย ลุงกลายเป็นคนซี
เหล้าเมา ยา พาลูกชายคนสุดท้ายชื่อ บุญส่ง ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ระหกระเห่ร้อนไปอยู่ที่
ต่าง ๆ ลุงก็ไม่ได้ดูแลบุญส่งมากนัก ปล่อยให้บุญส่งตามลำพังบ้าง อยู่กับคนอื่นบ้าง ไปอยู่วัดบ้าง จนแม่ซึ่งเป็นน้ำของ
บุญส่งทนไม่ไหว ได้รับบุญส่งมาอุปการะเสียเอง และขณะนี้บุญส่งก็กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เช่นเดียวกับ
เอก

ในระยะ 2-3 ปีนี้ ครอบครัวของเอกต้องรับภาระการเลี้ยงดูญาติพี่น้องเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้พ่อกับแม่ต้อง
ทำงานหนักขึ้นไปอีก จากที่นาเคยทำอยู่ 3-4 ไร่ก็ต้องขยับขยายเช่าที่นาเพิ่ม โดยมีแรงงานของน้ำชายคอยช่วยอีก
แรง ความหวังของพ่อแม่เอกก็เพียงประคับประคองคนในครอบครัวให้อยู่รอดมีอยู่มีกินเท่านั้น พ่อกล่าวว่า

"ครอบครัวก็แค่นี้แหละ ไม่รวยแต่ก็พอได้กิน ทำนา 3-4 ไร่ แต่พี่น้องก็เยอะ เราทำคนเดียวไม่พอ
ต้องเช่าที่นาเขาทำเพิ่ม พอกินก็พอใจแล้ว"

บ้านของเอกอยู่ไม่ไกลจากโรงเรียนมากนัก ใช้ระยะเวลาเดินไม่ถึง 5 นาทีก็ถึงบ้านได้โรงเรียน เอกเป็นเด็กที่
มีผลการเรียนดีมาโดยตลอด ที่เป็นเช่นนี้เพราะเอกเป็นเด็กที่มีความตั้งใจอยากเรียน ผลการเรียนที่ดีกว่าเพื่อนร่วม
ชั้นเรียนนี้ นับเป็นแรงจูงใจสำคัญที่เอกต้องการมุ่งมั่นในเรื่องของการเรียนให้ดีที่สุด เพราะไม่อยากให้ผลการเรียน
ของตนเองแพ้เพื่อนในห้อง ความตั้งใจของเอกนี้แม่ของเอกเล่าว่า

"เวลาแม่บอก เอก...หยุดเรียนวันหนึ่งนะแม่มีธุระ น้ำตามันไหล บอกว่ากลัวเขาเรียนทัน กลัวเขาเก่ง
กว่า เวลาบอกก็ร้องไห้ก็เลยบอกไปเถอะถ้าเอ็งอยากไปเป็นครูก็ไป"

จากความตั้งใจและความมุ่งมั่นต่อการเรียนของเอกนี้เองทำให้ผลการเรียนของเอกอยู่ในระดับแนวหน้าของเพื่อนร่วมชั้นมาโดยตลอด เอกจะเป็นคนเรียนรู้ได้เร็วกว่าเพื่อนร่วมห้อง ทำงานเสร็จเร็วกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ แต่ข้อเสียของเอกคือเป็นคนที่ทำงานไม่ค่อยเรียบร้อย โดยเฉพาะลายมือดูยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ ครูปรารภนาซึ่งเป็นครูประจำชั้นของเอกเมื่อครั้งที่เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ได้กล่าวถึงการเรียนของเอกว่า

“มีความรู้สึกว่าเป็นเด็กที่เรียนใช้ได้ ทำงานเสร็จก่อนเพื่อนมาตลอดแต่ตัวหนังสือไม่สวย แต่รู้สึกว่าเป็นเด็กที่เรียนดีที่สุดในห้อง ตั้งใจเราสอนอะไรก็เข้าใจเร็ว ในขณะที่เพื่อนคนอื่นยังไม่รู้เรื่องรู้อะไรเลย”

นอกจากเอกจะเป็นเด็กที่มีผลการเรียนดีแล้ว เขายังเป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบคนหนึ่ง หน้าที่ของเด็กเอกสามารถช่วยงานบ้านแม่ได้ทุกอย่าง ตั้งแต่หุงข้าว ตักน้ำ เลี้ยงน้อง โดยเฉพาะในช่วงที่แม่คลอดน้องคนเล็ก เป็นจังหวะที่พ่อต้องไปทำงานตัดอ้อยที่ต่างจังหวัด เอกจะเป็นผู้คอยดูแลปรนนิบัติแม่ หุงข้าว ตักน้ำ ใส่เบ็ดหัวแหกหาปูหาปลา ซึ่งพฤติกรรมของเอกนำความภูมิใจมาให้พ่อแม่หนักหนา แม่กล่าวว่า “ภูมิใจแหละ เขามันเรียนเก่ง ทำงานบ้านก็ได้สารพัด หุงข้าว ตักน้ำ เลี้ยงน้อง”

พ่อแม่ของเอกให้ความสนใจต่อการเรียนเสมอ โดยคอยพูดกระตุ้น ให้คำชมเชยในเรื่องการเรียน เอกเองก็เป็นเด็กที่รักเรียนเมื่อกลับไปบ้านก็อ่านบททวนเป็นบางครั้ง ซึ่งก็จะมีพ่อและแม่คอยฟังอยู่ห่าง ๆ และคอยบอกเมื่อเอกมีปัญหา ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงการเรียนของเอก และแม่ของเอกได้เล่าถึงบรรยากาศในการเรียนที่บ้านของเอกว่า

ผู้วิจัย : เขาเคยบ่นเรื่องการเรียนให้พ่อกับแม่ฟังไหมคะ

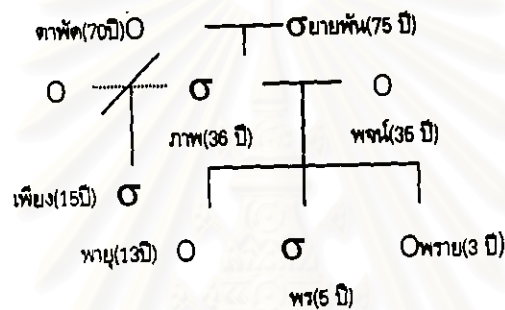
แม่ของเอก : ไม่เคยบ่น มีแต่อ่านหนังสือให้ฟัง ทำการบ้านถามแม่ว่าเอาอะไรเป็นตัวหลักเลยบอกเขา เขาไม่เข้าใจก็ถาม

ปัจจุบันเอกก็ยังรักษาผลการเรียนของตนเองให้อยู่ในระดับแนวหน้าของชั้นได้ดังเดิม และมีอิทธิพลเป็นแรงบันดาลใจของเพื่อนในชั้นให้รักการเรียนขึ้น โดยเฉพาะสัก แต่ด้วยฐานะทางบ้านของเอกก็ไม่ค่อยดีนัก แม่ของเอกนั้นได้ตั้งความหวังของเอกไว้เพียงให้จบการศึกษามัธยมศึกษา หรืออาจจะส่งเสริมให้ได้เรียนแค่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่านั้น ถึงแม้พ่อจะตั้งความหวังว่าจะส่งเสริมให้เอกเรียนชั้นสูงสุดเท่าที่จะทำได้ก็ตาม

ชีวิตและครอบครัวของพายุ

เด็กชายพายุ วัย 13 ปี ขณะนี้กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ในปีการศึกษา 2542) ของโรงเรียนบ้านดงหวาย พายุอาศัยอยู่กับตาหัด ยายพัน พร ผู้เป็นน้องสาว วัย 5 ขวบซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาล 3 ของโรงเรียนเดียวกันนี้ และ พรวย ผู้เป็นน้องชายวัย 2 ขวบกว่าที่ยังช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ดูเหมือนว่าภาวะการทา

เลี้ยงหลาน ๆ และครอบครัวนี้จะตกเป็นของยายเสียส่วนใหญ่ ตาของพายุแม้จะเข้าวัย 70 แล้วยังชอบดื่มเหล้าอยู่เสมอ งานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้านจึงเป็นภาระและหน้าที่ของยาย ยายต้องเหน็ดเหนื่อยทั้งกายและใจกับภาระที่รับอยู่ทุกวันนี้ ต้องดูแลหลานคนเล็กที่ยังไร้เดียงสา โทษจะต้องตรากตรำทำงานหนักในการหาเงินเผ่าถ่านขาย ซึ่งยายยึดเป็นอาชีพหลักเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่มาตั้งรกรากที่ดงหวางแห่งนี้ อีกทั้งร่างกายและสังขารที่ล่วงเลยเข้าสู่วัย 75 ของยาย ยังไม่สามารถปลดปล่อยภาระที่ต้องดูแลเด็ก ๆ ซึ่งเป็นลูกหลานตาตา ๆ ที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้งไปอย่างไม่มีเยื่อใย นอกจากนี้บางครั้งยายต้องรับเลี้ยงตุ๊ก ๆ ของหน้าที่มีอายุใกล้เคียงกับพายุและน้อง ๆ อีกสามคน เพราะน้ามักจะไปทำงานต่างจังหวัด และก็ไม่ได้เหลือเงินพอเพียงให้ยายไว้ใช้จ่าย ซ้ำร้ายเมื่อไปทำงานแล้วไม่ได้เงินกลับมาก็ต้องมาอาศัยอยู่กับตาและยายเป็นภาระเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งยายจะบ่นอย่างท้อแท้ให้ผู้วิจัยฟังเสมอว่า "ถ้ายายไม่เลี้ยงแล้วใครจะเลี้ยงสงสารหลาน ถ้าไม่เลี้ยงก็อดตาย"

นางภาพ แม่ของพายุเคยมีสามีมาก่อนตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 15 ปี แต่เลิกกันตั้งแต่มิ่ยังไม่คลอดที่สาวคนแรก เมื่อรู้ว่าฝ่ายชายมีลูกมีเมียอยู่แล้ว ไม่ทันข้ามปีแม่ตัดสินใจอยู่กับ นายพจน พ่อของพายุจนเกิดพายุและน้อง ๆ อีกสองคน และได้ยก เพียง ผู้เป็นพี่สาวต่างพ่อของพายุให้ยายเป็นคนเลี้ยง พอเพียงอายุย่าง 15 ปีก็แต่งงานออกเรือนไปอยู่กับสามีในหมู่บ้านอื่นที่อยู่ละแวกใกล้เคียงกัน ส่วนพ่อแม่ของพายุก็มีอันต้องเลิกกันอีกตั้งแต่นั้นปี 2539 ในขณะนั้นแม่ของพายุคลอดน้องเล็กได้ไม่นาน ความก้าวร้าวในครอบครัวของพายุได้สั่งสมเรื่อยมาเพราะพ่อมีนิสัยชอบดื่มสุรา ส่วนแม่ก็มีนิสัยชอบเล่นไพ่ เข้าทำนองชิงกิวาซากิแรง ทั้งสองไม่ได้ช่วยกันสร้างฐานะครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง แต่ลุ่มหลงในอบายมุขทั้งสองฝ่าย ป้าของพายุเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"พ่อมันกินเหล้าเก่ง แม่มันก็เล่นไพ่ อยู่กันก็ไม่มีความสุข ไม่มีใครอยากได้อยากดีก็เลยเลิกกัน"

แม่อดทนความลำบากเลี้ยงลูกทั้ง 3 คนโดยการเงินพินเผ่าถ่านขาย จนกระทั่งทนความขัดสนไม่ไหวตัดสินใจขายบ้านในราคา 7,000 บาท เพื่อนำเงินมาใช้หนี้ที่มีอยู่และซื้อข้าวเลี้ยงคนในครอบครัวและตัดสินใจหลบลูกมาอาศัยอยู่กับตายาย การขายบ้านของแม่ทำให้ความสัมพันธ์ของพ่อและแม่ของพายุซึ่งมีท่าทีคลอนแคลนอยู่แล้วถึงกับขาดสะบั้นลง พ่อของพายุมีหญิงอื่นและไม่กลับมาหาพายุและน้อง ๆ อีกเลย เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความเศร้าเสียใจมาสู่พายุและแม่เป็นอย่างมาก ประกอบกับอดอยากยากจนของคนในครอบครัว แม่จึงต้องเดินทางไปทำงานก่อสร้างในเขตเมืองใหญ่ ๆ กับเพื่อนบ้านบ่อยครั้ง ครั้งสุดท้ายแม่บอกพายุและน้อง ๆ ว่าจะเข้ามาทำงานก่อสร้าง พายุก็คิด

ว่าอีกไม่นานแม่ก็คงจะกลับมาหาพายุและน้องเหมือนเช่นทุกครั้ง แต่นับจากวันนั้นแม่ก็หาไปนานร่วม 2 ปี พายุได้เล่าความรู้สึกตอนที่แม่ไปกรุงเทพฯ ครั้งสุดท้ายว่า

“...คิดว่าแม่ไปทำงานครับ ตอนนั้นแม่ก็ไปทำงานเดือนก็มาหา สองเดือนก็มาหา แต่ตอนนี้แม่ไปเป็นปีแล้วไม่มา”

แม่ของพายุตัดสินใจหนีความยากจนที่เหมือนโรคภัยที่เรื้อรังคอยคุกคามทุกชีวิตในครอบครัว หนีความอายและเจ็บปวดที่ “ถูกหัวทิ่ม” ไปใช้ชีวิตแต่เพียงลำพัง ทั้งภาระต่าง ๆ ให้กับตาและยาย โดยที่น้องคนเล็กอายุยังไม่ถึงขวบ ยายของพายุกล่าวกับผู้วิจัยว่า “แม่เขาไม่ทำอะไรหรอก เขาแต่มาให้เลี้ยง ให้แล้วก็ไปเลย เขาไม่ดีใจเดี๋ยวเขาได้เมียใหม่ เขาก็เสียใจ” ยายกับตาต้องรับภาระเลี้ยงดูพายุและน้อง ๆ เกือบ 2 ปี ไม่มีข่าวคราวของทั้งพ่อและแม่ ทั้งสองเหมือนตายจากไปแล้วสำหรับชีวิตของพายุและน้อง ๆ ถึงแม่ที่สาวต่างพ่อซึ่งแต่งงานออกไปแล้ว จะพยายามออกติดตามหาแม่ตามสถานที่ก่อสร้างต่าง ๆ แต่ก็ไม่พบ ชีวิตของพายุมีเพียงตากับยายเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งในยามนี้ ที่คอยหาเงินซื้อข้าว ซื้อกับข้าว ประคับประคอง 5 ชีวิตให้อยู่รอดไปวัน ๆ สำหรับข้าวบางมื้อก็ได้อาศัยข้าวจากเพื่อนบ้านใกล้เคียง พอประทังชีวิตอยู่ได้ ดังที่เพื่อนบ้านเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“บ้านติดกันนี้แม่ไปทำงานก่อสร้างหายไปเลย ลูกสาวอายุ 15 ได้ผ้าแล้วละก็เลยไปตามแม่ เตียวนี้หายไปทั้งแม่ทั้งลูก ลูก ๆ อยู่ที่นี่สามสี่คนให้ยายเลี้ยงไม่มีเงิน บางวันก็มีข้าวสาร เด็กน้อยมันก็เล่นมานี่ละ ยามเข้าบ้านข้าวเหนียวให้ผู้ละบ้านได้แล้วก็เล่นไป ถ้าบอ้มก็เล่นมาอีกก็บ้นให้สงสารเนาะ ! ตาตำ ๆ”

(บ้านหลังนี้แม่ไปทำงานก่อสร้างและหายไปเลย ลูกสาวไปตามก็ยังไม่เห็นกลับมา ยายต้องเลี้ยงเด็ก ๆ อยู่ที่นี่ถึง 3 คน บางวันไม่มีข้าวสารจะหุงกิน ถ้าวันไหนเด็ก ๆ หิวก็จะเดินมาที่บ้านนี้ บ้นข้าวเหนียวให้คนละบ้านนำสงสารเด็กตาตำ ๆ)

ต้นเดือนมกราคม 2542 แม่ได้กลับมาเยี่ยมพายุและน้อง ๆ พร้อมกับพาสามีคนใหม่ตามมาด้วยหลังจากที่หายจากบ้านไปไม่ส่งข่าวคราวร่วม 2 ปี การกลับมาของแม่ไม่ได้ทำให้ชีวิตของพายุและน้อง ๆ เปลี่ยนไปเท่าไรนัก นอกจากการรับรู้ว่ามีชีวิตอยู่ แม่บอกว่าทำงานอยู่ในร้านอาหารแห่งหนึ่งแถวสมุทรปราการ และหลังจากนั้นอีกสองครั้งที่แม่กลับมาเยี่ยมบ้านก็จะมีสามีคนใหม่ของแม่เปลี่ยนหน้ามาเรื่อยไป และทุกครั้งแม่กลับมาเยี่ยมพายุและน้อง ๆ เพียงแค่ 2 วันแล้วก็กลับไป ซึ่งระยะหลังๆ ต้องออกจากงานร้านอาหารเพราะเงินไม่ดีและต้องกลับไปทำงานก่อสร้างเหมือนเดิม

พายุเป็นแรงงานสำคัญที่ช่วยตาและยายเฝ้าถ่าน เพราะตาและยายอายุมากแล้วเรียวแรงและกำลังอ่อนล้าลงทุกวัน ทุกวันพอหลาน ๆ ไปโรงเรียน ยายและเพื่อนบ้านจะเข็นรถเข็นเก็บเศษไม้ขนาดที่พอจะนำไปเผาถ่านได้ เท่าที่ทนแทน ท่อนซุงที่พอจะยกหรือลากได้ตามที่นา ตามป่าโคกใกล้ ๆ บ้าน หรือแม้กระทั่งกิ่งไม้แห้ง ๆ ตามต้นไม้ก็จะถูกยายและเพื่อนบ้านไปเก็บมาทำเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการเผาถ่าน ต้นไม้ในป่าในโลกเริ่มเหลือน้อยลง ทางเจ้าหน้าที่

ที่ป่าไม้ก็เข้มงวดจับกุมผู้ตัดไม้ในป่าสงวน นั้นหมายถึงยายต้องเหนื่อยยากขึ้นเป็นทวีคูณที่จะหาวัตถุดิบมาเผาถ่าน แต่ยายก็ต้องไปเก็บเศษไม้ทุกวัน หรือไม้เพื่อนบ้านก็เอาไม้ที่เหลือจากการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นมาให้ยายช่วยเผา บางทีก็ได้ค่าจ้างเตาละ 100 บาท เมื่อได้เผาไม้จำนวนพอเพียงที่จะลงเตาเผาได้ พายุก็จะเป็นแรงงานสำคัญของยาย ที่ต้องลงไปเรียงไม้ในเตาเผาให้เต็ม

แรงงานของพายุมีความจำเป็นและสำคัญในการลงไปเรียงไม้ในเตาเผา และโกยถ่านออกจากเตา เพราะข้างในเตาเผาอากาศค่อนข้างร้อน และอบอวนไปด้วยกลิ่นดิน ซึ่งคนที่อยู่ในเตาเผาจะต้องมีกำลังและแรงที่ดี ไม่เช่นนั้น จะทำเป็นลมหมดสติได้

ในระหว่างที่อยู่ระหว่างเผารอเวลาที่โยกถ่านออกจากเตา ยายจะเป็นคนไปหาหินมากองไว้ เมื่อโยกถ่านออกจากเตาเผาซึ่งต้องใช้ระยะเวลาเกือบ 1 วัน และ 2 วันถ้าหากมีหินมากพอที่จะลงเตาเผาได้ นั้นหมายถึงว่า พายุต้องหยุดเรียนเพื่อช่วยยายทำงานถ้าหากอยู่ในช่วงเวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์ ผู้วิจัยสังเกตว่าพายุจะขาดเรียนในแต่ละสัปดาห์ประมาณ 1 ถึง 2 วัน ดังคำบอกเล่าของยายว่า "ถ้าไอ้ฉัน(พายุ)ไม่ได้เรียนก็โยกเสร็จแล้ว ยายอยู่คนเดียวเด มันท่าไม่ได้" ถ่านที่ได้ในแต่ละครั้งก็จะมีประมาณ 4-6 กระสอบ ถ้าหากไม่มีลูกค้ามาซื้อที่บ้าน พายุจะต้องนำถ่านใส่รถเข็นและเข็นไปขายที่หมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านพายุประมาณ 4-5 กิโลเมตร และต้องไปนอนกับพี่สาวที่ต่างหมู่บ้านถ้าหากขายถ่านไม่หมด ซึ่งถ้าหากมีใช้เป็นวันสุดท้ายพายุก็จะขาดเรียนเช่นกัน

ชีวิตของพายุต้องดิ้นรนมากกว่าเด็กในวัยเดียวกัน นอกจากจะช่วยยายเผาถ่าน ขายถ่านแล้ว พายุยังต้องรับจ้างรายวัน เช่น การเกี่ยวข้าว การถางหญ้าด้วยค่าจ้างวันละ 50 บาทหรือแล้วแต่เจ้าของงานจะให้ หรือแม้แต่การชกมวยเพื่อหวังที่จะหารายได้เข้ามาจุนเจือครอบครัวด้วยการสนับสนุนของตา ซึ่งในช่วงแรก ๆ พายุก็เต็มใจที่จะขึ้นชกมวยโดยฝึกซ้อมตามมีตามเกิด พายุบอกกับผู้วิจัยว่า "ตอนแรกอยากชกเพราะอยากได้เงินไปซื้อขนมซื้อกับข้าวกินครับ" เมื่อพายุชกชณะนั้นก็หมายถึงเงินพันทันที่ตาจะได้รับ ได้เงินเล็ก ๆ น้อย ๆ พอมาจับจ่ายในครอบครัว พายุชกมวยมาแล้ว 4 ครั้งตามงานสวนสนุกในหมู่บ้านละแวกใกล้เคียง โดยมีผลชนะ 2 ครั้ง แพ้ 2 ครั้ง ผลของมันนอกจากค่ารางวัลปลอบใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ครั้งละ 100 บาท แล้วพายุต้องขาดเรียนในวันรุ่งขึ้นเพราะปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก และฟกช้ำดำเขียวไปทั่วตัว

ชีวิตของพายุและน้อง ๆ วันนั้นแม้จะมีตาและยายเลี้ยงดูและสมาชิกไม่แตกต่างอะไรกับการถูกทอดทิ้ง ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดจากปัญหาความแตกแยกในครอบครัว ภาพความทรงจำของพายุคือความร้าวฉานในครอบครัวและความพลัดพรากจากพ่อและแม่ซึ่งเป็นบุคคลที่เขารัก กับชีวิตที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดพออิ่มปากอิ่มท้องไปวัน ๆ ดังที่พายุได้เขียนในเรียงความเรื่องบ้านของฉันเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2542 ตอนหนึ่งว่า

"ตอนที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันผมมีความอบอุ่นมาก และมีบ้านอยู่ด้วยตนเอง แต่ว่าแม่ขายบ้านหลังนั้นไปผมไม่มีบ้านอยู่อีกเลย ทีนี้พ่อพบว่าแม่ขายบ้านก็เกิดความเสียใจมากหลังจากนั้นพ่อกับแม่ก็เลิกกันแล้วไปคนละทาง ผมอยู่กับยายหลายปีแล้ว หน้าของผมคือเขินอายและเผาถ่านเอาเงินที่ได้ไปซื้อข้าวสารและกับข้าว ทีนี้ขายถ่านไม่ค่อยได้เพราะคนทำกันหลายคนแล้ว ผมก็ไม่เคยได้เงินไปโรงเรียนมาหลายวันแล้ว ผมโยกถ่านเสร็จเมื่อวานนี้ผมคิดอยากได้บ้านหนึ่งหลัง"

ในฐานะที่พายุเป็นพี่คนโต พายุจึงเป็นความหวังที่สุดของตาและยายที่จะต้องรับภาระดูแลน้อง ๆ หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว นั่นหมายถึงอนาคตทางการศึกษาของเขาจะสิ้นสุดเพียงนี้ เพราะเขามีภาระที่ต้องดูแลน้อง ๆ และคนชรา ด้วยวัยที่ยังไม่ถึง 15 ปี ครูวัชซึ่งเป็นครูที่โรงเรียนเคยเปรย ๆ กับผู้วิจัยว่าเมื่อพายุจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะขอพายุไปอยู่ด้วยให้ช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ และจะส่งเสียให้เรียนต่อ แต่เมื่อผู้วิจัยนำข้อความดังกล่าวไปถามยายของพายุ ยายบอกว่าไม่สามารถที่จะให้พายุไปไหนได้ เพราะเขาต้องดูแลน้อง ๆ แทนยาย ซึ่งยายบอกว่า

“ไม่ให้ไป ไปอยู่ไปกินแต่ของมันยายจะทำยังไง ให้อยู่ช่วยยายเลี้ยงน้องเลี้ยงอะไร ให้น้องมันใหญ่ก่อนค่อยไป”

ทุกวันพายุจะมาเรียนด้วยชุดนักเรียนเก่า ๆ เสื้อและกางเกงสีดำ ๆ ต่าง ๆ เพราะไม่ได้ซักล้างอย่างสะอาด พายุบอกว่า “ไม่มีแป้นซักครับ” ชาวบ้านแถบนี้จะเรียกผงซักฟอกว่าแป้นตามชื่อยี่ห้อผงซักฟอกยี่ห้อหนึ่ง กางเกงนักเรียนของพายุถูกรัดด้วยสายกระเป๋าดำรมสีเหลือง กางเกงนักเรียนจะนำไปใช้สารพัดประโยชน์ทั้งใส่มาโรงเรียน ใส่เล่นและใส่นอนแม้กระทั่งใส่ทำงานเผ่าถ่านก็ไม่แปลกที่พายุจะบอกกับผู้วิจัยเมื่อถามถึงชุดนักเรียนว่า “กางเกงมีหลายตัวครับ แต่ขาดเป๋้าหมดครับ” เวลาอยู่บ้านพายุจึงมักใส่กางเกงเพียงตัวเดียวเป็นประจำ ผู้วิจัยสังเกตว่า ขณะอยู่โรงเรียนพายุมักจะไม่ได้รับประทานอาหารกลางวันเป็นประจำ จากการสอบถามในระยะแรก ๆ พายุจะตอบผู้วิจัยว่าไม่หิว แต่ครูใหญ่และครูในโรงเรียนตั้งข้อสังเกตว่าพายุไม่หิวเข้ามาโรงเรียนเพราะที่บ้านไม่มีข้าวมากกว่า หลังจากนั้นผู้วิจัยได้สอบถามพายุซ้ำอีกหลายครั้ง พายุจึงยอมรับว่าบางครั้งไม่อยากหิวเข้ามาโรงเรียนเพราะข้าวที่บ้านมีน้อย บางครั้งตนเองต้องอดข้าวทั้งวัน หน้าตาของพายุจึงดูซูบซีด ริมฝีปากแตกเป็นขุยอยู่ตลอดเวลา การไม่รักษาความสะอาดของเสื้อผ้าและร่างกายทำให้หน้าตาและเนื้อตัวของพายุเต็มไปด้วยกลิ่นเหม็น รายได้ของยายก็เพียงพอต่อชีวิตทุกคนให้อยู่รอดไปวัน ๆ พายุและน้อง ๆ จึงมีแค่เสื้อผ้าเก่าที่ผู้ใจบุญช่วยบริจาคมาเท่านั้น ทั้งนี้รวมทั้งชุดนักเรียนทั้งหมดของพายุด้วย

ส่วนน้องชายและลูกของน้าของพายุซึ่งอายุประมาณ 2 ขวบกว่า ๆ นั้น มักไม่ค่อยชอบสวมใส่เสื้อผ้าไม่ว่าจะร้อนจะหนาวอย่างไรก็ตาม ยายก็มักจะเลี้ยงแบบปล่อยให้เล่นดินเล่นทรายไปตามประสาเด็ก ๆ น้องชายของพายุยังเป็นเด็กและไม่มีความรู้ด้านทานโรคจึงป่วยบ่อย ๆ คือ เป็นทั้งไข้หวัด และท้องร่วง ซึ่งผู้วิจัยต้องซื้อยาแก้ไข้สำหรับเด็กไปให้อยู่ 2-3 ครั้ง

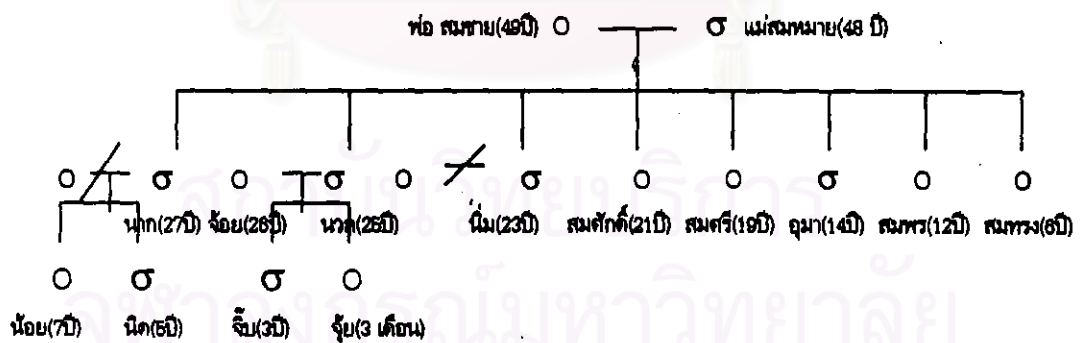
จากสภาพของครอบครัวของพายุที่ขาดความพร้อมและความอบอุ่น ความต้องการแรงงานของพายุทำให้ต้องขาดเรียนบ่อย ๆ พายุเป็นเด็กที่มีผลการเรียนที่ไม่ดีนักเรียนรู้อะไรบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง หรือเรียนไม่ทันเพื่อนนั่นเอง ซึ่งครูบงพลที่เคยเป็นครูประจำชั้นของพายุเมื่อครั้งเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้กล่าวถึงเรื่องการเรียนของพายุว่า

“ที่จริงพายุนี้เป็นเด็กหัวดี เรียนใช้ได้ คิดได้ แต่ว่าขาดเรียนบ่อย ๆ เพราะต้องช่วยผู้ปกครองไปเผาถ่าน ทำให้เรียนไม่ทันเพื่อน”

ซึ่งคำกล่าวของครูบงพลได้รับการยืนยันเป็นอย่างดี เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลด้านผลการเรียน พบว่า พายุเคยเป็นเด็กที่มีผลการเรียนในระดับกลาง ๆ ของห้อง และผลการเรียนได้เริ่มลดต่ำลงมาเมื่อปีการศึกษา 2539 ซึ่งเป็นช่วงที่แม่ของพายุเดินทางเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ และตกมาอยู่ในอันดับสุดท้ายในปีการศึกษาถัดมา (ดังเสนอในตารางที่ 4) และจากการสัมภาษณ์พายุทราบว่า พายุเคยเข้าชั้นมาแล้ว 2 ปีการศึกษา คือในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ทั้ง 2 ครั้ง (ปี 2535-2536) เหตุผลในการเข้าชั้นของพายุก็ไม่แตกต่างจากเพื่อน ๆ อีกหลายสิบคน คือ ต้องอพยพตามพ่อแม่ไปตัดอ้อย

ชีวิตและครอบครัวของสมพร

เด็กชายสมพร อายุ 14 ปี กำลังศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (ปีการศึกษา 2542) ครอบครัวสมพร เป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีสมาชิกทั้งหมด 15 คน ถึงแม้ว่าพวกพี่ ๆ จะมีครอบครัวหรือแยกย้ายกันไปทำงานที่อื่นบ้าง แต่เมื่อถึงหน้าทำนาทุกคนก็มักจะมารวมตัวกัน บ้านสมพรจึงกลายเป็นบ้านที่มีครอบครัวขนาดใหญ่ขึ้นทันที นอกจากพ่อ สมชาย แม่ สมหมาย แล้วสมพรยังมีพี่น้องทั้งหมด 8 คนเป็นหญิง 4 คนชาย 4 คน ในจำนวนนี้รวมลูก ๆ ของ นาก พี่สาวคนโตที่สามีผูกคอตายไปเมื่อต้นปี 2540 อีก 2 คน ครอบครัวของพี่สาวคนรอง นวล พร้อมสามีและลูก ๆ อีก 3 คน และยังมี นิ้ม พี่สาวที่เพิ่งเลิกร้างกับสามีอีกหนึ่งคน สำหรับครัวของนวลที่เคยไปทำงานต่างจังหวัดเป็นประจำนั้น ในป็นีไม่มีโครงการเตรียมที่จะปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ บ้านสมพร และตอนนี้พ่อจึงได้ทำกระท่อมเล็ก ๆ ขึ้นข้าง ๆ บ้านสำหรับเป็นที่ประกอบอาหารและรวมถึงเป็นที่นั่งเล่น และที่นอนสำหรับสมาชิกบางคนที่ไม่ต้องการที่จะขึ้นไปนอนแออัดยัดเยียดกันบนบ้าน

บ้านของสมพรจะประกอบอาชีพทำนาและรับจ้างเป็นหลัก แต่รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากการรับจ้าง เพราะทำนาส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ผล โดยเฉพาะในระยะ 10 ปีก่อนนี้ พ่อแม่ของสมพรประสบความยากลำบากอย่างหนัก เพราะมีลูก ๆ อยู่ในวัยกำลังจะโตถึง 5-6 คนที่เกิดในระยะไล่เรียงกัน ข้าวที่ทำได้ในแต่ละปีก็ไม่เพียงพอจะเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวได้ตลอดปี การไปรับจ้างทำงานนอกฤดูการทำนาจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับครอบครัวของสมพร ไม่ว่าจะป็นงานก่อสร้าง งานตัดอ้อย พ่อแม่ต้องหอบลูก ๆ เล็ก ๆ ที่มีวัยเพียง 4-5 เดือนไปด้วย ไม่เว้นแต่เด็ก ๆ ที่อยู่ในวัยเรียนก็ต้องพาไปด้วย เพราะบ้านของสมพรไม่มีอาหารเพียงพอกที่จะแบ่งสำหรับลูก ๆ ที่อยู่ทรงบ้าน สำหรับ

ญาติพี่น้องก็มีฐานะที่ไม่อาจรับภาระเลี้ยงดูเด็ก ๆ ได้ ซึ่งเด็ก ๆ เหล่านี้ได้เป็นแรงงานที่สำคัญที่ช่วยดูแลน้องเล็ก ๆ ใน ขณะที่พ่อแม่ทำงานอีกทีหนึ่ง ซึ่งพ่อของสมพรได้กล่าวถึงบรรยากาศความผูกพันในครอบครัวว่า

“ถ้าลูกอยู่นี้ก็ไม่มีอะไร ไม่มีข้าวสารหุงกิน ไปโน่นลูกก็ได้อิ่มท้องบางที่ได้กินอร่อย ๆ ก็คิดถึงลูกว่าลูกจะมีอะไรกิน ถ้าไม่ได้ไปด้วยกันก็คิดไปหัว บางที่ได้กินข้าวอร่อย ๆ ก็คิดถึงลูก เขาไปพ่อได้กินลูกก็ได้กินด้วย บางทีพ่ออร่อยลูกไม่อร่อยพ่อก็ไม่สบายใจ... บางทีคลอด 4-5 เดือนก็เอาไปทำงาน ลูกอยู่ตามป่าอ้อยเต็มให้พี่มันดู ผมไม่ค่อยหึงให้อยู่กับใคร สงสารลูกพ่อแม่ไม่อิ่มไม่เป็นไรขอให้ลูกอิ่ม”

พ่อแม่ของสมพรไม่รู้หนังสือทั้งคู่ ดำรงชีวิตแบบปากกัดตีนถีบ พ่อแม่จึงสนใจเพียงว่าขอให้คนในบ้านได้อยู่รอดมีกินมีอยู่ การอพยพไปทำงานต่างถิ่นอยู่บ่อย ๆ เป็นผลพวงที่สำคัญที่ทำให้คนในครอบครัวของสมพรหลายคนต้องขาดเรียนเสมอ ๆ เป็นเวลานานนับเดือน การเรียนไม่ต่อเนื่องและต้องออกเรียนกลางคันไปในที่สุด อย่างกรณีของพี่สาวคนรอง นวล ต้องติดตามพ่อแม่ไปทำงานตัดอ้อยทุกปี เมื่อตอนสมัยเป็นเด็ก ๆ ก็ช่วยแม่ดูน้อง บางครั้งต้องไปนานเป็นเดือน ๆ ไม่ได้เรียนหนังสืออย่างต่อเนื่องเหมือนกับเพื่อน ๆ เวลาสอบก็มาสอบหลังจากที่เพื่อนสอบเสร็จหมดแล้ว ซึ่งนวลกล่าวอย่างเสียดายว่า

“ตอนเด็ก ๆ แม่พาไปทำงานด้วย เวลาไม่มีเงินแม่ก็พาไปทำงานดูน้องขาดเรียนเป็นเดือน ๆ เวลาสอบก็กลับมาสอบคืน เรียนกับครูกำชัยเรียนก็ไม่รู้เรื่องเรียนอีกเทอมเดียวก็จะจบ ป.6 แม่แกก็พาไปตัดอ้อยอีก ไม่ได้เรียนจบเลยที่นี่”

ในที่สุดนวลก็เรียนไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แม้จะเหลือเวลาเรียนอีกเพียงภาคเรียนเดียวก็ตาม ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากโรงเรียนก็ไม่สามารถทำให้หญิงสาวผู้นี้อ่านออกเขียนได้ นอกจากเขียนชื่อของตัวเองเท่านั้น เช่นเดียวกับส่วน นาค พี่สาวคนโตก็จบเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 และพี่สาวคนที่ 4 นิม ก็จบเพียงแค่ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 ทั้งคู่ก็ต้องออกโรงเรียนเพราะต้องติดตามพ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด จนต้องออกกลางคันและไม่สามารถอ่านออกเขียนได้เช่นเดียวกัน

ในระยะ 2-3 ปีมานี้พ่อกับแม่ไม่ได้เอาลูก ๆ ไปด้วยเพราะครูที่โรงเรียนหวังติงและไม่อนุญาตให้นำเด็กไปทำงานไกลขอให้ฝากกับญาติไว้เพราะกลัวว่าสมพรจะไม่จบเหมือนพี่สาวที่ติดตามพ่อแม่ไปทำงานจนต้องซ้ำชั้นและออกเรียนกลางคันในที่สุด พ่อกับแม่จึงฝากสมพรและอุมมาผู้เป็นพี่สาวไว้กับหน้าของสมพร ซึ่งฐานะความเป็นอยู่ของน้ำก็ไม่ต่างแตกต่างจากฐานะของบ้านของสมพรเท่าใดนัก อุมมาเองอายุสว่างเลยจนถึง 9 ปีจึงได้เข้าเรียนพร้อมกับสมพร ผลการเข้าเรียนซ้ำทำให้ร่างกายเจริญก็โตเร็วกว่าเพื่อน ๆ ทั้งโรงเรียน อุมมาก็ถูกเพื่อนที่โรงเรียนล้อเพราะตัวโตเป็นสาวเกิดความรู้สึกมีปมด้อยจนไม่อยากเรียน น้าบอกว่าอุมมาตัวโตเป็นสาวแล้วไม่ต้องเรียนแล้ว และพาอุมมาเข้ากรุงเทพฯ ไปหาแม่ซึ่งทำงานก่อสร้างอยู่ในขณะนั้น ซึ่งนวลเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“มันเรียนแล้วมันโต หน้าแก่เลยเอาไปส่งแม่ แม่แกไปทำงานก่อสร้าง เรียนอยู่กับหน้านี้แหละว่ามันโตแล้ว ไปโรงเรียนเขาก็ว่ามัน มันใหญ่กว่าเขา มันก็อายเขามันก็เลยมาบอกหน้า เขาไม่โทก็เลยไปส่งที่ก่อสร้าง ให้ทำงานอยู่ก่อสร้างไม่ได้เรียนเลยที่นี่ ไปเรียนมีแต่คนว่ามัน มันใหญ่กว่าเขา”

อุมมาอยู่ช่วยแม่ทำงานก่อสร้างเพราะ “ทำงานแล้วได้เงิน” ประกอบกับขณะนั้นแม่ของอุมมามีน้องเล็ก ๆ อีกคน เพิ่มความยากลำบากในการทำมาหากินยิ่งขึ้น การได้แรงงานเพิ่มจากสมาชิกในครอบครัวจึงไม่มีใครปฏิเสธ อุมมาทำงานก่อสร้างตั้งแต่อายุเพียง 12 ปีเท่านั้น (ในปี 2540) โดยไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่าค่าแรงที่อุมมาได้รับในแต่ละวันนั้นได้เท่าไร ผู้วิจัยก็ได้มีโอกาสสัมภาษณ์อุมมาเป็นครั้งแรก หลังจากอุมมากลับมาจากตัดอ้อย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2542 ถึงเหตุการณ์ที่อุมมาต้องออกเรียนกลางคันในตอนนั้นว่า

ผู้วิจัย : แล้วอุมมารู้สึกยังไงคะในตอนนี้น้ำพาไปหาแม่

อุมมา : หนูอยากมา(อยากกลับบ้านมาเรียนหนังสือต่อ)แต่แม่ไม่ยอมให้มา

ผู้วิจัย : แม่ว่ายังไงคะ

อุมมา : ว่าอยู่ในนั้นได้เงิน

ผู้วิจัย : แล้วอุมมาทำงานได้เงินเยอะไหมคะ

อุมมา : ได้ก็พินหนุไม่รู้แต่หนูไม่ได้เบิกเลยมีแต่แม่เบิกเอาหมดเลย

เหตุการณ์ที่พ่อและแม่ไม่ค่อยใส่ใจในเรื่องระยะเวลาในการเข้าเรียนของลูก เกิดขึ้นในทำนองเดียวกับน้องชายและหลานชายของสมพรอายุแม้จะถึงวัยเข้าเรียนอนุบาลซึ่งเมื่ออายุเด็กย่างเข้า 4 ขวบ ผู้ปกครองจะนำเด็กไปฝากเข้าโรงเรียนแล้ว แต่น้องชายของสมพรอายุถึง 6 ปีและหลานชายอายุเข้า 5 ขวบแล้วแต่เด็กชายทั้งสองยังต้องติดตามแม่สมพรไปรับจ้างตัดอ้อยที่ต่างจังหวัด ทำให้เด็กทั้งสองไม่ได้เตรียมความพร้อมทันเวลาในระดับชั้นอนุบาลเหมือนกับเพื่อนในระดับชั้นเดียวกัน ซึ่งทำให้น้องของสมพรต้องเรียนซ้ำกว่าเพื่อนรุ่นเดียวกันแล้ว 1 ปีการศึกษา ถึงแม้ว่าภาคเรียน 2542 นี้ทั้งสองจะได้เข้าเรียนเหมือนเด็กคนอื่น ๆ ที่อยู่ในวัยเดียวกันก็ตาม ซึ่งเหตุการณ์นี้พลได้กล่าวอย่างเสียดายว่า

“บอกให้แม่แกใส่เรียนอยู่ แม่แกไม่มีเวลา ไม่ค่อยได้อยู่บ้าน น้องชายก็บอกว่าให้ใส่เรียน ให้มันเรียนตั้งแต่เด็ก ๆ แกก็ไม่ได้กลับบ้านสักที แกก็ไปทำงานอย่างนี้แหละ”

จากการสอบถามสมาชิกในครอบครัวของสมพรแล้วพบว่า พ่อและแม่ของสมพรอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้และพวกที่ ๆ ส่วนใหญ่โดยเฉพาะที่ผู้หญิงก็ไม่มีใครอ่านออกเขียนได้เลย และต้องออกเรียนกลางคันเสียทุก สำหรับความสามารถในการเรียนของสมพรก็ไม่แตกต่างไปจากที่ ๆ เท่าใดนัก ซึ่งพลได้กล่าวยอมรับว่าครอบครัวของตนเป็นครอบครัวที่มีปัญหาทางการเรียน

“พี่น้องก็อย่างนี้แหละ เรียนมีแต่ประเภทอ่านเขียนไม่ค่อยได้ ผู้ชายแหละเรียนฉลาดผู้หญิงก็อย่างนี้แหละ(อ่านไม่ได้เขียนไม่ได้)”

ส่วนพี่ชายสองคนคือ สมศักดิ์และสมศรี ทั้งสองสามารถเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความสามารถอ่านออกเขียนได้ เพราะไม่ต้องติดตามพ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัดเหมือนพี่ผู้หญิง สมศักดิ์ได้เล่าว่าเขาสามารถอ่านออกเขียนได้ขณะกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งอาจเนื่องมาจากช่วงเวลานั้นได้ไปอาศัยอยู่ที่วัดในช่วงที่กำลังเรียนอยู่ พระที่วัดเป็นคนที่มีความสนใจและได้ดูแลเอาใจใส่ต่อการเรียน เมื่อถึงเวลาที่พระสวดมนต์สมศักดิ์ก็จะเอาหนังสือเรียนไปอ่านหรือเอาการบ้านไปทำเมื่อทำไม่ได้หรืออ่านไม่ได้หลวงพี่ก็ช่วยสอน จนกระทั่ง สมศักดิ์ สามารถอ่านออกเขียนได้ ซึ่งสมศักดิ์ พี่ชายได้เล่าบรรยากาศของการเรียนในวัดให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ตอนเช้าบางทีก็สวดมนต์เหมือนพระ พระจะเข้าไปสวดมนต์ในป่าก็จะไปนั่งเรียนในป่า เอาหนังสือไปอ่านด้วย หลวงพี่ก็สอนไปด้วย”

ปัจจุบันฐานะความเป็นอยู่ของบ้านสมพรยังไม่กระเตื้องขึ้นเท่าใดนัก ที่นาจำนวน 20 ไร่ พ่อจำนองไว้กับเพื่อนบ้านตั้งแต่เมื่อ 5 ปีที่แล้ว เป็นจำนวนเงินถึง 70,000 บาท ก็ยังไม่มีเงินไปไถ่จำนอง เงินที่ได้มาหมดไปกับการจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน ซื้อข้าว ซื้อกับ สังกวรถจักรยานยนต์ ข้าวที่กินอยู่ทุกวันนี้ก็ไ้จากการไปรับจ้างและพี่ชายไปช่วยญาติทำนาและได้รับค่าแรงเป็นข้าวจำนวนหนึ่งได้มาเลี้ยงคนในครอบครัว ในที่สุดครอบครัวของสมพรก็ต้องซื้อข้าวสารจากร้านค้ามาประทังชีวิตของคนในครอบครัว ทำให้ความฝันของสมพรต้องการที่จะเป็นชาวนาจะได้มีข้าวกินดังผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สมพรเมื่อวันที่ 27 พ.ค. 42

ผู้วิจัย : โตขึ้นอยากทำอะไร

สมพร : อยากทำนา

ผู้วิจัย : ทำไมคะ

สมพร : จะได้มีข้าวกิน

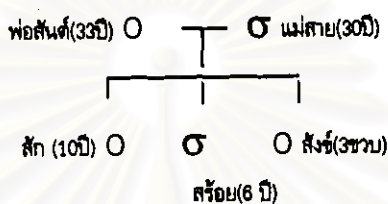
ผู้วิจัย : ตอนนี้อยู่ไม่มีหรือคะ

สมพร : มีครับแต่มันเกือบหมดแล้วครับ

สำหรับในด้านการเรียนนั้นสมพรนับได้ว่าเป็นเด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำที่สุดในห้องมาโดยตลอด สมพรเข้าชั้นในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2(2539) และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3(2540) นั้นหมายถึงสมพรต้องจบช้ากว่าที่หลักสูตรในระดับชั้นประถมศึกษากำหนดอยู่ถึงอยู่ถึง 2 ปี สาเหตุสำคัญคือต้องติดตามผู้ปกครองไปตัดอ้อยจนไม่ได้มาสอบปลายภาคเรียน แม้กระทั่งในวันนี้นสมพรได้เลื่อนชั้นขึ้นไปเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้วแต่สมพรก็ยังไม่สามารถอ่านออกเขียนได้เหมือนเพื่อนร่วมชั้นเรียนเดียวกัน

ชีวิตและครอบครัวของลัก

เด็กชายลัก วัย 10 ปี ขณะนี้กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ลักเป็นเด็กชายร่างเล็กผอมสูงและใบหูทางลักมีน้องอีก 2 คน น้องคนรองเป็นหญิงอายุ 6 ปีกำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาล 3 ส่วนน้องคนเล็กเป็นชายอายุ 4 ปีอนุบาล 2 ในปีนี้ นางสาว แม่ของลักเป็นหญิงกลางคนอยู่ในวัย 32 ปี และนายสันต์พ่อก็กำลังอยู่ในวัยกลางคนด้วยวัย 35 ปี บ้านของลักมีอาชีพหลักคือทำนา ที่นาของลักมีแค่เพียง 3 ไร่ พ่อจึงขับรถจักรยานยนต์รับจ้างอยู่ในตัวอำเภอเป็นอาชีพเสริมอาชีพหนึ่ง ส่วนแม่ถ้าว่างเว้นจากการทำนาก็รับหน้าที่เป็นแม่บ้านและดูแลลูก ๆ ทั้ง 3 คนเท่านั้น

บ้านของลักมีลักษณะเป็นโครงหลังคามุงสูง ใช้สังกะสีปิดแทนฝาเรือน พื้นบ้านถมดินขึ้นมาสูงกว่าพื้นดินประมาณ 1 เมตร ภายในเป็นห้องเดี่ยวโล่ง ๆ มีเตียงนอนสูงจากพื้นเป็นที่หลับนอนของสมาชิกในบ้าน พื้นด้านล่างยังเป็นพื้นดินโรยหินสิดำซุขระ จัดเป็นห้องนั่งเล่นและห้องเก็บของสมาชิกในบ้าน ส่วนด้านหลังมุงสังกะสีออกไปเป็นห้องครัวเล็ก ๆ บริเวณของลักที่เป็นที่โล่ง ๆ ประมาณเกือบ 2 ไร่ นั้น มีไม้ยืนต้นจำพวกมะม่วงที่ปลูกไว้ริมรั้วหน้าบ้านเพียง 2-3 ต้น ส่วนหลังบ้านจะมีต้นกล้วยที่เจ้าของปลูกทิ้งไว้โดยไม่ใส่ใจนัก

แม้ฐานะทางบ้านของลักจะไม่แตกต่างไปจากเพื่อนบ้านนัก พ่อมีรายได้พิเศษที่พอจะหาเลี้ยงครอบครัวได้ถึงจะเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนและไม่มากนัก เพราะในตัวอำเภอค่อนข้างจะเจียบเหงา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้พาหนะเข้าตัวอำเภอเอง แต่ก็ทำให้พ่อแม่ของลักไม่ต้องดิ้นรนออกไปทำงานต่างจังหวัดเหมือนเพื่อนบ้าน ลักและน้อง ๆ จึงได้รับการดูแลจากพ่อแม่ดีกว่าเพื่อนอีกหลายคนในหมู่บ้าน

นางสายแม่ของลักได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ลักเป็นเด็กที่ไม่สมบูรณ์มาก่อน มีน้ำหนักแรกเกิดเพียง 2.4 กิโลกรัม สมัยนั้นยังไม่มีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน หรือไม่มีสถานอนามัยตำบลเหมือนปัจจุบัน แม่ของลักเองเลี้ยงลักแบบวิธีการพื้นบ้านเพราะขาดผู้แนะนำที่ถูกต้อง พอลักอายุได้ 4-5 วันแม่ก็เริ่มป้อนอาหาร โดยเอาแป้งข้าวเจ้าสำเร็จรูปกวนกับกล้วยจนสุก พอโตสักหน่อยก็เริ่มให้กินข้าวต้มกับกล้วย ลักได้รับอาหารแบบนี้จนกระทั่งอายุได้ 1 ปี โดยไม่มีอาหารเสริมอย่างอื่น จนแทบจะเรียกได้ว่าโตเพราะข้าวกับกล้วยก็ว่าได้ ซึ่งแม่ของลักได้เล่าถึงการเลี้ยงดูลักให้ผู้วิจัยฟังว่า

“เลี้ยงลูกก็ให้กินข้าวแต่น้อย กินแป้งธรรมดาเขา กวนใส่กล้วยสุก สุกนำไฟเอามาบ้อนมัน กินตั้งแต่เพิ่งได้ 4-5 มื้อ ตอนเกิดก็แค่ 2 โล 4 ชีด มันไม่ค่อยสมบูรณ์ หนักมันใหญ่ได้จึงโตกินแต่กล้วยกับข้าวเอามากวน...พอมันชื้อมาห้อยไว้ พอใหญ่มาบิหนึ่งก็ดัมแกงจืดแกงหยงให้กิน มันก็ใหญ่หย่อนข้าวหย่อนหยง ว่ามันชิบใหญ่ปานนี้”

(แรกเกิดสักมีน้ำหนักเพียง 2 กิโลกรัมกับอีก 4 ชีด ซึ่งไม่ค่อยสมบูรณ์นัก แม่เลี้ยงสักโดยให้กินอาหารตั้งแต่เล็ก ๆ อายุได้ 4-5 วัน โดยเอาแบ่งข้าวเจ้ากวนใส่กล้วย สักจะได้รับอาหารอย่างนี้จนกระทั่ง 1 ปี จึงได้กินอาหารประเภทแกงจืดหรืออาหารอย่างอื่น เนื่องจากดูสภาพร่างกายสักที่ไม่ค่อยสมบูรณ์ทำให้แม่คิดว่าสักจะไม่น่าจะตัวโตถึงขนาดนี้)

สักไม่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบใดใดในบ้าน เพราะทุกอย่างเป็นหน้าที่ของแม่หมด เมื่อเลิกเรียนมาเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วสักก็ออกไปเล่นนอกบ้าน ผู้วิจัยสังเกตพบว่า สักมักจะไปยิงกิ้งก่ากับกลุ่มเพื่อนวัยไล่เรี่ยกัน 2-3 คน บางครั้งก็ได้กิ้งก่าติดไม้ติดมือกลับมาบ้าน 2-3 ตัว แต่ก็เป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานมากกว่าต้องการนำมาเป็นอาหาร สักจะกลับเข้าบ้านอีกทีก็ถึงเวลาอาหารเย็น

ขณะอยู่โรงเรียนสักมักจะเล่นกับเพื่อนในห้องเรียนเดียวกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เช่น เล่นลูกแก้ว เล่นโยนเหรียญ ในห้องเรียนมักนั่งโยกเก้าอี้ สมาธิสั้น ชอบขออนุญาตออกนอกห้องประจำ ทำงานไม่เรียบร้อย สมุดหนังสือสกปรกฉีกขาด สมุดงานปะปนกันไปทุกวิชา บางหน้าก็เขียน บางหน้าก็ขีดข่วน บางหน้าเขียนด้วยภาษาที่อ่านไม่ เป็นคำเป็นประโยคหรือมีความหมาย ถึงสักจะเรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แล้วยังอ่านหนังสือไม่ได้ สักจึงเป็นนักเรียนที่ขึ้นรายการสนทนาประจำวันของครูปรารถนา ซึ่งมักกล่าวถึงความไม่ได้เรื่องของสักให้เพื่อนครูฟังอยู่เสมอๆ นอกจากสักจะเป็นเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้แล้ว ยังเป็นเด็กที่ขาดความรับผิดชอบอย่างมาก อย่างกรณีที่ครูปรารถนาสั่งให้ทำภาพปะติดเป็นการสอบภาคปฏิบัติวิชาศิลปะ สักก็ยังไม่มีความกระตือรือร้นทำงานส่งครู ครูปรารถนาให้นำงานกลับมาทำที่บ้านเป็นการแก้ตัว แต่สักก็ทำไม่สำเร็จอีกเพราะภาพปะติดของสักโดนฝนจนกระดาษเปียก น่องเล็ก ๆ เอาไปเล่นอีกจนฉีกขาด ทำให้สักไม่มียานส่งครูปรารถนาเช่นเคย ผู้วิจัยได้เดินทางไปเยี่ยมบ้านของสักทันที หลังจากครูปรารถนามาเล่าถึงพฤติกรรมของสักให้ผู้วิจัยฟังอย่างเหนื่อยหน่าย ซึ่งแม่ของสักได้เล่าเหตุการณ์ดังกล่าวให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ฝนตกเปียกซ่า (ถูกฝน) เอาไปตากแดด แม่บอกว่าให้เก็บให้เรียบร้อย ก็ไปเก็บให้เรียบร้อย ฝนตกเปียกจนเปียก ปล่อยให้มันเอาไปเล่นอีก บู้เก็บเจ้าของ...”

สักไม่ค่อยมีโอกาสได้อ่านหนังสือที่บ้าน หรือทำการบ้านตามที่ครูสั่งนัก เพราะสักไม่ค่อยนำกระเป๋าสมาสมุดหนังสือกลับบ้าน บางวันก็ทำสมุดหนังสือหายต้องเปลี่ยนกันเรื่อย ๆ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเรียนของสักไม่พัฒนาเท่าที่ควร ความไม่เอาใจใส่ต่อการเรียนของสักเป็นเช่นนี้ต่อเนื่องมาตลอดตั้งแต่เข้าเรียนชั้นอนุบาลมาแล้ว ซึ่งแม่ของสักได้เล่าถึงพฤติกรรมการเรียนของสักว่า

“ไม่เคยมีการบ้านมาเข็ดบ้านจักเทือ ถามสักเข็ดจั่งไตลูก สมุดหนังสือคือมันหายหมด หนังสือที่ให้ก็บ่เห็นมา สมุดเขียนก็เห็นมาเล่มเดียว จั่งมื่อบ่เห็นมาพอเล่มก็มีเข็ดแบบโตไปโรงเรียนคือเข็ดแบบนี้ลูก เบิ่งแต่บู้เรื่องฐั่ววเลยลูก”

(สักไม่เคยมีการบ้านมาทำที่บ้าน สมุดหนังสือหาย ไม่นำกลับมาบ้าน บางวันเห็นเอามาเล่มเดียว บางวันก็กลับมาแต่ตัว ไม่รู้จะทำยังไงดูเหมือนสักจะไม่รู้เรื่องฐั่ววเลย)

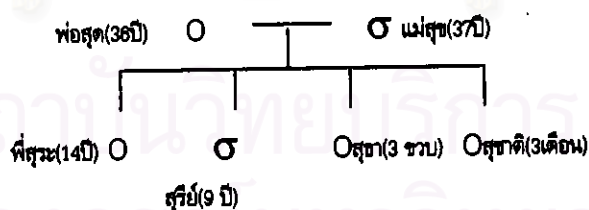
ในปัจจุบัน ทั้งพ่อและแม่ของลักก็ทำใจยอมรับว่าลักเป็นเด็กที่มีผลการเรียนต่ำ ที่เป็นเช่นนี้เพราะตัวของลักเอง แม่ของลักคาดหวังเพียงต้องการให้ลักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เหมือนกับเพื่อน ๆ คนอื่น ๆ เท่านั้น สำหรับเรื่องการเรียนของลักพ่อแม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของทางโรงเรียน เพราะเคยสอนให้อ่านให้เขียนที่บ้านแต่ก็ประสบผลสำเร็จ ลักไม่รับรู้เรื่องที่พ่อแม่สอน ทำให้พ่อแม่เกิดความเบื่อหน่ายที่จะสอน จึงปล่อยให้การลักเรียนไปตามกำลังสติปัญญาของลักเอง

“แล้วแต่ครูเห็นสอนได้ เห็นสอนแบบใดก็ช่าง ให้แต่เรียนจบชู้คน มันซิเรียนโรงเรียนยากก็ช่าง ขอให้แต่เห็นสอน มันซิโรงเรียนบ่มแ่งโรงเรียนครู ครูเห็นฉลาดอยู่แล้ว แต่ลูกบิใส่ใจทอนันแหละ พ่อกับแม่ก็บมีปัญญาสอนแล้วทุกมื่อนี้ จักสอนแบบใด”

แต่ในปีการศึกษา 2542 นี้ลักมีความต้องการอยากจะได้ดีขึ้น หวังอ่านออกเขียนได้เพราะเห็นเพื่อน ๆ ในชั้นอ่านออกเขียนได้ จึงพยายามอ่านหนังสือตามเพื่อน ๆ ที่อ่านเก่ง ๆ อย่างเอก หรือบุญส่ง แต่จากการทดสอบด้านการอ่านและเขียนของลัก พบว่า ลักยังไม่พัฒนาการอ่านและเขียนคืบหน้าไปเท่าใดนัก

ชีวิตและครอบครัวของสุรีย์

เด็กหญิงสุรีย์ อายุ 10 ปี กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (ในปีการศึกษา 2542) ครอบครัวของสุรีย์มีสมาชิกทั้งหมด 6 คนพ่อและแม่ของสุรีย์กำลังอยู่ในวัยกลางคน พ่อมีอายุ 36 ปีแม่อายุ 37 ปี สุรีย์มีพี่ชายคนหนึ่งอายุ 14 ปีเพิ่งจบระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อภาคเรียนที่แล้ว (ปีการศึกษา 2541) น้องคนถัดไปอายุ 3 ขวบส่วนคนเล็กสุดอายุยังไม่ถึงขวบ

บ้านของสุรีย์เป็นบ้านหลังเล็ก ๆ หลังคามุงด้วยตับหญ้าคา ฝาตีด้วยไม้กระดานทาง ๆ บริเวณบ้านประกอบด้วยเนื้อที่ประมาณ 1 งาน บริเวณบ้านรกไปด้วยพงหญ้าเพราะพ่อกับแม่ไม่ค่อยได้อยู่ดูแลบ้าน บางครั้งพ่อต้องพาครอบครัวไปรับจ้างทำงานซึ่งห่างจากบ้านไปประมาณเกือบสิบกิโลเมตร เพื่อเป็นการประหยัดเวลาและแรงงานในการเดินทาง จึงมักจะพักอยู่ที่ทำงานทำให้สุรีย์พลอยต้องขาดเรียนไปด้วย เนื่องจากระยะทางจะไกลและขณะนี้สุรีย์มีน้องเล็ก ๆ ถึงสองคน สุรีย์จึงกลายเป็นผู้ช่วยเลี้ยงน้องสำคัญของแม่ เพื่อแม่จะได้ทำงานช่วยพ่ออีกแรงหนึ่ง

เมื่อครั้งฤดูเก็บเกี่ยวที่ผ่านมา สุรีย์ต้องขาดเรียนไปถึง 2 อาทิตย์เพื่อช่วยแม่ดูน้อง ในขณะที่พี่ชายของสุรีย์ซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีสุดท้ายของโรงเรียน ต้องเดินทางไปกลับกับครูวรรณบ้าง ครูปรารถนา

บ้างซึ่งเป็นเส้นทางที่พ่อแม่ของสุรียรับจ้างอยู่พอดี เจ้าของนาซึ่งเป็นนายจ้างของพ่อกับแม่ของสุรียก็รู้จักกับครูวรรณมา จึงทราบที่สุรียขาดเรียนเพราะช่วยแม่เลี้ยงน้อง

เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2542 ที่ผ่านมาก แม่สุรียเคยมาขออนุญาตครูใหญ่จะพาสุรียไปตัดอ้อย ด้วย เหตุผลว่าสุรียเรียนอ่อนอย่างไรเสียก็คิดว่าครูประจำชั้นจะให้สุรียตกซ้ำชั้นอยู่แล้ว แต่ครูใหญ่ไม่ยอมเพราะทราบดีว่าถ้าหากให้นำสุรียไปอาจเกิดผลเสียมากกว่า เพราะถ้าหากสุรียเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตลอดปีการศึกษาปีเวลาเรียนครบอาจมีโอกาสได้เลื่อนชั้นไปเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และการไปทำงานในช่วงนี้มีโอกาสทำให้เด็กได้ซ้ำชั้นอีก ทำให้สูญเสียงบประมาณและเวลา อาจเป็นสาเหตุทำให้เด็กออกกลางคันได้ แม่ของสุรียกล่าวว่า

“ครูว่าจะให้อยู่ป.1 โทน ๆ มันก็ไม่วู้เรื่องเทอมนี้ ไม่ได้ขึ้นแล้ว”

ในที่สุดพ่อและแม่ของสุรียก็ไม่ได้ไปตัดอ้อย พ่อแม่ของสุรียถึงกับต้องขายที่อยู่ปัจจุบันเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ โดยเฉพาะเจ้าแก้อ้อยที่พ่อกับแม่สุรียรับเงินเขามาก่อน และต่อมาอีกสองเดือน พ่อแม่ของสุรียได้เดินทางไปทำงานเลี้ยงหมูที่จังหวัดสระบุรี และได้ฝากพี่ชายและสุรียไว้กับแม่ของอรซึ่งเป็นญาติห่าง ๆ กัน ซึ่งแม่ของอรก็จำใจต้องรับฝากไว้เพราะถ้าไม่รับฝากไว้พ่อแม่ของสุรียคงไม่ได้ไปทำงานอีก ครอบครัวที่ยากจนอยู่แล้วจะยิ่งยากลำบากขึ้นอีก และเป็นการรับฝากเพียงชั่วคราวเพียงหนึ่งเดือนก็จะเป็นระยะปิดเทอม ซึ่งพ่อแม่สุรียก็จะมารับเด็กทั้งสองไปอยู่ที่สระบุรีด้วย

ช่วงปิดเทอมสุรียไปอยู่ฟาร์มเลี้ยงหมูกับครอบครัว ครูพี่ระมีหน้าที่ต้องไปเก็บดอกเบี้ยเงินกู้กับคนงานในฟาร์มนี้เป็นประจำทุกเดือน เล่าให้ผู้วิจัยว่า พี่ชายของสุรียที่เพิ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วก็ไปเรียนต่อ และได้ทำงานในฟาร์มเลี้ยงหมูกับพ่อแม่ ส่วนสุรียนั้นโดยปกติมีหน้าที่เลี้ยงน้องตัวโตเข้าไปช่วยงานในฟาร์มก็ได้รับค่าแรงวันละ 50 บาท

สุรียอยู่ที่ฟาร์มหมูจังหวัดสระบุรี จนกระทั่งโรงเรียนเปิดภาคเรียนแรกของปีการศึกษา 2542 ผ่านไปถึง 15 วัน สุรียจึงได้มาเรียนร่วมชั้นเรียนกับเพื่อน ๆ ด้วยท่าทางที่หงอยเหงาเพราะยังปรับตัวไม่ได้ และต้องมาอาศัยอยู่กับตาที่อายุ 70 ปีเพียงลำพัง ตาของสุรียเล่าว่า “พอตกตอนเย็นมาที่ไร่มันร้องไห้หาแม่” ส่วนตาเองก็ไม่ได้เต็มใจที่จะรับภาระนี้หนัก เพราะตาเองก็ไม่มีอาชีพแน่นอนทำงานไม่เป็นหลักแหล่ง ตาต้องเดินทางไปทำงานรับจ้างทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านเสมอ ตอนที่พ่อพาสุรียมาส่งที่บ้านตาก็ไม่ได้อยู่บ้าน ฝากบอกเพื่อนบ้านแต่เพียงว่าฝากให้ตาช่วยดูแลสุรียด้วย จากนั้นก็ฝากเงินมากับครูพี่ระเป็นค่าเลี้ยงดูเดือนละ 200-300 เท่านั้น

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า สุรียมักจะไม่ท้อช้ามารับประทานที่โรงเรียน ในภาคเรียนที่ 2/2541 ผู้วิจัยก็สังเกตเห็นว่า สุระ พี่ชายของสุรียก็มีพฤติกรรมเดียวกันนี้ สุรียหน้าตาซิดเซียว ผอมบางตัวเล็กที่สุดในชั้น มีส่วนสูงและน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน พี่ชายและสุรียมักจะมีพฤติกรรมขาดเรียนทุกวันศุกร์เสมอเพราะจะได้วันหยุดนาน ๆ โดยไม่ได้รับค่าตัดทานจากพ่อแม่เลย สุรียเองก็ต้องขาดเรียนเพื่อเลี้ยงน้องช่วยแม่เป็นประจำ และการขาดเรียนบ่อย ๆ และยาวนานทำให้สุรียเป็นเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมาก เมื่อครั้งที่ไปพักอยู่กับป้า (แม่ของอร) ก็เคยสอนให้อ่านให้เขียนแต่พบว่าสุรียไม่รู้อะไรที่สอนเลย ดังที่แม่ของอรได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"สอนอะไรยากปวดหัว สอนให้เขียนสระอาโก้ไปเขียน ด เด็ก ยังจินะเด็กมันไม่รู้เรื่องก็ปวดหัว คนเล็กนะ (สุรีย) สอนยากขนาด เราเขียนสระอาผ่านไปแล้วยังเขียนผิดอีกไม่จำเลย ..ที่เราสอนนะไม่รู้เลยไม่รู้ว่าจะอยู่โรงเรียนเป็นอย่างนี้หรือเปล่า บางทีก็ขี้เกียจสอนไม่อยากนั้น...(ไม่อยากสอนเพราะรำคาญ)"

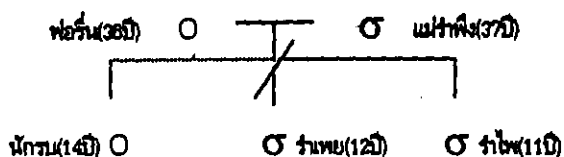
แต่ถึงผลการเรียนของสุรียจะทำอย่างไร ปี 2542 สุรียได้เลื่อนชั้นขึ้นไปอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ก็เพราะสุรียตกซ้ำชั้นมาแล้วถึง 2 ปี ครูวรรณนาซึ่งประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 คิดว่าถ้าให้สุรียซ้ำชั้นอีกก็คงไม่มีประโยชน์ นอกจากเป็นการเสียเวลาและโอกาส พอสุรียขึ้นมาเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ครูพิระก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการอ่าน การเขียนและการคิดเลขของสุรียได้ ครูพิระเองก็ไม่ได้เอาใจสุรียนักเพราะคิดว่าถ้ามีวสนใจสุรียเพียงคนเดียวจะทำให้เด็กคนอื่นเบียดหน้าการเรียนและเสียการเรียนไปด้วย

ชีวิตและครอบครัวของรำเพย รำไพ

รำเพยกับรำไพทั้งคู่เป็นเด็กหญิงพอมสูง ผมหาวเคลือบดำ ด้วยหน้าตาและผิวพรรณจัดได้ว่าเป็นเด็กที่มีหน้าตาน่าเอ็นดูอีกคู่หนึ่งในหมู่บ้าน แต่รำเพยจะถูกดูดีกว่ารำไพเพราะมีผิวขาวและนัยตาโตดำสนิท บางครั้งมีประกายแวววาวทำให้บุคลิกดูจะเป็นคนเรียบร้อยน่ารักกว่าน้องสาว ส่วนรำไพผู้เป็นน้องสาวที่อายุห่างกันเพียง 1 ปี จะตัวเล็กกว่าแต่ช่างพูดมากกว่าพี่สาว ครั้งแรกที่ผู้วิจัยพบเด็กหญิงทั้งคู่นี้เป็นการพบโดยบังเอิญ ในราวปลายเดือนธันวาคม 2541 เพราะผู้วิจัยออกไปเยี่ยมบ้านของพงษ์ เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งขณะนั้นอ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ กับพี่ผู้เป็นพี่สาวของพงษ์ซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีพฤติกรรมขาดเรียนบ่อย ผลการเรียนอ่อน โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ไม่สามารถคิดเลขได้เลย ขณะนั้นผู้วิจัยสังเกตเห็นรำเพยกับรำไพ ขนาดรูปร่างหน้าตาจะเป็นเด็กที่อยู่ในช่วงอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หรือ 6 จึงสอบถามได้ความว่าย้ายมาจากจังหวัดอุทัยธานี มาอาศัยอยู่กับน้าสาว ได้ 3 ปีมาแล้ว และเคยเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านดงหวาย ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เข้าเรียนได้ประมาณ 2 อาทิตย์ แต่เนื่องจากแม่ต้องพยายย้ายไปทำงานที่เสิงสาง (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา) บ้าง ทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯบ้าง ในที่สุดเด็กทั้งสองก็ต้องหยุดเรียนไปโดยปริยาย ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 นั่นเอง

แม้รำพิงซึ่งเป็นแม่ของรำเพยและรำไพได้เล่าชีวิตครอบครัวของนางให้ผู้วิจัยฟังว่า ขณะนี้นางอายุได้ 50 ปีเป็นคนดงหวายโดยกำเนิดเป็นพี่สาวคนโตในบรรดาพี่น้องซึ่งเป็นหญิงล้วนทั้งหมด 6 คน หลังจากบิดาเสียชีวิตต้องต่อสู้ดิ้นรนทำมาหากินเลี้ยงน้องที่ยังเล็ก พออายุย่าง 18 ปีก็ได้ผูกใจมั่นสามารถยกกับคนละแวกบ้านเดียวกัน มีลูกชายด้วยกันหนึ่งคน แต่ในที่สุดครอบครัวต้องแตกแยกเพราะสามีเป็นคนเจ้าชู้ นางต้องอดทนเลี้ยงลูกชายเพียงลำพังเมื่อลูกเจ็บป่วยก็รักษาไปตามมีตามเกิด ตามแบบพื้นบ้าน จนกระทั่งผ่านไป 2 ปี นางจึงรู้ว่าลูกชายของนางได้กลายเป็นเด็กขาพิการเพราะพิษของโรคภัยโปลิโอไปเสียแล้ว

เมื่อ 20 ปีก่อน พอหน้าเก็บเกี่ยวเสร็จก็มักจะมียาทุนจากอุทัยธานีมารับไปตัดอ้อย นางได้ฝากลูกชายวัย 2 ปีที่พิการไว้กับแม่และน้องสาว เดินทางไปพร้อมกับพี่น้องและเพื่อนบ้านอีกหลายครอบครัว ณ ที่นั้นนางได้พบรักครั้งใหม่ และตัดสินใจใช้ชีวิตครอบครัวอยู่ที่อุทัยธานีจนมีบุตรอีก 3 คน คือ นักรบ รำเพย รำไพ

ชีวิต 17 ปีที่ต่างแดน ไม่ได้นำความสุข สมหวัง มาให้กับนางรำฟิ่งนัก ชีวิตประจำวันยังคงดำเนินอยู่ด้วยการรับจ้าง อีกทั้งยังจะต้องอดทนกับพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบของสามี ที่เกียจคร้าน ขอบสุมักญา ในระยะ 5-6 ปีมานี้เริ่มติดยาบ้าเพิ่มขึ้นอีก ชีวิตต้องอดมือกินมือ เพราะไม่มีญาติพี่น้องที่พอพึ่งพาอาศัยได้ ซึ่งแม่รำฟิ่งได้กล่าวถึงพฤติกรรมของสามีอย่างจริงจัง ว่า

“ลำบาก เขาไม่ค่อยหากินหรอก มีแต่ฉันหากิน อยู่ทำอะไรลำบาก มันกินยา (ยาบ้า กัญชา) นะฉันจะอด (ทน) ได้อย่างไร ฉันอย่างเกลียดเลย ทามาได้วันหนึ่งมันกินอนกินจนหมดคนแหละ แล้วก็ไปอีกวันหนึ่ง ได้แล้วก็นอนกิน ไม่เคยให้ลูกให้เมียหรอก บางทีข้าวมันยังไม่เรียกกินเลย... บางทีฉันอดข้าว ฉันไม่ได้ไปหาฉันก็ไม่ได้กิน นั่งอยู่ฉันอดสองวันก็มี ยาเขามีเขาก็เรียกแต่หลานไปกิน ฉันเขาไม่เคยเรียก ไปทำงานตัวฉันสิ้น เขาก็มว่าป็นอะไร กินข้าวมาหรือยัง ฉันบอกว่าเป็นมาแล้ว ฉันไม่กล้าบอกเขา... ทำงานจนค่าได้เงินฉันเอาไปซื้อข้าวสารหุงกิน มันก็กินไม่ได้ อ้วกออกหมด”

แม้ขณะที่ตั้งครรภ์ นางก็ไม่ได้ดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร เพราะต้องรับจ้างหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง สามีก็ไม่ได้เอาใจใส่พอดลอดลูกได้ 4 เดือน ก็เริ่มมีคนที่สอง ต้องเลี้ยงลูกด้วยน้ำข้าวแทนน้ำนม ความยากจนเช่นแค้น คับข้องใจต่อพฤติกรรมของสามี ทำให้นางหาทางออกด้วยการทำลายเด็กในครรภ์ตั้งแต่รู้ตัวว่าเริ่มจะมีเด็ก ด้วยวิธีการสารพัด อาทิ กินยาขับ ปีนวด ทำงานหนัก ๆ ยกของหนัก ๆ จนกระทั่ง 5 เดือนเด็กจึงแห้งไป พอลูกคนแรกได้ได้ 2 ปี ก็เริ่มมีคนที 2 คือรำเพย มีน้ำหนักแรกคลอดเพียง 1.5 กิโลกรัมเท่านั้น พอเข้าเดือนที่ 4 ประวัติศาสตร์ก็เริ่มซ้ำรอยอีก เมื่อนางพบว่าตนเองกำลังตั้งท้องอีก นางจึงคิดที่จะทำลายเด็กในครรภ์ แต่ได้ถูกเพื่อนบ้านห้ามไว้ เพราะเห็นว่าแม่อาจได้รับอันตรายและเป็นบาป เด็กอาจจะมีร่างกายพิการได้ แต่เมื่อรำฟิ่งมีอายุอยู่ในครรภ์ได้ 3 เดือน นางก็ทะเลาะกับสามีจึงตัดสินใจที่จะทำลายเด็กอีกครั้งหนึ่ง ด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา ทั้งปีนวด ทำงานหนัก ๆ เอาเครื่องนวดแป้งทับท้องตนเอง แต่ไม่ได้กินยาขับ จาก 3 เดือนจนกระทั่ง 7 เดือน เด็กคลอดก่อนกำหนดด้วยน้ำหนักเพียง 0.5 กิโลกรัม นางรำฟิ่งเล่าว่า

“มีใช้รำเพยได้ 4 เดือน ฉันก็ได้ใช้คนเล็ก (รำไฟ) อีก ฉันก็ซื้อนมกระป๋องเลี้ยงมัน ไม่มีเงินซื้อฉันก็เอาน้ำข้าวใส่เกลือ ใส่น้ำตาลหน่อย ๆ เลี้ยงมัน...ลูกคนนี้ (รำไฟ) ฉันว่ามันตั้งแต่อยู่ในท้องได้สามเดือน ฉันเกลียดพอมัน เอาหินไม้แป้นะทับท้อง มือบีบมัน ทำฉันทำสารพัด แต่หินไม้มันหัวแข็งไม่ยอมตาย ตอนคลอดตัวเล็กเท่าลูกกบ ซึ่งได้ครึ่งกิโล คนที่ได้ กิโลครึ่ง ไม่คิดว่ามันจะโตขนาดนี้นะ ...แต่จริง ๆ ฉันมีลูก 4 คน ใช้คนที่ 2 มันตายเป็นผู้ชาย ฉันว่ามันตั้งแต่หนึ่งเดือน คนนั้นกินยาด้วย จน 5 เดือนมันออก ใช้คนนี้ (รำไฟ) มันไม่ยอมออก...”

ว่าเพย ไพและแม่ว่าพึ่งได้มาอาศัยอยู่กับน้องสาวแม่ว่าพึ่งเอง โดยแม่ได้พาลูก ๆ เข้าฝากเรียนที่โรงเรียน บ้านดงหวาดได้ 2 อาทิตย์ แต่ทางโรงเรียนก็ท้วงติงมาว่าทำไมถูกระเบียบ ถ้าต้องการให้เด็กเข้าเรียนจริง ๆ ต้องย้าย ชื่อเด็กจากอุทัยธานีมาเข้าเรียนที่นี่ให้เป็นเรื่องเป็นราว ถ้าให้เข้าเรียนแบบนี้เด็กก็จะไม่ได้ใบประกาศ อยู่โรงเรียนก็ไม่ได้ของแจกเหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ ทำให้นางเข้าใจว่าทางโรงเรียนไม่ยอมรับลูกของนางเข้าเรียน ประกอบกับฐานะของนางเองก็ขัดสนไม่เพียงเงินพอที่จะอุดหนุนเรื่องการเรียนของลูก พอดีกับช่วงนั้นมีนายหน้ามาหาคนงานไปเก็บข้าวโพด ที่อำเภอเสิงสาง แม่ว่าพึ่งจึงตัดสินใจหอบลูกทั้งสองคนไปด้วย

"ครูเขาบอกว่าไม่ย้ายมา สอนไปก็ไม่มียะโยชน์ เรียนไปก็ไม่ได้อะไร แจกอะไรก็ไม่ได้เหมือนเขา ตอนนั้นฉันให้ผู้ใหญ่บ้านพาไปเข้า (โรงเรียน) สัก 2-3 อาทิตย์ฉันก็ไปรับจ้างเสิงสาง ไปเรียนโน่นอีก อยู่ได้เดือนครึ่งก็พากลับมาอีก"

เมื่อกลับมาอยู่บ้าน แม่ก็ไม่ได้พาทั้งสองเข้าเรียนที่โรงเรียนใดอีก เพราะความเข้าใจว่าทางโรงเรียนไม่ยอมรับลูกของตน เพราะไม่ได้ย้ายชื่อมาเรียน และเพื่อความอยู่รอดของตนเองแม่ว่าพึ่งก็ต้องเข้าทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ประกอบญาติพี่น้องที่อยู่ต่างหวาดเองก็มีฐานะยากจน แต่ละคนก็มีลูกเล็ก ๆ ที่ต้องดูแลเลี้ยงดู ไม่มีใครพอที่จะรับภาระการเลี้ยงดูเด็กทั้งสองได้ ก็ต้องหอบหิ้วลูกทั้งสองไปด้วยทุกครั้ง ในที่สุดว่าเพยกับว่าไพก็ต้องหยุดเรียน ในขณะที่กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 นางว่าพึ่งกล่าวว่า

"ให้เรียนไปก็ลำบาก เขาไม่ให้เรียนก็ช่าง ฉันก็ต้องไปหากินทั้งฉันก็ไม่ได้ สงสารมันใครจะหาให้มันกิน พี่น้องเขาก็มีลูกเยอะแยะ พอลูกกลับจากเสิงสางฉันพามันไปทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ตั้งหลายเดือน..."

สามแม่ลูกต้องเดินทางไป ๆ มา ๆ ระหว่างบ้านดงหวาดและสถานที่ทำงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็งานก่อสร้าง งานตัดอ้อย งานขุดมันสำปะหลัง ที่มีนายทุนมาติดต่อให้ไปทำบ้าง เดินทางไปกับเพื่อนบ้านบ้าง แต่เมื่อไม่มีงานก็ต้องอาศัยอยู่กับน้องสาวหรือน้าของเด็กหญิงทั้งสอง ซึ่งน้าเองก็มีลูกที่อยู่ในวัยเรียนสองคน คือ พงษ์กับพิม และกำลังเล็ก ๆ อีกคน คือ พิศ โดยที่ว่าเพยและว่าไพมีหน้าที่ต้องตักน้ำ หุงข้าว ซักเสื้อผ้า ดูแลทำความสะอาดบ้าน โดยเฉพาะการตักน้ำดูจะเป็นหน้าที่หลักของเด็กทั้งสอง ในแต่ละวันต้องเข็นน้ำใส่โอ่งในบ้านให้เต็มทุกโอ่ง ส่วนแม่เองก็ต้องออกไปรับจ้างทำงาน เงินจากการรับจ้างก็ได้เพียงน้อยนิด เพราะเป็นการทำงานเพื่อใช้หนี้ที่เอามากินมากใช้ในขณะที่ไม่มีงานทำ ข้าวปลาอาหารก็ต้องพึ่งบ้านน้องสาวเป็นหลัก น้าสาวเองก็ดูจะไม่พอใจ แม่ว่าพึ่งเองก็เป็นคนชอบกินเหล้า พอมาได้ก็จึงมักมีเรื่องทู่เถียงกับน้องสาวเป็นประจำ พอดีกับบ้านญาติฝ่ายพ่อแม่ว่าพึ่งมีที่สวนที่กว้างขวาง ได้ชวนให้แม่ว่าพึ่งและลูก ๆ ไปอยู่ด้วยกัน

ต้นเดือน เมษายน 2542 จากความช่วยเหลือของบรรดาญาติพี่น้อง แม่ว่าพึ่ง ว่าเพยและว่าไพก็ได้อาศัยอยู่ในกระท่อมหลังเล็ก ๆ มีเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางเมตร ซึ่งมีหลังคามุงด้วยหญ้าคา ฝาทำด้วยใบมะพร้าว พื้นทำด้วยฟากไม้ไผ่ เสาเรือนเป็นไม้แดงขนาดย่อม ภายในกระท่อมก็เป็นห้องนอนพอที่จะนอนได้สามคน อีกครั้งหนึ่งเป็นที่นั่งเล่นและเก็บสัมภาระข้าวของต่าง ๆ ด้านหน้ากระท่อมมีงูเห่าออกไปนิตหนอยสำหรับทำเป็นห้องครัว

หลังจากหน้าด่านาเสร็จบ้านของแม่รำพึงก็เริ่มมีปัญหา เพราะเจ้าของที่เป็นญาติห่าง ๆ ไม่เต็มใจที่จะให้อยู่ อีกต่อไป สิบเนื่องมาจากแม่รำพึงไปช่วยเจ้าของที่ดำนาคู่ 2 วัน เพราะมัวแต่ไปรับจ้างบ้าง ทำงานใช้หนี้เจ้าหนี้เต็ม บ้าง เจ้าของที่ถึงกับมาต่อว่าที่หน้ากระท่อมยืนยันให้ย้ายออกไป จะให้ลูกสาวที่เรือนใหญ่มาอยู่แทน แต่แม่รำพึงก็ยัง ทำเฉยอยู่ แต่แม่รำพึงคิดว่าอาจจะพาลูก ๆ ไปยกกระท่อมอยู่ท้ายสวนของน้องสาวคนเดิม

“ตอนดำนาคู่ ฉันไม่ได้ไปช่วยเขา ไปแค่ 2 วัน เขาก็เลยเคือง ถ้าฉันไปช่วยแล้วฉันจะได้อะไรกิน รับ เงินเขามาก่อนฉันก็ไปทำให้เขา เขาเคืองว่าฉันไม่ไปช่วยก็ให้ออก มาว่าถึงนี้จะให้ลูกสาวมาอยู่ ไฉน ฉันก็ไม่ไป รอให้ออกพรรษาก่อน เขาไล่แล้วแม่กับน้องสาวก็ว่าให้ไปอยู่ทางโน้น...”

นอกจากกระท่อมหลังใหม่ ชีวิตประจำวันของ 3 แม่ลูกยังคงเหมือนเดิม คือ แม่ยังออกไปรับจ้างเท่าที่จะมี คนจ้าง ส่วนรำเพยกับรำไพก็ออกไปช่วยแม่บ้างเป็นบางวัน แต่ส่วนใหญ่แม่รำพึงจะให้ลูก ๆ ออกไปช่วยงานญาติ ๆ มากกว่าที่จะให้ออกไปรับจ้างเพราะทั้งสองยังเด็ก ชีวิตของสามแม่ลูกก็อดมื้อกินมื้ออยู่เช่นเดิม บางทีญาติพี่น้อง สงสารก็เอาข้าวสารมาให้พอหุงกินต่อชีวิตไปวันวัน บางวันมีข้าวเหลือเพียงน้อยนิด สักกระป๋องนมเท่านั้น ต้องใช้วิธี ต้มใส่เกลือกินกันแล้วพากันนอนดับความหิวโหยในกระท่อมหลังเล็กทั้งสามแม่ลูก นางรำพึงเล่าว่า

“เมื่อวานรำเพยบอกแม่ว่าข้าวเหลือนิดเดียว เราต้มข้าวกินกันนะแม่ กินแล้วก็พากันนอน ก็อยู่อย่างนี้ คนมีกินก็มีแต่ปากแต่ท้องเขา จะให้ใครช่วยนะ บางวันเขาสงสารกลัวอดตายก็เอามาให้กระแบ่งหนึ่ง จนฉันไม่เคยมีเนื้อไม้หนังฮ้วนถ้วนเหมือนคนอื่นหรอก แค่นี้แหละ...”

ขณะนี้รำเพยอายุได้ 12 ปี รำไพอายุได้ 11 ปี บางวันผู้วิจัยสังเกตเห็นเด็กทั้งสองยังเล่นขายของ เล่น หม้อข้าวหม้อแกงกันอยู่ข้าง ๆ กระท่อม แม่นี่ทั้งสองจะเติบโตขึ้นแลดูเป็นสาวน้อยคู่หนึ่ง แต่แม่รำพึงก็ยังคงมีความ หนักใจว่าไม่มีบ้านให้ลูก ๆ อยู่ และยังเป็นห่วงลูกชายที่เข้าไปทำงานกรุงเทพฯ ซึ่งไม่ได้พบหน้ากันมา 3 ปีแล้ว แม่ รำพึงตั้งใจว่าจะเดินทางไปรับลูกชายมาอยู่ให้พร้อมหน้ากัน 4 คนแม่ลูก และไปย้ายทะเบียนบ้านมาอยู่ที่นี่ให้ถูกต้อง แต่ก็จวนด้วยปัญญาไม่รู้จะนั่งรถสายไหนเพราะอ่านหนังสือไม่ออก เงินทองก็ไม่มี อีกทั้งยังเช็ดขยาดกับความชั่วของ สามเณร ถึงปัจจุบันจะทราบข่าวว่าร่างกายเขาจะทรุดโทรมเต็มทีนอนรอวันตายเท่านั้นก็ตาม แต่สำหรับความไฝฝืนของ เด็กหญิงทั้งสอง คือ ต้องการเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ หาเงินส่งมาให้แม่ใช้ ปลูกบ้านหลังใหม่และได้เจอกับพี่ชายและ ได้อยู่พร้อมหน้าแม่ลูกอีกสักครั้ง

คุณภาพของนักเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เป็นตัวอธิบายความมีประสิทธิภาพในการจัด การศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างดี เพราะสามารถวัดเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ โดยเฉพาะข้อมูลเชิง

ปริมาณสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนอกจากจะเป็นตัวแปรที่ชี้ให้เห็นความสามารถของนักเรียนแล้ว ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความสามารถในการจัดการศึกษาของครูตลอดปีการศึกษา หรือตลอดระยะเวลาที่นักเรียนได้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนแห่งนี้ ผลสัมฤทธิ์ถือว่าเป็นความสามารถของนักเรียน ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และการทดสอบ ดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โรงเรียนบ้านดงหวาด ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการสังเกตของผู้วิจัยและการทดสอบของทางโรงเรียน

1.1 ผลสัมฤทธิ์จากการสังเกตของผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้สังเกตการทำงานและผลการทำแบบฝึกหัดของนักเรียน โดยขอดูจากสมุดทำงาน เพิ่มสะสมงาน พบว่า นักเรียนที่เรียนดีส่วนใหญ่จะทำงานค่อนข้างเรียบร้อย แต่นักเรียนส่วนใหญ่จะทำงานไม่เรียบร้อย ไม่ขีดเส้นใต้ เขียนหนังสือผิด ไม่เว้นวรรคตอน และทำงานสกปรก นักเรียนบางคนใช้สมุดเล่มเดียวทำงานหลาย ๆ วิชา เมื่อนักเรียนใช้สมุดหมดเล่มส่วนใหญ่จะทิ้ง บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยเห็นสมุดทำงานของนักเรียนอยู่ในถังขยะ หรือกลายเป็นจรวดของเล่นโดยไม่เห็นความสำคัญ

ผู้วิจัยสังเกตว่า ในรายวิชาคณิตศาสตร์ส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะเป็นคนที่ตรวจงานของเด็กเอง บางครั้งครูจะตรวจดูเฉพาะคำตอบของเด็ก เด็กบางคนทำขั้นตอนวิธีทำผิด แต่คำตอบถูกเพราะลอกเพื่อนมา แต่ครูก็ตรวจให้ถูก ครูพินิจมักจะไม่ได้ตรวจงานเด็กแต่เปิดหนังสือคู่มือครูให้เด็กตรวจเอง เด็กที่ทำผิด ทำลัด ๆ ยังไม่ครบขั้นตอน เพราะไม่เข้าใจวิธีทำ แต่เด็กก็ไม่อยากทำใหม่หรือต้องการเล่นเร็วขึ้นจึงกาเครื่องหมายถูกให้กับตัวเอง และการที่ครูไม่ค่อยควบคุมการทำงานของเด็ก ทำให้นักเรียนบางคนไม่ยอมทำงาน และไม่มียานส่งครู แต่ครูก็ปล่อยเลยตามเลย ส่วนวิชาอื่น ๆ ครูจะให้ให้นักเรียนคัดหรือลอกมาส่ง และไม่ได้ตรวจดูความเรียบร้อย นักเรียนบางคนจึงเขียนคำสะกดผิด เขียนผิดวรรคตอน เขียนสกปรก

สำหรับรายวิชาที่เด็กชอบเรียนนั้น จากการสัมภาษณ์เด็กส่วนใหญ่จะบอกว่า ชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เพราะจะทำให้คิดเลขได้ สำหรับการเรียนการสอนในชั้นเรียนเอง ครูก็เน้นวิชาคณิตศาสตร์มากกว่าวิชาอื่น ๆ และดูแลเอาใจใส่งานเด็กมากกว่าวิชาอื่น ๆ ผู้ปกครองก็เน้นเด็กเรื่องการคิดเลขได้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กชอบเรียนคณิตศาสตร์มากกว่าวิชาอื่น ส่วนวิชาที่เด็กชอบเรียนมากรองลงมาคือวิชาภาษาไทย เด็กให้เหตุผลว่า วิชาภาษาไทยมีเรื่องให้อ่าน อ่านแล้วสนุก และจะได้อ่านเก่ง ๆ แต่ผู้วิจัยสังเกตว่า ครูจะสอนภาษาไทยเน้นเรื่องการคัดไทยเขียนตามคำบอก และให้นักเรียนอ่านเอง แต่ครูส่วนใหญ่จะไม่เน้นเรื่องการเขียน ไม่ว่าจะเป็นการเขียนเรียงความ เขียนให้ได้ใจความ หรือเขียนจดหมาย ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ยังเขียนสะกดผิด ๆ เขียนไม่ได้ใจความ ครูส่วนใหญ่จะสอนโดยวิธีการจะให้นักเรียนอ่านเอง ไม่มีการควบคุมการอ่านออกเสียงของนักเรียน ทำให้นักเรียนที่อ่านหนังสือไม่ได้นั้นไม่ได้อ่านเพราะอ่านไม่ได้ และครูก็ไม่ได้แก้ไขเด็กเป็นรายบุคคล ยิ่งเด็กเรียนระดับชั้นที่สูงขึ้นไปครูยังใช้วิธีการเรียนโดยการสั่งงาน ยิ่งทำให้เด็กไม่เข้าใจบทเรียนยิ่งขึ้น

นอกจากที่เด็กจะชอบเรียนคณิตศาสตร์ ภาษาไทยแล้ว เด็กส่วนใหญ่ยังชอบการวาดรูปเป็นพิเศษ เด็กจะขอครูวาดรูปทุกชั่วโมงทั้งเช้าทั้งบ่ายทั้งเด็กเล็กเด็กโต โดยเฉพาะชั่วโมงเรียนในภาคบ่ายถ้าครูติงงานอื่น ติดพันอยู่กับการคุยกับเพื่อนครู ขี้เกียจสอน หรือไม่รู้ว่าจะเริ่มสอนวิชาอะไรดีเพราะไม่ได้เตรียมการสอนมา ก็มักจะให้เด็ก ๆ วาดรูป ในหัวข้อ "ให้นักเรียนวาดรูปตามใจชอบ"

ในปลายภาคเรียนที่ 2 /2541 และ 1/2542 ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการติดตามและตรวจสอบจำนวนนักเรียนที่มีปัญหาด้านการอ่านและเขียนของโรงเรียน โดยการสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียน การทำงาน ดุสมุดแบบฝึกหัด ชักถามในบทเรียน ตรวจสอบผลการเรียนของนักเรียน สัมภาษณ์เพื่อนร่วมชั้นเรียน ผู้ปกครองและสัมภาษณ์ครูในการยืนยันถึงผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของเด็กแต่ละคนโดยเฉพาะนักเรียนที่มีผลการเรียนดีและมีผลการเรียนอ่อนของห้อง โดยเน้นคุณสมบัติการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ของนักเรียนเป็นสำคัญ และคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยและระดับของนักเรียน พบว่า มีนักเรียนเรียนดีจำนวน 8 คน (ร้อยละ13) ส่วนนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน เป็นมีนักเรียนที่อ่านยังไม่ออกเขียนไม่ได้จำนวน 8 คน (ร้อยละ 13) นักเรียนที่ยังอ่านเขียนไม่คล่องซึ่งจะเขียนสะกดคำไม่ถูก เขียนเป็นประโยคสื่อความหมายไม่ได้ และนักเรียนที่มีปัญหาด้านการคิดคำนวณ 21 คน (32.30%) อ่านตะกุกตะกัก นาน ๆ อ่านได้คำหนึ่ง จำนวน 23 คน (ร้อยละ 36) รวมนักเรียนที่มีปัญหาด้านการอ่านออกเขียนได้ จำนวน 31 คน (ร้อยละ 49) และความสามารถด้านการคิดคำนวณตั้งแต่การบวก ลบ คูณ ทหาร โจทย์ปัญหา รวมถึงการคิดอย่างมีเหตุผล จำนวน 27 คน (ร้อยละ 42) จำนวนนี้เป็นนักเรียนที่คิดไม่ได้ 11 คน (ร้อยละ 17) และคิดไม่คล่อง จำนวน 16 คน (ร้อยละ 25) และปัญหานี้ได้ลดความรุนแรงลงไป คงเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านการอ่านออกเขียนได้จำนวน 20 คน (ร้อยละ 31) และนักเรียนที่มีปัญหาด้านการคิดคำนวณ 21 คน (ร้อยละ 33) ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอจำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนดี และด้อยในการอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้ ของนักเรียนในภาคเรียนที่ 2/2542 และ 1/2542 ดังนี้

ตารางที่ 9 จำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนดีและด้อยในการอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้ ในภาคเรียนที่ 2/2541 ดังนี้

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียนทั้งหมด	จำนวนนักเรียนที่มีผล การเรียนดี	จำนวนนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน			
			การอ่านการเขียน		การคิดคำนวณ	
			ไม่ได้	ไม่คล่อง	ไม่ได้	ไม่คล่อง
ป.1	14	3	3	2	3	2
ป.2	11	1	2	2	2	1
ป.3	10	1	2	3	2	4
ป.4	7	1	1	4	1	-
ป.5	11	2	-	6	3	2
ป.6	11	-	-	6	-	7
รวม	64	8(12.5%)	8(23.5%)	23(36%)	11(17.19%)	16(25%)

ตารางที่ 10 จำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนดีและด้อยในการอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้ ในภาคเรียนที่ 1/2542 ดังนี้

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียนทั้งหมด	จำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนดี	จำนวนนักเรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน			
			การอ่านการเขียน		การคิดคำนวณ	
			ไม่ได้	ไม่คล่อง	ไม่ได้	ไม่คล่อง
ป.1	15	1	1	5	1	5
ป.2	11	1	1	2	1	-
ป.3	10	-	-	3	-	4
ป.4	10	2	2	4	-	5
ป.5	7	1	-	1	-	3
ป.6	11	2	-	1	-	2
รวม	64	7(10.98%)	4(6.25%)	16(25%)	2(3.13%)	19(29.68%)

ดังตารางที่ 9 และ 10 จะเห็นว่า ปัญหาการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้เป็นปัญหาของทุกระดับชั้น จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน พบว่า ปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาของเด็กตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนบางคนตั้งตักเข้าชั้นก็เนื่องมาจากสาเหตุนี้ เช่น กรณีของสุรีย กรณีของสมพร เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้น แสดงว่าครูในโรงเรียนได้ให้ความสนใจในการแก้ปัญหาด้านการอ่านออกเขียนได้ และคิดคำนวณได้ของนักเรียน แต่จากคุณลักษณะของเด็กที่มีปัญหาในด้านการอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้อยู่ในเปอร์เซ็นต์สูงครึ่งหนึ่งของจำนวนนักเรียนทั้งหมด ทำให้ครูจัดการเรียนการสอนด้วยความลำบาก ซึ่งย่อมเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยเฉพาะปัญหาความแตกต่างระหว่างนักเรียนเก่งกับนักเรียนอ่อน ดังที่ครูผู้สอนให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับนักเรียนที่มีปัญหาการอ่านออกเขียนได้ว่า

“มีไอ้เก่งก็เก่ง ไอ้โง่ก็โง่ ทำงานเร็วก็เร็วจนเสร็จ ไอ้ที่ไม่เสร็จก็จนที่ยังก็ไม่เสร็จ ไอ้วุฒิ (ชื่อนักเรียน) นี้ไม่เคยเสร็จ ไม่เคยเห็นสมุดมันเลยไอ้วุฒิ (ชื่อนักเรียน) นี้ เขียนไม่ได้ตกแน่นอน ความจริงมันน่าจะตกตั้งแต่อยู่ป.1 ครูไม่เคยเห็นสมุดมัน คือ เราเดินไปดูได้อยู่ว่ามันเขียน คือมันจะทำเสร็จแล้วเอามาส่งที่โต๊ะครูไม่เคย แต่คนอื่นเขาเสร็จเอามาส่ง...ถ้าจิมันคนเดียวอารมณ์เสียเกิดตีมันอีก แล้วคนที่พร้อมจะเรียนเขาก็ไม่ได้เรียน วันนั้นเหมือนกันเขียนบนกระดานให้มันทำแต่เข้า กลุ่มนี้ไม่เสร็จมีอยู่สี่คนไม่เสร็จ ภาษาไทยไม่เสร็จกินข้าวแล้วให้ทำอีก ไม่เสร็จอีกให้ทำ สปช. จะเสร็จยังงี้ก็ไม่รู้ ไอ้สี่คนนี้ ไอ้วุฒิ ไอ้อัคคี ไอ้อนันต์ ไอ้ทองคำ(ชื่อนักเรียน) ทำงานช้าสาเหตุ ไอ้วุฒิ ไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่องเลย ไอ้อนันต์ เข้าใจแต่ทำงานช้า เขียนกว่าจะได้แต่ละตัว ทองคำ อัคคี ครึ่ง ๆ กลาง ๆ เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่

ปัญหาใหญ่คือไม่เข้าใจ โดยเฉพาะคณิตศาสตร์ ภาษาไทยเท่านั้น อย่างอื่นมันไม่ได้เขียนไม่ได้ทำอะไร คณิตศาสตร์ได้เขียนมากที่สุด ให้ลงมือทำเลย เด็กทำไม่ได้จะทำซ้ำ ภาษาไทยนี่เพียงแต่เติมคำ หรือ เพียงแต่คิดตามแค่นี้ เลือกคำมาเติมหรือกา แต่เลขมันต้องทำตลอด แบบฝึกหัดมันก็ทำไม่ได้ ได้แต่ ซ้ำไม่ทันเพื่อน ไม่ทันคนเก่ง...”

(ครูพีระ / 5 ม.ค. 42)

อย่างกรณีครูวัช ในปีการศึกษา 2541 ได้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ให้ เด็กชายเข้ม ออกมา แสดงวิธีการหารยาวบนกระดาน เข้ม ใช้เวลานานถึง 30 นาที ก็ทำไม่สามารถแสดงวิธีทำและหาคำตอบได้

“21 ทหาร 9 ผมให้ไปยืนบนกระดาน หารยาว ครึ่งชั่วโมง ยังไม่ได้ ไม่รู้เลยว่าคิดอะไรได้ อย่างโง่เลย...”

(ครูวัช / 6 ม.ค.42)

ผู้วิจัยพบว่านักเรียนที่มีผลการเรียนอ่อนถึงขั้นอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้นี้ บางครั้งครูก็ต้องปล่อยให้เด็กเลื่อน ชั้นขึ้นไปเรียนในระดับที่สูงขึ้น ถึงแม้จะทราบดีว่าเด็กคนนั้นยังไม่สามารถอ่านออกเขียนได้เหมาะสมกับระดับชั้น เพราะเด็กบางคนช้าช้านานเกินไป บางคนอายุมากและตัวโตแล้วและอีกอย่างหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามนโยบายของ จังหวัด ที่กำหนดว่าอัตราการช้าช้าไม่ให้เกิน 1% นักเรียนบางคนจึงได้เลื่อนชั้นโดยที่ยังอ่านหนังสือไม่ออกเลย

“ตอนแรกหนูก็ว่าจะให้มันช้าขึ้น แต่ที่พี่ระบอกว่าย่าเอาไว้เลยเขาไม่มีนโยบาย และมันก็จะเป็นการเพราะเด็กป.2 รุ่นนี้ค่อนข้างดี หนูจึงตามเด็กขึ้นไปแก้อุป.3 แต่ปีนี้ก็คงจะไม่ให้มันตกเหมือนเดิมนั้นแหละ มันจนปานนี้แล้ว ยังไม่รู้อะไรเลย”

(ครูปรารถนา / 10 มี.ค.42)

“สุริย์มันก็ยังไม่รู้เรื่อง แต่ว่ามันสองปีแล้วนะ มันช้าปีหนึ่งแล้วนี่ปีที่สอง อยู่กันสองปี ถ้าให้อยู่อีกก็ เป็นสามปี มันเกินไป...”

(ครูวรรณนา / 19 มี.ค.42)

“แกก็ถาม(ครูใหญ่ถาม)ว่าเด็กคนนั้นเป็นยังไง อย่างสมพรก็บอกว่าเอาขึ้นไปเลยปีนี้ เอาไว้มันก็โตขึ้นเรื่อย ๆ”

(ครูกำชัย / 24 มี.ค.42)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า มีนักเรียนที่เรียนผิดกลุ่มอายุอยู่ในโรงเรียนจำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 12 จากการสัมภาษณ์พบว่านักเรียนส่วนหนึ่งต้องตกช้าช้าหลาย ๆ ปี อย่างกรณีของสุริย์ เอก พายุ และมีนักเรียนบางคน que เข้าเรียนช้ากว่าอายุในกลุ่มเดียวกัน ทำให้นักเรียนพวกนี้ต้องออกจากโรงเรียนช้ากว่านักเรียนคนอื่น ๆ นักเรียนบางคนอาจจะมีปัญหาเรื่องการออกกลางคันตามมาอย่างเช่น กรณีของอุมา ซึ่งเข้าเรียนช้าไปถึง 3 ปี จนโตเป็นสาว เกิดปมด้อยจึงต้องออกจากโรงเรียนไป

1.2. ผลสัมฤทธิ์จากการทดสอบของทางโรงเรียน

ผลสัมฤทธิ์จากการประเมินของครูประจำชั้นมีแนวโน้มค่อนข้างสูง บางระดับชั้นมีคะแนนเฉลี่ยทุกกลุ่มประสบการณ์สูงเกินร้อยละ 70 ทั้งที่นักเรียนในชั้นนั้นมีนักเรียนที่อ่าน เขียน และคิดคำนวณไม่ได้ถึงร้อยละ 50 โดยเฉพาะกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ จะเป็นกลุ่มที่มีคะแนนสูงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 ทุกระดับชั้น บางระดับชั้นมีคะแนนเฉลี่ยเกินร้อยละ 80 ขึ้นไป

ความขัดแย้งระหว่างผลการทดสอบนักเรียนกับการสังเกตการอ่านไม่ได้ เขียนไม่ได้ และคิดเลขไม่ได้นี้ ตัวบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นชัดเจน คือ ร้อยละของนักเรียนที่เข้าชั้นในแต่ละปี จากการศึกษาข้อมูลของโรงเรียนในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ก็พบว่าในปีที่ผู้วิจัยศึกษาภาคสนาม มีร้อยละของจำนวนนักเรียนที่ตกซ้ำชั้นมากกว่าทุกปีถึงร้อยละ 6.25 ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา แต่ก็มีจำนวนใกล้เคียงกับปีการศึกษา 2540 ที่ผ่านมาก็คือร้อยละ 4.7 จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนและนักเรียน พบว่า การซ้ำชั้นของนักเรียนมีสาเหตุหลัก ๆ อยู่สองประการ คือ ประการแรกการอพยพติดตามผู้ปกครองไปทำงานต่างจังหวัด ทำให้นักเรียนไม่ได้สอบปลายภาคเรียนหรือปลายปี เวลาเรียนไม่ครบร้อยละ 80 จึงมีผลทำให้นักเรียนตกซ้ำชั้น เช่น กรณีของพายุ เอกและนักเรียนที่ผู้วิจัยสำรวจพบด้วยสาเหตุดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงอีกจำนวน 3 คน แต่ถ้าหากศึกษาข้อมูลย้อนหลังของโรงเรียนไปอีกจะพบว่า นักเรียนที่ต้องซ้ำชั้นเพราะต้องอพยพตามผู้ปกครองนั้นมีเสมอ โดยเฉพาะกรณีของพายุ สมพรและครอบครัวของสมพรที่พี่สาวต้องตกซ้ำชั้นจนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องออกกลางคันไปในที่สุด ประการที่สอง คือ นักเรียนไม่ความสามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ คือ ไม่ผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ร้อยละ 60 โดยเฉพาะนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 อย่างเช่น กรณีของสุรียและวุฒิ แต่จะไม่พบกรณีนี้ในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป แม้จะมีนักเรียนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ครูประจำชั้นก็ยังไม่ให้นักเรียนสามารถเลื่อนชั้นขึ้นไปเรียนระดับชั้นที่สูงขึ้นไปได้ อย่างเช่น กรณีของสิ๊ก หรืออาจจะตกซ้ำชั้นเนื่องจากเวลาเรียนไม่ครบและไม่ผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้งสองประการ อย่างกรณีของสมพร

2. ผลสัมฤทธิ์จากการทดสอบระดับกลุ่ม

ความสามารถทางวิชาการของนักเรียนอันวัดได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งจบการศึกษาตามหลักสูตรการประถมศึกษา ได้มีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยใช้ข้อสอบมาตรฐานของเขตการศึกษามาตั้งแต่ปี 2527 (โครงการนี้จะยกเลิกไปเมื่อปีการศึกษา 2539)

จากการทดสอบคุณภาพของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 จากการใช้ข้อสอบชุดเดียวกันนี้ทดสอบนักเรียนทั่วจังหวัด เมื่อศึกษาข้อมูลย้อนหลัง พบว่าโรงเรียนบ้านดงทาวอยู่ในลำดับสิบกลุ่มต่ำของอำเภอเป็นระยะเวลายาวนาน บางปีอยู่ในอันดับสุดท้ายของอำเภอ เช่น ปี 2532 2534 2535 เป็นโรงเรียนที่อยู่ในอันดับสิบกลุ่มต่ำของจังหวัดด้วย ถึงบางปีก็ขยับขึ้นมาบ้างเช่นในปี 2538 แต่เมื่อพิจารณาอันดับที่ก็ได้ไม่สูงนัก คือ อยู่ในอันดับที่ 34 หรือ 12 โรงเรียนสุดท้าย แต่ถ้าพิจารณาเป็นรายประสบการณ์ ผลของคะแนนยังอยู่ในสิบกลุ่มต่ำเช่นเคย ดังนี้

ตารางที่ 11 คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านดงหว้าเมื่อเทียบกับโรงเรียนในระดับอำเภอ

ปี	คะแนน(%)/อันดับที่คะแนนในลิสกลุ่มต่ำของอำเภอ ตามกลุ่มประสบการณ์						
	ไทย	คณิต	สพช.	สสน.	กพอ.	อังกฤษ	คะแนนรวมยกเว้นภาษาอังกฤษ
2532	44	51.25	447.12	66.37	63.37	33.25	54.27
**	1	10	1	2	1	1	1
2533	53.13	-	57.77	64.90	-	*	64.94
	1		4	2	-	-	6
2534	46.08	27.00	42.41	64.58	62.75	*	49.56
**	1	1	1	2	1	-	1
2535	59.70	-	53.00	67.70	60.60	*	58.44
**	1	-	1	1	1	-	1
2536	63.20	50.10	67.20	77.30	74.60	48.00	66.48
	2	2	5	8	2	3	2
2357	60.90	40.30	64.50	-	-	50.90	65.76
	1	1	5	-	-	6	2
2538	59.25	50.12	60.37	-	-	-	-
	4	8	5	-	-	-	-

*ไม่มีการทดสอบภาษาอังกฤษ

**อยู่ในลิสกลุ่มต่ำระดับจังหวัด

จากการผลการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ปีการศึกษา 2541) ครั้งล่าสุดในระดับอำเภอ โดยใช้ข้อสอบมาตรฐานของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งครอบคลุมวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย สังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์ พบว่าคะแนนผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนดงหว้ายังจัดอยู่ในอันดับท้ายสุดของอำเภอ โดยมีคะแนนเฉลี่ยเพียง 52.73 คะแนนจาก 170 คะแนน หรือคิดเป็นร้อยละ 31.01 และความสามารถทางด้านวิชาการที่ีคุณภาพของนักเรียนอีกประการหนึ่ง คือ การแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการ ซึ่งจะคัดเลือกจากกลุ่มโรงเรียนก่อน นักเรียนที่ชนะเลิศในแต่ละประเภทจึงมีสิทธิ์เข้าร่วมแข่งขันในระดับอำเภอ และนักเรียนที่ชนะเลิศในแต่ละประเภทในระดับอำเภอ จึงจะมีสิทธิ์เข้าร่วมแข่งขันในระดับจังหวัดต่อไป จากการแข่งขันความเป็นเลิศในระดับกลุ่มกว่า 50 รายการ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) จากการประกวดความเป็นเลิศระดับกลุ่มโรงเรียน ในปีการศึกษา 2540 มีนักเรียนดงหว้าได้รับรางวัลจากการประกวดความเป็นเลิศดังนี้

ขณะที่ 1 การประกวดวาดภาพระบายสี ระดับชั้นป.5-6 ระดับกลุ่มโรงเรียน

ขณะที่ 2 การประกวดวาดภาพระบายสี ระดับชั้นป.1-2 ระดับกลุ่มโรงเรียน

ขณะที่ 3 การประกวดเล่าเรื่องประกอบการแสดง ป.1-2 ระดับกลุ่มโรงเรียน

ขณะที่ 2 การประกวดคัดไทย ป.1-2 ระดับกลุ่มโรงเรียน

และนักเรียนที่ขณะที่ 1 การประกวดวาดภาพระบายสี ระดับชั้นป.5-6 ระดับกลุ่ม เข้าแข่งขันในระดับ
อำเภอได้ รางวัลชมเชย การประกวดวาดภาพระบายสี ระดับชั้นป.5-6 ของระดับอำเภอ
จะเห็นว่าในด้านความสามารถทางวิชาการนักเรียนนั้น สามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มไปแข่งขันในระดับอำเภอ
เพียงรายการเดียว และมีใช่เป็นวิชาที่โรงเรียนให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

จากการพิจารณาคุณภาพของนักเรียนจากความพึงพอใจของครู ซึ่งครูผู้สอนที่มีประสบการณ์มานานนับยี่สิบปี
อย่างครูพี่ระและครูกำชัยที่เคยสอนโรงเรียนในกลุ่มเดียวกันมาทุกโรงเรียน ซึ่งบางโรงเรียนสามารถทำคะแนนติดกลุ่ม
สูงของอำเภอมาแล้วในปีที่ครูทั้งสองสอน ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสามารถของนักเรียนโรงเรียนบ้านดงทาวว่า เด็ก
จะมีความสามารถทางด้านการศึกษาต่ำกว่าโรงเรียนอื่นในกลุ่มเดียวกัน การรับรู้จะช้า ไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น
ในการเรียน ในขณะที่ครูใช้วิธีการสอนแบบเดียวกัน เนื้อหาเดียวกัน นักเรียนในระดับเดียวกัน แต่ผลสัมฤทธิ์จะ
ต่ำกว่าโรงเรียนอื่น

“เคยเห็นเด็กเก่งอยู่แต่ยังไม่ก็สู้เด็กนทวาย(เด็กโรงเรียนในกลุ่มเดียวกัน)ไม่ได้”

(ครูกำชัย / 12 ม.ค.42)

“เมื่อเทียบเด็กห้องต่อห้อง ตัวต่อตัว เราต้องพูดมากกว่าโรงเรียนอื่น กว่าที่มันจะเข้าใจ ไม่รู้ยังไม่สัมผัส
เด็กป.2 นทวายพูดคนเดียวในมันเข้าใจแล้ว คือ เขากระตือรือร้นที่จะเรียนมากกว่านี้ ถึงจะบอกไป
แล้วลืม ไม่จำ ถ้าพูดเรื่องเดียวกันต้องพูดมากกว่าเขา เขาพูดคำเดียวเขาก็จำ แต่นี่ต้องพูดสิบคำ
ยี่สิบคำถึงจะรู้เรื่อง เราก็ใช้ระบบการสอนแบบเดียว ๆ กัน เท่าที่เราจะหาได้ พวกสื่อหนังสือ แต่เมื่อ
สอนไปแล้วต้องพูดมากกว่าเขาจึงจะเข้าใจ เผลอ ๆ ก็ไม่เข้าใจเท่าเขา นทวายก็แปลก”

(ครูพี่ระ / 6 ม.ค.42)

จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน พบว่า ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา นักเรียนมีความสามารถอ่านออกเขียนได้ดี
ขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่มีการปรับเปลี่ยนผู้บริหารใหม่ เปลี่ยนครูผู้สอน แต่ก็ยังไม่สามารถพัฒนาให้ทัดเทียมกับโรงเรียนอื่น ๆ โดยเฉพาะโรงเรียนยังขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ครูขาดเทคนิคและวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ ยังให้วิธีการสอนที่ยึดเนื้อหาในหนังสือเรียนเป็นหลัก การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนจึงไม่สามารถเปลี่ยนหันตามสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าครูส่วนใหญ่จะรู้สึกว่าคุณภาพพัฒนาการเรียนการสอนขึ้น แต่เมื่อเทียบกับโรงเรียนในกลุ่มเดียวกันก็ยังเห็นได้ชัดเจนว่ายังมีความด้อยกว่า

"เราเทียบกับตัวเราเอง อย่าไปเทียบกับโรงเรียน เมื่อก่อน 4-5 ปีที่แล้ว เด็กมันอ่านหนังสือไม่ได้เลย แต่ก่อนเป็นศูนย์ 2-3 ปีมานี้ เต็ม 2 ให้ 1 กว่า ๆ"

(ครูวรรณนา / 13 มี.ค.42)

ผลสำเร็จที่จะเกิดขึ้นกับตัวเด็กต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน คุณภาพของนักเรียนก็เช่นกัน ต้องมีการปรับเปลี่ยนเป็นรุ่น ๆ อย่างน้อยแต่ละรุ่นต้องใช้เวลา 6 ปีจึงจะมองเห็นผลงานด้านนี้ ดังที่ครูใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิชาการของโรงเรียน ในแบบสอบถามของสำนักงานการประถมศึกษาของอำเภอว่า

คำถาม : ความก้าวหน้าในการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนท่านเป็นอย่างไร

คำตอบ : กลัวไม่มีดอกช้ำ ฉันทัด
 การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น
 แต่ออกดอกคราใด งามเด่น
 การศึกษาปลูกปั้น เสร็จแล้วแสนงาม

จากโคลงสี่สุภาพที่กล่าวมาข้างต้นคงจะบ่งบอกความสำเร็จไปในตัวและให้คำตอบไปในตัวแล้วเช่นกัน การแสดงผลงานทางวิชาการไม่สามารถแสดงคำตอบได้ภายในเวลา 1 วัน 1 เดือน หรือ 1 ปี ต้องอาศัยเวลาที่จะให้คำตอบเราได้ที่สมบูรณ์ 100% แต่จากการประเมินผลการเรียนเป็นระยะ ๆ มีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ที่สูงขึ้น

(ครูใหญ่ / 9 ก.พ.42)

"วิชาการไม่เปลี่ยนสักที แต่ก็ดีกว่าแต่ก่อน ตามความรู้สึกมันค่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ"

(ครูใหญ่ / 10 ก.พ.42)

สิ่งที่ครูในโรงเรียนสามารถพัฒนาเด็กให้โดดเด่น หัดเทียบในกลุ่มโรงเรียนเดียวกันนั้น คือ ความสามารถด้าน การกีฬาของนักเรียน จากการแข่งขันกีฬาระดับกลุ่มโรงเรียนในปีการศึกษา 2541 ที่ผ่านมา ได้ครองชนะเลิศกีฬา ประเภททีมตระกร้อ รองชนะเลิศประเภททีมฟุตบอล และคะแนนรวมชนะเลิศประเภทกรีฑา ซึ่งเป็นดัชนีอีกประการ หนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่านักเรียนมีสุขภาพแข็งแรงขึ้น มีภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น แสดงว่าโรงเรียนสามารถจัดโครงการอาหาร กลางวัน และอาหารเสริมนมให้นักเรียนได้เป็นผลสำเร็จ

แต่อย่างไรก็ตามครูส่วนใหญ่ในโรงเรียนยังมีความเห็นว่า คุณสมบัติของนักเรียนบางประการ โดยเฉพาะ ด้านความรับผิดชอบและด้านความมีระเบียบวินัยยังไม่เป็นที่พึงพอใจ นักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดความรับผิดชอบ ทำงานไม่เป็น

"ไม่ถูกใจ เด็กไม่ถูกใจ เด็กโรงเรียนเรายังขาดความรับผิดชอบอย่างมาก ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง"

(ครูใหญ่ / 10 ก.พ.42)

“...เด็กไม่ถูกใจสักที เด็กโรงเรียนเรายังขาดความรับผิดชอบอย่างมาก ไม่มีควมรับผิดชอบต่อตัวเอง”

(ครูใหญ่ / 12 มี.ค.42)

“...ผมดูลักษณะการทำงานของเด็กยังไม่ถูกตา.... ดู ดู ไปแล้วปีนี้เด็กมันซี้เกียจ...”

(ครูกำชัย / 9 ก.พ. 42)

ผลสัมฤทธิ์และโอกาสในการเรียนของนักเรียน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ชีวิตของเด็กและครอบครัว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และโอกาสในการเรียน ของนักเรียนกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง กลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และกลุ่มที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และศึกษาเอกสาร ของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารและเพื่อนนักเรียน ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้นักเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และด้อยโอกาสต้องขาดเรียนบ่อย ซ้ำชั้น หรือออกกลางคัน พบว่า

กลุ่มเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง อย่างกรณีของวิภา อร และเอก จะเป็นกลุ่มเด็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ผู้วิจัยสังเกตเห็นนักเรียนกลุ่มนี้ตั้งใจเรียนอย่างตั้งใจ มีสมาธิในการทำงานมากกว่าเด็กอื่น ๆ มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนพบว่า นักเรียนจะเอางานมาส่งทุกครั้งที่ครูสั่งงานหรือการบ้าน

เมื่อนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี มีความรับผิดชอบดีจึงเป็นที่ชื่นชอบของครูและเพื่อน ๆ จะเห็นได้จากการที่นักเรียนได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าชั้นหรือรองหัวหน้าชั้น อย่างเอกได้เป็นหัวหน้าชั้นมาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษามิที่ 1 ถึง 4 ส่วนอรกับวิภาบางปีก็ได้เป็นหัวหน้าชั้น บางปีก็ได้เป็นรองหัวหน้าชั้นผลัดเปลี่ยนกับเพื่อนคนอื่น ๆ เช่นนี้เสมอ ๆ นักเรียนกลุ่มนี้จะมีโอกาสใกล้ชิดครูมากกว่านักเรียนคนอื่น ๆ โดยครูส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่านักเรียนมักจะทำงานเสร็จก่อนเพื่อนคนอื่น ๆ ครูจึงมักเรียกใช้เด็กเก่งมากกว่า

จากการสังเกต พบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูโดยวิธีการสั่งงาน ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัด ก็ตอบสนองให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีผลการเรียนดีกว่าคนอื่น ๆ เพราะโดยพื้นฐานเป็นเด็กหัวไว การรับรู้เร็วกว่าเพื่อนในห้องอยู่แล้ว นักเรียนจึงสามารถแก้ปัญหาด้านการเรียนได้เร็วกว่าคนอื่น ๆ ประกอบกับนักเรียนได้แรงกระตุ้นจากที่บ้าน ที่ผู้ปกครองมีความคาดหวังอยากให้นักเรียนเรียนให้ดี ต้องการให้ลูกเรียนในระดับสูงขึ้นไป อย่างกรณีของวิภาที่พ่อแม่ประกอบกิจการต่าง ๆ มากมาย ห้างค้าขายในหมู่บ้าน มีรถรับส่งผู้โดยสาร มีโรงสีข้าว มีเครื่องนวดข้าวได้พบปะกับผู้คนมากมาย พ่อของวิภาเป็นคนเห็นประโยชน์ในการศึกษา จึงอยากให้ลูกศึกษาต่อในระดับที่สูงที่สุด พ่อของวิภาจึงต้องการให้วิภาเรียนหนังสือเก่ง ๆ จะได้เป็นพื้นฐานในการเรียนในระดับที่สูงขึ้นไป

อย่างกรณีของออร์กี่เช่นกัน พ่อแม่ของอรประกอบอาชีพในลักษณะที่คล้ายกับพ่อแม่ของวิภา (แต่ไม่มีโรงสีข้าว และแม่รายได้เพิ่มจากการเปิดร้านตัดเสื้อผ้าอีกอย่างหนึ่ง) พ่อของอรเป็นคนที่ไม่รู้ไม่เรียน ทั้งพ่อและแม่สนใจดูแลเอาใจใส่ลูกในทุกเรื่อง โดยเฉพาะด้านการเรียนพ่อจะบอกอรเสมอว่าให้เรียนให้ดีกว่านี้ ทำให้อรมีความมุ่งมั่นในเรื่องการเรียนยิ่งขึ้น

สำหรับกรณีของเอก พบว่า ฐานะทางบ้านของเอคนั้นด้อยกว่าอรและวิภาอยู่มาก เพราะพ่อแม่ยังประกอบอาชีพทำนาซึ่งมีที่นาประมาณ 3-4 ไร่ ซึ่งต้องรับจ้างและเผาถ่านเป็นอาชีพเสริม พ่อแม่และญาติพี่น้องของเอกสามารถอ่านออกเขียนได้ทุกคน พ่อแม่เองก็มีความสนใจเรื่องการเรียนของเอก โดยการพูดคุยเรื่องการเรียนของ

เอกอยู่เสมอ ทำให้เอกมีแรงจูงใจที่ดีในการเรียน แต่เนื่องจากฐานะทางบ้านของเอกไม่ดี แม่จึงไม่อยากให้เอกเรียนต่อสูงนัก อาจจะให้เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรืออาจจะให้เรียนแค่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในขณะที่พ่อของเอกมีความคาดหวังอยากให้เอกเรียนสูงถ้ามีเงินสามารถที่จะส่งได้

สำหรับกลุ่มเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ผู้วิจัยพบว่า จะเป็นกลุ่มเด็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในระดับต่ำ ขณะอยู่ในเวลาเรียน นักเรียนจะไม่ค่อยสนใจฟัง นั่งโยกเก้าอี้ ทำงานไม่เรียบร้อย สมุดเล่มเดียวใช้ร่วมกันหลาย ๆวิชา สมุดหนังสือเรียนฉีกขาด เมื่อครูให้นักเรียนทำงานนักเรียนก็จะทำไม่ได้ ทำเพราะไม่เข้าใจบทเรียนหรืองานที่ครูสั่งให้ทำ ครูส่วนใหญ่เมื่อสั่งงานเด็กแล้ว ก็มักเอางานอื่นขึ้นมาทำ เช่นครูวรรณษา ครูปรารภณา ครูกำชัย บางคนเดินไปคุยกับเพื่อนอยู่ข้างนอก เช่น ครูพินิจ ครูวัช ทำให้ครูไม่ได้ดูแลเอาใจใส่เด็กเท่าที่ควร เมื่อเด็กเรียนอ่อนทำไม่ได้ก็เล่นกันในห้องหรือเดินออกไปเล่นข้างนอก

นอกจากนักเรียนจะสนใจเรียนในห้องต่ำแล้ว นักเรียนจะไม่นำสมุดหนังสือกลับบ้าน ไม่ได้ทำการบ้านหรืองานที่ครูสั่ง และไม่ได้นำบทเรียนไปฝึกฝนเพิ่มเติมที่บ้าน กรณีของสมพรกับสัก จะเก็บกระเป๋าหนังสือไว้ที่โรงเรียนและมักไม่ค่อยดูแลอุปกรณ์การเรียนของตนเอง อย่างเช่น สมพรไม่มีหนังสือเรียน สมพรก็จะนั่งเฉย ๆ ไม่สนใจที่จะเข้าไปขอรอ่านกับเพื่อน ๆ เมื่อผู้วิจัยถามสมพรก็จะบอกว่าลืมหนังสืออยู่บ้าน แต่เมื่อสอบถามทางบ้านบอกว่าสมพรไม่เคยอ่านหนังสือ หรือเอาหนังสือมาจากโรงเรียนเลย หรือกรณีที่ครูกำชัยให้นักเรียนนำเพิ่มสะสมงานไปให้ผู้ปกครองที่บ้านดู แต่สมพรก็ไม่ได้เก็บรักษาปล่อยให้หมาที่บ้านกัดจนเพิ่มสะสมงานของสมพรฉีกขาดเสียหาย และสมพรก็ไม่ได้สนใจนำกลับมาเก็บที่ห้องเรียนอีก

ครอบครัวของสมพรเองก็มีฐานะยากจน พ่อแม่มีที่นาอยู่ 19 ไร่ แต่ก็ได้จ้าง佣ให้กับเพื่อนบ้านเมื่อ 5 ปีที่แล้ว ซึ่งยังไม่มีเงินไถ่คืน ทำให้พ่อแม่ต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นหลัก สำหรับในด้านการศึกษาของคนในบ้านญาติพี่น้องของสมพรที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำทุกคน พี่ ๆ ส่วนใหญ่ล้วนแต่อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ต้องตกชั้นกันทุกคน โดยเฉพาะพี่สาวทั้งสองคน คือ นาก นวล นิม อูมา ส่วนพี่ชายสองคน คือ สมศักดิ์กับสมชาย พ่อจะอ่านหนังสือได้บ้างแต่ก็ไม่คล่อง ญาติลูกพี่ลูกน้อง มาลีกับมานะ ซึ่งเป็นลูกน้าของสมพรเช่นกัน มาลีกำลังเรียนอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็ยังอ่าน เขียน และคิดคำนวณไม่คล่อง มานะ อยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่ยังไม่อ่าน เขียน และคิดคำนวณไม่ได้ จนต้องเรียนซ้ำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อีก 1 ปี

อย่างกรณีของสักก็เช่นกัน แม่ครอบครัวของสักจะไม่ต้องอพยพไปทำงานรับจ้างเหมือนครอบครัวเพื่อนบ้าน ก็ยังเป็นครอบครัวที่อยู่ในระดับยากจนครอบครัวหนึ่ง มีที่นาทำประมาณ 3 ไร่ แต่ผลผลิตที่ได้เพียงไม่กี่กระสอบ เพราะที่นาเป็นที่สูง พ่อหารายได้เสริมด้วยการขับรถจักรยานยนต์รับจ้างในตัวอำเภอ สักไม่ค่อยสนใจเรียนมากนัก เวลาเรียนก็มักนั่งโยกเก้าอี้ ทำงานไม่เรียบร้อย สักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แล้ว ก็ยังไม่สามารถเขียนสระพยัญชนะครบตัว สักมักไม่นำกระเป๋าหนังสือกลับบ้าน จึงไม่ได้ทำการบ้านหรืองานที่ครูสั่งเป็นประจำ เมื่อครูปรารภณาซึ่งเป็นครูประจำชั้นในตอนนั้น ให้นักเรียนสอบภาคปฏิบัติปลายภาคเรียนที่ 2/2541 โดยให้นักเรียนทำภาพปะติดมาส่ง เมื่อส่งงานเสร็จแล้วครูปรารภณาก็นั่งพิมพ์ข้อสอบ ไม่ได้ควบคุมเด็ก เมื่อหมดชั่วโมงนักเรียนก็นำงานมาส่ง ปรากฏว่าไม่มีงานของสัก ครูปรารภณาจึงให้สักนำงานกลับไปทำที่บ้านและให้มาส่งอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น แต่จนแล้วจนรอดสักก็ไม่มีงานมาส่งครูปรารภณาเช่นเคย ผู้วิจัยได้ตามไปสอบถามแม่ของสักบอกว่า สักทำงานเสร็จก็เอางานปะติดผึ่งแดดเพราะกาวยังไม่แห้งพอดีกับฝนตกลงมา กระดาษก็เลยเปียกยุ่ยไปกับสายฝนเสียแล้ว แต่อย่าง

ไว้ก็ตามสักเริ่มมาสนใจการเรียนเมื่อขึ้นเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยพยายามฝึกอ่านตามเอก ทำให้การอ่านของสักมีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น

กรณีของพายุ ครอบครัวของพายุมีฐานะยากจนและเป็นครอบครัวแตกแยก พายุจึงเป็นเด็กที่ก้าวร้าวและมักพูดคำหยาบกับเพื่อนในชั้น พายุเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อันเป็นปีสุดท้ายของโรงเรียนแล้ว แต่พายุก็ยังเป็นเด็กนักเรียนที่ไม่ค่อยสนใจเรียน มักจะนั่งโยกเก้าอี้เวลาที่ครูสอน ทำงานไม่เรียบร้อย สมุดของพายุทุกเล่มจะรวมทุกวิชา จับเล่มใดขึ้นมาก็เขียนเล่มนั้น อยากเขียนสมุดหน้าใดก็เขียนหน้านั้น ครูปรารถนาซึ่งเป็นครูประจำชั้นกล่าวว่า นิสัยของพายุคือเป็นเด็กที่ไม่รู้จักปรับปรุงตัวเอง เมื่อครูตำหนิก็จะขาดเรียนทันที

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ของผู้วิจัยพบว่า พายุมักขาดเรียนไปช่วยยายเผาถ่านเสมอ ๆ ประมาณอาทิตย์ละ 1-2 วัน บางครั้งพายุก็ขาดเรียนเพราะยายไม่สบาย ต้องดูน้องที่เล็ก อายุย่างเข้า 3 ขวบปีนี้อยู่อีก 1 คน บางวันพายุก็เอน้องมาเรียนด้วย เพราะยายไม่สบายและไม่อยากขาดเรียน การขาดเรียนบ่อย ๆ เช่นนี้ทำให้พายุเป็นเด็กนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำไปโดยปริยาย ขณะที่พายุกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 2 ปี เคยตกซ้ำชั้นเพราะต้องอพยพติดตามพ่อแม่ไปตัดอ้อย

ผู้วิจัยสังเกตว่า พายุมักจะไม่ห่อข้าวมากินที่โรงเรียน สอบถามพายุทราบว่า ตอนเช้าพายุมักไม่ค่อยได้กินข้าวมาโรงเรียน เพราะไม่รู้ลึกลังไม่ค่อยหิว ยายหุงข้าวไม่ทัน ก็ไม่ได้กินอีก พายุจึงเป็นเด็กที่มีหน้าตาซีดเซียว มีริมฝีปากแห้งแตกเป็นขุยตลอดทั้งปี ผิวหน้ามีกลากเกลื้อนขึ้นเต็มเพราะไม่ได้รักษาความสะอาดอย่างเต็มที่ การขาดเรียนบ่อย ๆ ของพายุทำให้พายุเรียนไม่ทันเพื่อนร่วมห้อง และกลายเป็นเด็กที่มีผลการเรียนต่ำไปในที่สุด เนื่องจากพายุเป็นพี่ชายคนโตของน้อง ๆ ประกอบกับยายกับตาก็มีอายุมากแล้ว ตากับยายความคาดหวังให้พายุมาช่วยตากับยายดูแลน้อง ๆ ต่อไป

กรณีของสุรีย์ ครอบครัวของสุรีย์มีฐานะยากจน พ่อแม่ไม่มีที่ทำกิน ต้องประกอบอาชีพด้วยการรับจ้างเป็นหลัก ต้นปี 2542 พ่อกับแม่ก็ได้ขายบ้านที่สุรีย์เคยอยู่และอพยพไปทำงานเลี้ยงหมูที่สระบุรี ต้องฝากสุรีย์กับพี่ชาย (ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ไว้กับป้า แม่ของอร ต่อมาพี่ชายจบก็ไปอยู่กับพ่อแม่ ส่วนสุรีย์ก็ขึ้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ขณะนี้สุรีย์ต้องอาศัยอยู่กับตาสองคน โดยแม่จะฝากเงินมาให้เป็นค่าใช้จ่ายเดือนละ 200-300 บาท (จะฝากเงินมากับครูพระ ซึ่งต้องเดินทางไปเก็บเงินดอกเบี๋ย จากคนงานที่สระบุรีเป็นประจำทุกเดือน)

สุรีย์เป็นเด็กที่ค่อนข้างเงียบและมีอาการซึมเป็นบางครั้ง ตาของสุรีย์บอกกับผู้วิจัยว่า ตอนเย็น ๆ ก่อนเข้านอนสุรีย์มักจะร้องไห้เพราะคิดถึงแม่เป็นประจำ ด้านการเรียนสุรีย์เป็นเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมาก ต้องเรียนซ้ำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 3 ปี ครูพระ ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เองก็หนักใจสุรีย์ ปัจจุบันก็ยังไม่สามารถอ่านได้ เขียนได้ คิดเลขได้ และสุรีย์เองก็เป็นเด็กที่ขาดเรียนบ่อย ๆ ต้นปีการศึกษา 2541 สุรีย์มาเข้าชั้นเรียนช้ากว่าเพื่อน ๆ ไปถึง 2 อาทิตย์ และบางเดือนก็ถือโอกาสไปอยู่กับแม่ เป็นนานนับสัปดาห์แล้วจึงได้กลับมาเรียนหนังสือต่อ

กรณีของรำเพยกับรำไพ ครอบครัวของรำเพยกับรำไพจะมีฐานะยากจน เป็นครอบครัวแตกแยก เพราะพ่อติดสิ่งเสพติด ทำให้แม่ต้องพาเด็กทั้งสองอพยพจากจังหวัดอุทัยธานีมาอาศัยอยู่กับน้าสาว ซึ่งเป็นแม่ของพงษ์และพิมพ์ และแม่ของรำเพยกับรำไพมีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นที่สาวของแม่ของสมพร แม่ของรำเพยกับรำไพต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นหลัก ทั้งรับจ้างในหมู่บ้านและไปรับจ้างต่างจังหวัดไกล ๆ เช่น ไปรับจ้างตัดอ้อย รับจ้าง

ก่อสร้าง รับจ้างถางหญ้า รับจ้างเก็บข้าวโพด ฯลฯ ซึ่งแม่ต้องพาเด็กทั้งสองไปด้วยทุกครั้ง เพราะญาติพี่น้องก็มีฐานะยากจน ไม่พอที่จะรับภาระเลี้ยงดูเด็กทั้งสองได้ การอพยพไปทำงานต่างถิ่นบ่อย ๆ เป็นสาเหตุที่หนึ่งที่ทำให้ทั้งสองต้องหยุดเรียนและออกกลางคันไปในที่สุด

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปลักษณะของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1. นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ผู้ปกครองประกอบอาชีพค้าขาย ฐานะดีกว่าเด็กกลุ่มอื่น เอาใจใส่ต่อการเรียนของเด็ก และมีความคาดหวังให้นักเรียนศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป ส่งผลให้นักเรียนเด็กมีแรงจูงใจในการเรียนสูง
2. นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ผู้ครองประกอบอาชีพทำนาและรับจ้าง สอนการบ้านเด็กไม่ได้ บางคนไม่มีความอดทนในการสอนลูก จึงยกหน้าที่ด้านการเรียนให้เป็นเรื่องของโรงเรียน ในขณะที่เดียวกันเด็กบางคนครอบครัวแตกแยก ต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน ผู้ปกครองคาดหวังเพียงให้เด็กจบชั้นประถมศึกษา ส่งผลให้เด็กมีแรงจูงใจในการเรียนต่ำ
3. กลุ่มเด็กด้อยโอกาส ผู้ปกครองประกอบอาชีพรับจ้าง ฐานะทางครอบครัวจะยากจนมาก มีความต้องการแรงงานของเด็ก ครอบครัวแตกแยก ผู้ปกครองอพยพออกไปทำงานต่างถิ่น ทำให้นักเรียนต้องขาดเรียนบ่อย ๆ เกิดแรงจูงใจในการเรียนต่ำ ผลสัมฤทธิ์ต่ำ ซ้ำชั้นและต้องออกกลางคันไปในที่สุด

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า การอพยพของผู้ปกครองจะส่งผลทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนขาดเรียนบ่อย เพราะต้องช่วยงานครอบครัว นักเรียนซ้ำชั้นและต้องออกกลางคันจึงเสียโอกาสในการเรียนไป จากที่กล่าวมานักเรียนกลุ่มเด็กด้อยโอกาส มีสภาพที่คล้ายคลึงกับกลุ่มเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ คือ เป็นนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ผู้ปกครองยากจน ต้องการแรงงานเด็ก ผู้ปกครองอพยพไปทำงานต่างถิ่นเป็นประจำ และพ่อแม่สอนการบ้านเด็กไม่ได้ ในขณะที่กลุ่มเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะมีความแตกต่างในด้านฐานะความเป็นอยู่ของผู้ปกครอง และความเอาใจใส่ต่อการเรียนของเด็ก และมีความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษาต่อของเด็กมากกว่าเด็กกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และกลุ่มเด็กด้อยโอกาส ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและโอกาสในการเรียนของเด็กจึงส่งผลซึ่งกันและกัน ครอบครัวนั้นมีความสำคัญที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์และโอกาสทางการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมาก แต่ผู้ปกครองในชุมชนบ้านดงหวายไม่สามารถสนับสนุนในด้านการเรียนแก่บุตรได้อย่างเต็มที่เพราะสภาพความยากจน ในขณะที่โรงเรียนนั้นมีหน้าที่หลักในการยกระดับผลสัมฤทธิ์และให้โอกาสในการเรียนของนักเรียนแก่นักเรียนอยู่แล้ว แต่โรงเรียนยังไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ ดังจากการศึกษาพบว่าการบริหารงานของครูใหญ่ไม่โปร่งใส มุ่งสร้างผลงานและยึดความคิดเห็นส่วนตัวเป็นหลัก มีอคติกับครูบางคน ไม่เห็นวิชาการ และขาดการนิเทศและติดตามผลงานของครูอย่างเป็นระบบ ส่วนครูในโรงเรียน มาโรงเรียนสาย ไม่สนใจพัฒนาตนเองด้านวิชาการ ครูไม่อยู่โรงเรียนและให้เวลากับเด็ก เมื่ออยู่ในโรงเรียนบางครั้งจับกลุ่มคุยกัน ดื่มสุรา ปัญหาด้านความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียน นอกจากนี้ครูบางคนมีปัญหาด้านเศรษฐกิจขาดขวัญและกำลังใจ ครูบางคนขาดทักษะในการสอน มุ่งส่งเสริมนักเรียนที่เรียนดีและปิดกั้นโอกาสของนักเรียนที่เรียนอ่อนในการพัฒนาเหล่านี้ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำเมื่อเทียบกับโรงเรียนในกลุ่มเดียวกัน และนักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดความรับผิดชอบ อันเป็นลักษณะสำคัญในการเป็นเด็กที่มีคุณภาพ

อย่างไรก็ตามเมื่อนักเรียนชั้นประถมศึกษา จบการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียนไปแล้ว มีนักเรียนบางกลุ่มมี โอกาสในการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เป็นระยะเวลาที่มีการเปิดโรงเรียนขยายโอกาสในเขตพื้นที่ของตำบล จากการ สอบถามผู้ปกครองส่วนใหญ่บอกว่า ต้องการอยากจะให้ลูกเรียนสูง ๆ กันทุกคน แต่ติดขัดอยู่ที่ฐานะทางครอบครัว ยากจน พ่อแม่ยังต้องรับจ้างหากินไปวัน ๆ จะส่งลูกให้เรียนหนังสือก็คงจะไปไม่ไหว การส่งบุตรหลานเข้าเรียนใน ระดับมัธยมศึกษาเป็นเรื่องที่ผู้ปกครองตระหนักโดยเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้ปกครองให้ความสำคัญ เป็นพิเศษ ตั้งแต่เรื่องค่าเสื้อผ้า สมุดหนังสือ ค่าอาหารกลางวัน ค่าเดินทาง ค่ากิจกรรมพิเศษของเด็กมัธยมศึกษา ที่ต้องจ่าย สำหรับเรื่องค่าเทอมแม้จะมีทางเลือกว่า ถ้าเลือกเรียนโรงเรียนขยายโอกาสก็ไม่ต้องเสียค่าเทอม แต่ผู้ปกครองและนักเรียนก็ยังคิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะค่าซื้ออาหารกินในแต่ละมื้อก็ลำบากแล้ว แม้แต่ ของจำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวบ้านอย่างหาเงินซื้อผงชูรส ราคา 5 บาท 10 บาท ก็ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่สำหรับ ชาวบ้านแถบนี้แล้ว จนทำให้นักเรียนบางคนต้องเสียโอกาสในการศึกษาระดับนี้ไป

"ตอนแรกว่าจะไป (เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา) คิดไปคิดมาว่าอยู่ไกล ไม่มีเงินค่าขนมค่าอะไร...(เลยไม่ได้ เรียนต่อ)"

(ชาวบ้าน / 20 เม.ย.42)

"นมบมีหยังดอกเด้อ ! หาเงินบ่ทัน อยากรเรียนก็บ่มีเงินส่ง มื้อละ 10 20 พ่อแม่ชอดบ่มีเงินซื้อผงชูรส..." (ชาวบ้านยากจน หาเงินไม่พอกับรายจ่าย 10 บาท 20 บาทก็มีความหมาย ถ้าจะต้องเสียเงินส่งลูกเรียน พ่อแม่ก็ไม่มีเงินซื้อผงชูรสกิน)

(ชาวบ้าน / 12 ก.พ.42)

"มันมีอุปสรรคพ่อแม่มากลำบาก ส่วนมากก็ไม่มีเงินส่งลูกเรียน จบแค่นี้ก็เอาแค่นี้ ให้ไปทำงานช่วยพ่อแม่บ้าง คิดไปแค่นี้ไม่มีเงินส่งลูกเรียน ก็เลยไปทำงานทำอะไร เด็กมันจะขาดช่วงนี้..."

(ผู้ใหญ่บ้าน / 19 ม.ค.42)

เมื่อปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่ายเป็นปัญหาหลักในครอบครัว มีพี่น้องเรียนหลายคน เด็กนักเรียนบางคนก็จบ การศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว จึงไม่ต้องการเพิ่มภาระให้กับครอบครัวอีก นอกจากนี้ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของเด็กยังเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เด็กไม่อยากเรียนต่อ เพราะโดยพื้นฐานด้านการเรียนแล้วเป็นเด็กเรียนอ่อน ประกอบกับเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้เด็กเสียโอกาสในการเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาไปในที่สุด

ชาวบ้าน : ให้ไปเรียนต่อก็ไม่ไป ครูให้ขึ้นชั้นมาได้ยังไง อะไรก็ไม่รู้เรื่องเลย พี่ชายตั้งโจทย์เลขให้ ตอบ ถามมันว่ามันรู้เรื่องไหม มันก็บอกว่ามันไม่รู้เรื่องเลย ให้ไปสมัครเรียนต่อที่ไหนก็ไม่ไป ไปเรียนบ้าน...(โรงเรียนมัธยมฯในอำเภอ) ไปมอเตอร์ไซด์กับพี่ก็ไม่ไป คุ่มโน้นก็ เหมือนกัน (คุ่มน้อย) ได้ยินแม่เขาบ่นว่าจบป.6 มาได้ยังไม่รู้เรื่องเลย แม่ไล่ให้ไปเรียน ป. 6 คีน ได้ยินข่าวว่าก็ไม่เรียนเหมือนกัน"

ผู้วิจัย : ทราบหรือเปล่านั้นว่าเป็นเพราะอะไร

ชาวบ้าน : คิดว่าแม่ไม่มีเงิน พี่ชายก็เรียนแม่จะเอาเงินมาจากไหน มันก็หัวอ่อนด้วย เลยไม่อยากเรียน ใจแม่ก็อยากให้มันเรียน ให้มันจบม.3 พอให้มันไปหาทำงานกับเขาได้

ผู้วิจัย : รู้ใช่ไหมคะว่าเขาเรียนอ่อน

ชาวบ้าน : รู้ว่าเรียนอ่อนรู้มาแต่ไหนแต่ไร แต่ไม่รู้ว่าจะรู้ให้ขึ้น(เลื่อนชั้นหรือจบ)มาได้ยังไง

(29 เม.ย.42)

"บางคนเขาก็อยากให้ลูกเรียนแต่ลูกไม่เรียน"

(ชาวบ้าน / 1 มี.ค.42)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนในชุมชนดงหวายหลายคนจะพลาดโอกาสการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษา แต่กระแสด้านความต้องการการศึกษาในระดับนี้ในวันยิ่งจะสูงขึ้น จะเห็นได้จากสถิติคนที่ศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น (ดูจากตารางที่ 8) เพราะอิทธิพลของการสื่อสาร การได้เห็นแบบอย่างหมู่บ้านใกล้เคียง และอย่างน้อย ๆ วุฒิมัธยมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาก็ยังเป็นใบเบิกทาง สำหรับการเข้ามาทำงานในเขตเมืองใหญ่อย่างเช่น กรุงเทพมหานครได้เป็นอย่างดี แม้ผู้ปกครองส่วนหนึ่งจะมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้าน แต่ก็ยังยินดีที่จะส่งให้ลูกเรียนในระดับที่สูงขึ้น เมื่อวันข้างหน้าจะได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ถึงจะไม่ได้คาดหวังให้เด็กเรียนจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือปลาย สุดแล้วแต่กำลังทรัพย์ของพ่อแม่ อย่างกรณีของราตรีที่พ่อแม่มีฐานะปานกลางค่อนข้างไปทางยากจนนิดหน่อย ราตรีเป็นเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง พ่อแม่มีความคาดหวังอยากให้ราตรีจบชั้นมัธยมศึกษาแล้วเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ จึงตัดสินใจให้ลูกเรียนต่อในโรงเรียนขยายโอกาสใกล้บ้าน

ดังจะเห็นแล้วว่ากระบวนการดำเนินงานเพื่อจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น จะได้ผลกระทบจากสภาพความยากจนของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งองค์ประกอบแต่ละด้านที่ผู้วิจัยกล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชุมชน ครูใหญ่และการบริหารงานในโรงเรียน ครูและการเรียนการสอน โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านเด็กและครอบครัวซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหาความยากจนโดยตรง จากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่ผู้วิจัยกล่าวมาได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของนักเรียน ซึ่งวัดจากความสามารถทางวิชาการของนักเรียน คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอีกทอดหนึ่ง ดังผู้วิจัยได้แสดงความสัมพันธ์ ดังนี้

แผนภูมิที่ 8 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่ส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน

